

T.C.  
MARMARA ÜNİVERSİTESİ  
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ  
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI  
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

ATATÜRK DÖNEMİ TARIM, SANAYİ VE TİCARET SERGİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YÜKSEL ÇOBAN

İSTANBUL-2011

T.C.  
MARMARA ÜNİVERSİTESİ  
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ  
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI  
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

ATATÜRK DÖNEMİ TARIM, SANAYİ VE TİCARET SERGİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YÜKSEL ÇOBAN

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. BÜLENT BAKAR

İSTANBUL-2011



MARMARA ÜNİVERSİTESİ  
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Yüksel Çoban'ın "Atatürk Dönemi Tarım, Sanayi ve Ticaret Sergileri" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Yrd.Doç.Dr. Bülent Bakar  
Üniversitesi Marmara

İmza

Üye : Prof.Dr. Süleyman Beyoğlu  
Üniversitesi Marmara

Üye : Prof.Dr. Acar Sevim  
Üniversitesi Marmara

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 14.102/2011 tarih ve 2011/3-6 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emel KEFELİ  
Müdür

## İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	.....	I
ÖNSÖZ	.....	II
ÖZET	.....	IV
ABSTRACT	.....	V
KISALTMALAR	.....	VI
GİRİŞ	.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM		
ZİRAAT SERGİLERİ		16
1.1 Ehli Hayvan Sergileri	.....	19
1.2 Tavukçuluk ve Çiçekçilik Sergileri	.....	30
1.3 Meyvecilik Sergileri	.....	36
1.4 Genel Ziraat Sergileri	.....	40
İKİNCİ BÖLÜM		
SANAYİ SERGİLERİ		46
2.1 Ankara Sanayi Sergileri	.....	51
2.2 İstanbul Sanayi Sergileri	.....	71
2.3 Konya Sanayi Sergileri	.....	81
2.4 İzmir, Bursa ve Balıkesir Sanayi Sergileri	.....	83
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		
TİCARET SERGİLERİ		88
3.1 Sanayi Ticaret Sergileri	.....	92
3.2 Ziraî Ticaret Sergileri	.....	95
3.3 Genel Ticaret Sergileri	.....	97
3.4 Yerli Mallar Sergileri	.....	107
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		
YURT DIŞI SERGİLERİ		115
4.1 İnceleme – Araştırma Maksatlı İştirak Edilen Sergiler	.....	120
4.2 Teşhir Maksatlı İştirak Edilen Sergiler	.....	123
4.3 Seyyar Sergi Gemisi = “Karadeniz”	.....	144
SONUÇ	.....	163
EKLER	.....	168
BİBLİYOGRAFYA	.....	215
ÖZGEÇMİŞ	.....	220

## ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat'tan sonra Avrupa'daki gelişmeler daha dikkatli ve yakından takip edilmeye başlanmıştır. Özellikle iktisadi sahadaki gelişmeler takibe alınmaya çalışılırken bir taraftan da Osmanlı sınırlarında mevcut iktisadi gelişmelerin Avrupalı devletlerce de görülmesi arzulanmıştır. Bu sebeple önce Avrupa'da düzenlenen sergilerde boy gösterilirken bir taraftan da İstanbul'da sanayi ve zirai potansiyelimizin teşhir edildiği sergiler düzenlenmiştir.

Tanzimat ile birlikte başlayan bu süreç Cumhuriyetin ilk yıllarında da sürdürülmüştür. Ancak bu ilginin boyutları ve Cumhuriyetin ilk yıllarında iktisadi yaşama katkısı hakkında günümüzde pek bir bilgi yoktur. Cumhuriyet dönemine yönelik araştırmalarımı yaparken “Karadeniz Seyyar Sergi Gemisi” ile ilgili bazı kaynaklarda bilgilere ulaştım.

Seyyar sergi ile tanıştıktan sonra, Atatürk döneminde bu konuda başka çalışmalar olup olmadığı yönünde incelemelerimi yoğunlaştırdım. Yaptığım araştırmalar neticesinde Atatürk döneminde açılan birçok serginin olduğunu ve dönemin basınında bu konu ile ilgili birçok haberin yer aldığını gördüm. Ancak günümüzde konu ile ilgili birkaç makaleden başka kapsamlı bir çalışmanın olmadığını fark ettim. 88 yıllık bir maziye sahip Cumhuriyet Türkiye'sinin özelde iktisadi yapısının ve mazisinin anlaşılabilmesi, genelde ise Cumhuriyetimizin gelmiş olduğu noktanın kavranabilmesi adına, Cumhuriyetin ilk dönemi olarak kabul edebileceğimiz “Atatürk Dönemi” nde ki iktisadi faaliyetlerin iyi anlaşılabilmesinin önemli olduğunu düşünüyorum.

Bütün bu sebeplerden dolayı konuyu ilk açtığım andan son ana kadarki aşamada yakın ilgisine mazhar olduğum saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Bülent BAKAR, çalışma konumuzun “Atatürk Dönemi Tarım, Sanayi ve Ticaret Sergileri”adıyla isimlendirilmesinin meselenin izahı ve konunun bir bütün halinde ortaya konması adına yerinde olacağını belirtmiştir.

Daha önce konuyla ilgili kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olmasından dolayı, bu çalışma ile Atatürk döneminde ekonomik sahada canlanmayı sağlamak için yapılmış olan sergileri ve bunlara yönelik düzenlemeleri bir bütün halinde inceleme şansı yakalanmış olacaktır. Çalışmamız ile 1923-1938 yılları arasındaki iktisadi mücadelenin safhaları ve sonuçları daha net anlaşılacaktır.

Tez çalışmalarında karşılaşılan problemlerin başında kaynaklara ve konuyla ilgili bilgi ve belgelere ulaşmada yaşanan sıkıntılardır. Fakat bizim çalışmamızda karşılaştığımız en önemli problem -belki de kolaylık- sergiler konusuyla ilgili gerek arşivlerde gerekse 1923-1938 yıllarını kapsayan dönemin basınında fazlaca bir bilgi ve belgenin bulunmasıydı. Zira bu kadar yoğun bilgi ve belgenin tasnif edilerek çalışmamız için en uygun olanlarının belirlenmesinde bir hayli zorlandık.

Çalışmam esnasında motivasyonumun yüksek olmasında ve şevkimin daima canlı kalmasında, tez konumuzun bu kapsamda ilk kez tarafımızca ele alınıyor oluşu etkili olmuştur.

Gerek eğitim safhasında gerekse tez konunun ayrıntılarının belirlenmesinde ve dönemin basınının taranması sırasında, yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Bülent BAKAR Bey'e en samimi duygularla teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca fikirleri ile bize yol gösteren, Cumhuriyet Tarihi Programı Danışmanı hocam Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU'na sağladığı katkılardan dolayı teşekkür ederim.

Çalışmamın hazırlık safhasındaki değerlendirmeleri ve bilgi paylaşımındaki değerli katkılarından dolayı kadim dost Recai BAYRAM'a, ulaşmakta zorlandığım bazı bilgi ve belgeleri benim için temin eden kıymetli kardeşim Aslıhan ÇAP'a ve yazım safhasındaki katkılarından dolayı Atilla ALTUN'a teşekkürlerimi sunarım. Böyle bir çalışmaya başlarken ve çalışmamın her safhasında desteğini daima yanımda hissettiğim sevgili eşime sabrından ve bitmeyen desteğinden dolayı müteşekkirim.

Yüksel ÇOBAN

## ÖZET

İktisadi hayatın devamında ve çeşitlenmesinde büyük öneme sahip olan sergiler, yeni ticari ilişkilerin doğmasında ve ülkeler arası ticaret köprülerinin kurulmasında büyük bir etkiye sahiptir. Bu yönüyle sergiler, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptirler. Çünkü insanların toplayıcılıktan üretime geçmesiyle birlikte, ihtiyaç fazlası ürünlerin yenileriyle takas edilmesi gündeme gelmiştir.

Tarihi İpek ve Baharat Ticaret Yollarına hâkim olan Selçuklularla birlikte sergiler, Türk tarihinde yer almaya başlamıştır. Sanayi inkılâbının Avrupa'da meydana getirdiği hızlı ve köklü değişimle birlikte, iktisadi sahadaki rekabetin 19. yüzyılda tüm dünyayı sarması Osmanlı Devleti'nin sergilere olan ilgisini arttırmıştır. Tanzimat ile birlikte başlayan sergicilik faaliyetleri, Cumhuriyet Türkiye'sinde de devam etmiştir. İstiklal Savaşının kazanılmasından sonra Cumhuriyet rejimine geçilen Anadolu'da, iktisadi kalkınma mücadelesi başlatılmıştır.

Cumhuriyet Türkiye'sini kuran Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, çağdaş bir ülke oluşturmak ve dünya ile rekabet edebilmek için iktisadi anlamda güçlü olmanın öncelikli bir şart olduğunu düşünüyorlardı. Bunu gerçekleştirebilmek için de Türkiye'de üretilen ziraat ve sanayiye ait ürünlerin ticari hayata aktarılmasına ihtiyaç vardır. Bu nedenle, üretimin sermayeye dönüştürülmesinde sergiler bir çözüm yolu olarak düşünülmüştür.

Bu açıdan gerek yurt içinde gerekse yurt dışında gerçekleştirilen sergilerde yer almak, hem Genç Cumhuriyetin dünyaya tanıtılmasında hem de sanayi ve zirai üretimin pazarla buluşturulması için önemli bir fırsat olarak görülmüştür.

## **ABSTRACT**

Exhibitions, which play a significant role in the process and variation of economic life, have an enormous influence in the birth of new economic relations and help to build international economic bridges. The concept of holding an exhibition is as old as time; after people started producing rather than collecting goods and materials the idea of exhibiting products came to life.

In Turkish history, exhibitions started to take place with the Seljuq Empire who had control of the silk and spice roads. The sudden changes caused by the Industrial Revolution in Europe and subsequent economic rivalry seen throughout the world during the 19th Century played a considerable role in drawing the Ottoman Empire's attention to exhibitions.

Exhibition facilities, which first appeared during the Tanzimat Period, also continued to develop during the Turkish Republic period. The struggle for economic development started during the Republic period after the War of Independence victory.

Atatürk and his friends who founded the Turkish Republic thought that being economically strong was vital to create a contemporary nation and compete with the rest of world. To reach this goal, the agricultural and industrial products produced in Turkey had to be turned into economic revenue and exhibitions were seen as a viable means to achieve this.

Consequently, taking part in national and international exhibitions was seen as a chance to introduce the Young Republic to the world and find new markets for agricultural and industrial products.

## KISALTMALAR

- CA : Cumhurbaşkanlığı Arşivi  
BCA : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi  
BTDD: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi  
bkz : Bakınız  
bs : Basım  
c : Cilt  
çev : Çeviren  
hzl : Hazırlayan  
s : Sayfa  
yay : Yayın  
ed. : Editör

## GİRİŞ

Öncelikle araştırmada çok sık bahsedilecek olan sergi, fuar ve panayır kavramlarının anlamının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Sergi: satışa sunulmak üzere bir yere dizilen, yığılan, ürünlerin tamamına verilen addır.<sup>1</sup> Bir yerin, bir ülkenin kendine özgü ürünlerini tanıtmak için bunların uygun bir biçimde gösterildiği yerdir.<sup>2</sup>

Fuar: Fransızca bir isim olan fuar (foire), belli zamanlarda ve belli yerlerde ticaret mallarının tanıtılması ve pazarlanması amacıyla açılan sergiler, satış merkezleri ve büyük pazarlara verilen addır.<sup>3</sup> Panayır ise; çoğu kez aynı anlamda kullanılma hatasına düşülmesine rağmen ihtiva ettiği anlam açısından daha dar bir çerçeveyi kapsamaktadır. Panayırlar, umumiyetle bir bölgenin mal ve hayvanlarının teşhir edilip satıldığı, alış verişin ön planda tutulduğu küçük çaplı organizasyonlardır.<sup>4</sup> Sergi-fuarlarda ise; bir ülke hatta daha çok ülkelerin katılımı söz konusu olup, satıştan ziyade teşhir ön plana çıkmaktadır.

Sergi ve fuar kavramları birbiri içerisine geçmiş olarak kullanılmaktadır. Her iki kavramında ihtiva ettiği anlamın karşılığı aynıdır. İlk ortaya çıktıkları günden bugüne bu tip organizasyonlar için her iki kavramda kullanılmış ve gerek katılımcılar gerekse iktisadiyat çevrelerince bu kullanım yadırganmamıştır.

Sergi ve panayırların müştereken muhtelif vazifeleri vardır. Bunlardan beklenen şey arz ve talep arasındaki muamele devrinin kısaltılmasıdır. Panayırlar tarihi geçmişi itibariyle pazarların hususi bir şekli olarak vasıflandırılmaktadırlar. Pazarlarda daha çok ufak ticaretin ve tüketicinin ihtiyaçları dikkate alınırken, bugün panayırlarda toptan ticareti ve aracı kurumları temsil eden tüccar ile fabrikatörlerin ihtiyaçları göz önüne alınmaktadır. Panayırlarda, daha çok bu kurumların iştiraki ile vücuda gelmektedir.<sup>5</sup>

Eşya panayırları zamanla senevî pazar karakterini kaybetmiş, teşhir maksadına yönelik yapılmaya başlanarak, satıcı tüccarın acil veya zaman içinde yapılacak siparişlerinin kayıt ve kabul edildiği bir numune panayırı halini almıştır. Zaman

---

<sup>1</sup> *Büyük Larouse-Sözlük ve Ansiklopedi*, c.20, s. 10381, İstanbul 1986

<sup>2</sup> *Karacan*, *Büyük Sözlük ve Genel Kültür Ansiklopedisi*, İstanbul- Tarihsiz, s. 1740

<sup>3</sup> *Büyük Larouse-Sözlük ve Ansiklopedi*, c.9, İstanbul 1986, s. 4318,

<sup>4</sup> Erman Şener, "Fuarların Tarihi ve İzmir Fuarı" *Hayat Tarih Mecmuası*, c.2, Sayı 7, Ağustos 1971, s. 54

<sup>5</sup> Muhlis Etem, *Sergi ve Panayır*, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Neşriyatı, İstanbul 1931, s.10

içerisinde düzenleniş biçimine göre panayırlar: Milli ve beynelmilel olmak üzere iki karaktere bürünmüşlerdir.

Milli panayırlar, teşhircilerin bilhassa yerli fabrikatörlerin yani büyük yerli tüccarların olduğu ve o memleketin eşyasının teşhir edildiği panayırlardır. Beynelmilel panayırlar ise, yerli teşhircilerden ziyade ecnebi teşhircilerin iştirak edebildikleri meşher<sup>6</sup> - panayırlardır.<sup>7</sup> Zamanla numune panayırlarında satış keyfiyeti kaybolmuş, daha ziyade enformasyon (bilgi alışverişi) müessesesi vazifesini alarak nihayetinde sergi mahiyetine inkılâp etmiştir.

Bir ülkenin sanayi, ziraat, küçük sanat ve güzel sanatlara ait ürün, mamul ve eserleriyle memleket hayatına ait teşkilat ve meselelerini anlatmak için devlet, kurum ve fertlerin teşebbüsleriyle kurulan sergiler<sup>8</sup> muhtelif ürünler ile branşları kapsayarak âli gayeleri amaç edinir. Sergi, halletmek istediği probleme göre hitap ettiği kitleyi irşat ve tenvir etmek ister. Bu nedenle göstermek istediği şeyi gayet nefis bir surette tertip etmeli ki bütün ziyaretçiler nezdinde fevkaladelik arz etsin.

Panayırı sergiden ayırmak için şu hususu gözden kaçırmamak gerekir. İhtiva ettiği hususiyetler itibariyle panayırlar, bilhassa numune panayırları kısa zaman süren ve seri halinde tekerrür eden organizasyonlardır. Sergiler ise bir defaya mahsus olan, hususi fakat uzun müddet devam eden teşhirlerdir.<sup>9</sup> Teşhir ettikleri ürünlere göre sergilerde iki kısma ayrılırlar:

a) Memleketin muhtelif eşyasını içine alan “Umumi Sergiler”, sanayi veya ziraat sergileri.

b) Yalnız bir eşya ihtiva eden “Hususi Sergiler” kürk sergisi, otomobil sergisi gibi.

Geçmişten günümüze iktisadi hayatın her alanında önemli iki unsur olan ziraat ve sanayi faaliyetler, haklı olarak sergilerin de en önemli konusu olmuşlardır. İktisadi hayatta, umumi sergiler içerisinde en çok tesadüf edilen sergiler sanayi ve ziraat sergileridir.<sup>10</sup>

---

<sup>6</sup> Meşher: Teşhir yeri, sergi. (Sonraki bölümlerde sergi kavramı kullanılacaktır), Bkz. *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ferit Devellioğlu, bs.15, Ankara-1998, s.630

<sup>7</sup> Muhlis Etem, *Sergi ve Panayır*, s.12

<sup>8</sup> Rifat Önsoy, “Osmanlı İmparatorluğunun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmanî” *Belleten*, Sayı 185, Ankara-Ocak 1983, s.195

<sup>9</sup> Muhlis Etem, *Sergi ve Panayır*, s.13

<sup>10</sup> Muhlis Etem, *Sergi ve Panayır*, s.23

Sanayi sergilerinin gayesi, umum sanayi kollarının kuvvet, kudret ve kabiliyetlerini ve mamullerin gelişmişlik düzeylerini ve kalitesini göstermektir. Bu amaca ulaşabilmek için kullandıkları ortak vasıta propaganda ve reklam birliktelikleri meydana getirerek büyük ziyaretçi ve alıcı kitlesini cezbetmektir.

Sanayi sergileri teşhircilere ve kuruldukları mahallelere göre: Belediye sergileri, milli ve beynelmilel sergiler ve sanayi müzeleri adıyla muhtelif sanayi sergileri adını alırlar.<sup>11</sup> Sanayi sergilerinin ilki 1798 senesinde ulusal nitelikli olarak Fransa'da başlamıştır.<sup>12</sup> Bu sergileri 19. yüzyıl boyunca milyonlarca Avrupalı ziyaret etmiştir. Dolayısıyla bu sergiler ilk kez büyük kitlelere ulaşabilen tanıtım araçları olmuştur. Düzenlenen bu sanayi sergilerinde aynı zamanda gerek o ulusun gerekse katılımcılar aracılığıyla diğer ulusların sanayi alanında ulaştığı nitelikli işçilik ile modern tekniğin inkişafı hakkında da fikir edinilebilmesi, ziyaretçiler içinde ayrıca bir öneme haizdir.

Sanayi sergilerini ziraat sergilerinden ayıran en önemli unsur, sanayi şubesinin seri halinde imal ettiği ve sergilerde teşhir ettiği ürünlerdir.. Bu meyanda sanayi sergileri buldukları mahal ve memleketin içtimai, iktisadi yapısına, kültürel ve teknik vaziyetine göre şekil alabilmektedir. Örneğin Cumhuriyet'in ilk yılları da Türkiye'de düzenlenen sanayi sergilerinde hammadde işleyen makine ve tezgâhların ürünleriyle yeni gelişen küçük sanayi ve el sanatlarına ait ürünler yer alırken, Almanya, Fransa, İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde yarı mamul veya mamul eşya, sanat ve atölye makineleri teşhir edilmekteydi.

Sergicilik âleminde eski bir geçmişe sahip olan ziraat sergileri ise, ziraat tekniğini teşvik ve ziraat mahsulleri çeşitlendirmeye, niteliğini arttırmaya amil müesseselerdir. Ziraat sergilerinin sabit ve seyyar şekilleri vardır.<sup>13</sup> Her iki ziraat sergide de ziraat mahsulleri, ziraatta kullanılan hayvanlar ile makineler arz ve teşhir edilirler.

Ziraat sergileri de ihtiva ettikleri mallara-ürünlere ve hitap etmek istedikleri zümreye göre umumi veya hususi birer mahiyet arz etmektedirler. Umumi mahiyetteki ziraat sergilerinde, ziraatta kullanılan makineler ve ziraat mahsulât ile hayvan yetiştiriciliğine ait numuneler teşhir edilir. At, inek, kümes hayvanları, arı gibi muhtelif

---

<sup>11</sup> Muhlis Etem, *Sergi ve Panayır*, s.23

<sup>12</sup>Semra Germaner, "Osmanlı İmparatorluğunun Uluslararası Sergilere Katılımı ve Kültürel Sonuçları", *Tarih ve Toplum*, c.16, Sayı 95, Kasım 1991, s.33

<sup>13</sup> Muhlis Etem, *Sergi ve Panayır*, s.24-26

hayvanat sergileri meyve, şarap, süt ve mamulleri ile ziraî makine ve aleti teşhir eden mahsulât ve mamulât sergilerinin ziraat sahasına önemli katkılarının olduğu görülmüştür.

Ziraat sergilerini sanayi sergilerinden ayıran mühim bir nokta, ziraat sergilerinde yeniliklerin, fabrikasyona ait sırların ve keşiflerin umuma teşmil edilmesidir. Sanayi sergilerinde ise bazı patent ve metotlar gizli tutularak saklanmakta hatta kanunlar ile korunmaktadır. Ayrıca ziraat sergilerinde, öğretici vasıta ve neşriyat ile ziraat erbabı tenvir ve irşat edilerek ziraat sahasında ayrı bir açılım yapılmaktadır. Bu bakımdan ziraat sergileri milli iktisat ve şahsi iktisat açısından büyük önem arz etmektedir.<sup>14</sup>

Çünkü mahalli olan ziraat sergilerinin ziyaretçileri büyük şehirlerdeki gibi kuru seyirci değil, bilakis alakadar olan ziraat erbabı olduğundan eşya doğrudan kullanıcıya sunulmuş olmaktadır. Bu açıdan teşhir edilen ziraî alet ve eşyanın pratiğinin yapılması suretiyle üretici halk (ziraat erbabı) aydınlatılmış ve ikna edilmiş olacaktır.

Modern sanayinin gelişmesi, üreticiyi ürünlerini sürekli ilerletmeye sevk etmiştir. Artan ihracat, üreticinin üretim ve teşhir politikasını etkilemiştir. İşte bu hakikat karşısında sergi ve panayırların hususi ve milli iktisadın kudretini teşvik ettiği anlaşılır.

Sergi ve panayırlarda alıcı ve satıcıların bizzat karşılaşması temin edilir. Burada modern iktisadiyatta bugün bilinmesi zaruri olan rakibin tanınması, kendi mesleğine ait muhtelif ürünlerin gözlemlenmesine imkân bulunur. Bunun yanında alıcılarda büyük intihap karşısında en iyi ve en ucuza mal alma imkânına kavuşur. Ayrıca sergi ve panayırlarda umumun ihtiyaç ve rağbeti hakkında fikir edinebilir. Sergiler birçok ziyaretçi için bir tatbikat dersidir. Burada halk yalnız büyük iktisadi gelişme gösteren ürünlerin mukayesesiyle kalmayacak, muhtelif yenilikler karşısında fertlerin ihtiyaçları uyanacak yeni teşkilat ve teşebbüs fikirleri ortaya çıkararak hemen olmasa bile tedrici olarak iş âleminin faaliyetlerini teşvik edecektir.<sup>15</sup>

Değişik zamanlarda ve mekânlarda açılan sergilerin, bilhassa panayırların memleketin iktisadi vaziyeti üzerinde mühim roller oynadığı muhakkaktır. Bu nedenle modern panayır ve sergilerde en küçük üretici ve satıcı ile doğrudan doğruya münasebet kurulmuş olunur. Böylece alıcının arzuları işitilmiş, kendi ürünüyle alakadar olanlar

---

<sup>14</sup> Muhlis Etem, *Sergi ve Panayır*, s.26

<sup>15</sup> Muhlis Etem, *Sergi ve Panayır*, s.15-16

yakından görülmüş olunmaktadır. Sonuçta memleket iktisadiyatının artı ve eksileri de tespit edilmiş olunacaktır. <sup>16</sup> Bu nedenle modern panayırarda ziyaretçilerin nev'i çok önemlidir. Bu gibi sergileri sırf temaşa için ziyaret edenlerin sayısının çokluğu, panayırarda büyük ve nitelikli muamelelerin (ticari ilişkilerin) kurulmasına mani olur. Ulvî gayeler için açılan sergilerde ise halkı teşkil eden her ferdin sergiyi gezmesi hedeflenir.

Sergi ve panayırlar ekseriyetle ticari tanışmalara, samimi dostlukların başlamasına vesile olur. Bu vesileyle ürünlerin tetkik ve gözlemlenmesi daha kolay olmakta ve dost ile rakipler de yakından tanınmış olmaktadır. Bu anlamda dünya ticaretinin temel düsturlarından birini teşkil eden “Evvela tetkik ediniz, sonra propaganda yapınız ve ondan sonra da satınız.”<sup>17</sup> ifadesi sergi ve panayırarda anlamını bulmuş olmaktadır.

İktisadi hayatın devamında ve çeşitlenmesinde büyük öneme sahip olan sergilerin geçmişi de en az insanlık tarihi kadar eskidir. Çünkü toplayıcılıktan üreticiliğe geçen ilkçağ insanları, zamanla ihtiyaç fazlası ürünleri yenileriyle takas etmenin farkına varmışlardır. Böylece ilk ticari faaliyetler ve faaliyet sahaları ortaya çıkmıştır.

Tarihte ilk fuarlar M.Ö 2000’li yıllarda Mezopotamya-Suriye ve Mısır’da, belli kentlerde ticaret kervanlarının bir araya gelmesiyle ortaya çıkmış büyük pazarlardır.<sup>18</sup> Bu fuarların benzerlerine Eski Yunan ve Roma’da da rastlanmaktadır. Özellikle Romalılar işgal ettikleri yerlerde ticareti geliştirmek için fuarlar kurmuşlardır. Eski Yunan’da ise halkın ürettiklerini satmak ve tanıtmak amacıyla sergilemesiyle fuarcılık başlamıştır.

Eski çağlardan günümüze kadar süregelen zamanda fuarcılık, devletler içinde desteklenmesi gereken organizasyonlar olmuşlardır. Zira fuarlar da teşhir edilen emtiadan satış sonucu elde edilen vergi devletler için önemli bir gelir kapısı durumundaydı. Aynı zamanda bu fuarlar ile üretilen mamulün yabancı ülkelere yönelecek şekilde tanıtımı sağlanarak, sürümüne imkân tanınmış oluyordu.

Tarihi İpek Ticaret Yolu ile Baharat Yolu üzerinde hâkimiyet kuran Selçuklular da ticaretin önemini biliyorlardı. Hâkimiyet kurdukları topraklarda transit ticaret yapan

---

<sup>16</sup> Muhlis Etem, *Sergi ve Panayır*, s.20

<sup>17</sup> Muhlis Etem, *Sergi ve Panayır*, s.21

<sup>18</sup> Coşkun Çakır, “Panayırlardan Dünya Ticaret Merkezlerine”, *Çerçeve*, Sayı 18, Müsiad yay., 1996, s.104

kervanlardan vergi almak suretiyle gelirlerini arttırmaktaydılar. Zaman içerisinde Selçuklularda milletler arası ticaret hacminin artması büyük pazarların, milletler arası fuarların teşekkülüne imkân vermiştir. Bunlardan en meşhuru Yabanlu Pazarı'dır.<sup>19</sup> Yabanlu Pazarı, Selçuklular döneminde her yıl Anadolu'da kurulan milletler arası büyük bir pazardır. Hatta bu fuar, dönemde sadece Türk-İslam âleminin değil, dünyanın en büyük fuarıydı.<sup>20</sup> Bu pazarda dünyanın her bölgesinden gelmiş mal bulunurdu. Tacirler bu pazara katılabilmek için büyük bir gayret sarf ederlerdi. Doğulu tacirlerin emtiasını batılı tacirler, batılı tacirlerinkini de doğulu tacirler alırdı.

Osmanlı Devleti'nde ise fuarcılık 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlanmıştır. Bu tarihler aynı zamanda bugünkü manada modern fuarcılığın ilk kez Avrupa'da ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı dönemdir de. 1851'de "Crystal Palace" adıyla anılan Kristal Sarayında açılan Londra Sergisi modern ve milletler arası sergiciliğin ilk örneğini teşkil etti. Londra Sergisi, Osmanlı Devleti'nin de katılmış olduğu ilk uluslararası sergidir.<sup>21</sup> Böylece Osmanlı dünyasında da sergiler -fuarlar yer almaya başlamış oldu.

İngiltere'nin sanayi alanındaki üstünlüğünü ortaya koymak için düzenlemiş olduğu Londra Sergisine Osmanlı Devleti'nin katılmaktaki amacı, topraklarının verimliliğini göstermek, Osmanlı tebaasının tarım, sanayi, sanat alanlarındaki kabiliyetini ortaya koymaktı. İmparatorluğu bu sergiye katılıma teşvik eden esas unsur ise Tanzimat'tan sonra gelişen Osmanlı-İngiliz dostluğuydu.

Londra Sergisi aslında bir bakıma - her ne kadar sergi amacıyla yapılmamış olsa da - Osmanlı Devleti'nde açılan ilk serginin hazırlayıcısı olmuştur. Çünkü Londra'ya gönderilecek eşyalar, gemiye yüklenmeden evvel devlet ricali, sefirler, esnaf ve tüccarların görebilmesi amacıyla kısa bir süre sergilenmiştir. Halka açık olmamakla beraber bu olay Osmanlı'daki ilk sergicilik faaliyeti olarak da kabul edilebilir. Londra Sergisine geleneksel tarım ürünleri ve el sanatlarıyla katılan Osmanlı İmparatorluğu, sergi sonunda başarılı katılımından dolayı çeşitli mansiyon ve madalyalarla

---

<sup>19</sup> Coşkun Çakır, "Panayırlardan Dünya Ticaret Merkezlerine", *Çerçeve*, Sayı 18, s.108

<sup>20</sup> Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı (Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay. İstanbul 1985, s.6

<sup>21</sup> Coşkun Çakır, "Panayırlardan Dünya Ticaret Merkezlerine", *Çerçeve*, Sayı 18, s.106-112

ödüllendirilmiştir.<sup>22</sup> Ayrıca sergide Osmanlı pavyonu Kraliçe Victoria tarafından da ziyaret edilmiştir.<sup>23</sup>

İkinci uluslararası sergi, Osmanlı Devleti'nin mesafenin uzunluğundan dolayı katılmadığı 1853 New York Sergisi'dir. New York Sergisinden tam iki yıl sonra 1855'te Paris'te açılan üçüncü uluslararası sergi, Osmanlı İmparatorluğu'nun da katıldığı ikinci uluslararası sergi olmuştur. Kırım Savaşı'nın yaşandığı bir döneme gelmesine rağmen sergiye ilgi oldukça büyük olmuştur. İmparatorluğun muhtelif bölgelerinden seçilen 2.000 kalem mal Paris Sergisi'ne gönderilmiştir. Bu mallara gümrük ve vergi muafiyeti tanınmış, nakliye masrafları da devletçe karşılanmıştır.<sup>24</sup>

Osmanlı İmparatorluğu bu sergiye Gördes, Uşak, Demirci, Hereke halıları, Kütahya çinileri, porselen ve cam eşyalar, Yanya tabancaları ve doğuya özgü zurna, davul, kemençe gibi müzik aletleriyle katılmıştır. Sergi heyeti ülkemizi 27 madalya ve 20 mansiyonla ödüllendirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu sergiye katılımında, Kırım Savaşı nedeniyle Fransa ve İngiltere ile ittifak halinde bulunmasının da rolü olmuş olabilir.<sup>25</sup>

Osmanlı İmparatorluğu'nun katıldığı bir diğer sergi de 1862 Londra II. uluslararası sergisidir. İlk başta hazineye yüklü masraflar çıktığı için katılım düşünülmemiştir de bu sergiye, İmparatorluğun ziraat, sanayi ve sanat alanlarındaki ilerlemesinden Avrupalı devletlerin endişeye düşeceği kaygısıyla sonradan katılmaya karar verilmiştir. Sergi için masrafları devlet tarafından karşılanmak üzere maden, hububat ve sanayi ürünlerinden oluşan numuneler hazırlanmıştır. Londra Sergisi'ne çeşitli sektörlerden 787 üretici katılım için müracaat etmiştir.<sup>26</sup> Bu sergide İmparatorluk coğrafyasına ait ipekli, yünlü kumaşlar, hırdavat, toprak işleri, pamuk, keten, kenevir, lokomotif, ziraat aletleri, maden ürünleri, halı ve mobilya gibi 25 kategoride ürün teşhir edilmiştir.

---

<sup>22</sup> Semra Germaner, "Osmanlı İmparatorluğunun Uluslararası Sergilere Katılımı ve Kültürel Sonuçları", *Tarih ve Toplum*, c.16, Sayı 95, s.33-34

<sup>23</sup> Rıfat Önsoy, "Osmanlı İmparatorluğunun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmani", *Belleten*, Sayı 185, s.197

<sup>24</sup> Rıfat Önsoy, "Osmanlı İmparatorluğunun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmani", *Belleten*, Sayı 185, s.199

<sup>25</sup> Semra Germaner, "Osmanlı İmparatorluğunun Uluslararası Sergilere Katılımı ve Kültürel Sonuçları", *Tarih ve Toplum*, c.16, Sayı 95, s.34

<sup>26</sup> Rıfat Önsoy, "Osmanlı İmparatorluğunun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmani", *Belleten*, Sayı 185, s.203

Uluslararası sergiler içerisinde 1867 Paris Sergisi'nin Osmanlı İmparatorluğu açısından ayrı bir önemi olmuştur. Sultan Abdülaziz'in de ziyaret etmiş olduğu bu sergide, Osmanlı İmparatorluğu 64 ayrı kategoride tarım, sanayi, el sanatları ve güzel sanatlar alanında teşhirde bulunmuştur. İmparatorluk, Paris Sergisi'nde 4.946 katılımcıyla, Fransa ve İngiltere'den sonra üçüncü sırada yer almıştır.<sup>27</sup>

1893 Şikago (Chicago)\* Sergisi, II. Abdülhamid için, Osmanlı'nın kültür ve sanayi alanlarındaki gelişmelerini ispat etmek ve yabancı ülkeler üzerinde bırakacağı olumlu intibalar ile gücünü göstereceği bir fırsat olmuştur. Sergide Osmanlı ürünlerinin yer aldığı sergi binasıyla Osmanlı kültürünü yansıtmak için "Türk Köyü" inşa edilmiştir.

Chicago Sergisi'ne, marangozluk sanatındaki maharetiyle tanınan Sultan II. Abdülhamid'de bir eseriyle katılmış ve birincilik ödülü almıştır.<sup>28</sup> Chicago Sergisi'nde Osmanlı ürünlerinin görmüş olduğu ilgi başta Sultan II. Abdülhamid olmak üzere devrin ileri gelenlerini sanayileşme alanında harekete geçirmiş ve Avrupa ile rekabet edebilmek için yeni fabrikaların kurulmasına hız verilmiştir.

Sanayileşmenin hız kazandığı bir dönemde, Avrupalı devletlerin aralarındaki rekabetin sonucunda ortaya çıkan uluslararası sergiler, sanayi alanındaki gelişmeleri konu edinmiştir. Bu sergiler gelişmiş ülkelerin birbirlerine karşı üstünlüklerini sergilediği organizasyonlar olmalarının yanında, yeni pazarlar bulmalarının da aracı olmuştur. Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun yeni pazarlar bulma gibi bir amacı olmamışsa da, düzenlenen bu sergilere, New York Sergisi hariç, katılmaya büyük önem verilmiştir.

Tanzimat sonrasına gelen bu dönem, Osmanlı ileri gelen devlet adamları içinde kaçırılmaması gereken bir durumdu. Çünkü uluslararası düzenlenen bu sergilere katılmak suretiyle Tanzimat ve Islahat Fermanları'nda vaad edilenlere uygun olarak ülkede tarım, sanayi ve sanat alanlarında yapılan hamleleri Avrupalı devletlere gösterme fırsatı bulunacaktı. İmparatorluk katılmış olduğu bu sergiler sonucunda, geleneksel el

---

<sup>27</sup>Semra Germaner, "Osmanlı İmparatorluğunun Uluslararası Sergilere Katılımı ve Kültürel Sonuçları", *Tarih ve Toplum*, c.16, Sayı 95, s.36

<sup>28</sup> Gülşen Sevinç, Ayşe Fazlıoğlu, "1893 Şikago (Chicago) Sergisinde Osmanlılar", *Toplumsal Tarih*, Sayı 92, Ağustos 2001, s.6-7

\*Dönemin basınında ve belgelerinde, yabancı şehir isimlerinin kullanımında mutabakat olmadığından günümüzdeki kullanımlar esas alınacaktır.

sanatları, dokumacılık ve deri işlemeciliği gibi küçük zanaat alanlarında Avrupalı devletlerle rekabet edebilecek durumda olduğunu görmüştür. Ancak 19. yüzyıla damgasını vuran ve devletlerarasındaki asıl rekabetin yaşandığı sanayi alanında Batı sanayisi ile Osmanlı sanayisi arasındaki farkın bariz olduğu anlaşılmıştır. Bu sergiler sayesinde Osmanlı İmparatorluğu hammadde kaynakları ve tarım ürünleri bakımından büyük potansiyele sahip olduğunu göstererek büyük devletlerin dikkatini üzerinde toplamıştır.<sup>29</sup> Bu durum bir bakıma ileriki yıllarda Avrupa'nın güçlü devletleri tarafından Osmanlı coğrafyasının açık pazar olarak görülmesine neden olmuş ve imparatorluk topraklarına olan ilgiyi daha da artırmıştır.

Zamanla Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında ticaretini arttıran Fransa, İngiltere, Avusturya gibi devletler ucuz ve kaliteli mallarıyla yerli pazar üzerindeki hâkimiyetini kurmuştur. Bu durumdan kurtulmanın yollarını arayan Tanzimat bürokrasisi ülke genelinde yabancı mallara karşı rekabeti arttırmak ve yerli üreticiyi yeniden ön plana çıkarmak için bir dizi yenilik yapma ihtiyacı duymuştur. İşte bunlardan bir tanesi de, ülkede üretilen malların çeşidini, kalitesini görmek, üreticinin problemlerini tespit etmek ve başarılı olanları ödüllendirmek için İstanbul'da bir sergi açılması fikriydi.

Tanzimat'ın bir yeniliği olarak yurdumuza giren sergicilik faaliyeti, eğer 1851 Londra Sergisi'ne gönderilen eşyanın ziyarete açılması sayılmazsa, ilk kez 1863 yılında İstanbul'da Sultan Ahmet Meydanında açılan "Sergi-i Umumi-i Osmanî" dir. İlk kez ulusal manada açılan bu sergimizin amacı diğer uluslararası sergilerden farklı olarak, Osmanlı ekonomisinin rekabet gücünü göstermek, üretilen malların kalitesini, çeşidini ve fiyatlarını görmek, üreticinin problemlerini tespit etmek ve başarılarını ödüllendirmektir. Sergi bu maksatla Sultan Abdülaziz tarafından açılmıştır.<sup>30</sup>

İlk olması bakımından büyük ihtimam gösterilen bu sergiye 30.000 İngiliz lirası harcanmıştır. Başlangıçta sadece yerli malların sergilenmesi düşünülen sergide, faydalı olacağı düşüncesiyle Avrupa'da yeni icat olmuş makine ve aletlerin de sergilenmesine karar verilmiştir. Ancak yerli malları korumaya yönelik olarak ta yurtdışından gelecek eşyaya yönelik bir sınırlamada söz konusu olmuştur. Şöyle ki; sergide yurt dâhilinden bilcümle mal ve eşya ile alet ve makinelerden her ne olursa olsun teşhir edilecek, yurtdışından ise yalnız çiftçilik, hayvancılık ile dükkânlarda kullanılabilen aletler

---

<sup>29</sup> Rifat Önsoy, "Osmanlı İmparatorluğunun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmanî", *Belleken*, Sayı 185, s.206

<sup>30</sup>Semra Germaner, "Osmanlı İmparatorluğunun Uluslararası Sergilere Katılımı ve Kültürel Sonuçları", *Tarih ve Toplum*, c.16, Sayı 95, s.35

sergilenebilecektir.<sup>31</sup>

Yurdumuzda düzenlenen bu ilk sergide ülke genelinden gönderilen numuneler on üç ayrı bölümde sergilenmiştir. Sergilenen ürünlerin bazıları şunlardır; tarım ve ormancılık ürünleri, madencilik, sanayi ve ziraat makineler, kuyumculuk, mensucat, ipek-keten ve yün işleri, kimyevi maddeler ile dericiliğe ait örnekler... Toplamda, İmparatorluğun muhtelif mahallerinden gönderilmiş 10.000 kalem ürün sergilenmiştir. Sergide rekabeti arttırmak için ödüllendirme yapılmıştır. Dereceye girecek eşya sahiplerine verilecek ödüller üçe ayrılıyordu: Birincilere mecidiye nişanı, ikincilere gümüş ve üçüncülere de pirinç madalyalar verilmiştir.<sup>32</sup>

Sergi-i Umumi-i Osmanî gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında büyük ilgi uyandırmıştır. Fransız, İngiliz ve Avusturya gazeteleri sergi hakkında geniş haberler yapmış, başta Viyana olmak üzere Avrupa'nın birçok kentinden aralarında gazeteci, iş adamı ve fabrikatörlerin bulunduğu yüzlerce turist grubu sergiyi ziyarete gelmiştir. Sergi yaklaşık beş ay süreyle açık kalmıştır. Bu süre zarfında sergiyi yerli-yabancı 100-150 bin kişinin ziyaret ettiği sanılmaktadır. Sergi sonunda ürünlerin birçoğu satılmış, satılmayan eşya ise Sultan Abdülaziz tarafından satın alınmıştır. Yapılan satışlar sonunda elde edilen 450.000 kuruşluk hâsılat masrafların ancak 1/5'ini karşılayabilmiştir.<sup>33</sup>

Bu sergiden başka İstanbul'da 1874'te Sultanahmet Sanayi Mektebi'nde ve 1875'te Çemberlitaş'taki Maarif Dairesinde iki sergi daha açılmıştır.<sup>34</sup>

Osmanlı İmparatorluğunda esnafı kalkındırmak ve sanayiye geliştirmek için düzenlenen bu sergiler kısmen de olsa amacına ulaşmıştır. Düzenlenen bu sergilerde yerli ve yabancı ürünler tanıtılmış ve Avrupa ile kıyas yapabilmek imkânı doğmuştur. Ayrıca teşhir edilen ürünlerin kalitesi ve çeşidi, İmparatorluğun geniş hammadde kaynaklarına dayanarak sanayi bakımından kendi kendine yetebileceğini de göstermiştir. Gerek yurt içindeki sergilerde gerekse uluslararası sergilerde ürünlerimizin sergilenmesi, yerli ürünlerin yabancı devletlerde pazar şansını bulmasını sağlamıştır. Avrupa'da imal edilmiş birçok makinenin İmparatorluk topraklarında kullanılabileceği

---

<sup>31</sup>“90 Yıl Önce İlk Sergimiz”, S.N.G. 7 Gün Koleksiyonlarından, *Tarih Dünyası*, 1954 Yıllığı, Özel Sayılar Dizini, s.41

<sup>32</sup> “90 Yıl Önce İlk Sergimiz”, S.N.G. 7 Gün Koleksiyonlarından, *Tarih Dünyası*, Özel Sayılar Dizini, s.42

<sup>33</sup> Rıfat Önsoy, “Osmanlı İmparatorluğunun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmanî”, *Belleten*, Sayı 185, s.233-234

<sup>34</sup>“Sergi Maddesi”, *Meydan Larousse*, c. 17, s.523

anlaşılmasıdır. Sergilenen ürünlerden memleketin ürün haritası çıkarılmış, bir yerde olmayan bir malın ülkenin neresinden temin edilebileceği tespit edilmiştir. Yerli üreticilerin birbirleriyle tanışıp ticari ilişkilerde bulunabilmesi sağlanmıştır.<sup>35</sup>

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat ile birlikte başlayan yerli sanayinin kalkındırılması ve yerli üreticinin piyasaya hâkim olarak, Avrupa ile rekabet edebilecek seviyeye ulaştırma gayreti, sergilerle hız kazanmıştır. Tanzimat çevrelerince başlatılan bu süreç, meşrutiyet döneminde İttihatçıların yerli sermayeyi ve sermayedarı gayri müslim unsurlar karşısında desteklenmesiyle devam etmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında da ülkenin hızla içinde bulunduğu durumdan çıkması ve biran evvel Avrupa ile rekabet edebilecek düzeye erişmesi amacıyla yeni ekonomik tedbirler alınmıştır. Hiç şüphesiz genç Cumhuriyet'in kurucuları, Lozan'da kendilerinin karşısına çıkarılan dış borçlar ve kapitülasyonlardan kurtulmanın tek çaresinin kendi kendine yeten bir ekonomi olduğunu biliyorlardı. Bunu gerçekleştirmek ve yeni bir politika oluşturmak amacıyla ilk adım olarak, henüz daha cumhuriyet ilan edilmemişken, İzmir İktisat Kongresi'ni toplamışlardır.

İzmir İktisat Kongresinin en önemli hedeflerinden birisi, ülkenin kalkınmasını sağlayacak “Milli İktisat” politikasını tespit etmektir. Zira bağımsızlığını kazanmış, fakat geri ve az gelişmiş bir memleketin, hızla kalkınabilmesi için gerekli olan milli ekonominin oluşturulması için seçilecek yollar ve takip edilecek politikalar belirlenmiş değildi. Bu durum Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını ivedilikle kararlar almaya itmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, yarı-sömürge bir ekonomiden ulusal ekonomiye geçişin sağlanmasını, ulusal Kurtuluş Savaşının ikinci büyük hedefi saymaktaydı.<sup>36</sup> Bu nedenle Gazi Mustafa Kemal 17 Şubat 1923'te İzmir'de toplanan, İzmir İktisat Kongresi'nde yaptığı konuşmada; “Yeni Türkiye'mizin layık olduğu yüksek düzeye ulaştırabilmek için iktisadımıza birinci derecede ve en çok önem vermek zorundayız. Zamanımız tamamen iktisat devrinden başka bir şey değildir.” diyerek meselenin önemine dikkat çekmiştir. Bu aynı zamanda kongrenin Türkiye'nin tarihinde oynayacağı rolünde ipuçlarını vermektedir. Konuşmasının devamında Gazi Mustafa Kemal, “Siyasi ve askeri başarılar ne kadar büyük olurlarsa olsun, ekonomik başarılarla taçlandırılmadıkça

---

<sup>35</sup> Coşkun Çakır, “Panayırlardan Dünya Ticaret Merkezlerine”, *Çerçeve*, Sayı 18, s.114

<sup>36</sup> Erdinç Tokgöz, *Atatürk Döneminde Türk Ekonomisi*, İ.Ü.İ.F. Mezunları Derneği yay. 1981 s.38

az zamanda söner.”<sup>37</sup> tespitini yaparak, ekonomik bağımsızlığın bir ulusun hayatında ne denli öneme sahip olduğunu göstermiştir.

Genç Cumhuriyet’in bağımsız bir ekonomiye geçişi için alınacak iktisadi tedbirlerin konuşulması ve ekonomisine bir yön vermek amacıyla, İktisat Vekili Mahmut Esad (Bozkurt)’ın girişimi ve Mustafa Kemal Paşa’nın desteğiyle toplanan İzmir İktisat Kongresi’ne bütün illerden tüccar, sanayici, esnaf, çiftçi ve işçi sınıflarından oluşan toplam 1135 temsilci katılmıştır.<sup>38</sup> Kongreye her kesimden temsilcinin katılması Mustafa Kemal Paşa’nın, ekonomik kalkınma için bütün sınıfların uyumu ve işbirliği gerekmektedir. Bunun için çiftçinin sanatkâra, sanatkârın tüccara ihtiyaç duyduğunu ve bu kalkınmanın elbirliği ile gerçekleştirilebileceğine olan inancını da pekiştirmiş oluyordu.

4 Mart 1923’e kadar süren İzmir İktisat Kongresi’nde her grup kendi istek ve dertlerini ifade edebilme imkânı bulmuştu. Kongre sonunda “ Misak-ı İktisadi ” kabul edilmişti. Tüccar, çiftçi, sanayici ve işçi gruplarının ayrı ayrı ekonomik ilkelerinden oluşan Misak-ı İktisadi, ekonomik hayatta milli bilinci oluşturmayı esas almıştı.<sup>39</sup>

Cumhuriyeti kuranların ekonomi ile ilgili ilk ve en önemli sorunu, ekonomiyi işletmek ve toplumun uğradığı tahribatı onarmaktı. Yeni başlayan bu inşa sürecinde dayanılacak tek unsur tarım kesimiydi. Tarım kesimindeki artı değeri (ihtiyaç fazlası) çoğaltarak sermaye birikimi için sanayi ve ticaret kesimine aktarmak en öncelikli yoldu. Bu durumun dış ticaret kesimince de benimsenmesi önemliydi. Çünkü bu dönemde ihraç maddelerinin tamamı tarım ürünlerinden oluşmaktaydı.

Genç Cumhuriyetin kurucuları, toplumsal ve ekonomik gelişme için, Anadolu’nun ulusal pazarlarla da bütünleşmesi gerektiğini düşünüyorlardı.<sup>40</sup> Bunun için 1 Ocak 1926’da miladi takvimi uygulamaya koyarak uluslararası saati kullanmaya başladılar. Yine aynı yıl Alman ve İtalyan yasalarını temel alarak Ticaret Kanununu yürürlüğe koydular. Pazar günlerini haftalık tatil günü ilan ederek, ticari ilişkilerde dış dünya ile iletişimi kolaylaştırmayı amaçlamışlardır.

---

<sup>37</sup> Suna Kili, *Atatürk Devrimi (Bir Çağdaşlaşma Modeli)*, İş Bankası yay. bs. 11, İstanbul 2008, s.127

<sup>38</sup> Erdinç Tokgöz, “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları”, *Atatürk’ten Günümüze Türkiye Ekonomisi*, (ed. Bahaeddin Yedişildiz), H.Ü. Atatürkçülük ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü yay. Ankara 2002, s.15

<sup>39</sup> Yaşar Aksoy, *Atatürk’ün Ekonomik Devrimi (Kalpaklı Kalkınma)*, Ümit yay. Ankara 1998, s.47

<sup>40</sup> Feroz Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, çev. Yavuz Alağan, Kaynak yay. bs.3, İstanbul 2002, s.112

Ayrıca 1925 yılında aşar vergisinin kaldırılmasıyla küçük çiftçi, ihtiyaç fazlası üretim ortaya koymuştur. Bu artık (fazla) ürün, pazarlanabilir üretimin doğmasına zemin hazırlamıştır. Böylece ihtiyaç fazlası üretimin pazarlanabilmesi için teşhire (sergi) duyulan ihtiyaçta beraberinde doğmuştur.<sup>41</sup>

Atatürk devriminin iki önemli yönünden birincisi çağdaş bir ülke yaratmak, ikincisi ise toplumsal ve kültürel değişimi sağlayacak olan ekonomik kalkınmadır. Ekonomik kalkınma çağdaşlaşma yolundaki en önemli unsurdur. Burada amaç kalkınmanın sürekli, hızlı ve kendi kendine yeter olmasıdır. Bunun içinde yapılması lazım gelen şey, ülkenin içinde bulunduğu şartlar dikkate alınarak, kendi öz kaynaklarına yönelmesidir.

Bu açıdan bakıldığında Cumhuriyetin ilk yıllarında düzenlenen İzmir İktisat Kongresi büyük önem taşır. Çünkü kongre sonunda ülkenin içinde bulunduğu şartlar ve çözüm önerileri bizzat, çağdaşlaşma yolunda en büyük dayanak olacak olan Anadolu halkının ağzından ifade edilmiştir. Ayrıca dönemin İktisat Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) mecliste yapmış olduğu konuşmada kongrenin amacını şu şekilde özetlemiştir; ‘‘Türkiye’nin her tarafı bir olduğu halde, mesafenin uzaklığı ve yolların fenalığından İstanbul’daki tüccarımız, çiftçilerimiz Avrupa’nın uzak memleketlerindeki tüccarı, çiftçiyi tanıdığı halde, Erzurum, Diyarbakır ve Bitlis’tekini tanıyamayacak vaziyettedir. İstedik ki büyük içtimada (kongre) yekdiğerini tanımayan, memleketin öz evlatları birbirlerini tanınsınlar, memleketin ihtiyaçlarını bir kere daha düşünsünler. Bir arada memleketin iktisat işlerini toplu olarak halletsinler.’’<sup>42</sup>

İktisat vekili Mahmut Esat (Bozkurt), hükümetin bu kongreye büyük önem verdiğini ifade ederek, kongrede bir sergi açılacağını ifade etmiştir. İktisat kongresi bünyesinde açılacak olan numune sergisi için tüccardan Cemil Bey, Boluluzade Hakkı Bey, Doktor Memduh Bey, Simsar Hüsnü Fehmi Bey ve Eczacıbaşı Ferit Bey tertip heyetine seçilmiştir.<sup>43</sup>

Kongrenin toplanacağı Kemeraltı’ndaki Aram Hamparsonyan’ın depolarının bir bölümü numune sergisi için tahsis edilmiştir.<sup>44</sup> Dönemin gazetelerinden İkdâm, sergide çeşitli hububat mahsulâtı ile mensucat, reçelcilik, sabunculuk, halıcılık, itriyat ve

---

<sup>41</sup> Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, İz yay. İstanbul 1995, s.114

<sup>42</sup> Ahmet M. Gökçen, ‘‘Cumhuriyet Döneminde İktisadi Gelişme’’, *Yeni Türkiye Ansiklopedisi*, Cumhuriyet Özel Sayısı, c.5, 1998, s.3256

<sup>43</sup> Yaşar Aksoy, Atatürk’ün Ekonomik Devrimi (Kalpaklı Kalkınma), s.40-42

<sup>44</sup> Yaşar Aksoy, Atatürk’ün Ekonomik Devrimi (Kalpaklı Kalkınma), s.43

fotoğrafçılık sanayine ait eserler ve ziraat işlerine ait makinelerin teşhir edildiğini haber vermektedir. Ayrıca sergide Fransız ticaret müessesesinin de muhtelif çeşit ziraat alet ve edevatı teşhir ettiğini belirtmiştir.<sup>45</sup>

Cumhuriyet tarihinin ilk sergisi olarak kayda geçen bu sergi, iktisat kongresinde alınan “Memleketin muayyen mahallerinde ürünlerin teşhir edildiği sergiler açılması, bu ticaret sergilerinin tanıtım için dışa ihraç edilmesi” kararını hayata geçirmiş ve aynı zamanda Türk ekonomisinin kendi kabuğunu kırmasını ve dış dünyaya açılmasını sağlamıştır. Bu kararlar birlikte Cumhuriyet Türkiye’sinde hızla sergiler-fuarlar düzenlenmeye başlanmıştır.<sup>46</sup>

9 Eylülde düşmanın İzmir’den denize dökülmesini askeri zaferin tescillenmesi olarak kabul eden İzmir halkı, iktisat kongresinin düzenlenmesini de iktisadi zafer olarak görmüştür. İzmir’i her iki zaferinde simgesi olarak kabul etmiş olan İzmirli, numune sergisinde başarılı görülenlere 40 gümüş, 30 bronz madalya ve 70 takdirname vererek ödüllendirmiştir.<sup>47</sup>

Bundan sonraki dönemde Kemalist düşünce, Türk- Müslüman nüfus içinde güçlü bir girişimci sınıfın yaratılmasına hız vermiştir. Bu politikaya paralel olarak da 1929 dünya ekonomik buhranına kadar olan dönemde gerek yurt içinde birçok serginin düzenlenmesini teşvik etmiş; gerekse yurtdışındaki sergilere katılmaya özen göstermiştir.

17 Şubat 1923 İzmir İktisat Kongresiyle başlayan sergicilik faaliyeti bundan sonra tarım, sanayi ve ticaret alanlarında olmak üzere artarak devam etmiştir. 1929’da ki ekonomik buhranın getirdiği büyük kriz, Genç Cumhuriyet’i de etkilemiştir. Bu tarihten itibaren korumacı bir politika takip eden hükümet tarım, sanayi ve ticaret sergilerinin yanında “Yerli Malları” sergilerinin de açılmasını sağlayarak ekonomik kalkınma hareketini sürdürmüştür.

Yerli malları sergilerinin düzenlenmesinde 14 Aralık 1929 da kurulan “Milli İktisat Ve Tasarruf Cemiyeti” ile “İstanbul Milli Sanayi Birliği”nin önemli katkıları olmuştur.<sup>48</sup> Her iki kuruluşunda amacı, ülkenin ortaya çıkan ekonomik buhrandan en az zararla çıkmasıydı. Bu amaçla çeşitli etkinlikler ile sergiler düzenlemeyi programlarına

---

<sup>45</sup> İkdam, 17 Şubat 1923

<sup>46</sup> Yaşar Aksoy, Atatürk’ün Ekonomik Devrimi (Kalpaklı Kalkınma), s.52

<sup>47</sup> Yaşar Aksoy, Atatürk’ün Ekonomik Devrimi (Kalpaklı Kalkınma), s.44

<sup>48</sup> Doğan Duman, “1930’larda Yerli Ürün Sergileri”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 38, Şubat 1997, s.18

almışlardır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan ekonomik alandaki bu çabalar Hikmet Özdemir'e göre; "İstiklal Savaşı'nın önderlerinin sahip oldukları düşünce birikimi ve imparatorluktan aldıkları tarihi mirasın sonucudur. Bu anlamda Meşrutiyet Türkiye'si ile Cumhuriyet Türkiye'si arasında ekonomik politikalar anlamında bir kopuş değil, süreklilik vardır."<sup>49</sup> diyerek, bir anlamda dikkati Osmanlı'nın son dönemindeki iktisat politikalarına çevirmektedir.

Tanzimat'tan sonraki dönemde ve gerekse meşrutiyet devrinde Avrupa ile ekonomik anlamda rekabet edebilmek için, gayrimüslim unsurlara karşı Müslüman-Türk tebaayı koruyan ve her alanda destekleyen anlayış, aynı zamanda Avrupa'daki sergilere katılarak Avrupa pazarlarına açılmayı hedeflemiştir. İmparatorluk merkezinde düzenlediği sergiler ile de yerli üreticinin birbiriyle rekabetini arzulamış ve ülkedeki ürün çeşitliliğini görmek ve göstermek istemiştir.

Bu manada Cumhuriyet Türkiye'sinin kurucuları da, ülkenin içinde bulunduğu durumdan kurtulması ve ekonomik olarak dünyadaki diğer devletlerle rekabet edebilmek için milli unsurları harekete geçirmeyi bir çare olarak düşünmüştür. Bu düşüncenin ilk ve etkili uygulaması olarak da ülke genelinde düzenlenen sergiler ile katılınılan uluslararası sergiler olmuştur.

Reis-i Cumhur Mustafa Kemal; "İhracat mallarımızın, hükümetin yakın kontrolü altında satışlarının teşkilatlandırılması mühimdir."<sup>50</sup> diyerek düzenlenecek sergilerin hükümetin kontrolünde ve desteğinde yapılmasının önemine dikkat çekmiştir. Ürünlerin ve yapılmış mamullerin değişimi ve gelire dönüştürülmesinin en etkin yollarından biri olan bu sergiler, Fransız devlet adamlarından Mösyö Heryon'un ifadesiyle: "En ufak bir mahalde, en kısa bir müddet zarfında, asgari vasıta ile en büyük ticareti neticelendiren teşkilatlar"<sup>51</sup> olan sergiler, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kalkınmanın itici gücü olmuşlardır.

---

<sup>49</sup> Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, s.86

<sup>50</sup> Atatürkçülük, *Birinci Kitap (Atatürk'ün Görüş Ve Direktifleri)*, Genel Kurmay Başkanlığı Yay. Ankara, s.424

<sup>51</sup> Muhlis Etem, *Sergi ve Panayır*, s.8

# BİRİNCİ BÖLÜM

## 1. ZİRAAT SERGİLERİ

I.Dünya Savaşı ve milli mücadele süresince tarımsal üretimin büyük sekteye uğradığı Anadolu, sahip olduğu tarımsal üretim potansiyeli ile Genç Cumhuriyet'in kalkınmadaki birincil önceliğini tarım yapmaktaydı. Ayrıca Osmanlı'dan günümüze kalan kırık-dökük yerli sanayinin de hammadde kaynağını tarımsal üretimin oluşturması bunda belirleyici olmuştur.

Bunun bilincinde olan Mustafa Kemal Paşa: “Milli ekonomimizin temeli ziraattır. Türkiye'nin istikbali ziraatın inkişafına bağlıdır.”<sup>52</sup> diyerek bütün dikkatleri ziraî sahaya çevirmiştir. Ziraî sahada yapılacak olan her türlü çalışmanın birinci öncelik olarak belirlendiğinin de bir kanıtı olan bu sözler, aynı zamanda Genç Türkiye'nin kalkınmasında tarıma verilen öneminde ifadesidir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ihraç ürünlerimizin ve memlekete döviz getiren bütün maddelerimizin çoğunluğunu ziraî mahsulâtımız oluşturmaktaydı. Tütün, pamuk, kuru üzüm, incir, afyon ve yumurta gibi mamullerden oluşan ziraî ürünler, ihracatımızın 1924'te % 70.8'ini, 1925'te % 65.5'ini, 1926'da % 72.2'sini, 1927'de % 59.8'ini, 1928'de % 67.6'sını ve 1929'da % 60.1'ini oluşturuyordu.<sup>53</sup> Bu nedenle Mustafa Kemal, memleketi refah ve saadete kavuşturmak için memleketin en büyük servet kaynağı olan ziraî üretimimizi arttırmak amacıyla yurt genelinde büyük bir ziraat inkılâbına girişmiştir. Bu amaçla Cumhuriyet'in daha ilk yıllarında modern vasıtalar, en teknik usullerle üretimi birkaç misli arttırmak ve dünya pazarlarında rakiplerle çarpışacak ürünler yetiştirerek muvaffakiyetle elden çıkarabilmek için programlı bir faaliyet başlatmıştır.<sup>54</sup> Ziraat sahasında yapılacak bu çalışmalar aynı zamanda sanayi alanında gerçekleştirilmek istenen planların muvaffakiyetle başarılabilmesi için, gerekli olan imkânları elde etmemizi sağlayacaktır da. Buna sebep ise, yerli sanayimizden olan mensucat ve dokuma sanayisinin hammadde kaynaklarının ziraî ürünler olmasıdır.

Pratik bilgi ve araştırmalara büyük önem veren Gazi Mustafa Kemal, yerinde uygulamalar yapmak ve modern tarımın halka tanıtılması için örnek çiftlikler (Atatürk Orman Çiftliği) kurdurmuş, hayvan ırklarının ıslahı ve geliştirilmesi içinde modern

---

<sup>52</sup> Kemal İrmak, “Büyük Ziraat İnkılâbı”, *Tarım Ziraat Gazetesi*, Sayı 1, 15 Temmuz 1938, s.1

<sup>53</sup> Murat Koraltürk, “Lozan Antlaşması ve Türkiye Ekonomisi”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 115, Temmuz 2003, s.84

<sup>54</sup> Kemal İrmak, “Büyük Ziraat İnkılâbı”, *Tarım Ziraat Gazetesi*, Sayı 1, s.3

haraların (Karacabey, Sultansuyu) kurulmasını sağlamıştır. Buralarda yalnızca örnek uygulamalar yapılmamış, ülke genelinde ürün ve hayvan çeşitliliği konusunda taramalar yapılarak ülkenin sahip olduğu kaynakların envanteri de çıkartılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat ilgilendiği Atatürk Orman Çiftliği'ndeki çalışmalar bir müddet sonra semeresini göstermiştir. Öyle ki burada yapılan tohum ıslah çalışmaları sonucunda elde edilen nitelikli hububat (buğday) kalitesini tüm dünyaya duyurmuş, neticede Avustralya ve Kanada gibi ülkeler bu buğdaydan edinmek istemişlerdir.<sup>55</sup> Ayrıca Anadolu'nun yüksek yaylaları için üretilen kışlık çavdar, arpa, yulaf ve buğday cinsleri dayanıklılığından dolayı rağbet görüyordu. Özellikle bunlardan "Kunduru" adı verilen buğday, makarna üretimindeki kalitesinden dolayı Almanya, İtalya ve Romanya tarafından en çok tercih ediliyordu.<sup>56</sup>

Ziraat sahasındaki bu çalışmalar bunlarla da sınırlı kalmamış, kısa sürede ülke genelinde ziraat mektepleri açılmış ve ziraat sahasındaki gelişmeleri yakından takip edebilmek için yurt dışında düzenlenen sergilere incelemeler yapmak üzere mütehassıslar gönderilmiştir. Bu konuda yapılan çalışmalara örnek olarak 27 Şubat 1926 tarihinde mecliste görüşülerek karara bağlanan ve Paris'te yapılacak olan sıcak ülke arazileri kongresine katılacak Ziraat Müdürü Umumisi Ali Rıza Bey ile İstanbul Ziraat Başmüdürü Hikmet Bey ve Prag'ta açılacak beynelmilel ziraat sergisine katılacak olan Ziraat Mektebi Umumisi Vekiliyle Ziraîye Müdürü Tevfik Bey'e harcırah ve pasaport verilmesi uygun görülmüştü.<sup>57</sup>

Yine 18 Mart 1926 tarihli 5233/43 numaralı tezkire ile bakanlar kuruluna sunulan teklifte, 21 Mart 1926 günü Macaristan'ın Peşte şehrinde düzenlenecek olan ziraat makineleri ve hayvanat sergisine hükümet namına katılacak olan ve incelemelerde bulunacak Baytar Müdür-i Umumisi Ali Rıza Bey'in başkanlığında İstanbul Baytar Mektebi Âlisi Sekreteri Salih Zeki Bey, Ziraat Müdür-i Umumisi Alat-ı Ziraîye Mütehassısı Nuri Bey ve İstanbul Ziraat Müzesi Müdürü Nihat Bey'den müteşekkil heyete yol ve evrak masrafları için 1.250 liranın Ziraat Vekâletince verilmesi teklif edilmiş ve teklif kabul edilmiştir.<sup>58</sup>

Belgelerden de anlaşıldığı üzere Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki ziraat

---

<sup>55</sup> Ertan Ünal, "Atatürk Orman Çiftliği Fikri Nasıl Doğdu?", *Popüler Tarih*, Sayı 57, Mayıs 2005, s.60

<sup>56</sup> İzzet Öztoprak, *Atatürk Orman Çiftliği'nin Tarihi*, Atatürk Araştırmaları Merkezi yay., Ankara-2006, s.72

<sup>57</sup> Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer no: 13.24.11-12

<sup>58</sup> BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer no:62.19.20

sahasındaki bu çabalar yalnız ülke içiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda bu sahada gelişmiş ülkelerdeki faaliyetlerde yakından takip edilmeye çalışılmıştır. Ülkenin en büyük üretim şubesinin ziraat olduğu ve Türk halkının büyük çoğunluğunun çiftçilikle uğraştığı Cumhuriyet'in bu ilk yıllarında, Mustafa Kemal Paşa'nın işe ziraat sahasından başlaması yadırganacak bir durum değildir. Bilakis uygulanan bu politikanın akılcılığı ve kısa vadede ülkeye aldıracağı soluk düşünüldüğünde nedeni ortaya çıkmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa, ülke kalkınmasında sanayileşmenin de önemini vurgulamıştır. Ancak, bunda tarımsal gelişmenin büyük öneme haiz olduğunun ise özellikle altını çizmektedir. Ona göre bu gelişme “tarımsal sanayi” biçiminde olacaktır. 1924 yılında yaptığı bir konuşmada bunu vurgulama ihtiyacı duymuş ve şöyle söylemiştir: “Ülkemizin zenginleşme yolunu her şeyden önce tarımda ve tarım sanayinde arıyoruz.”<sup>59</sup> Bundan da anlaşıldığı üzere her alandaki kalkınmanın önceliğini ilk yıllarda ziraat almıştır. Bunun içinde Cumhuriyet'in ilk yıllarında takip edilen tarım politikasında, nitelikli tarım ürünlerinin yetiştirilmesine büyük önem verilmiş ve bu konuda üretici teşvik edilmiştir. Hatta hububat tohumlarını ıslah etmek ve ziraatımızı geliştirmek için üreticiler arasında “Hububat Müsabaka Sergisi” dahi düzenlenmiştir.<sup>60</sup> Ancak bu çalışmalarda karşılaşılan en büyük problemler ziraat araçlarının ilköllüğü, savaş yılları boyunca boş bırakılmış arazilerin yeniden ıslahı ve çiftçiden “aşar” adıyla alınan ürün vergisinin varlığıydı.

Bütün bu problemlerin masaya yatırıldığı İzmir İktisat Kongresi, ziraat alanında yapılacak çalışmalarında ele alınıp karara bağlandığı yer olmuştur. Kongrede yapılan konuşmalarda tarımın köylü üretimi olduğu, ticaret için üretim yapılmadığı ifade edilmiştir. Kongrede tarım makine ve araçlarının ülkede yapılması yada yurda sokulmasında gerekli kolaylıkların sağlanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca her yıl yeni ziraat araç-gereçleri tanıtmak maksadıyla sergiler düzenlenmesi fikri benimsenmiştir.<sup>61</sup>

İzmir İktisat Kongresi bünyesinde açılan sergide memleket mahsulât ve hububatı ile reçelcilik, sabunculuk ve ziraata ait makinelerin teşhir olunduğunu belirten dönemin gazetelerinden İkdâm,<sup>62</sup> böylece müstakil olmasa bile, bize ziraat sergilerinin ilkini haber vermiş oluyordu.

---

<sup>59</sup> Yüksel Ülken, “Atatürk'ün İktisadi Kalkınma Modeli”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi (BTDD)*, Sayı 82, Kasım 2003, s.59

<sup>60</sup> BCA, Fon kodu: 30.18.01.01, Yer no: 15.63.2; Bkz: Ek-1

<sup>61</sup> Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti*, s.88

<sup>62</sup> İkdâm, 17 Şubat 1923

## 1.1 Ehli Hayvan Sergileri

İktisadi alandaki bütün sorunların konuşulup geniş çaplı çözüm önerilerinin tartışıldığı ve bazı kararların alındığı İzmir İktisat Kongresi, çiftçi grubunun ziraattaki sorunlar ile çözüm önerilerini dile getirdiği bir yer olmuştur.

Kongrede çiftçi grubu, tarımda hayvan sorunlarını ve buna bağlı çözüm önerilerini de dile getirmiş, köyler arasında ortak kullanılacak numune çiftliklerinin kurulmasının önemine değinmişti. Aynı şekilde çiftçi grubunun çalışmasıyla Misak-ı İktisadi kararları arasında yer alan, her cins damızlık hayvan ıslahı ve çoğaltılması, hayvanat kongreleri tertip edilerek üreticinin bilinçlendirilmesi, hayvan sergi ve koşuları tertip edilerek halkta hayvan yetiştiriciliğine karşı merakın uyandırılması kararları alınmıştır.<sup>63</sup> Alınan bu kararlar ileride yapılacak çalışmaların kaynağını teşkil etmiştir. Böylece savaşların yakıp yıktığı Anadolu'da, köylünün üretim ve nakliyedeki en önemli dayanağını oluşturan hayvancılık, yeniden dirilişe geçme şansı bulmuştur.

İzmir İktisat Kongresi'nden tam dört yıl sonra(1927), yarış ve ıslah encümeni tarafından hayvanlarımızın ıslahı ve çoğaltılmasının teşviki amacıyla İzmir, İstanbul, Ankara, Adana, Erzurum, Bursa, Sivas ve Konya'da "Ehli Hayvan Sergileri"nin açılmasına karar verilmiştir.<sup>64</sup>

İlk olarak 14 Eylül 1927 tarihinde İstanbul'da açılmasına karar verilmiş olan Ehli Hayvan Sergisi için, Vali Sami Bey'in başkanlığında baytarlardan oluşan bir komisyon kurulmuştur. Komisyon tarafından önce sipahi ocağının ahırlarında tertip edilmek istenen serginin, daha sonra Dolmabahçe'deki eski saray ahırlarında açılması uygun görülmüştür. Başvekâlet'in himayesinde açılacak olan sergiye İstanbul, Trakya ve çevresindeki arzu eden bütün hayvan sahipleri katılabilecekti.<sup>65</sup>

İlk olması bakımından büyük önem verilen bu sergide, aynı zamanda halkın istifadesi için satışta yapılacaktır. Ayrıca üreticilerin hayvancılığa teşviki için puanlama yapılmak suretiyle bir müsabaka tertip edilecek ve dereceye giren hayvan sahiplerine nakdi mükâfat ile belgeler verilecektir. Müsabakalar için oluşturulan komisyonda Vali, Baytar Müdürü Ali, Şehremaneti Baytar Müdürü A.Muhlis, Kolordu Ser Baytarı Miralay Halil ve Ziraat Odası Müdürü Tahsin Beyler yer almaktaydı. Üç gün süreyle

---

<sup>63</sup> Yaşar Aksoy, Atatürk'ün Ekonomik Devrimi (Kalpaklı Kalkınma), s. 48-76

<sup>64</sup> Cumhuriyet, 21 Ağustos 1927

<sup>65</sup> Cumhuriyet, 23 Ağustos 1927

açık kalacak sergide at, sığır, koyun ve keçiden oluşan dört bölüm vardı.<sup>66</sup> Halkın büyük bir merakla beklediği bu İlk Ehli Hayvan Sergisi'ne iştirak edecek olan hayvan sahiplerinden büyükbaşlar için 100, küçükbaşlar içinse 50 kuruş katılım payı alınmıştır.<sup>67</sup>

14 Eylülde açılacağı duyurulan İlk Ehli Hayvan Sergisi, bir ay gibi bir gecikme ile 14 Ekim 1927 günü açılmıştır. Bir gün sonra basına yansıyan haberlerde İstanbul ehli hayvan sergisinin, Vali tarafından büyük bir kalabalık eşliğinde, resmi bir merasimle açıldığını ve sergiyi baytar kongresi sebebiyle İstanbul'da bulunan Balkan heyetinin de büyük bir beğeniyle gezdiğini yazmıştır.<sup>68</sup>

Büyük faydaların beklendiği bu sergiler aynı zamanda gelen ziyaretçilerin bilgilendirilmesi ve yeni gelişmelerden haberdar edilmesi açısından da fırsatlar sunmaktaydı. Nitekim İstanbul'da açılan İlk Ehli Hayvan Sergisi'nde mütehassıs Abidin Bey, bir konferans vermiştir. Konuşmasında ülkemizde 350 milyon hayvan bulunduğunu, bunların kıymetinin para ile ölçülemeyeceğini ifade etmiş: Hayvan meselesinin et ve süt mamulâtı itibariyle cinslerin ve nüfusunun artırılmasına bağlı olduğunu, ayrıca tiftik ve yünlerin dokuma sanayimiz içinde büyük öneme haiz olduğunu belirtmiştir.<sup>69</sup> Bu tür bilgilendirmeler katılımcılar ve ziyaretçiler açısından ilgi sahalarındaki gelişmeleri takip adına ufuk açısı oluşturmaktadır.

20' si koyun- keçi, 12 koşum mandası ve boğası, 22' si inek boğası 40 dana ve inek, 60 aygır- kısırak ve taydan oluşan toplam 154 hayvanın katıldığı bu ilk Ehli Hayvan Sergisi'nde, sergicilik organizasyonlarında halkın ilgisini arttırmak için önemli bir yere sahip olan eğlence kısmı da düşünülmüş, bu vazifeyi Bahriye Bاندosu çaldığı musikilerle yerine getirmiştir.<sup>70</sup>

Hayvancılık sahasındaki ilk örnek olması açısından İstanbul Ehli Hayvan Sergisi, hem katılımcılar ve ziyaretçiler için hem de yetkililer açısından önemli tespitlere de imkân tanımıştır. Bu sergi vesilesiyle ülkenin ve üreticinin hayvancılık sahasındaki durumu yerinde görülme fırsatı bulunmuştur. Her ne kadar dar çerçevedeki bir sahanın numuneleri sergiye katılmışta olsa, sergiye iştirak eden hayvan numunelerinin bir dönemin en kudretli devleti olan Osmanlı'nın merkezi ve onun yakın

---

<sup>66</sup> Cumhuriyet, 10 Teşrin-i evvel 1927

<sup>67</sup> Cumhuriyet, 13 Teşrin-i evvel 1927

<sup>68</sup> Cumhuriyet, 15 Teşrin-i evvel 1927; Bkz: Ek-2

<sup>69</sup> Cumhuriyet, 15 Teşrin-i evvel 1927

<sup>70</sup> Cumhuriyet, 15 Teşrin-i evvel 1927

çevresinden oluşu bu tespitimizi haksız kılmaz.

Bu anlamda sergi heyetinden İhsan Abidin Bey'in değerlendirmelerine de kulak vermemiz yerinde olacaktır. İ. Abidin Bey'e göre, bu sergi ile iki fayda temin edilmiştir. Bunlardan ilki mıntıkamızdaki (İstanbul ve çevresi) hayvanların kıymeti görülmüştü. İkinci olarak, hiç kıymet atfedilmeyen hayvancılığın zamanla İstanbul ve çevresinde öldüğüne inanılıyordu. Özellikle savaşların getirdiği yıkım ve ardından otomobillerin piyasaya girmesiyle, özellikle atçılık fena halde sarsılmıştı. Gördük ki bu konuda yanılmışız; zira sergiye teşhir için gönderilen numuneler oldukça iyidir. Özellikle Avrupa ve Rusya'da bile nadir bulunan "Aralof" cinsi trator araba tırışçıları( at cinsi) sergide önemli bir yer bulmuştur.<sup>71</sup>

Sergilerde hükümetin hayvancılık politikaları hakkında da bilgi sahibi olma fırsatını bulabilmekteyiz. Şöyle ki; İstanbul Ehli Hayvan Sergisi'nde 10 litre süt veren inekler ile her biri 60-70.000 lira değerindeki Amerikan, Aralof ve Anglo Norman cinsi araba tırışçısı atların çok beğenildiği ve teşvik edileceğini, özellikle atların ülkemizin bol kar yağışı olan bölgelerinde yetiştirilmesinin düşünüldüğünü, diğer yandan sergide beğenilmeyen Kıvırcık, Dağlıç ve Karaman cinsi koyunların ise ıslah edileceğini öğrenmekteyiz.<sup>72</sup>

Cumhuriyet hükümeti için ilk tecrübe olan İstanbul Ehli Hayvan Sergisi 4 bin kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Halkı, iktisadi kalkınmada önemli bir şube olarak görülen hayvancılığa teşvik etmek ve bilinçlendirmek için tertip edilen bu sergide toplam 5.000 lira ödül dağıtılmıştır. Yarışmada 90-100 puan alanlar birinci, 80-90 puan alanlar ikinci, 70-80 alanlar üçüncü, 60-70 puan alanlar ise dördüncü olmuşlardır. Koşum atlarında 150 liralık birincilik ve 80 liralık ikincilik ödülleri Bayron ve Volfon isimli Travator cinsi tırışçılılarıyla Şekerci Ali Muhiddin Bey kazanmıştır. Boğalardan birinciliği Hüseyin Lütfi Bey almış, ödülü 100 liradır. İneklerden birinciliği Manuk Ağa'nın "Altun" isimli hayvanı alarak 100 lira kazanmış, koyunlardan birinciliği Üsküdarlı Fatma Hanım kazanarak 100 lira almış, katır ve merkeplerden Turşucuzade İsmail Bey'in merkebi ile Şükran çiftliğinin katırı ikinciliği alarak 50' şer lira ödül kazanmışlardır. İlk hayvan sergisinde katılımcılardan dereceye giren Manuk Ağa, aldığı birincilik ödülünün 20 lirasını, Ali Haydar Bey ise kazandığı üçüncülük ödülünün 10

---

<sup>71</sup> Cumhuriyet, 17 Teşrin-i evvel 1927

<sup>72</sup> Cumhuriyet, 17 Teşrin-i evvel 1927

lirasını Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bağışlamışlardır.<sup>73</sup> Bu da aslında sergiye katılanların yarışıp ödül almaktan çok, yetiştirdikleri hayvanları diğer müteşebbislerle paylaşmayı amaçladıklarını göstermektedir.

Başbakanlık vekâletinin himayesinde İstanbul'da düzenlenen bu İlk Ehli Hayvan Sergisi'nin gösterdiği başarı, bundan sonra 1937 yılına kadar her yıl düzenlenecek sergilerin de başlangıcı oldu. Daha önce hükümetin almış olduğu karar üzerine İzmir'de de Bornova Ziraat Mektebinde Ehli Hayvan Sergisi açılmış, sergiye teşhir edilmek üzere yerli ve yabancı tay ve kısraklar, merkep, boğa, inek, deve, koyun, horoz ve tavuklar katılmıştır. Sergide teşhir edilen her sınıf hayvandan birinci gelenlere 1.450 lira mükâfat dağıtılmıştır. Özellikle Amerikan Mektebi'nin yetiştirdiği horozlar ile Bornova Ziraat Mektebi'nin tavuklarının birinci gelmesi ise dikkat çekicidir.<sup>74</sup>

İktisat Vekâletince her sene düzenlenmesi istenen ve hazırlıklar için 5.000 lira tahsisat gönderdiği<sup>75</sup>, İstanbul İkinci Ehli Hayvanlar Sergisi'ne at, kısrak, sığır, koyun, merkep ve katırdan müteşekkil toplam 322 hayvan katılmıştır.<sup>76</sup>

Sergi heyeti katılımcıları teşvik etmek ve sergilere olan heyecanı ve ilgiyi uyarmak için olsa gerek, İkinci Ehli Hayvanlar Sergisi'nde ödül miktarını ve çeşitliliğini arttırmıştır. Böylece daha fazla katılımcıya değişik şubelerde ödül verilmek suretiyle, gelecek senelerde katılımı arttırmayı ve teşhir edilecek olan hayvanların kalitesini de yükseltmeyi amaçlamıştır. Çünkü ikinci sergide ödülleri önce atçılık, sığırcılık ve koyunculuk diye üç ana branşa, ardından da kendi içerisinde aygırlar-kısraklar- taylar, inekler- boğalar, koyunlar- koçlar diye sınıflandırarak ödüllendirmiştir. Bu sınıflandırmaya göre aygırlarda birincilere 200, ikincilere 100, üçüncülere 80 lira, taylarda birincilere 100, ikincilere 80, üçüncülere 60 lira, sığırlarda birincilere 80, ikincilere 50 lira, koyunlarda birinciye 50, ikinciye 30 lira, merkeplerden birincilere 50 lira, katırlardan ikincilere 30 lira ödül verilmiştir.<sup>77</sup>

Satışlarında yapıldığı bu sergiyi, 1000 den fazla yerli ve yabancı ziyaretçi gezmiştir. Sergi hazırlıkları sırasında sergiyi ziyaret eden Romen Baytarlar Heyeti, hayvanları incelemişler ve yapılan hayvan ıslah çalışmalarının memnuniyet verici

---

<sup>73</sup> Cumhuriyet, 18 Teşrin-i evvel 1927

<sup>74</sup> Milliyet, 19 Mayıs 1928; Son Saat, 19 Mayıs 1928

<sup>75</sup> Milliyet, 16 Nisan 1928

<sup>76</sup> Milliyet, 12 Teşrin-i evvel 1928

<sup>77</sup> Milliyet, 13 Teşrin-i evvel 1928

nitelikte olduğunu ifade etmişlerdir.<sup>78</sup>

Düzenlenen bu ilk sergiler yalnız yetiştirilen hayvanların teşhir edilmesini ve üreticilerin ödüllendirilmesini amaçlamamışlardır. Bu sergiler dönemin yetkililerince de iyi bir şekilde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sergiler vasıtasıyla özellikle baytar ve ziraat mektepleri ile diğer bazı okullar da sergileri ziyaret etmiş, öğretmenleri tarafından öğrencilere hayvanlar ve sergi hakkında izahlar verilmiştir.<sup>79</sup>

İkinci Ehli Hayvan Sergisi, aynı zamanda bu sahada tertiplenen sergiler için yeni uygulamalarında hayata geçirildiği bir yer olmuştur. Örneğin Şekerci Ali Muhiddin Efendi'nin kırsağı birincilik kazandığı halde üçüncülüğe layık görülmüştür. Buna gerekçe olarak da sergi nizamnamesinde yer alan “Bir önceki sergide birincilik alan hayvanın, sonraki sergilerde birinciliğe aday olamayacağı” maddesi gösterilmiştir.<sup>80</sup>

Hükümetin ehli hayvan sergileri açma programı çerçevesinde kasım ayının 5. cuma günü Ankara'da bir hayvan sergisi açacağını, Ankara valisinin Riyaset-i Cumhur Kâtipliğine gönderdiği bir yazı ile Reis-i Cumhur Hazretleri'nin bilgisine sunulmasını istemesinden anlaşılmaktadır.<sup>81</sup> Ancak bu konuda basına yansımış bir haber bulunmamaktadır. Bu sergiden başka Cumhuriyet'in kalbi olan Ankara'da, dört gün süreyle açık olacağı bildirilen bir Ehli Hayvanlar Sergisi'nin açılmasına karar verilmiştir. 27 Eylülde açılacak olan bu sergide at, karasığır, koyun, tiftik keçisi, merkep, katır ve yavrulu kısraklar sergilenecekti. Hükümet Ankara'da açılan bu sergi ile birlikte birinci teşrinin sonuna kadar İstanbul, İzmir, Erzurum, Adana, Bursa, Trakya, Diyarbakır, Sivas ve Konya'da da birer hayvan sergisi açılacağını duyurmuştur.<sup>82</sup>

1929 senesi, ehli hayvan sergilerindeki artışlarla dikkat çekmektedir. Hiç şüphesiz bu artışta, bu yıl içerisinde ortaya çıkan ve bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de etkisi hissedilen büyük ekonomik buhranın zararlarını en aza indirme düşüncesinin etkili olduğu düşünülebilir. Çünkü aynı yıl içerisinde dünya ekonomik buhranının etkisini azaltmak ve ülkedeki iktisadi kalkınma hamlesinin kesintiye uğramaması için tasarruf ve yerli mallarını kullanma başta olmak üzere birçok tedbir düşünülmüştür. Düzenlenen bu sergilerde azda olsa alış-verişin olması iç piyasayı hareketlendirme adına önemli görülmüş olabilir.

---

<sup>78</sup> Milliyet, 13 teşrin-i evvel 1928

<sup>79</sup> Milliyet, 13 Teşrin-i evvel 1928

<sup>80</sup> Milliyet, 13 Teşrin-i evvel 1928

<sup>81</sup> Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA), ADF IV-II.59.52

<sup>82</sup> Son Saat, 11 Eylül 1929; Cumhuriyet, 11 Eylül 1929; İkdâm, 11 Eylül 1929

25 Ekim Cuma günü, üçüncüsü açılacak olan İstanbul Ehli Hayvanlar Sergisi'ne 200'e yakın hayvan iştirak etmiştir. Sergide dağıtılacak 5.000 liralık ödülün 1.200 lirası aygırlara, 1.010 lirası kısraklara, 960 lirası taylara, 540 lirası boğalara, 400 lirası ineklere, 320 lirası koçlara, 305 lirası koyunlara ve 130 lirası da merkep ve katırlara dağıtılacaktır. Bu yıl sergiyi gezmek ücretsiz olup, sergide sadece özel yetiştirilmiş hayvanlar teşhir edilecektir.<sup>83</sup> Serginin ücretsiz oluşu ekonomik buğran sebebiyle sergiye katılımın düşme endişesine karşı alınmış bir tedbir de olabilir.

Bu sergide koyun cinsi hariç diğer hayvanlarda, yerli cinslerin yanında yabancı ırklarda teşhir edilmiştir. Hayvanlar arasındaki müsabakada aygır ve kısraklarda birinciliği Arap cinsleri, taylarda ise Macar cinsleri birinci olmuştur. Sığır kısmında ise; birinciliği Kırım cinsi almıştır. Bu yılki serginin tek sürprizi ise birinciliğine kesin gözüyle bakılan Karacabey harasının yarışmaya katılmaması olmuştur.<sup>84</sup>

Sergide teşhir edilen hayvanların iyi görülmesine rağmen 200 hayvan arasından ancak 93'ünün ödüle layık görülmesi ve birinci gelen hayvanlar içerisinde hiç 100 tam puan alan hayvanın olmayıp, en iyi puanın 89 olması ise düşündürücüdür.<sup>85</sup> Acaba bu duruma sergi heyetinin ve katılımcıların beklentilerinin her geçen gün yükselmesi mi? Yoksa dünya ekonomik buhranın ülkedeki etkisi nedeniyle yetiştiricilerin hayvanlarına yeterli bakımı gösterememesi mi neden olmuştur?

1929 yılı içerisinde açılan sergilere Adana<sup>86</sup>ve Konya'daki<sup>87</sup> Ehli Hayvan Sergileriyle devam edilmiştir. Adana'daki sergi geleneği daha eskilere dayanmaktadır.

1930 yılına gelindiğinde hayvancılık sergilerine yenilerinin eklendiğini görmekteyiz. İzmir'de İkinci Ehli Hayvan Sergisi, sergi haftasındaki sağanak yağışlara rağmen 125 büyük ve küçükbaş hayvanın katılımıyla gerçekleştirilmiştir.<sup>88</sup> Hemen akabinde İstanbul'da Dördüncü Ehli Hayvan Sergisi 450 baş gibi büyük bir hayvan katılımıyla yeniden tertip edilmiştir.<sup>89</sup>

Hükümetin ve İktisat Vekâletinin teşvik ve destekleriyle ilk başlarda İstanbul, İzmir, Ankara gibi dönemin önemli ve büyük şehirlerinde tertiplenen Ehli Hayvan

---

<sup>83</sup> Cumhuriyet, 22 Teşrin-i evvel 1929

<sup>84</sup> İkdam, 26 Teşrin-i evvel 1929

<sup>85</sup> İkdam, 28 Teşrin-i evvel 1929

<sup>86</sup> Son Saat, 8 Teşrin-i sani 1929

<sup>87</sup> Cumhuriyet, 8 Teşrin-i sani 1929

<sup>88</sup> Cumhuriyet, 17 Mayıs 1930

<sup>89</sup> Cumhuriyet, 21 Teşrin-i evvel 1930

Sergilerinin önce Adana ve Konya ile başlayan Anadolu'ya yayılması, Balıkesir'de 27 Mayıs'ta başlayıp 10 Haziran'daki at yarışlarıyla sona erecek Ehli Hayvanlar Sergisinin açılmasıyla devam etmiştir. Toplam 1.375 lira ödülün dağıtılacağı bu sergi ve yarışta, koşuya katılacak hayvanlarda yaş ve cins sınırlandırılması yapılmıştır.<sup>90</sup>

Misak-ı iktisadi kararları doğrultusunda, ziraat sahasında önemli bir yer tutan hayvancılığın ıslahı ve miktarının çoğaltılması için yapılan bu sergiler, İstanbul'da her yıl düzenlenen ve her geçen gün daha ileriye giden şekliyle süreklilik kazanmıştır. İstanbul'da ve çevresinde heyecana sebep olan ve yapılan ödüllü yarışmalarla üreticilerin iştiyakını celp eden Ehli Hayvan Sergileri zamanla İzmir'de de sürekli hale gelmeye başladı.

1934 yılı içerisinde Ehli Hayvan Sergileri'ne ülkemizin değişik bölgelerinde daha sık rastlanmaya başlanmıştır. Bunda geçmiş tecrübelerin meydana getirdiği güven ile diğer şehirlerin sergilerin tertiplenmesi hususundaki iştiyaki büyük rol oynamıştır. Beyaz renkleri ve ata yakın boylarıyla merkeplerin büyük dikkat çektiği Diyarbakır Ehli Hayvan Sergisiyle<sup>91</sup> başlayan 1934 yılı sergileri 20 Temmuzda açılacak Kayseri Uzun Yayla Koşum Atı Sergisiyle devam etmiştir. Her yıl düzenlenen bu sergiye Ziraat Vekâleti bu yıl ayrı bir önem göstermiş, her yıl katılımcılardan aldığı iştirak parasını kaldırdığı gibi ödül miktarını da arttırmıştır. Ziraat Vekâletinin bir ıslah istasyonunun bulunduğu Uzun Yayla'da, ordumuz için ıslah edilmiş iyi cins hayvanlar yetiştirilmektedir.<sup>92</sup>

20 Temmuz 1934'te açılacak olan Uzun Yayla Koşum Atı Sergisine, Başbakan İsmet Paşa ve devlet erkânı da Kayseri valisi tarafından davet edilmiştir.<sup>93</sup> Dönemin gazetelerine de yansıyan beyanatlarında vali bey, başvekilin sergiye gelme ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Bu yıl açılan sergiler içerisinde dikkat çekenlerden biriside, Trakya bölgesinde her yıl düzenlenmesiyle geleneksel hale gelmiş olan Lüleburgaz Ehli Hayvan Sergisi'dir. Bu sergide köylülerin ıslah edilmiş iyi cins hayvan yetiştiriciliğine olan ilgisinin arttığı sergiledikleri hayvanlardan anlaşılmaktadır.<sup>94</sup>

Misak-ı iktisadi kararlarında belirtildiği gibi: “Türk kendi bedeni terbiyesiyle yakından ilgilendiği gibi, yetiştirdiği hayvanlarına da aynı ilgi ve ehemmiyeti göstererek

---

<sup>90</sup> Son Posta, 26 Nisan 1932;

<sup>91</sup> Akşam, 21 Şubat 1934

<sup>92</sup> Cumhuriyet, 3 Temmuz 1934

<sup>93</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.172 Yer no:193.20.00

<sup>94</sup> Zaman, 2 Eylül 1934

cinslerini düzeltir ve miktarını arttırır.”<sup>95</sup> ifadesi Ankara’da açılan Ehli Hayvan Sergisindeki örnekleriyle hayata geçmeye başlamıştır. Çünkü bu sergide dereceye girerek ödül kazanan hayvanlar vilayet aygır depolarının (çiftliklerin), halkın elindeki damızlıklarla çiftleştirdiği Arap ve İngiliz cinsi aygırların yavrularıdır.<sup>96</sup>

Ankara’daki sergiden kısa bir süre sonra Ziraat Vekâletinin verdiği tahsisat ile Eskişehir’de de Ehli Hayvan Sergisi tertip edilmiş; tiftik keçisi, sığır ve atlardan oluşan 250’ye yakın hayvanın sergilendiği<sup>97</sup> bu sergi, özellikle at neslinin ıslah çalışmalarında ulaşılan seviyeyi göstermesi açısından önemli bulunmuştur.

Yapılan bu çalışmalar sonucu sergilerin, düzenledikleri bölgelerdeki hayvan neslinin ıslahına ve üreticinin bilinçlendirilmesine büyük katkısı olduğu görülmüştür. Bu katkıları yakından müşahede eden İzmir vilayeti de her yıl düzenlediği sergiler için 1935 yılında aldığı bir karar ile ilbaylık bütçesinden ayırdığı 3.000 lira tahsisatla, üç yılda bitirilmek üzere daimi bir sergi binası yapmaya karar vermiştir.<sup>98</sup>

Ziraat Vekâleti sergilerden elde edilen verim üzerine, hayvan sergilerinin açılmasını genişletmiş ve yeni nizamname hazırlayarak sergilere katılım şartlarını yeniden düzenlemiştir. Yapılan yeni düzenlemeyi ilk olarak, 1928’den bu yana Trakya’nın tek Ehli Hayvan Sergisi olan Lüleburgaz’daki sergiye alternatif olsun diye bu yıl ilk defa tertip edilen Edirne Ehli Hayvan Sergisinde uygulamıştır. Yeni düzenlemeye göre, bir yıl içerisinde herhangi bir sergiye iştirak etmiş olan bir hayvan, aynı yılda düzenlenen diğer sergilere kabul edilmeyecektir.<sup>99</sup> Bu uygulama nedeniyle Edirne’de açılan ilk hayvan sergisine katılım beklenilenden az olmuştur.

Hükümetin bizzat teşvik ettiği ve katılımcılara 2.000 lira ödül dağıttığı Bursa Ehli Hayvanlar Sergisine katılım tertip heyetini yeterince memnun etmemiştir.<sup>100</sup> Öyle anlaşılıyor ki, Bursa gibi geniş bir hayvancılık sahasına sahip olan bir bölgede sergiye 136 baş hayvanın katılması memnuniyet verici olmamıştır.

1935 yılı içerisinde Samsun’da<sup>101</sup> ve Tokat’ta ilk hayvan sergileri açılmış, Tokat’taki serginin her yıl düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.<sup>102</sup> Tarım Bakanlığı 1935

---

<sup>95</sup> Murat Koraltürk, “Türkiye İktisat Kongresinin Belgeleri”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 86, Şubat 2001, s.25

<sup>96</sup> Zaman, 29 Eylül 1934; Vakıf, 29 Eylül 1934

<sup>97</sup> Zaman, 8 Teşrin-i Evvel 1934

<sup>98</sup> Akşam, 13 Temmuz 1935

<sup>99</sup> Kurun, 7 Eylül 1935

<sup>100</sup> Cumhuriyet, 13 Eylül 1935

<sup>101</sup> Son Posta, 25 Eylül 1935

<sup>102</sup> Son Posta, 2 Birinci teşrin 1935; Bkz: Ek-3

yılında dokuzuncusu düzenlenen İstanbul Ehli Hayvanlar Sergisi için yayınladığı talimatname ile bu yıldan itibaren sergide yabancı ırklara mensup at, katır, merkep, koyun ve sığırlarında teşhir edilmesini kabul etmiştir.<sup>103</sup>

Hükümet ve Tarım Bakanlığı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bizzat Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın şahsi çabaları sonucu açtığı çiftlikler ile haralarda yetiştirilen ıslah edilmiş damızlık iyi cins hayvanları, ilk olarak İstanbul'da düzenlenen onuncu Ehli Hayvanlar Sergisi'nde topluca görme ve gösterme fırsatı bulmuştur. Bu sergide memleketin değişik yerlerindeki haralarda yetiştirilen taylar ile köylüye dağıtılan Plevne boz ırkıdan elde edilen inek ve boğalar ilk kez teşhir ediliyordu.<sup>104</sup>

1937 yılı, Ehli Hayvan Sergileri'nde yeni anlayışların gelişmeye başladığı bir yıl olmuştur. Bu yıldan itibaren sergilerin, özellikle İstanbul'da, vilayet merkezlerinden ziyade kazalarda düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu vesileyle sergiler bizzat üretici durumundaki köylünün ayağına kadar götürülmüş ve daha fazla fırsat ortamı oluşturulmak suretiyle katılımın arttırılması amaçlanmıştır.

Bunun ilk adımı, İstanbul Ehli Hayvanlar Sergisi'yle birlikte Kartal kazası hudutlarındaki hayvanlar için Pendik'te hayvan sergisinin açılmasıyla atılmıştır.<sup>105</sup> İstanbul'da açılması kararlaştırılan bu sergilerin her birisi için Vilayet Hususi İdaresi bütçesinden karşılanmak üzere 2.500 lira ödül belirlenmiştir. Sergiler sırasıyla 19 Ağustos'ta Beykoz- Bozhane Köyü'nde, 11 Eylül'de Kartal- Pendik'te, 1 Ekim'de Silivri'de, 7 Ekim'de Çatalca'da, 10 Ekim'de Bakırköy- Veli Efendi koşu alanında, 22 Ekim'de Yalova'da açılacaktır. Bu sergilerde birinci gelecek boğa yavruları satın alınarak, Silivri'de açılacak olan depolarda bir yıl beslendikten sonra ihtiyacı olan köylere damızlık olarak verilecek ve bu iş için de 400 liralık ödenek ayrılacaktı.<sup>106</sup>

Sergilerde halkı bilinçlendirmek için yapılan konuşmalar aynı zamanda hükümetin ve Tarım Bakanlığı'nın propagandasının yapıldığı yerler olmuştur. Sergi vesilesiyle yapılan konuşmalarda hayvan ıslahı konusunda takip edilen siyaset hakkında da bilgi olunmaktadır. Beykoz Bozhane Köyü'ndeki sergide konuşan zooteknik baytarı: "Hükümetin bu yıl (1937) içerisinde Bulgaristan'dan 202 adet damızlık boğa getirdiğini ve bunların Kartal, Büyükdere, Silivri, Çatalca, Yalova, Bakırköy ve

---

<sup>103</sup> Cumhuriyet, 2 Birinci teşrin 1935

<sup>104</sup> Cumhuriyet, 16 Eylül 1936

<sup>105</sup> Akşam, 20 Eylül 1937

<sup>106</sup> Son Posta, 10 Ağustos 1937

Bozhane Köyü'ne dağıtıldığını, yine bu yıl getirilen bu damızlıklardan 18'inin yerli ırklar ile çiftleştirilerek %80 oranında başarı elde edildiğini''<sup>107</sup> söylemiştir.

İstanbul vilayetindeki sergilerin kazalara da yayılması fikri hayata geçirilmezden evvel Trakya bölgesinde de Babaeski, Lüleburgaz, Lapseki, Vize, Saray, Çanakkale-Çınar, Edirne, Çerkezköy, Keşan, Uzunköprü, Hayrabolu, Kırklareli, Pehlivan köyü, Malkara, Tekirdağ ve Pınarhisar'da ehli hayvan sergilerinin açılması kararlaştırılmıştır.<sup>108</sup> Dikkat çekecek bir şekilde 1937 yılından itibaren hayvan sergilerinde artışın olması, bu sergilerin büyük merkezlerden ziyade kazalarda ve köylerde yapılması, bakanlığın bu zamana kadar ki hayvan ıslah çalışmalarının sonuçlarını görmek istemesinden olsa gerektir. Nitekim İstanbul vilayetine bağlı kazalarda açılan sergilerde, yalnızca devletin dağıttığı Plevne bozkır cinsi boğalara ait yavrular ile yerli cins taylar teşhir edilmiştir.<sup>109</sup>

Bakanlığın uzun uğraşlar sonucu yapmış olduğu ıslah çalışmaları her yerde meyvelerini vermeye başlamıştır. Memleketin her köşesinde olduğu gibi Manisa ıslah deposundaki çalışmalarda ilk semeresini Salihli'deki Ehli Hayvanlar Sergisinde birincilikleri toplamalarıyla<sup>110</sup> almıştır. Hayvan sergileri bakımından ilk olmasına rağmen aslında Manisa sergicilikte çok daha eski bir şehirdir. Manisa sergiciliğe ilk adım atan (1927) illerden birisi olmasına rağmen bu özelliğini sürdürmeyerek ileride fuarlar şehri olma özelliğini İzmir'e kaptırmıştır.

Köylere sergilerin taşınması Ziraat Vekâleti'nin resmen tebligatı ile olmuştur. Bu karar sonucu 1938 yılında İstanbul vilayet merkezinde sergi tertip edilmemiş ve bundan sonra sergiler kaza ve köylerde devam ettirilmiştir. Sergiciliğin köylerde yapılmasına ağırlık verilmesinin bir sebebi de Bulgaristan'ın damızlık boğa ihracını yasaklaması olsa gerektir.<sup>111</sup> Zira bundan sonra özellikle sığırcılık alanında köylerde yapılacak olan damızlık üretimi ayrı bir önem kazanacaktır.

Köylerin önem kazanmasıyla birlikte İstanbul vilayetinde sergi sayısı on beşe çıkarılmıştır. Var olan sergilere ilaveten Samandıra, Ağva, Teke, Çınarcık, Karacaköy, Boyalık ve Kemerburgaz yeni sergilerin açılacağı yerler olarak belirlenmiştir. İstanbul vilayet idaresi ise düzenlenen bu sergilerde dereceye giren hayvanlardan oluşan büyük

---

<sup>107</sup> Kurun, 20 Ağustos 1937

<sup>108</sup> Tan, 28 Haziran 1937

<sup>109</sup> Son Telgraf, 18 Birinci teşrin 1937

<sup>110</sup> Son Posta, 3 Teşrin-i sani 1937

<sup>111</sup> Son Telgraf, 6 Eylül 1938

bir sergiyi vilayet merkezinde yapmayı ve buradan seçilerek depolara yetiştirilmek üzere alınan hayvanlardan elde edilecek iyi cins damızlıkları ülkenin bütün yörelerine ihraç etmeyi planlamaktadır.<sup>112</sup>

Hayvan ıslah çalışmaları sadece Anadolu'nun batısıyla sınırlı kalmamış, hemen hemen birçok yöresinde de teşvik edilmiştir. Bu yerlerden birisi var ki gerek Başvekâlet Islah Encümeni, gerekse Ziraat Vekâleti tarafından büyük önem gösterilmektedir. Bu yer, Doğu Anadolu mıntikasının hayvancılık sahasında var olan potansiyelinin kullanılabilmesi ve hayvancılıkta ilerleyebilmesi için merkez konumundaki Erzurum'dur. Yörede hayvancılığın gelişmesi ve iyi cins hayvan yetiştiriciliği konusunda halkın teşvik edilmesi için Erzurum'da sergiler açılması ve daimi sergi binası yapılmasının gerekliliği ifade edilmiştir.<sup>113</sup>

Cumhuriyet'in ilk yıllarında hayvancılık sahasında yapılan bu çalışmaların kıymeti, içinde bulunulan dönemin şartları göz önüne alınarak değerlendirildiğinde daha iyi anlaşılacaktır. İlk yıllarda tarımın dayandığı en önemli iki unsurun sığır ve at olduğunu düşünürsek damızlık boğa ve aygır üretmek için açılan Karacabey, Sultansuyu, Konya ve Çukurova'daki haraların ne kadar önemli olduğu da anlaşılacaktır.

Sergilerde dikkati çeken hususlardan birisi de ilk yıllardan itibaren iyi cins at yetiştirmek için gösterilen çabaydı. Bu çabanın tarımsal üretimle doğrudan alakalı olduğu görmezden gelinemez. Çünkü savaştan çıkmış bir ülkede yeterli ölçüde hayvan olmadığı gibi, henüz makineli tarıma geçebilecek ekonomik yeterlilikte yoktu. Dolayısıyla tarım arazilerinin ekilip biçilmesinde hayvan gücü büyük önem taşıyordu.

Elimizde bulunan yerli sanayinin mensucat ve deri sanayi olduğu göz önüne alındığında yün ve diğer özellikleri itibariyle ıslah edilmiş tiftik keçisi ve merinos koyunlarının önemi ve bu sahada yapılmış olan çalışmaların kıymeti ortaya çıkacaktır. Diğer yandan bu sahadaki faaliyetler, esas mesleği tarım ve hayvancılık olan kırsal kesimleri kendi işini daha verimli kılacak yöntem ve çalışmalara yönlendirmiş, hem de kendi kendisine yeter hale getirerek devletin bu zor zamanlarında üzerinde bir kambur olmasını da önlemiş olacaktır.

---

<sup>112</sup> Yeni Sabah, 10 Eylül 1938

<sup>113</sup> Tan, 24 Ağustos 1937

## 1.2. Tavukçuluk ve Çiçekçilik Sergileri

Milli ekonominin temelinde ziraat olduğunu her fırsatta dile getiren Mustafa Kemal Paşa, ziraat faaliyetleri ve buna bağlı bütün sahalarda modern tekniğin her türlüünü uygulamayı ve ülke genelinde yaygınlaştırmayı gaye edinmiştir. Genç Türkiye'nin nüfusunun büyük çoğunluğu çiftçi ve milli üretimimizin önemli bir kısmını da ziraî mahsulâtımız oluşturmaktaydı.

Her alanda olduğu gibi tavukçuluk sahasında da verimli ve nitelikli çalışmalar yapabilmek için Ankara'da ıslah çalışmaları enstitüsü kurulmuştur.<sup>114</sup> İzmir İktisat Kongresi'nde çiftçi grubunun dile getirdiği çözümlerden birisi de tavukçuluğun mutlaka geliştirilmesi idi.<sup>115</sup>

Modern ziraat usullerinin yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte, elde edilen ürünlerin kalitesi ve niteliği artmıştır. Bu aynı zamanda üreticinin önemli bir gelire kavuşmasını da sağlıyordu. Ülkedeki bu çalışmalar tavukçuluk ve diğer kümes hayvanlarının ıslahını ve niteliğinin artırılmasını da beraberinde getirmiş, zaman içerisinde modern üretim tesisleri ile fenni kuluçka makineleri ve fenni yetiştirme usulleri üzerindeki çalışmalar yoğunlaşmıştır.

Genç Cumhuriyet'in merkezi değişmiş ve başkent Ankara olmuştur. Ankara sadece başkent olmanın ötesinde bir görev üstlenmiş, burası aynı zamanda Genç Cumhuriyetin batıya açılan yüzü olması bakımından çağdaş modern bir kent olarak tasarlanmıştır. Mimari özelliklerinin yanı sıra peyzaj düzenlemelerinde gösterilen titizlik, yeni bir sahanında önem kazanmasını sağlamıştır. Bu saha bahçe bitkileri ve çiçekçiliktir.

Bahçe bitkileri ve çiçekçiliğe karşı başlayan ilgi önceleri kişisel hobi olarak gelişmiş, daha sonra bu çalışmalardan ortaya çıkan ürünlerin Ziraat Vekâleti ve hükümetin de teşvikiyle paylaşılmak istenmesi, sergileri gündeme getirmiştir.

İlk olarak 1931 yılı içerisinde İstanbul Ziraat Odası tarafından vilayette bir ziraî mahsulât sergisi açılması kararlaştırılmıştır. İmkânların elverdiği ölçüde her yıl düzenlenmesi düşünülen bu sergiyi "Birinci Bahçivancılık ve Tavukçuluk Sergisi" namıyla tertip etmeyi amaçlamıştır.<sup>116</sup>

---

<sup>114</sup> Kemal Ünal, "Cumhuriyetimizin On beş Yılında Ekonomi", *Ülkü*, c.12, Sayı 69, Ankara 1938, s.225

<sup>115</sup> Yaşar Aksoy, Atatürk'ün Ekonomik Devrimi (Kalpaklı Kalkınma), s.49

<sup>116</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.172, Yer no:193.12.00

İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey başvekâlete yazdığı tezkirede, tertibi düşünülen bu sergide meyve, sebze, çiçek ve kümes hayvanlarının yer alacağını, bu sergi vesilesiyle bu alanda fenni usullerle yetiştiricilik yapanların bir araya gelerek halkın bilinçlendirilmesinin amaçlandığını belirtmiştir.<sup>117</sup>

Sergicilik faaliyetlerinin amaçlarından birisi ve belki de en önemlisi olan halkın bilinçlendirilmesi ve teşviki amaçlanan İstanbul'daki bu ilk “Bahçivancılık ve Tavukçuluk Sergisi”nde aynı zamanda Gazi Mustafa Kemal Paşa adına “Büyük Gazi Mükâfatı” ödülü verilmek istendiği, vekâletçe de çok faydalı görülen bu teşebbüsler için bütçeden “Teşvikler ve Mükâfatlar” tahsisatından 1.000 lira ayrılacağı ifade edilmiştir. Bu nedenle reis-i cumhur hazretlerine meselenin arz edilip emirlerinin alınması istenmiştir.<sup>118</sup>

Başvekâlet makamı sergi mükâfatına dair olan cevabi yazısında, İstanbul Ziraat Odası tarafından Taksim Bahçesinde açılacak ilk Bahçivancılık ve Tavukçuluk Sergisinde reis-i cumhur ve başvekil namına verilecek mükâfatların şubeleri ile ödül miktarı, İktisat Vekâleti vasıtasıyla oda emrine gönderildiği belirtilmiştir.<sup>119</sup>

İlk defa düzenlenecek olan Bahçivancılık ve Tavukçuluk Sergisi'ne büyük önem verilmiş ve bir talimatname hazırlanmıştır. Talimatnamede, İstanbul Ziraat Odası Reisi Salih Zeki Bey'in katılımcılara hitaben yazdığı bir mektup ile 22 Mayıs 1931 senesinde ilki düzenlenecek olan serginin amaç ve kapsamı, jüri heyetini ve vazifelerini belirten bir yazı, katılımcılara ait şartlar, müsabakaların kısımları ile bahçivancılık ve tavukçuluk kısımları için katılımcıların doldurması gereken iki ayrı beyanname bulunmaktadır.<sup>120</sup>

Düzenlenecek olan bu sergiye çiçek, sebze, meyve ve meyve fidanı yetiştiren bahçe sahipleri, bahçıvanlar, çiçek mağazaları, bahçivancılık muallimleri ve mütehassısları, bahçe işleriyle uğraşan özel ve resmi dairelerdeki görevliler, bahçeciliğe ait tablolar yapan ressam ve heykeltıraşlar, kimyevi gübre, böcek ve diğer hastalıklarla mücadelede kullanılan ilaç, alet ve edevatı satan firmalar, kümes hayvanı yetiştirenler, tavşan, köpek, kedi, güvercin ve ötücü kuşlar besleyen ve yetiştirenler davet

---

<sup>117</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.172, Yer no:193.12.00

<sup>118</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.172, Yer no:193.12.00

<sup>119</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.0.0, Yer no: 172.193.12-5; Bkz: Ek-4

<sup>120</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.0.0, Yer no: 172.193.12; Bkz: Ek-5

edilmişlerdir.<sup>121</sup>

Bu sahada tertip edilen ilk sergi olması bakımından büyük önem taşıyan bu sergide, jüri heyeti her teşhir şubesi için (meyve, sebze, kümes hayvanları vs.) beş mütehasstan oluşmakta ve heyet serginin resmi açılışından bir saat öncesine kadar yapacağı değerlendirme ve puanlamalar ile yarışmaların birinci, ikinci ve üçüncülerini belirleyecektir.<sup>122</sup> Şartname gereği, sergiye katılacaklar teşhir ettikleri numunelerin isimlerini jüri heyetinin belirlediği tarz ve şekillerde yazacaklar, sergi süresince yaptıkları satışlardan %15 oranında sergi masrafı için heyete pay ayrılacak ve satılan ürünler ancak üç gün sürecek olan serginin bitiminde sahiplerine teslim edilebilecektir.<sup>123</sup>

Sergi, talimatname gereği çiçekçilik ve tavukçuluk diye iki bölüme ayrılmıştır. Teşhirde bu bölümlerde kendi içerisinde soğanlı çiçekler, saksı çiçekleri, fidancılık, meyvecilik, sebzeçilik ve peyzaj; tavukçuluk bölümü ise mamulât ve aletler, tavuk ırkları, tavşan, ötücü kuşlar vs. gibi kısımlara ayrılmıştır.<sup>124</sup> Sergide iki ana bölümün kendi içerisinde ayrıca sınıflandırılması hem ziyaretçiler açısından hem de katılımcıların ürünlerin mukayesesi bakımında ayrı bir kolaylık olmuştur.

Birinci Tavukçuluk ve Bahçivancılık Sergisi'nde bu alanda faaliyet gösterenleri ve meraklıları teşvik etmek için para, madalya ve şeref diploması mükâfat olarak verilecektir. Ayrıca sergide en çok fenni mal yetiştiren ve bu ürünleri bir den fazla ödül alan üreticiye büyük şeref mükâfatı olan "Hor Kontur" verilmesi kararlaştırılmıştır.<sup>125</sup> Devlet erkânının da büyük önem verdiği bu sergi her bakımdan büyük merak ve beklentileri içerisinde barındırıyordu. Sergi tertip heyeti içinde ayrı bir heyecan vesilesi olan sergiyi daha da önemli kılan, ödül için belirlenen 1.525 lira mükâfatın 500 lirasını Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, 75 lirasını ise Ticaret Odası'nın veriyor olmasıdır.<sup>126</sup>

Birinci Bahçivancılık ve Tavukçuluk Sergisi'ne, ilk olmasına rağmen 25 bağ ve bahçe sahibi ile 12 tavuk işletmecisi katılmıştır. Katılımcılar sergi için ücret ödememişlerdir.<sup>127</sup>

---

<sup>121</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.0.0, Yer no: 172.193.12

<sup>122</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.0.0, Yer no: 172.193.12

<sup>123</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.0.0, Yer no: 172.193.12

<sup>124</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.0.0, Yer no: 172.193.12

<sup>125</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.0.0, Yer no: 172.193.12

<sup>126</sup> Yenigün, 24 Mayıs 1931

<sup>127</sup> Yarın, 7 Mayıs 1931

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren bahçivanlık ve tavukçuluk sahasında yapılan ıslah çalışmalarının geldiği noktayı göstermesi açısından büyük önem taşıyan bu ilk sergiyi, birinci gün yaklaşık 10 bin kişi gezmiştir. Sergiyi gezen yabancı ziyaretçiler özellikle tavukçuluk alanındaki numuneleri takdir etmişlerdir.<sup>128</sup> İlk olmasına rağmen gösterilen ilginin büyüklüğü ve elde edilen kazanç, ikinci bir serginin açılmasını gündeme getirmiştir. Bu mesele o kadar ciddiye alınmıştır ki, Taksim Bahçesi'nde açılan ilk sergi 600 m<sup>2</sup> alana kurulmuşken, 1932 senesinde düzenlenecek sergi için 1.600 m<sup>2</sup> tahsis edilmiştir.<sup>129</sup>

26 Mayıs 1932'de açılacak olan İkinci Bahçivancılık ve Tavukçuluk Sergisi, birçok ilkin yaşanacağı sergi olmuştur. Beş gün süreyle açık kalacak olan bu sergide, İstanbul halkının ilk kez göreceği mavi tavşanlar, İngiliz cinsi av köpekleri, nadide çiçek ve fidanları, Amerika ve Avrupa damızlıklarından çeşitli ırkta tavuklar ve kuşlar teşhir edilecektir. Ayrıca sergi vesilesiyle Dış Ticaret Ofisi'ne müracaat eden Tayyareci Vecihi Bey, kendi tayyaresi ile Paris, Viyana ve Berlin gibi Avrupa'nın önde gelen merkezlerine yetiştirdiği çileklerin sevkiyatını yapabileceğini ifade etmiştir.<sup>130</sup>

İkincisi tertiplenen bu serginin açılış merasiminde Japon, Rus ve Balkanlardan gelen bir heyette hazır bulunmuştur. Özellikle meraklılar üzerinde müspet tesirler bırakacağına inanılan bu serginin, Paris'te Fransa'nın 62. Tavukçuluk Sergisi'nin gösterdiği başarıyı zamanla yakalayacağına inanılmaktadır.<sup>131</sup>

İlk sergide olduğu gibi bu sergide de değişik ödüller dağıtılacaktır. Dağıtılacak 1.475 liralık nakdi ödülün 500 lirasını, ilk sergide olduğu gibi, Gazi Hazretleri meyvecilik ve sebzeçilik bölümü için vermiştir. Gazi Hazretleri'nin bu teşvikleri sonucunda İsmet Paşa çiçekçilik bölümü için 300 lira, küçük ehli hayvanlar için Ziraat Vekâleti 200, İstanbul vilayeti ve belediyesi 300, Ziraat Bankası 50, Sanayi ve Maadin Bankası 25, Sanayi ve Ticaret Odası 100 lira nakdi yardımda bulunmuşlardır.<sup>132</sup>

İkinci Bahçivancılık ve Tavukçuluk Sergisi'ne İstanbul ve çevresindeki çiftlikler ile yerli üreticilerin yanı sıra, yabancı firma temsilciliği yapan Osman ve Millyam Beyler de suni gübre ve haşeratla mücadele ilaçları ile katılmışlardır. Sergide özellikle nesli tükenmekte olan ve yününün kilosu 25 liradan alıcı bulan Ankara tavşanları dikkat

---

<sup>128</sup> Yarı, 23 Mayıs 1931

<sup>129</sup> Akşam, 5 Mayıs 1932

<sup>130</sup> Milliyet, 20 Mayıs 1932

<sup>131</sup> Cumhuriyet, 27 Mayıs 1932

<sup>132</sup> Cumhuriyet, 28 Mayıs 1932

çekmiştir.<sup>133</sup> Son günü Başvekil İsmet Paşa tarafından da gezilen sergi,<sup>134</sup> açık kaldığı bir haftanın sonunda 35.525 kişi tarafından gezilmiş, elde edilen 2.558 liralık bilet hâsılatının 200 lirası sergi masrafına, 1.200 lirası da damga vergisine harcanmıştır. Bu durum bazı tepkilere de neden olmuştur. Sergi heyeti dünyanın hiçbir yerinde sergilerden vergi alınmadığını belirterek, Defterdarlığın tutumunu eleştirmiştir.<sup>135</sup>

Büyük teşviklerin olduğu İkinci Bahçivancılık ve Tavukçuluk Sergisi'nde teşhir edilen her alandaki numuneler, gerek ziyaretçiler gerekse yetkililerce takdir edilmiş olsa da, bazı eleştiriler de yapılmıştır. Örneğin tavukçuluk bölümünde yabancı ırklara ait numunelerin sergilenmesinin önemli olduğunun, fakat asıl önemli olanın Legorn ve Rodaylant gibi başlı başına ortaya çıkmış olan yerli ırk tavuklarımızın teşhir edilmesi, olduğu belirtilmiştir. Bunun ne kadar önemli olduğunu ifade etmek içinde, bizim yerli ırklarımızdan olan “Hacıkadın” tavuklarımızın Fransızlar tarafından götürülüp ıslah çalışmaları sonucu “Fleş” adında yeni bir tür ortaya koydukları, dolayısıyla bizimde kendimize ait ırkların terakkisi için çalışmamız gerektiği belirtilmiştir.<sup>136</sup>

Gösterilen ilginin büyüklüğü ve elde edilen neticelerin, ziraat sahasında tertip edilen sergilerin amaçlarıyla örtüşmesi, İstanbul Ziraat Odasını Bahçivancılık ve Tavukçuluk Sergisi'nin üçüncüsünü, daha kapsamlı bir fayda sağlamak amacıyla daha ileri bir tarih olan 28 Eylül 1933'te açmaya zorlamıştır.<sup>137</sup> Alınmış olan karar gereği bahçivancılık ve tavukçuluk sergisinin üçüncüsü, eylül ayı içerisinde Vilayet Bahçesi'nde açılmıştır. Bu sergide özellikle meyvecilik, sebzeçilik ve çiçekçilik kısımları öne çıkmıştır. Bilhassa Japon-mikado cinsi domateslerin iki tanesi 1 okka, kabakların bir tanesi 20 okka gelmekte, buda İstanbul ve çevresinde bahçivancılık alanında kaydedilen ilerlemelerin Avrupa standartlarına ulaştığını göstermesi bakımından önemlidir.<sup>138</sup>

1931 yılından itibaren geleneksel hale gelen Bahçivancılık ve Tavukçuluk Sergisi, İstanbul Ziraat Odası'nın almış olduğu karar ile 1935 senesinde tertip edilmemiştir.<sup>139</sup> Bu kararın alınmasında bu sergilerin Ehli Hayvan Sergileri'nde olduğu gibi, kazalara ve diğer yakın çevreye taşınması da olabilir. Çünkü 22-23 Haziran 1935

---

<sup>133</sup> Milliyet, 27 Mayıs 1932

<sup>134</sup> Akşam, 5 Haziran 1932

<sup>135</sup> Son Posta, 6 Haziran 1932

<sup>136</sup> Cumhuriyet, 27 Mayıs 1932

<sup>137</sup> Cumhuriyet, 25 Ağustos 1933

<sup>138</sup> Milliyet, 31 Teşrin-i evvel 1933

<sup>139</sup> Zaman, 11 Haziran 1935

tarihlerinde Büyükkada da Çiçekçilik ve Tavukçuluk Sergisi açılmıştır.<sup>140</sup>

Gazetesindeki köşesinde Büyükkada'daki sergi ile ilgili izlenimlerini aktaran Doktor Hafız Cemal, İstanbul'da açılan ilk üç sergiye göre daha sönük olduğunu söylediği bu dördüncü sergide, yediveren güllerin, 22 çeşit karanfilin, 200 çeşit kaktüsün, şebboyların, ortancaların, muz fidanlarının hatta bir Arap ile İranlı'nın almak için kavgaya tutuştuğu nargile çiçeği gibi çeşitlerin teşhir edildiğini belirtmiştir.<sup>141</sup> Yazısında değerlendirmelerine devam eden Cemal, bundan on-oniki sene evvel 50 kuruş sermaye ile çiçekçilik sahasına adım atanların bu gün 50-60 bin liralık sermaye sahibi olduklarını, ileriki yıllarda moda ve dostane ilişkiler ile menfaat ilişkilerinin yaygınlaştığı zamanlarda çiçekçiliğin daha da gelişeceğini, bu nedenle Çiçekçilik Cemiyetini ve faaliyetlerini desteklemenin önemine değinmiştir.<sup>142</sup>

Her alanda olduğu gibi çiçekçilik ve tavukçuluk sahasındaki faaliyetleri yakından görmek ve üreticiyi teşvik etmek için düzenlenen bu sergiler, ilgililere fikir vermesi bakımından da önemli sonuçlar doğurmuştur. Sergiler, teşhir edilen numunelerin incelenmesi, ülke açısından gelinen noktanın mukayesesi ve Avrupa sahasındaki muadilleriyle kıyaslanabilmesi açısından da önemlidir. Bu şekilde sergi dâhilinde ki çalışmaların gösterdiği başarı ve eksiklikler tespit edilerek yeni usul ve tekniklerin denenmesi de söz konusu olabilmekteydi.

Sergiler sonucu öne çıkan eksiklikler, bilhassa bahçivancılık konusunda ıslah edilmiş tohum, ucuz ve kaliteli gübre sorunu ile üreticinin ürününü doğrudan pazara ulaştıramama problemi. Diğer sergilerde olduğu gibi Bahçivancılık ve Tavukçuluk Sergisi'nin de gezilmesi mektep talebeleri için ücretsiz yapılmıştır. Böylece öğrencilere sergileri gezerek bir nevi uygulamalı ders yapma fırsatı sunulmuştur.

Çiçekçilik sergilerinin başarılı olduğunun en önemli delili ise, 1937 yılında İspanya'nın Barcelona kentinde düzenlenecek olan Gül sergisine ülkemizden de iştirakçilerin davet olunmasıdır.<sup>143</sup>

---

<sup>140</sup>Tan, 18 Haziran 1935

<sup>141</sup>Zaman, 27 Haziran 1935

<sup>142</sup>Zaman, 27 Haziran 1935

<sup>143</sup>Akşam, 12 Kanun-ı sani 1937

### 1.3. Meyvecilik Sergileri

Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili olması, dört mevsimi birden yaşaması ve geniş verimli ovalarıyla ilk çağlardan bu güne kadar tarımın her çeşidinin yapıldığı bir ülke olmuştur. İnsanların gıda ihtiyacını karşılamada tahıl ürünlerinden sonra bolca ve nefis surette yetişen çeşitli meyveler önemli rol üstlenmiştir

Osmanlı döneminde olduğu gibi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da tütünden sonraki en önemli ihraç mallarımız fındık, üzüm, incir gibi kurutulmuş meyveler ile elma, yaş üzüm ve kavun olmuştur.<sup>144</sup> Bu nedenle Cumhuriyet'in ilk yıllarında eldeki birkaç ihraç kaleminden biri olan meyvecilik, ziraat sahada yapılan ıslah çalışmalarının öncelikli konuları arasında yer almıştır.

İzmir İktisat Kongresi'ndeki çalışmalarda çiftçi grubunun talepleri arasında yer alan meyvecilik konusunda, özellikle yaş meyvelerin bir yerden bir yere naklinde meydana gelen zahiyatı en aza indirmek için, trenlerde soğuk hava depolu vagonların yapılması istenmiştir.<sup>145</sup> Ayrıca Cumhuriyet'in ilk yıllarında milli gelirin en önemli kalemlerinden olan meyvecilik sahasında yapılan planlı ve programlı çalışmalar arasında meyve fidanı üretme tesisleri, meyve hastalıklarıyla mücadele, dış pazarlara ihraçta kolaylıklar sağlanması<sup>146</sup> gibi önemli adımlar sayılabilir.

Meyveciliğin ıslahında yapılan çalışmaların en önemli hedefi, üretilen meyvelerin standartlarının belirlenerek iç ve dış pazarlara uygun, yola ve uzun süreli saklamaya dayanıklı cinslerin geliştirilip memlekete yaymak ve halkın programlı bir meyvecilik yapmasını sağlamak olmuştur.<sup>147</sup> İstanbul Ziraat Odası üyelerinden Lütfi Arif Bey, yaş meyve ihracatında meyvelerin seyahate tahammülü arttırılmadıkça, üretimin esasları ve ambalajcılığın esasları istenen niteliklere ulaşmadıkça Avrupa pazarlarında meyvelerimizin alıcı bulmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Hâlbuki meyvelerimizin tat ve koku itibarıyla Avrupa'dakilerden çok çok üstün olduğunu ifade etmiştir.<sup>148</sup>

İhraç edilecek yaş meyvelerin Avrupa pazarlarına sağlam ve sağlıklı bir şekilde ulaştırılmasının, Avrupa pazarlarında ürünlerimizin kendine yer bulmasında birinci

---

<sup>144</sup> Kemal Ünal, "Cumhuriyetimizin On beş Yılında Ekonomi", *Ülkü*, c.12, Sayı 69, s.226

<sup>145</sup> Yaşar Aksoy, Atatürk'ün Ekonomik Devrimi (Kalpaklı Kalkınma), s.49

<sup>146</sup> Kemal Ünal, "Cumhuriyetimizin On beş Yılında Ekonomi", *Ülkü*, c.12, Sayı 69, s.226

<sup>147</sup> Kemal Ünal, "Cumhuriyetimizin On beş Yılında Ekonomi", *Ülkü*, c.12, Sayı 69, s.226

<sup>148</sup> Milliyet, 20 Mayıs 1932

öncelikli etken olduğuna inanılmıştır. Bu problemin giderilmesi için ambalajlama ve dayanıklılığı sağlamak amacıyla Avrupa'dan mütehasşıs getirilmesine karar verilmiştir.<sup>149</sup> Bununla da yetinilmemiş ve Türk Ofisi aracılığıyla ihracatçılarımızın beğenisine sunmak için önce İstanbul'da ardından da Ankara'da Ambalaj Sergisi açılmıştır. Ambalaj yapımı ve meyvelerin paketlenmesine ait filmlerin de gösterildiği sergide Yumurta ambalajları (Danimarka, Polonya, Hollanda, Rusya, Romanya, Avustralya, Güney Afrika ve Kanada), yaş meyve ambalajları (Kanada, Kaliforniya, Güney Afrika, İspanya, İtalya, Florida) ve kuru meyve ambalajlarının (İspanya, Avustralya, Yunanistan, İran ve Kaliforniya) sergilendiği bölümler bulunmaktaydı.<sup>150</sup> Bu sergi vasıtasıyla ihracatımızın önündeki en büyük engellerden birisi olan ambalajlama sorunu da çözümlenmek istenmiştir.

Ülkemizde bu sahadaki çalışmaların sonuçlarının görülmeye başlanması, açılan sergilerdeki meyve fidanlarının ve meyvelerin kalitesiyle belli olmuştur. Memleket toprağında yetişen üzüm, incir, elma, şeftali, armut gibi meyveler ilk olarak kendi muhitlerinde açılan sergilerde yer bulmuştur. 1923 yılında Bursa'nın düşman işgalinden kurtuluşu anısına açılan Üçüncü Bursa Sergisi'nde, küçük karpuz büyüklüğünde ki armut, elma ve şeftaliler ile çeşitli meyveler teşhir edilmiştir.<sup>151</sup>

Yaş meyve ve meyveciliğe dair numuneler Manisa, İzmir 9 Eylül ve Ankara'da açılan genel ziraat sergilerinde de teşhir edilmişse de, müstakil olarak ilk meyvecilik sergisi 11 Temmuz 1930 yılında Malatya'da Vali Tefvik Bey'in gayretleri sonucu açılmıştır.<sup>152</sup> Müstakil bir meyvecilik sergisi olması bakımında ilk olan Malatya Meyvecilik Sergisi, sadece kendi mıntikasında yetişen ürünlerin teşhir edilmesiyle büyük bir fırsatı da kaçırmış oluyordu. Zira sergiye ülke genelinden veya en azından yakın vilayetlerden de katılım olabilmiş olsaydı, çok daha büyük ve önemli işlev görmüş olacaktı. Katılımcılara birçok ödülün verildiği sergide tanesi 100-150 gram gelen kayısılar ile 300 gram gelen armutlar,<sup>153</sup> bölgedeki meyvecilik faaliyetleri hakkında yeterince fikir vermektedir.

Genel bir çabayla açılan Malatya Meyve Sergisi, Malatyalılar açısından da bir hevesin tezahürü olmaktan öte, uzun soluklu bir amacında meyvesidir. Çünkü bu

---

<sup>149</sup> Milliyet, 20 Mayıs 1932

<sup>150</sup> "Ankara'da Ambalaj Sergisi Açıldı", *Servet-i Funun*, c.77-13, Şubat 1935, s.169

<sup>151</sup> Vatan, 24 Mayıs 1923

<sup>152</sup> Cumhuriyet, 27 Temmuz 1930

<sup>153</sup> Cumhuriyet, 27 Temmuz 1930

alandaki çalışmalarını sürekli kılmak için Meyve Satış Kooperatifi kuran Malatyalılar, kendilerine bundan sonraki hedef olarak, tren yolunun çalışmaya başlamasıyla birlikte “Seyyar Meyve Sergisi” tertiplemeyi belirlemişlerdir.<sup>154</sup>

Malatya’da başlamış olan meyvecilik sergilerinin benzerleri sırasıyla 1934 yılında Mersin’de ve 1935 yılında Bursa’da açılacaktır. Mersin’de yetişen portakal, mandalina, limon ve turunç numunelerinin sergilendiği bu sergide, tertip heyeti meyvelere bir standardizasyon kazandırmayı ve bu konuda üreticiyi bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır.<sup>155</sup> Meyvelerinin nefaseti ve rayihası ile dünyada ün salmış olan Bursa, 1935 yılına kadar müstakil olarak bir meyvecilik sergisi açmış değildi. İlbaylık Tarım Direktörlüğü’nün girişimleri sonucunda Orhan Camii bahçesinde 68 üreticinin katılımıyla üzüm, elma, armut ve şeftalilerin sergilendiği ilk müstakil meyvecilik sergisi açılmıştır.<sup>156</sup> Bursa Sergisi’nde teşhir edilen meyvelerin birbirinden güzel bulunmasına rağmen, ambalajlarının özensiz ve kötü olması, yaş meyveciliğin bu en büyük problemine henüz çözüm üretilemediğini göstermesi açısından manidardır.

Meyveciliğimizin ıslahına ve sergilerde teşhirine devletçe de ne kadar önem verildiğinin anlaşılması açısından, İstanbul’da 1931 ve 32 senelerinde açılan Bahçivancılık ve Tavukçuluk Sergileri iyi birer örnektir. Bu sergilerde müstakil bir bölüm halinde teşhir edilen meyvecilik ve sebzeçilik pavyonlarındaki katılımcılara dağıtılmak üzere, Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından 500 lira mükâfat gönderilmiştir.<sup>157</sup>

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren meyvecilik sahasında gösterilen cabalar ile Mustafa Kemal Paşa’nın bu sahadaki üreticileri teşvik amacıyla dağıtmış olduğu mükâfatların boşa gitmediğinin en güzel örneği, 1932 senesinde tertip edilen İkinci Bahçivancılık ve Tavukçuluk Sergisi’nde Tayyareci Vecihi Bey’in Paris, Viyana ve Berlin gibi Avrupa’nın önde gelen şehirlerine, yetiştirdiği çilekleri ihraç etmek için başvuruda bulunmasıdır.<sup>158</sup>

Meyvecilik sergilerinin en önemli sonucu hiç şüphesiz, nefaseti ve büyüklüğü ile kendini ispata ihtiyaç duymayan ülkemiz meyvelerinin dayanıklılığını arttırmak için arayışlara girilmesi olmuştur. Yurdun birçok yerinde yapılan meyvecilik sergilerinde

---

<sup>154</sup> Cumhuriyet, 27 Temmuz 1930

<sup>155</sup> Cumhuriyet, 1 Mart 1934

<sup>156</sup> Cumhuriyet, 28 Ağustos 1935

<sup>157</sup> Cumhuriyet, 28 Mayıs 1932

<sup>158</sup> Milliyet, 20 Mayıs 1932

Üretici halk, bu sahadaki yeni metot ve mücadeleleri görme firsatı bulmuş; dış pazarlara açılabilmek için sadece büyük ve gösteriőli ürün yetiőtirmenin yeterli olmadığını, bunun yanında meyvelerin pazara ulaőıncaya kadar dayanmasının da önemli olduğunu öęrenmiőtir. Yapılan çalışmaların ve bu sahadaki geliőtmelerin bir göstergesi olması bakımından Tayyareci Vecihi Bey'in, Avrupa'nın önemli merkezlerine ilek ihraç etmek için müracaatı yeterli olsa gerektir.

#### 1.4. Genel Ziraat Sergileri

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yeniden inşa döneminde, tarımsal üretimin artırılması, cumhuriyet hükümetlerinin öncelikli hedefleri arasındaydı. Bu dönemde tarımın köylülükten kurtulup, daha modern usul ve tekniklerle yapılması amaçlanmıştır. Bu dönemde ticarete dönük tarım ürünleri daha fazla teşvik görmüş,<sup>159</sup> bu da ziraat alandaki tohum ıslah çalışmalarını ve makineleşmeyi hızlandırmıştır. Ancak yapılan bütün bu çalışmaların kısa sürede neticeye dönüşmesi de zor gözüküyordu. Çünkü Lozan Antlaşması gereği yapılan nüfus mübadelesi, tarım sektöründe önemli tesirler bırakmıştır. Mübadele ile göç eden gayrimüslim unsurların özellikle tütün, pamuk ve üzüm gibi nitelikli tarım ürünleri yetiştiriciliğinde uzmanlaşmış olması bu etkiyi arttırıyordu.<sup>160</sup>

İlk zamanlardaki bu olumsuzluklara rağmen mücadele artarak devam etmiştir. Bilhassa Ziraat Vekâletinin çabalarıyla milli ekonomide önemli bir yer tutan Ziraat Sergileri tertip edilmeye başlanmış, sergilerde tarım alet ve makinelerinin üretici firmalar tarafından pratik uygulamaları yapılarak çiftçilerin bilgilendirilmesi sağlanmıştır.<sup>161</sup> Bu uygulamalar sayesinde tarımda istenen modernleşmenin ve kalkınmanın sağlanacağına inanılıyordu.

Ziraat Vekâleti, bu amaçla diğer vilayetlerdeki Ziraat Mektepleri'nde olduğu gibi İstanbul'daki Halkalı Ziraat Mektebi'nde de bir sergi tertip edilmesini ve sergide Ziraat Mektebi öğrencilerinin çalışmalarının yanı sıra, İstanbul dâhilinde üretilen ürün ve bunlara ait aletlerin teşhir edilmesini istemiştir.<sup>162</sup> Bununla da yetinilmemiş Bursa ve Adana'da da, Türkiye'de yetişen mamulât ve mahsuller ile ziraat alet ve makinelerin sergilenip satışının yapılacağı sergilerin açılması kararlaştırılmıştır.<sup>163</sup>

11 Eylül 1923'te Bursa'da Mekteb-i Sultani binasında açılan sergide Türkiye hudutları içerisinde yetiştirilen ziraat, ticari ve sanayi ürünler teşhir edilmiştir.<sup>164</sup> Serginin ziraat kısmında ülkemizin muhtelif bölgelerinden getirilmiş çeşit çeşit mahsuller ve bunlardan mamul konserveler teşhir edilmiştir. Bilhassa İzmir'deki Mihrancı Çiftliği sahibi Rıfat Bey'in, 150 çeşit ürünü büyük takdir toplamıştır. Rıfat

---

<sup>159</sup> Nevin Coşar, "Aşar Vergisinin Kaldırılma Nedenleri", *Toplumsal Tarih*, c. 6, Sayı 35, Kasım 1996, s.26

<sup>160</sup> Murat Koraltürk, "Lozan Antlaşması ve Türkiye Ekonomisi", *Toplumsal Tarih*, Sayı 15, s.82

<sup>161</sup> Muhlis Emem, *Sergi ve Panayır*, s.26

<sup>162</sup> Tanin, 3 Haziran 1923

<sup>163</sup> Vatan, 3 Ağustos 1923

<sup>164</sup> Vatan, 24 Eylül 1923

Beyin çeşitli konserve ve reçelleri, yaş ve kuru üzüm ile incirlerinin dikkat çekmesi bunların birçoğunun masrafa gerek duyulmadan kendisi tarafından yapılıyor olmasındandır. Ayrıca sergide Ziraat Mektebi'nin ürettiği numuneler ile Avrupa fabrikalarına ait ziraat makineleri de teşhir edilmiştir.<sup>165</sup>

1924 yılının ilk sergisi ise Ankara'da arıcılık üzerine açılmıştır. Ziraat Mektebi'nin arıcılık sergisinde nefis ballar sergilenmiş ve bu ballar satışa da sunulmuş, ayrıca okul müdürü tarafından ziyaretçilere fenni arıcılık konusunda konferans verilmiştir.<sup>166</sup>

Osmanlıdan günümüze önemli bir tarım havzası konumundaki Adana, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da ziraat alanındaki faaliyetlerin merkezinde olmuştur. Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın himayesinde gerçekleştirilen Adana Ziraat Sergisi 10 Mayıs 1924 tarihinde açılmıştır.<sup>167</sup> Yerli üreticilerin yanında, Avrupa'dan da muhtelif kollarda faaliyet gösteren 51 fabrika sergiye iştirak etmiştir. Sergide ziraat makine ve aletleriyle, ziraî ilaçlar konusunda ürün teşhir eden firmaların ülkelere göre dağılımı şöyledir; Almanya 11, İsviçre 2, Amerika 5, İngiltere 4, Hindistan 1, Çin 8, Slovakya 8, Belçika 1, Macaristan 3, İtalya 3 ve Fransa 6'dır.<sup>168</sup> Adana Sergisi'ne katılan firmalar ziyaretçilere teşhir ettikleri makineleri üzerinde pratik yaparak tanıtmışlardır.

Yurt dışından büyük bir katılımın olduğu Adana Ziraat Sergisi'ne, yurt içinden Adana dışında katılımın olmaması ise üzüntüyle karşılanmıştır. 1924 yılının ilk arpa hasatının da teşhir edildiği Adana sergisinde, sergi heyeti on adet altın, elli adet gümüş ve yüz adet bakır madalya hazırlatarak başarılı görülen firma ve üreticileri ödüllendirmiştir.<sup>169</sup> Böylece üreticiler teşvik edilmek suretiyle sergicilikteki ana gayelerden birisi de yerine getirilmiş oluyordu.

Adana sergisini himayesine alarak sergi gayretlerini takdir etmiş olan Atatürk, sergi münasebetiyle Adana vilayetine gönderdiği telgrafta, serginin Adana ve memleket ziraatının inkişafına vesile olmasını temenni etmiştir.<sup>170</sup>

---

<sup>165</sup> Vatan, 24 Eylül 1923

<sup>166</sup> Vatan, 27 Kanun-ı sani 1924

<sup>167</sup> CA, ADF IV-12.60.3-1

<sup>168</sup> Cumhuriyet, 11 Mayıs 1924

<sup>169</sup> Cumhuriyet, 11 Mayıs 1924

<sup>170</sup> CA, ADF IV-12.12.60.3-1

Adana sergisi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ziraî sahadaki değişiklikler ile modern tarıma geçiş çabalarının, bu sahada faaliyet gösteren dünyanın değişik ülkelerindeki firmalarca da yakından takip edildiğinin en güzel örneğidir. İleriki yıllarda düzenlenen sergilerde, ülke içerisinde de tarım sektöründe faaliyet gösteren birçok müessesenin iştirakçi olduğu düşünüldüğünde, yerli üreticilerin Adana Sergisi'ne katılımının azlığını, serginin ciddiyetinin ve sergiciliğın ülkemizde henüz kavranamamış olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Tarımsal üretimin en önemli kalemlerinden olan hububatın ıslahı, devletin ilk öncelik verdiği alan olmuştur. Özellikle Atatürk Orman Çiftliği'nin kurulmasından sonra bu alandaki çalışmalar ayrı bir önem kazanmıştır. 1925 yılında devlet, ziraat sahasındaki ıslah çalışmalarını teşvik etmek, fenni usullerle yapılan nitelikli tarımı geniş sahalara yaymak ve aynı zamanda hububat tohumlarının ıslahı konusundaki çalışmaların ulaştığı son noktayı görmek amacıyla, Ziraat Vekâleti'nin önerisiyle bir "Hububat Müsabaka Sergisi" düzenlemeyi kabul etmiştir.<sup>171</sup> Düzenlenen sergiler halkın teşvik edilmesinin yanında, devletçe yapılan ziraî faaliyetlerinde takip ve tanıtıldığı faaliyetler olmuştur.

1929 yılında meydana gelen büyük ekonomik buhranın etkisi tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hissedilmiştir. Özellikle tarım sektörün de meydana gelen fiyat artışları üreticiyi zor durumda bırakmıştır. Bu durumdan çıkışın bir yolu, tarımsal üretimde niteliği arttırmak ve ihraç ürünlerine yönelik çabaların desteklenmesi ve teşvikiydi.

1930 yılında "Ticarette Tağışın Men'i (hilenin önlenmesi) ve İhracatın Denetlenmesi" adıyla kanun hazırlanmıştır. Bu yasa ile tarım ürünlerinin ihraç pazarlarının standartlarına ve niteliklerine uygun hazırlanması amaçlanmıştır. Yasanın hazırlanış gerekçesi olarak da, iktisadi faaliyetlerimizin ana unsurunu teşkil eden ziraatımızın hammadde ve ziraî mahsulâtı, dış ticaretimizde büyük yekûn oluşturmaktaydı. Ancak ziraî mahsulâtımızın satışında gündün güne zorluklar çıkmakta ve dünya pazarlarındaki rekabette zorlanmaktadır;<sup>172</sup> denmiştir. Bu dönemde, devlet tarafından da tüccarlardan dünya pazarlarında rekabet edebilecek ürünlerin ihraç edilmesi istenmektedir.

---

<sup>171</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.1.1, Yer no: 15.63.2

<sup>172</sup> Bilsay Kuruç, "Atatürk Döneminde Dünya Ekonomisinde Gelişmeler", *Atatürk Dönemi İktisat Politikaları*, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cem. yay., Ocak 1981, s.204

Buhran yıllarının sıkıntılarını azaltmak ve ülkemizin kalkınma yolunda gösterdiği çabanın sekteye uğramaması için faaliyet gösteren kurumlardan birisi de Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'dir. Cemiyetin genel merkezi 5 Ocak 1931 senesinde Ankara'da toplanacak olan "Ziraat Kongresi" münasebetiyle, Beynelmilel Bir Ziraat Teknik Sergisi açmaya karar vermiştir.<sup>173</sup> Açılacak olan sergide her türlü ziraat aletleri, makineleri, haşerat ve nebatat hastalıklarıyla mücadele vasıtaları, suni gübreler teşhir edilecek ve katılımcılardan ücret alınmayacaktır. Demiryolları idaresi de sergi eşyasının naklinden ücret almayacaktır.

Ziraat kongresi münasebetiyle tertip edilen Ankara Ziraat Sergisi, beynelmilel olması hasebiyle yabancı firmalarında dikkatini çekmiştir. Özellikle 50 firma ile sergiye iştirak eden Macaristan, bizzat Ziraat Vekâleti Müsteşarı M. Reşovski'yi Ankara'ya göndermiştir. Reşovski, Macaristan'ın sergiye ticari kaygılardan çok, Türkiye ile dostluğu arttırmak amacıyla katıldığını ve elli yıldan bu yana tertip edilen Peşte Sergisi'ne Türkiye'nin katılımını arzuladıklarını ifade etmiştir.<sup>174</sup>

Ziraat sahasındaki çalışmaları ve gelişmişliği ile Macaristan'ın Türkiye'deki ziraî faaliyetleri yakından takip etmesi hiç de yaban atılacak bir şey değildir. Hatta Macaristan'ın Peşte Ziraat Sergisi'nde ülkemizi de görme arzusunun büyüklüğünün anlaşılması bakımından, Macaristan Ziraat Vekili M. Bud'un iki ay sonra sergi ile ilgili görüşmek üzere ülkemize gelmesi yeterli olsa gerektir.<sup>175</sup>

Ziraat Kongresi münasebetiyle düzenlenen ziraat sergisini 8 Ocak'ta Mustafa Kemal Paşa da ziyaret etmiş, teşhir edilen numuneler hakkında izahatlar almıştır.<sup>176</sup> 1930'lu yılların tarım politikalarının temellerinin atıldığı Ziraat Kongresi, ülkenin her bölgesinden gelen üreticilerin katılımıyla gerçekleşen ve ülkemizin tarım sorunlarının incelenmesi bakımından ilk kongre olması<sup>177</sup> açısından da önemlidir. Bu kongrede Türk tarımındaki sorunlardan, en yeni teknik gelişmelere, ziraî teşkilatlanmalardan, sergicilik faaliyetlerine kadar birçok konu konuşulup tartışılmıştır. Kongreye katılan Rus ziraat yetkilileri, kongre sırasında ziraat ile ilgili çeşitli filmler göstermişlerdir.<sup>178</sup>

---

<sup>173</sup> Cumhuriyet, 12 Teşrin-i evvel 1930

<sup>174</sup> Cumhuriyet, 21 Kanun-ı evvel 1930

<sup>175</sup> Cumhuriyet, 21 Kanun-ı evvel 1930

<sup>176</sup> Milliyet, 9 Ocak 1931

<sup>177</sup> Türkan Çetin, "Birinci Ziraat Kongresi", <http://www.tarihportali.net/tarih>, s.224

<sup>178</sup> Türkan Çetin, "Birinci Ziraat Kongresi", s.217

Ziraat Odası, İstanbul'da da 1932 yılından itibaren görünmeye başlayan ziraat sergilerinin faydaları hakkında ve bundan sonra sergilerin düzenli olarak yapılması hususunda Ziraat Vekâleti'ne bir rapor sunmuştur.<sup>179</sup> İstanbul Ziraat Odası, ziraat sergileri konusundaki çalışmalarını sürdürmüş ve bir yıl sonraki sergi öncesi “Ziraat Sergileri Talimnamesi”ni hazırlayarak, Ziraat Vekâleti'nin onayına sunmuştur.<sup>180</sup> Ziraat Vekâleti'nin ufak düzeltmelerle kabul ettiği bu talimnamenin, bundan sonra yurt genelinde tertip edilecek ziraat sergileri için esas alınması kabul edilmiştir.<sup>181</sup>

Daha çok tohum ıslah istasyonlarının ve numune çiftliklerinin ürettikleri ürünler ile ziraat alet ve makinelerinin teşhir edildiği Üçüncü İstanbul Ziraat Sergisi ani bir kararla bir daha tertip edilmemiştir.<sup>182</sup> İstanbul Ziraat Odası her yıl geleneksel olarak yapılan ziraat sergisinin, bundan sonra yapılmayacağını, bunun yerine merak ve bol para ile yapılan işler haricinde kazanç amacıyla yapılan gayretlerin mükâfatına yönelik sergiler tertip edileceğini ifade etmiştir.<sup>183</sup> Üçüncü Ziraat Sergisinden sonra, İstanbul'daki sergi maiyet değiştirerek daha çok kaza ve köylerde Ehli Hayvan Sergileri şeklinde devam etmiştir.

Sergicilik faaliyetlerine her alanda büyük önem veren hükümet, Ankara'da yaptırdığı Sergi Evi'nin açılışı münasebetiyle bir sergi tertip etmiştir. Düzenlenen bu serginin bir bölümü ziraat kısmına ayrılmış ve bu bölüm Ziraat Enstitüsü ve ziraat mühendisleri tarafından hazırlanmıştır.<sup>184</sup>

İlerleyen yıllarda ziraat sahasındaki faaliyetlerin teşhiri için yapılan sergilerin daha geniş kapsamlı olarak hazırlandığı görülmüştür. Özellikle Adana ve Ankara'da 1936 yılı içerisinde açılması düşünülen sergiler dikkati çekmektedir. Adana'da açılması düşünülen Ürünler Sergisi, bütün Adana ve çevresindeki 16 vilayeti kapsayacak şekilde planlanmıştır. Adana Ürünler Sergisinin, hayata geçmesi için Cumhuriyet Halk Fırkası il yönetiminin de aralarında bulunduğu bütün kurum ve kuruluşlar harekete geçmiştir.<sup>185</sup>

Ziraat Vekâletinin cumhuriyetin ilanından 1936 yılına kadarki ziraat inkişafı göstermek için, 29 Ekim'de tertip ettiği “Türkiye Genel Ziraat Sergisi” baytar, orman ve ziraat bölümlerinden oluşacaktır. Ülke genelinde bu zamana kadar açılmış olan en geniş

---

<sup>179</sup> Son Posta, 8 Temmuz 1932

<sup>180</sup> Cumhuriyet, 25 Temmuz 1933

<sup>181</sup> Cumhuriyet, 20 Ağustos 1933

<sup>182</sup> Milliyet, 30 Teşrin-i evvel 1933

<sup>183</sup> Zaman, 10 Mayıs 1935

<sup>184</sup> Vakıf, 12 Temmuz 1934

<sup>185</sup> Zaman, 2 Şubat 1936

sergi durumundaki “Türkiye Genel Ziraat Sergisi”nde, Türkiye’nin iklimini ve buna uygun ziraî faaliyetleri gösteren haritalar, bu zamana kadarki ziraî faaliyetlerin gösterildiği grafik ve tablolar hazırlanarak teşhir edilecektir. Bir buçuk ay açık kalacak bu sergide, Türk ziraatına ait her şubenin ilerleyişi yakından görülmüş olunacaktır.<sup>186</sup>

Ziraat Vekâleti 1936 yılındaki ziraat sergisinde, ülkemiz sınırları içerisindeki gelişmeleri ve yetiştirilen ürünlerin kalitesini yakından görme ve bölgeler arası farkları da mukayese fırsatı bulmuştur. Bundan sonra vekâlet ülkemizdeki tarım sahaları için en uygun ziraî yöntem ve aletleri tespit etmek amacıyla, 1939 yılında Atatürk Orman Çiftliği’nde “Ziraat Aletleri Sergisi” açmayı kararlaştırmıştır.

Bu sergide yurt dışından da ilgili makine ve aletler sergilenebileceği gibi, bilhassa ihtiyaçlarımıza uygun olarak yerli firmaların üretmiş olduğu makinelere ihtimam gösterilecektir. Hatta en değerli numune olarak yerli ürünler seçilirse derhal seri üretimine başlanacak ve üreticilere dağıtılacaktır.<sup>187</sup>

Atatürk döneminde açılan bu sergilerden başka, müstakil olmamakla birlikte gerek 1929’dan itibaren açılmaya başlanan “Yerli Mallar Sergileri”nde, gerekse İzmir 9 Eylül Fuarları’nda memleket ziraatına ait yerli sebze, meyve, hububat ve hayvanata ait numunelerin teşhir edildiğini görmekteyiz. Ziraat sergileri içerisinde kabul edebileceğimiz en ilginç sergi ise; İstanbul Şekerciler Cemiyeti’nin açtığı “Şeker Sergisi” dir. Halk tarafından büyük ilgi gösterilen, alanındaki bu ilk ve tek sergi, yapılış amacı olarak, dünya savaşı nedeniyle pahalandığı için kullanımının azaldığı şekerin, halk tarafından yeniden tüketilmesini sağlamaktır.<sup>188</sup>

İçerisinde bulunan şartların getirdiği zorluklar ve mücadele azmi, devlet yetkililerini de harekete geçirmiştir. Özellikle ziraî sahadaki bu çalışmalar her yönüyle kendisini hissettirmiştir. Yapılan çalışmaların en pratik ve sonuca götüren şekli sergiler olmuş, ziraî mahsulât ve yeniliklerin halkın ve meraklıların karşısına başarıyla çıkarıldığı organizasyonlar olarak iktisadi mücadelede yerini almışlardır.

---

<sup>186</sup> Tan, 3 Temmuz 1936

<sup>187</sup> Haber Akşam Postası, 27 Birinci Teşrin 1938

<sup>188</sup> Akşam, 25 Kanun-ı evvel 1935

## İKİNCİ BÖLÜM

### 2. SANAYİ SERGİLERİ

18. yüzyılın sonlarında İngiltere’de başlayıp daha sonra bütün kıta Avrupa’sına yayılan Sanayi İnkılâbı bütün dünyanın iktisadi çehresini değiştirmiştir. Bu hızlı değişimin dışında kalan dünyanın diğer bölgeleri gibi Osmanlı Devleti de, 19. yüzyılın başından itibaren gelişmelere ayak uyduramadığı için iktisadi olarak çökmüş ve kapitalist devletlerin müdahalelerine açık hale gelmişti.

İngiltere’de başlayıp bütün Avrupa’ya doğru hızla yayılan sanayileşme hamlesine karşı Osmanlı Devleti de, Tanzimat ile birlikte karşı hamlede bulunmuştur. Ancak geç kalınmış bir çaba olan sanayileşme hamlesi Feshane, Hereke, Beykoz gibi birkaç büyük devlet işletmesi haricinde tarıma dayalı, küçük el tezgâhları olmaktan öte gidememiştir.

Sanayi çağının getirdiği büyük sömürge yarışının doğurduğu Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti’nin sonunu getirmişti. Yarı sömürge bir ekonominin getirdiği yükün ağırlığı altında Anadolu’da başlatılan İstiklal mücadelesi, aynı zamanda savaş sonunda imzalanan antlaşmalarla üzerimize yıkılan Osmanlı borçlarından da kurtuluşun mücadelesi olmuştur. Nitekim İstiklal mücadelesinin başarıya ulaşmasından sonra, barış antlaşması için tarafların bir araya geldiği Lozan Konferansı’ndaki dayatmalar henüz mücadelenin bitmediğini de göstermişti.

Lozan Konferansı’nda, özellikle ekonomik dayatmalar (kapitülasyonlar, dış borçlar) görüşmelerin tıkanmasına neden olmuş ve Türk delegeleri geri dönmüşlerdir. Bu durumun ortaya çıkardığı olumsuz havayı dağıtmak ve iktisadi olarak kendi kendimize yetebileceğimiz, Lozan’da masada bulunan Avrupalı devletlere göstermek için, İzmir’de 17 Şubat 1923’te bir iktisat kongresinin toplanması kararlaştırılmıştır.

İzmir iktisat Kongresi’nde amaç, milli hâkimiyeti güçlü kılmak için iktisadi kalkınmayı sağlamaktır. Bu nedenle bütün sektörlerde; ziraat, madencilik, sanayi ve ormancılık alanlarında üretim faaliyetlerinin geliştirilmesi ve halkın bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir.<sup>189</sup>

---

<sup>189</sup> Ahmet M. Gökçen, “Cumhuriyet Döneminde İktisadi Gelişme”, *Yeni Türkiye Ansiklopedisi*, c.5, s.3256

İktisat kongresinde yer alan sanayi grubu, Teşvik-i Sanayi Kanunu ve sanayiciler lehine bazı kararların alınması hususlarında isteklerde bulunmuştur. Buna göre; her yıl sanayi sergileri açılarak yerli sanayi erbabı ödüllendirilmeli, sanayi mallarının nakli için vapur ve şimendifer (tren) idarelerinin yerli sanayicilerimize kolaylıklar göstermesi, sanayi odaları ve bankalarının kurulması, sanayinin insan gücünü karşılamak için sanayi mektepleri ve çıraklık kurslarının açılması taleplerinde bulunmuşlardır.<sup>190</sup>

İzmir İktisat Kongresindeki çabaların dışında milli iktisadı oluşturmak, ticaret ve sanayide yerli unsurları hâkim kılmak için, meşrutiyetten bu yana devam eden çalışmalar Cumhuriyet'in ilk yıllarında hızlanmıştı. İktisat kongresinden sonra sanayi kesimi, Ticaret odalarından bağımsız müstakil bir yapıya kavuşmak için girişimlerini arttırmış, neticede 1927 yılında İstanbul'da bir grup sanayici İstanbul Milli Sanayi Birliği'ni kurdu. Birlik kuruluş amacı olarak Türk sanayini geliştirmek, milli sanayi ürünlerinin ülke içerisindeki tüketimini artırmak, yurt içi ve yurt dışında sanayiye geliştirmek için her türlü etkinlik, konferans, yarışma ve sergiler düzenlemeyi belirlemiştir.<sup>191</sup>

Cumhuriyet'in kurucu seçkinleri, sanayideki gelişmeyi yeni Türkiye'nin kurulmasında ve kalkınmasında hayati bir bileşen olarak görüyorlardı. Bu nedenle Cumhuriyet Türkiye'sinin uygarlık hedefine ulaşmasının ancak güçlü, dengeli ve bağımsız bir sanayi ekonomisinin kurulmasına bağlı olduğuna inanıyorlardı.<sup>192</sup> İstiklal mücadelesini gerçekleştirmiş olan Cumhuriyet'in ilk askeri yönetici kesiminin ekser çoğunluğunun İttihatçı gelenekten geliyor olması, ülkenin batılılaşması için sanayi kapitalizminin öncelikli hedef olarak belirlenmesinde etkili olmuştur.<sup>193</sup> Ancak sanayinin gelişmede öncü olabilmesi tarım sektörüne bağlıydı. Çünkü Osmanlı Devleti'nden kalan sanayi kuruluşlarının dayandığı hammadde kaynağı tarım sektörüydü. Bu nedenle ziraat kesimindeki değişim ve buna bağlı iç piyasa hareketliliği sanayi kesimini de hareketlendirecekti.

Cumhuriyet'in başında karşılaşılan bütün bu problemlerden başka, Lozan'da yaptığı antlaşma gereği büyük miktarını sanayi tüketim mallarının oluşturduğu yirmi yedi çeşit maldan ülkemizde üretilenlerden fazla tüketim vergisi alınması önlenmiştir.

---

<sup>190</sup> Yaşar Aksoy, *Atatürk'ün Ekonomik Devrimi (Kalpaklı Kalkınma)*, s.53

<sup>191</sup> Murat Koraltürk, "İstanbul Milli Sanayi Birliği Hangi Şartlarda Kuruldu?", *Popüler Tarih*, Sayı 16, Aralık 2001, s.62

<sup>192</sup> Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (çev.Yavuz Alağan), s.115

<sup>193</sup> Ahmet Kala, "Cumhuriyet Ekonomisinde İlk Dönem Gelişmeler (1923-1939)", *Yeni Türkiye*, c.23-24, s.3305

Bu antlaşma ile Türkiye, diğer ülkelerin gümrük korumalarıyla yerli sanayilerinin koruduğu gibi, kendi yerli sanayisini yabancı ülke sanayisiyle rekabet edebilme imkânı sağlayamamıştı.<sup>194</sup>

1923-1930 yılları arasında mali kaynakların yetersizliği, var olan mali kaynakların milli mücadelede harcanması ve nüfus mübadelesi nedeniyle ülke içerisindeki tüccar ve zanaat erbabı azınlıkların göç etmesi gibi sebepler nedeniyle, devlet eliyle sanayileşme gerçekleştirilememiştir. Bu menfi tabloya rağmen devlet, 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu'nu çıkararak sanayileşmeyi teşvik etmiştir.<sup>195</sup>

İlk yıllarda liberal politikalara ağırlık veren Cumhuriyet'in kurucuları, 1929 yılında dünya genelinde patlak veren büyük ekonomik buhran sebebiyle karma ekonomik sisteme geçme zorunluluğu duymuş ve neticede devletçi politikalar ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu değişimin altında yatan sebep olarak yalnızca dünya ekonomik buhranını göstermek doğru değildir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında özel müteşebbislerin tek başına sanayiye sırtlayabilecek ve bu alanda istenilen yatırımları yapabilecek sermaye birikimi yoktu. Ayrıca temel sanayi mamullerin üretilmesinde dahi güçlüklerin yaşanması, sanayileşmenin devlet eli ve desteğiyle yapılmasını zorunlu kılıyordu.

Mustafa Kemal Paşa, ülkenin içerisinde bulunduğu şartları ve sanayileşmenin denli önemli olduğunu, ifade ettiği şu sözler ile ortaya koymaktadır: “Sanayileşmek, en büyük ulusal davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için iktisadi elemanları ülkemizde mevcut olan, büyük-küçük her çeşit sanayiye kuracağız ve işleteceğiz. En başta vatan savunması olmak üzere, ürünlerimizi değerlendirmek ve en kısa yoldan, en ileri ve refahlı Türkiye idealine ulaşabilmek için bu bir zorunluluktur.”<sup>196</sup>

Güçlü ekonomilere sahip ülkelerin dahi büyük sarsıntı ve sıkıntı yaşadığı dünya ekonomik buhranı, savaştan çıkmış üzerinde Osmanlı Devleti'nden kalma borçların ağırlığı olan ve bununla birlikte hızlı ve radikal bir kalkınma hamlesine girmiş olan Cumhuriyet Türkiye'sini de etkilemişti. 1929 dünya ekonomik buhranının meydana getirdiği bu etki ile birlikte, Türkiye'nin iktisadi politikaları değişmiş; içe dönük kapalı

---

<sup>194</sup> Murat Koraltürk, “Lozan Antlaşması ve Türkiye Ekonomisi”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 115, s.83

<sup>195</sup> Mehmet Akif Tural, “M. Kemal Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Ekonomik Yapılanma”, *Bilge (Yayın Tanıtım-Tahlil Eleştiri Dergisi)*, Sayı 19, 1999, s.5

<sup>196</sup> Yüksel Ülken, “Atatürk'ün İktisadi Kalkınma Modeli”, *BTTD*, Sayı 82, s.59

bir iktisat politikası takip edilmeye başlanarak sanayi ön plana çıkmıştır.<sup>197</sup> Ekonomik buhranın etkisiyle içe dönük bir politikanın izlenmeye başlandığı bu dönemde 14 Aralık 1929'da Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuş, cemiyet ülke içerisinde yerli ürünlerin kullanılmasını teşvik etmek ve bu konuda halkı bilinçlendirmek için çeşitli etkinlikler ile milli sanayi ürünlerinin sergilendiği sergiler düzenlemeyi amaçlamıştır.<sup>198</sup>

Cumhuriyet'in kuruluşundan Dünya ekonomik krizinin patlak verdiği 1929 yılına kadar, mevcut sanayi kollarının da etkisiyle tarıma daha fazla önem verilmişti. Çünkü var olan sanayinin dayandığı temel ham madde kaynağı ziraî sahaydı. Ancak 1929'dan sonraki süreçte, hızla tarım sektöründeki yatırım ağırlığı sanayi alanına kaymıştır. Atatürk'te bu yıllarda yaptığı bir konuşmada; “Geri bir tarım ülkesinden gelişmeyi yakalamış bir sanayi ülkesi olmaya doğru geçiş için çok beklenilemeyeceğini ve sanayi kalkınmanın savsaklanmaması gereken bir hareket olduğunu ifade etmiştir.”<sup>199</sup>

1930 yılından sonraki süreçte Atatürk'ün de ifade ettiği gibi hızlı bir sanayileşme devresine girilmiş, devlet ülkenin iktisadi sahadaki kalkınmasında aktif rol almaya başlamıştı. Bu süreçte devletçilik ilkesinin de etkisiyle meclis kürsüsünde dahi dile getirilmiş olan üç beyaz ve üç siyahlar dediğimiz un, şeker ve pamuk ile kömür, demir ve petrolün<sup>200</sup> milli kaynaklardan temin edilmesi istenmiştir. Nitekim 17 Nisan 1934'te uygulamaya konulan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile mensucat sanayi, maden sanayi, selüloz ve kâğıt sanayi, seramik sanayi ve kimya sanayi tesisleri kurularak üç temel beyazın üretimi sağlanmıştır.<sup>201</sup>

1923'te İzmir İktisat Kongresi'yle başlayıp ileriki yıllarda dönemin şartlarına da bağlı olarak, artarak devam eden sanayileşme çabalarının özünde milli iktisadımızı oluşturma gayreti yatmaktaydı. Ülkemizin hızla kalkınması ve Batı ile rekabet edebilecek ekonomik güce erişebilmesi için ziraat, ticaret ve sanayi alanında gösterilen çabaların milli ekonomiye güç olarak yansımaları şarttı. Bu şartın yerine gelmesi için en çok ümit bağlanan ise sanayi kesimiydi. Bu dönemin yöneticilerine göre bunun gerçekleşebilmesi, sanayinin ABC'si olan hammadde kaynaklarını üretim aşamasına,

---

<sup>197</sup> Nevin Coşar, “Aşar Vergisinin Kaldırılmasının Kısa ve Uzun Dönemli Etkileri”, *Toplumsal Tarih*, c.6, Sayı 36, Aralık 1986, s.7

<sup>198</sup> Bilsay Kuruç, “Atatürk Döneminde Dünya Ekonomisinde Gelişmeler”, *Atatürk Dönemi İktisat Politikaları*, s.112

<sup>199</sup> Doğan Duman, “1930'larda Yerli Ürün Sergileri”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 38, s.18

<sup>200</sup> Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, c.3, Remzi Kitabevi 3.bs, İstanbul 2008, s.338,

<sup>201</sup> Mehmet Akif Tural, “M. Kemal Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Ekonomik Yapılanma”, *Bilge Dergisi*, Sayı 19, s.5

oradan da pazara garantili olarak aktarabilmeye bağılıydı. Eğer bu üçlü zincir başarılı bir şekilde kurulabilirse sanayileşme gerçekleşir ve ülke istenilen kalkınmayı başarabilirdi.<sup>202</sup>

Aslında bu düşüncelerin milli iktisat adına daha ilk adım sayılabilecek olan İzmir İktisat Kongresi'nde hayata geçirilmek istendiğini görüyoruz. İktisat Vekili Mahmut Esat, hükümetin bu kongreye büyük önem verdiğini ve ayrıca bu kongre münasebetiyle bir sanayi sergisi açmaya karar verdiğini belirtmesi,<sup>203</sup> sanayi alanındaki yatırımların aynı zamanda pazarlanmak istendiğini de göstermiştir.

Bundan sonra gerek İstanbul Milli Sanayi Birliği gerekse Mili İktisat ve Tasarruf Cemiyeti yayınlamış oldukları nizamnamelerde sanayi sergilerinin düzenlenmesine büyük önem vermişlerdir. Bu çabaların ortak amacı milli burjuvaziyi yaratmaktır. Sermayenin millileştirilmesi ve milli burjuvazi elinde yoğunlaştırma çabası, aslında Cumhuriyet döneminde ortaya çıkmış bir şey değildi. Örneğin II. Meşrutiyet döneminde “Milli İktisat” politikasının arzuladığı sanayileşmeyi gerçekleştirmek için kurulan Milli Fabrikalar Cemiyeti de, sanayiye teşvik etmek ve geliştirmek için sanayi sergilerinin açılmasının önemine değinmiştir.<sup>204</sup>

İzmir İktisat Kongresi'yle başlayan sanayi sergilerinin düzenlenmesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki sanayileşme çabalarının iç ve dış dünyaya tanıtılmasında oynadığı rol ile müteşebbislerin teşvikinde büyük öneme sahip olmuştur. Zaten sanayi sergilerinin gayesi umumi sanayi kollarının ulaştığı kuvvet, kudret ve kabiliyet ile üretilen ürünlerin kalitesini göstermektir.<sup>205</sup> Bu yönüyle büyük ve küçük ölçekli sanayinin inkişafına hizmet eden sanayi sergileri aynı zamanda ülkenin sanayi mamulâtının tanıtılmasında, dolayısıyla ihraç edilebilmesinde büyük öneme sahiptir. Cumhuriyet'in kalkınmasında rol almış olanlar, ilk zamanlar iç piyasada halkı bilinçlendirmek için kullandıkları sanayi sergilerini zamanla uluslar arası sahaya taşımalarını da bilmişlerdir.

---

<sup>202</sup> Bilsay Kuruç, “Atatürk Döneminde Dünya Ekonomisinde Gelişmeler”, *Atatürk Dönemi İktisat Politikaları*, s.108

<sup>203</sup> Yaşar Aksoy, *Atatürk'ün Ekonomik Devrimi (Kalpaklı Kalkınma)*, s.40

<sup>204</sup> Hamdi Genç, G. Coşkun Albayrak, “Milli Fabrikalar Cemiyeti ve 1917 Sanayi Sayımı”, *Tarih ve Toplum*, Sayı 4, Güz 2006, s.212

<sup>205</sup> Muhlis Etem, *Sergi ve Panayır*, s.23

## 2.1. Ankara Sanayi Sergileri

İstiklal Savaşı'nda yurdun düşmandan temizlenmesi mücadelesinin merkezi olan Ankara, savaştan sonra kurulan yeni devletin başkenti olmuştu. Küçük bir Anadolu kasabası olan Ankara, milli mücadeleden alınmış akıyla çıkmış, bundan sonra verilecek olan iktisadi ve kültürel kalkınma mücadelesinde başkent olarak görev alacaktı.

Cumhuriyet'in lider kadrosu, istiklal mücadelesinden sonra başlattıkları asıl mücadelenin kararlarını aldıkları ve ilk hayata geçirdikleri yer olan Ankara'yı kısa sürede ekonomik kalkınmada da öncü yapacaklardı. Bu zamana kadar tarımın dışında bir varlık göstermeyen Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni başkenti olduktan sonra İstanbul, Bursa ve İzmir gibi ticaret ve sanayide önemli roller alan şehirlerle yarışmaya başlamıştır. Hükümet, ülke genelinde hayata geçirdiği tarım politikalarının ilk örneklerini Ankara'da ( Atatürk Orman Çiftliği) sergilediği gibi, sanayi alanındaki mücadelede de Ankara'yı göz ardı etmemiştir.

1926 yılına gelindiğinde Ticaret Vekâletinin teklifi ile ülke genelinde düzenlenecek olan Sanayi-i Nefise Sergileri'ne ait talimatname 12.09.1926 tarihli İcra Vekilleri Heyeti'nin onayıyla kabul edilmiştir.<sup>206</sup>Hükümetin sanayi sergilerine ait talimatnameyi kabul etmesinden kısa bir süre sonra Ankara'da milli fabrikalarımız numunelerinin teşhir edildiği Sanayi Sergisi açılmıştır. Sanayi ve Maden Bankasının girişimiyle Ankara'da Evkaf otelinin(Vakıflar) salonunda açılan sergide Hereke, Feshane Mensucat Fabrikaları ile Beykoz Deri Fabrikası ürünleri teşhir edilmiş, teşhir edilen ürünler sergiyi ziyaret eden Gazi Hazretleri, Başvekil İsmet Paşa ve Meclis Başkanı Kazım Paşalar tarafından takdir edilmiştir. Sergi'de özellikle Hereke Fabrikası pavyonunda sergilenen elbiselik kumaşların, Avrupa'dan gelen ve İstanbul'un büyük mağazalarında satılanlarla aynı kalitede olduğu ziyaretçilerce ifade edilmiştir. Sergide teşhir edilen ürünler ile halılar yerli ve yabancı ziyaretçilerce satın alınmıştır.<sup>207</sup>Ankara'da açılan bu sergide mensucat sanayimizdeki gelişmeler yakından görülmüş, üretilen kumaşların ithal kumaşlarla kıyaslanması ve Avrupa'dan getirilen kumaşlardan farksız bulunması ilgililer nezdinde mühim bir başarı olarak algılanmıştı. Ancak 1927 yılındaki bu sergiden sonra, Ankara sanayi sahasında uzun bir müddet hareketlilik görülmemiştir. Ta ki Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin, dünya ekonomik buhranının etkilerini azaltmak ve bu suretçe yerli üretimi özendirerek sıkıntıları aşma amacıyla

<sup>206</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.01, Yer no: 020.58.11

<sup>207</sup> Cumhuriyet, 3 Şubat 1927

Ankara Türk Ocağı'nda Sanayi Kongresi'ni de vesile ederek bir sanayi sergisi açmaya karar verinceye kadar.<sup>208</sup>

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin 1930 yılında Ankara'da yapılacak olan Sanayi Kongresi'ni fırsat bilerek, 20 Nisan'da açmayı kararlaştırdığı ve 15 gün sürecek olan sanayi sergisinin muvaffak olabilmesi için Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtipliği'nden de yardım istemiştir.<sup>209</sup> Cemiyet Başkanı İzmir Mebusu Rahmi Bey'in bu isteği Cumhuriyet Halk Fırkası genel merkezince de uygun görülerek, açılacak olan Milli Sanayi Numune Sergisi'ne gerekli desteğin verilmesi ve milli sanayi erbabının sergiye iştiraklerinin temini için gerekli olan çalışmaların firka teşkilatlarınca yapılması amacıyla bir tamim yayınlamıştır.<sup>210</sup>

Üç yıl gibi bir aradan sonra başkent Ankara'da açılacak olan sanayi sergisi büyük yankı meydana getirmiş ve yapılan faaliyetler neticesinde sergi, Anadolu'nun her yerinde büyük alaka uyandırmıştı. Sergi için Ankara'ya gönderilecek eşyanın naklinde TCDD idaresi doğu ve Anadolu hatlarında indirimli tarife uygulamaya başlamış, Posta İdaresi de on beş gün öncesinden reklam yapmaya başlayarak, Ankara içerisindeki mektuplaşmalarda sergiye ait renkli pullar kullanmıştır. Ayrıca sergide filmler alınarak memleket genelinde ve Avrupa'da gösterilecekti.<sup>211</sup> 20 Nisanda Başvekil İsmet Paşa tarafından açılan sanayi sergisi ziyaretçiler tarafından çok beğenilmiştir. Sergideki konuşmasında; "Milli Sanayi Numune Sergisi ile mili iktisada yeni bir hayat veriyoruz." diyen İsmet Paşa, bu sergilerin daimi olmasını ve memleketin her köşesine yayılmasını istemiştir.<sup>212</sup>

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin gayretleriyle açılan sanayi sergisi beklenilenin üzerinde bir başarı göstermişti. Serginin başarılı olmasında memleket genelinden trikotaj, mensucat ve ipek mamulâtı üreten fabrikalar ile Alpullu Şeker Fabrikası, Eskişehir Fabrikaları, Adana Mensucat Fabrikaları, Tütün işletmelerinden oluşan yüze yakın milli sanayiye ait müessesenin katılması etkili olmuştu. Satışların yapıldığı sergiyi ilk gün 10 bin kişi gezmişti.<sup>213</sup>

---

<sup>208</sup> Cumhuriyet, 22 Kanun-ı sani 1930

<sup>209</sup> BCA, Fon kodu: 490.1.0.0, Yer no: 1.3.21

<sup>210</sup> BCA, Fon kodu: 490.1.0.0, Yer no: 1.3.21

<sup>211</sup> Vakıf, 24 Mart 1930

<sup>212</sup> Vakıf, 21 Nisan 1930

<sup>213</sup> Cumhuriyet, 21 Nisan 1930

Sanayi sergisinin en dikkat çeken köşesi, Tayyareci Vecihi Bey'in eseri olan tayyare modelinin bulunduğu bölümdü. Kırmızı bir sütunun üzerinde tayyare modelinin yer aldığı bu bölümde, Vecihi Bey'in ilk olarak "Vecihi K.VI" isimli iki kişilik keşif uçağı ile 1925 yılında yaptığı uçuşa ve uçağın kurulumuna ait fotoğraflar sergilenmektedir. Sütun üzerindeki model ise; Vecihi Bey'in yeni tasarladığı dört kişilik yolcu uçağıdır. Bu tayyare " Vecihi Y. VI" isminde projesi ve yapımı tamamen Vecihi Bey'e ait olan, havada 60 mil yani 90 kilometre yol kat edebilen uçağıdır.<sup>214</sup> Gazi Hazretleri ve Başvekil İsmet Paşa'nın büyük beğenisini kazanan Vecihi Bey'in model uçakları cemiyet başkanı Rahmi Bey tarafından sergi için alıkonulmuştu. Ayrıca Rahmi Bey, ileriki çalışmaları için kaynak bulabilmek amacıyla iktisat vekiliyle de görüşeceği müjdesini vermiştir.<sup>215</sup>

Milli Sanayi Numune Sergisi 22 Nisanda kapılarını büyük misafirine açıyordu. Sergiyi ziyarete gelen ve bir saat kadar sergide kalan Gazi Mustafa Kemal, önce sanayi numune bölümünü gezerek teşhir edilen ürünler hakkında geniş bilgi aldı ve burada sergilenen, sanayimize ait ithalat ve ihracat rakamlarını gösteren grafikleri büyük bir dikkatle inceledikten sonra satış bölümüne geçmiştir. Satış reyonlarındaki ürünleri yakından inceleyen Gazi Hazretleri, Hereke Fabrikası'nın ürettiği kumaşların Avrupa'dan getirilen kumaşlarla farkının olup olmadığını sorarak görevli memurdan izahat almıştır. Gazi Hazretleri satış reyonlarından Buldan işi bir ipekli bürümcek ile İstanbul Esirgeme Derneği reyonundan sofrta takımı almıştır. Ziyaretin sonunda Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin faaliyetlerinden ve serginin başarısından dolayı cemiyet başkanı Rahmi Bey'i tebrik ederek, "Sergi fevkalade, çok güzel. Bunu daima yapmak lazım. Daimi bir sergi bulunmalıdır. Çünkü bunlar senede bir defa görülüyor, sonra unutuluyor." demiştir.<sup>216</sup>

Ankara Sanayi Sergisi, gördüğü büyük ilgi ve teşhir ettiği numunelerin kalitesi ve de çeşitliliği ile Sanayi kongresinin amaçlarına uygunluğunu da ispat etmişti. Çünkü 22 Nisandaki kongrenin açılış konuşmasında İktisat Vekili Şakir Bey, kongrenin amacını milli sanayimizin oluşması ve inkişafı için çareler aramak ve bunları herkese göstermek olduğunu belirtmiştir. Aynı kongredeki konuşmasında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Başkanı Rahmi Bey'de, amacın sanayicilerimize ucuz ve kaliteli mal

---

<sup>214</sup> Ayın Tarihi, c.22, Mayıs 1930, s. 6312- 6313

<sup>215</sup> Vecihi Hürkuş, *Bir Tayyarecinin Anıları*, (yay. hzl. Gönül Hürkuş Şarman, Sevim Hürkuş Maxom, YKY 1.bsm, İstanbul-2000, s.231-232

<sup>216</sup> Ayın Tarihi, c.22, Mayıs 1930, s. 6304- 6305; Vakit, 22 Nisan 1930; Cumhuriyet, 22 Nisan 1930

üretmelerini, modern sanayiye geçmek için gerekli hususların tespit edilmesi ve dünya piyasalarındaki rekabet ile mücadele edebilecek niteliğe kavuşturmak olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Avrupalı sanayicilerin milli ve uluslararası alanda ilerlemek için teşkilatlandıklarını, sahalarındaki faaliyetlerin tanıtımı için reklam ve çeşitli organizasyonlar ile sergiler tertip ettiklerini, bu nedenle yerli sanayicilerimizin de teşkilatlanması gerektiğinin altını çizmiştir.<sup>217</sup>

1930 yılında açılan Ankara Sanayi Sergisi'ndeki muvaffakiyet beraberinde yeni tartışmalara da kapı açmıştı. İsmet Paşa ve Mustafa Kemal Paşa, iktisadi kalkınmamız için büyük öneme sahip olan bu sergilerin daimi hale gelmesini ve memleketin her köşesine yayılması gerektiğini belirtmişler, Başvekil İsmet Paşa bu fikri daha da somutlaştırarak yakında boşalacak olan Milli Müdafaa Binası'nın ya da Evkaf Apartmanı'nın daimi sergi için kullanılabileceğini ileri sürmüştür.<sup>218</sup> Böylece iki yıl sonra gündeme gelecek olan daimi sergi binası yapma fikride şimdiden akılların bir köşesinde yer etmişti.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, dünya ekonomik buhranının etkilerini kırmak için yerli ürünlerin kullanımını teşvik etmiş, halkın bilinçlenmesini sağladığı ve ülkemizde üretilen ziraî mahsulât ile sanayi mamullerinin kalitesini ve çeşitliliğini gösterdiği sergilere ara vermeden devam etmişti. 1930 yılındaki sanayi sergisinin meydana getirdiği etkinin halk ve hükümet erkânı üzerindeki müspet neticeleri sonucunda 1931 yılı Nisan ayı içerisinde İkinci Sanayi Sergisini açmaya karar vermiştir. Cemiyet önceki sergide elde ettiği muvaffakiyeti geçmek ve ülke genelindeki bütün milli sanayi ve zanaat erbabının sergiye iştiraki için çalışmalarını daha da sıkı tutuyordu.<sup>219</sup>

İkinci Sanayi Sergisi'ne yerli mal üreten firmaların tamamının katılması istenmiştir. Katılımın arttırılması için de sergiye iştirak edecek olan firmalardan hiçbir ücret talep olunmamış, ilk sergide olduğu gibi sergi eşyasının Ankara'ya naklinde indirim uygulanmıştır. Bütün bu hazırlıklar sonucunda sergi 10 Nisan 1931 tarihinde açılmıştır.<sup>220</sup> İlk sergideki muvaffakiyetten memnun kalan Gazi Mustafa Kemal, ikinci

---

<sup>217</sup> Ayın Tarihi, c.22, Mayıs 1930, s. 6306

<sup>218</sup> Vakıf, 21 Nisan 1930

<sup>219</sup> Yeniğün, 4 Mart 1931

<sup>220</sup> Doğan Duman, "1930'larda Yerli Ürün Sergileri", *Toplumsal Tarih*, Sayı 38, s.21

sergiye de gelmiş ve teşhir edilen ürünler hakkında bilgi almıştır.<sup>221</sup>

Ankara'da ilk olarak 1927 yılında açılmaya başlanan sanayi sergileri, 1929 yılında "Milli Sanayi Numune Sergileri" adıyla tertiplenmeye başlanıncaya kadar bir düzen ve sürekliliğe sahip değildi. Ancak 1929 yılındaki sergide gösterilen başarı, sanayi sergilerinin Ankara'da sürekli hale gelmesini sağlamıştır. Devletin sanayi alanındaki teşvikleri ve sanayi kesiminin gayretleri Ankara'da Üçüncü Sanayi Sergisi'nin 1-15 Mayıs 1932 tarihleri arasında açılması kararıyla meyvesini vermişti.<sup>222</sup>

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin 1 Mayıs'ta Evkaf Apartmanı sinema salonunda açmayı kararlaştırdığı Üçüncü Sanayi Sergisi için bir talimatname yayınlamıştır. Bu talimatname de dikkati çeken hususlardan bazıları şunlardır: **1-** Sergide yalnızca yerli masnuat ve mamulâtı teşhir edilecektir. **2-**Sergi satışı olacaktır. **3-**Sergi pavyonları için ücret alınmayacaktır. **4-**Sergide stantlar, cemiyetin belirlediği şartlar içerisinde tek tarzda yapılacak ve serginin bütünlüğünü bozan süslemelere izin verilmeyecektir. **5-**Sergiye iştirak etmek isteyenler bu arzularını cemiyet hesabına 20 lira yatırarak teyit ederler. Yatırılan paralar sergiye iştirak edilmediği takdirde iade olunmaz, katılımcıların hesabı ise sergi sonunda elektrik masrafları düşüldükten sonra görülecektir. **6-**Sergiye gönderilecek eşya ve bunları getiren şahıslara %50 tenzilat uygulanır.<sup>223</sup>

Cemiyetin, yayınlamış olduğu bu talimatname ile sanayi sergilerini bir düzene ve sisteme bağlamak istediği görülmektedir. Hiç şüphesiz bunda her geçen gün sergicilik konusunda kaydedilen ilerlemelerin ve sergilere olan ilginin artmasının da payı vardır. Burada dikkati çeken hususlardan birisi de sergiler için memleketin her köşesinden gönderilen eşyaların nakliyesinde demir yolları idaresinin gösterdiği kolaylıklardır. Mustafa Kemal Atatürk'ün ülkedeki demir yolu ulaşımını yaygınlaştırmak istemesi ve ulaşımın millileştirilmesindeki amacı da, Anadolu'nun içlerinde yetiştirilen ürünlerin pazarlara ve dış piyasaya ulaştırılmasını sağlamaktı. Sergiler vasıtasıyla yapılan indirimler bu amacın hayata geçirildiğinin bir göstergesi olmuştur. Demir yollarında uygulanan %50 oranındaki indirimler yalnızca eşyanın sergi mahalline getirilmesinde uygulanmamış, sergilerden sonra da satılmayıp geri götürülecek eşyalar içinde geçerliliğini korumuştur. Hatta nakliyedeki zorluklar göz

---

<sup>221</sup> Yarı, 17 Nisan 1931

<sup>222</sup> Cumhuriyet, 25 Mart 1932

<sup>223</sup> Akşam, 28 Mart 1932

önüne alınarak sergi sonrası için belirli tarih aralıkları tespit edilmiştir.<sup>224</sup>

İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey, Üçüncü Sanayi Sergisi'nin memleketimizin yabancı memleketlerin istismar sahası olmaması için, sanayi sahasında ulaştığı noktayı göstermesi açısından önemli olduğunu belirterek sergiyi açmıştır. 70 milli firmanın katıldığı sergide ıtriyattan, müskirata, mobilyacılığa, deri işlerine ve mensucata ait ürünler teşhir edilmiştir. Özellikle mensucat sahasında ulaştığı noktayı göstermesi bakımından sergi, memnuniyetle karşılanmıştır.<sup>225</sup> Hereke, Feshane, Bakırköy ve Beykoz Fabrikaları'nın yer aldığı sergide devletten büyük yardım ve teşvik gördükleri halde masraftan kaçındıkları için, sergiye katılmayan Karamürsel ve Süreyya Paşa Fabrikaları büyük tepki çekmiş ve devlet eliyle başkentte yapılan bir sergiye iştiraklerinin boyunlarının borcu olduğu ifade edilmiştir.<sup>226</sup>

Üçüncü Sanayi Sergisi'ne katılanlar birçok ilginç yarışmaya da tanıklık etmişlerdir. Örneğin Türk ipeğinden mamul ürünleriyle büyük ilgi toplayan "İpek iş" fabrikası, pavyonunda teşhir edilen kumaşlardan en beğendiği beş tanesini oylayan ziyaretçiler arasında yapılan yarışma sonunda en çok oyu alan kumaşı o yılın en iyisi seçecekti. Bu kumaşa oy veren 31 hanıma kendi mamullerinden kumaşlar ve çeşitli ödüller verilecekti.<sup>227</sup> Sergide böyle bir yarışmanın düzenlenmesi ziyaretçilerin ilgisini çekmede önemli olmuştur. Zira sergi boyunca halkın ilgisini çekmek ve alış verişe yönlendirmek için fiyatlar düşük tutulmuştur. Gerçi bu uygulama Ankara esnafında, zarara uğradıkları gerekçesiyle, ciddi rahatsızlık meydana getirmiştir.<sup>228</sup>

Üçüncü Sanayi Sergisi'nde teşhir edilen ürünlerin büyük bir kısmı el sanayi ürünüdür. Bunun en önemli nedeni, ülkemiz kapılarının bu yıllarda kendi ürettiğimiz el sanatlarının benzerlerine açılmamış olmasındandı. Diğer taraftan milli fabrikalarımızın da henüz bu sahada yer almıyor olması bunda belirleyici olmuştur.<sup>229</sup>

Ankara'da düzenlenen Üçüncü Sanayi Sergisi, başkentte yeni bir tartışmayı da gündeme getirmişti. 1930 yılındaki birinci sanayi sergisinde elde edilen muvaffakiyet sonrasında Gazi Hazretleri ve İsmet Paşa tarafından dile getirilen, fakat üzerinde fazla durulmayan daimi sergi binası açma meselesi yeniden gündeme gelmişti. Daimi sergi

---

<sup>224</sup> Akşam, 7 Nisan 1932

<sup>225</sup> Milliyet, 2 Mayıs 1932

<sup>226</sup> Cumhuriyet, 6 Mayıs 1932

<sup>227</sup> Cumhuriyet, 2 Mayıs 1932

<sup>228</sup> Akşam, 2 Mayıs 1932

<sup>229</sup> Cumhuriyet, 14 Mayıs 1932

binası meselesinin gündeme taşınmasında Ali Süreyya ve Aka Gündüz'ün Cumhuriyet gazetesindeki yazıları etkili olmuştur. Ali Süreyya; “Milli fabrikalarımızın kendi mallarını perakende mağazalarında satmaya çalışması, ürünlerin yeterince tanınmamasına neden olmaktadır. Nitekim Üçüncü Sanayi Sergisi'nde teşhir edilen ürünlerin zarafeti, kalitesi ve ucuzluğunu gören halk şaşkınlığını gizleyememiştir. Çünkü ziyaretçilerin birçoğu bu ürünleri ilk defa görmektedir. Dolayısıyla milli sanayimiz ürünlerini daha iyi tanıtmak için kendi satış teşkilatını kurmalıdır. Bunun içinde daimi bir sergi binası yapılmalıdır.” diyerek meseleye dikkatleri çekmiştir.<sup>230</sup>

Daimi sergi binası meselesinde en keskin yazıyı ironiyle kaleme alan Aka Gündüz ise; Üçüncü Sanayi Sergisi'nin milli gururumuzu tatmin edecek kadar güzel ve enfes olduğunu, ancak memleket sanayisi ile gurur duymak için var olan sanayi çeşitliliğimizin az olduğunu ve hemen hemen sergide hiç yer almadığını ifade etmiştir. Yazısının devamında bu eksikliğin sebeplerini sıralayarak serginin avuç içi kadar bir yerde, kibrit kutusu büyüklüğündeki pavyonlar şeklinde tasarlanmasından teşhir edilen ürünlerin kalitesini ve güzelliğini göremediğini, bir dahaki gelişinde Tahtakale deki Yahudi tüccardan çifte mumlu bir cam fener alacağını belirtmiştir. Böyle muhteşem bir eserin, daha evvel istasyon caddesinin solunda yapılmış olan sanayi- ziraîye sergi yerinin yıkılmayıp beş on sene daha daimi sergi yeri olarak kullanılmasıyla daha başarılı yapılabileceğini belirttikten sonra, Macaristan ve İtalya'daki sergilerde ülkemizi başarıyla temsil etmiş olan Vedat Nedim (Tör) Bey'in eldeki imkânlarla ancak bunu başarabildiğini yazmıştır.<sup>231</sup>

Sert bir üslup ile kaleme alınan bu yazıda iktisat politikalarımızdan sorumlu olan kurumlarda nasibini almıştır. Aslında iktisadi kalkınmada mühim roller üstlenmesi beklenen sergilerin tertiplenmesinde yaşanan aksaklıklar, duygudan fiiliyata geçişte yaşanan sıkıntıların yansımalarından başka bir şey değildi.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, bu zamana kadar Ankara'da açtığı sergileri kendisine ait olmayan binalarda teşhir etmişti. Son sanayi sergisinin ortaya çıkardığı durum ve bu konuda basında çıkan eleştirel yazılar sonucu Ankara'da daimi bir sergi binası yapmayı kararlaştırmıştı. Cemiyet binanın nerede ve ne şekilde yapılacağı konularını görüşmek için İktisat Vekili Celal Bayar'ın katılımı, TBMM başkanı ve aynı zamanda Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Reisi Kazım Paşa'nın başkanlığında

---

<sup>230</sup> Cumhuriyet, 14 Mayıs 1932

<sup>231</sup> Cumhuriyet, 7 Mayıs 1932

toplanmıştır. Uzun görüşmeler neticesinde sergi binasının Hariciye Vekâletinin karşısında 300.000 lira harcanarak yapılmasına karar verilmiştir.<sup>232</sup>

Binanın yapımı için gerekli olan harcırahın temin edilmesinde 130.000 lira ile hükümet, 20.000 lira İş Bankası, Ziraat Bankası, Sanayi ve Maaden Bankası, 10.000 lira Merkez Bankası, Emlak ve Eytam Bankası, 5.000 lira Osmanlı Bankası, Alpullu Şeker Fabrikası, 2.000 lira Adapazarı Bankası, Aslan Çimento Fabrikası ve Türk Çimento Fabrikası katkı sağlamıştır.<sup>233</sup> Yapılacak olan sergi binası sanayi, ticari, ziraî ve güzel sanatlar sergilerine ev sahipliği yapacak şekilde düşünülmüş ve modern bir bina olması için çeşitli projelerin hazırlanması amacıyla bir yarışma yapılması kararlaştırılmıştır. Buna göre sergi binası için tasarlanan projeler 10 Nisan 1933 tarihine kadar sergi komisyonuna teslim edilecek ve proje maliyeti maksimum 2.250 lira olacaktır. Sunulan projeler içerisinde birinci gelene 2.000 lira, ikinciye ise 500 lira mükâfat verilecektir. Ayrıca projeyi yapacak olan kişi veya firma, sergi binasını Cumhuriyet'in onuncu yıldönümüne kadar bitirecektir.<sup>234</sup>

Cemiyetin Ankara'da yaptıracığı sergi binası için yaptığı yarışma büyük ilgi görmüş, yerli ve yabancı birçok kişi yarışma için müracaatta bulunmuştur. Bazı yarışmacıların müsabakadan geç haberdar olduklarını belirterek katılımın süresinin uzatılmasını istemesi üzerine, yarışma süresi 20 Nisan 1933 tarihine kadar uzatılmıştır.<sup>235</sup> Yarışma sonucunda 22 eser müracaatta bulunmuş, sergi binasının yapımından sorumlu jüri heyeti yaptığı değerlendirme sonucunda mimar Şevki Bey ile İtalya'dan katılan mimar Sinyor Paolo Viyoli'nin eserlerini aynı oyla finale bırakmıştır. Birinci ve ikinci için belirlenen 2.500 liralık ödül iki yarışmacı arasında paylaştırılmış, jüri Mimar Şevki Bey'in eserini tatbik etmeyi kararlaştırmıştır.<sup>236</sup>

Sergi evini cumhuriyetin onuncu yıldönümünde açmak isteyen cemiyet, meydana gelen aksaklıklar nedeniyle sergi evinin Cumhuriyet'in on birinci yıldönümünde, düzenlenecek olan sanayi ve ziraat sergisiyle açılacağını bildirmiştir.<sup>237</sup>

Ankara ve memleket kamuoyunda büyük bir merakla takip edilen daimi sergi binası yarışması ile binanın inşa süreci herkesimde olumlu tepkiler almıştır. Ankara'ya

---

<sup>232</sup> Vakit, 10 Mart 1933; Servet-i Fünun, c. 76-12; Bkz: Ek-6

<sup>233</sup> Vakit, 30 Nisan 1933

<sup>234</sup> Vakit, 17 Mart 1933

<sup>235</sup> Vakit, 29 Mart 1933

<sup>236</sup> Vakit, 9 Haziran 1933

<sup>237</sup> Vakit, 12 Temmuz 1934

kazandırılan bu sergi evi, İzmir ve İstanbul içinde sergi evi açılmasını gündeme getirmiştir. Bu fikri gündeme getiren Yunus Nadi, Ankara’da yapılmakta olan sergi evinin çok önemli bir iş olduğunu, sergilere mahsus bina yapılmasının ülkemizin sergicilik âleminde kaydettiği merhalenin ifadesidir. Sergileri daimi binalara nakletme fikrinin bir ülke için ulaştığı noktayı gösterdiğini, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nin Ankara’da yaptırdığı sergi evinin ülkemiz için bir örnek olacağını ve sıranın İstanbul ve İzmir’e geleceğini ifade etmiştir. Peşte ve Kolonya Sergilerini örnek veren Nadi, daimi sergi binalarının değişik sanayi kollarına ait sergilerin düzenlenmesini arttıracaklarını bu sayede sanayi ve ticaretin artacağını dolayısıyla sergilerdeki kiralama bedelleriyle de yapılan sergi binasının kendisini 25 senede amorti edeceğini belirtmiştir.<sup>238</sup>

Sergi evi ile ilgili tartışmaların sürdüğü bir dönemde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Cumhuriyet’in onuncu yılı münasebetiyle iktisadi gelişmelerin bir arada görülme fırsatı verecek olan “On yıl İktisat Sergisi”ni düzenlemiştir. 31 Ekim 1933’te Ankara Ticaret Odasında açılan sergide, Cumhuriyet’in kuruluşundan 1933 yılına kadarki süreçte ekonomik gelişmeler ana hatlarıyla teşhir edilmiştir.<sup>239</sup> “Türkiye’de Hayvancılık”, “Türkiye’de Ziraat” ve “Türkiye’de Sanayileşme” salonları şeklinde üç bölümden oluşturulan sergi, geleneksel sergicilik anlayışına yeni bir soluk getirmek amacıyla düzenlenmişti. Bu nedenle sergi ne bir numune sergisi ne de bütün yerli ürünlerin ayrıntılarıyla sergilendiği bir koleksiyondu. Sergide yalnızca Türkiye’nin ekonomik sahadaki gelişmelerini rakamlar ve istatistiklerle ziyaretçilere gösterilmek istenmiştir.<sup>240</sup>

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nin gayretleri Ankara’da müstakil sergilerinde açılmasına vesile olmuş, bu amaçla Sanayi Mektebi öğrencilerinin çalışmalarından oluşan bir sergi açılmıştır. 24 Temmuz-3 Ağustos 1934 tarihleri arasında açık kalacak olan sergide demircilik, madencilik ve elektrik şubelerinin yaptığı mobilya takımları teşhir edilmiş ve ürünler makul fiyatlarla satışa sunulmuştur.<sup>241</sup> Sanayi Mektebi öğrencilerinin açtığı bu sergi, Ankaralıların beklediği büyük sergi öncesi bir nevi ön hazırlık olmuştu. Çünkü Ankara’da hem devlet erkânı hem de halk Cumhuriyet’in on birinci yıl dönümünde daimi sergi binasının açılışında düzenlenecek olan sergiyi büyük bir heyecan ve merakla beklemektedir. Yapımına süratle devam edilen sergi binası ve

---

<sup>238</sup> Cumhuriyet, 31 Temmuz 1933

<sup>239</sup> Doğan Duman, “1930’larda Yerli Ürün Sergileri”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 38, s.21

<sup>240</sup> Doğan Duman, “1930’larda Yerli Ürün Sergileri”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 38, s.22

<sup>241</sup> Vakit, 25 Temmuz 1934

onun bünyesinde ilk kez açılacak olan sanayi ve ziraat sergisi hazırlıkları bütün hızıyla devam ederken, serginin 29 Ekim 1934'te resmi sanayi geçişiyle birlikte açılacağı duyurulmuştu. Sergi için sesli ilanların yapılacağı on beş katlı bir saat kulesi inşa edilecektir. Sergiye iştirak edebilmek için sanayici olma şartı aranmıştı.<sup>242</sup>

Ankara'da bu zamana kadar açılmış olan sergilerde halkın teveccühüne rağmen istenilen başarının elde edilememesinde, teşhir edilen ürünlerin derli toplu gösterilebileceği bir sergi evinin olmamasının rolü de sergi evinin açılmasıyla sona erecekti. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda açılacak olan sergide özellikle "Lozan'dan önce ve Lozan'dan sonra iktisadi Türkiye" diye bir bölüm hazırlanmıştır.<sup>243</sup> Bu bölümlerin hazırlanmasındaki amaç, Türkiye'nin Lozan Antlaşmasından önceki ekonomik durumu ile Lozan'dan sonra Cumhuriyet dönemi iktisadi politikalarıyla ulaşılan seviyeyi karşılaştırmaktı.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından yaptırılan Ankara Sergi Evi ve açılış münasebetiyle tertip edilen Sanayi Sergisi, Cumhuriyet'in on birinci kuruluş yıl dönümünde Başvekil İsmet Paşa tarafından açılmıştır. Açılışa devlet ricali, Balkan Antantı daimi konseyi üyeleriyle kalabalık bir misafir topluluğu katılmıştır. İsmet Paşa kısa konuşmasında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin faaliyetlerini takdir etmiş, açılan serginin memleket için ne kadar büyük önem arz ettiğinin ancak sergi gezilirken anlaşılacağını ifade etmiştir.<sup>244</sup>

Herkesin büyük merakla beklediği Ankara Sanayi Sergisi'ne 116 milli firmamız katılmıştır. Bu firmalar arasında Sümerbank, Beykoz deri ve kundura, Bakırköy bez, Feshane dokuma, Hereke yünlü, Uşak Şeker Fabrikaları, Tarsus-Çukurova iplik ve bez, İzmir pamuk mensucatu, Adana bez ve mensucat, Karamürsel Fabrikaları ile Oryantal Karpit Halı Şirketi ürünlerini teşhir etmek suretiyle yer almışlardır.<sup>245</sup> Ankara Sanayi Sergisi vesilesiyle demiryolları idaresi de 29 Ekim ile 15 Kasım 1934 tarihleri arasında gidiş-dönüş bileti alan yolculara genel tarife üzerinden %50, sergi eşyası için de %70 indirim uygulamıştır.<sup>246</sup> Böylece sergiye katılımın artması ve sergilenecek eşya miktarının çeşitlenmesi hedeflenmiş; yapılan bu çalışmaların boşa gitmediği de görülmüştür. Zira sergiye memleketin değişik bölgelerinden 116 milli fabrika iştirak

---

<sup>242</sup> Zaman, 12 Temmuz 1934; Vakıf, 12 Temmuz 1934

<sup>243</sup> Cumhuriyet, 7 Ağustos 1934; Zaman, 7 Ağustos 1934

<sup>244</sup> Vakıf, 31 Teşrin-i evvel 1934

<sup>245</sup> Vakıf, 7-8 Teşrin-i sani 1934

<sup>246</sup> Vakıf, 12 Teşrin-i evvel 1934; Bkz: Ek-7

etmiştir. Ayrıca serginin açık kaldığı yirmi bir gün zarfında 5 bini ilkokul, 3 bini orta-lise ve yüksek mektep talebesi olmak üzere toplam 90 bin kişi sergiyi ziyaret etmiştir.<sup>247</sup>

Sergilerin en büyük gayelerinden birisi olan halkın yeniliklerden haberdar edilmesi ve sanayi, ziraat ve ticari sahadaki değişimleri yakından takip ederek bilinçlendirilmesi, Ankara Sanayi Sergisinde de uygulanmıştır. Örneğin sergide açılan “Lozan’dan önce ve Lozan’dan sonra Türkiye iktisadı” bölümünde yer alan teknik analizler ve grafiklerle, ülkemizdeki iktisadi gelişmenin tarihi seyirinin gözler önüne serilmesi sergiyi ziyaret eden mektep talebeleri için öğretici olmuştur.<sup>248</sup> Yine bu sergide Sümerbank’ın, çulaki kumaşlardan düz ve fantezisiz olarak ürettiği ve 5,5 liraya mal ettiği takım elbiseleri sergilemesi devlet politikaları hakkında da fikir edinmemize yardımcı olmaktadır. Şöyle ki; İsmet Paşa köylüye ucuz elbise tedarik edilmesi yönünde yaptığı açıklamalarla, daha önce milli fabrikaları bu yönde çalışma yapmaya itmişti.<sup>249</sup>

1936 yılına gelindiğinde Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nın başarısı, İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nın hazırlanmasına neden olmuştur. Bu ikinci planda milli iktisadımız için önemli olan üç siyahların (kömür, demir ve petrol) madencilik, makine ve madeni eşya sanayine kazandırılması hedeflenmiştir.<sup>250</sup> Ankara Sanayi Sergisinden sonra üç beyazlar ile üç siyahların üretimden pazara aktarılması hususu ön plana çıkarak, bu aşamanın ikincisi olan üç siyahlar konusunda yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede 1937 yılında ilk defa uluslararası şekilde bir kömür sergisi düzenlemek için çalışmalara başlanmıştır. Bu faaliyet doğrultusunda hükümet, 16 Ocak 1937 yılında Ankara Sergi Evi’nde uluslar arası büyük bir “Kömür Yakan Vesait ve Teshin Aletleri Sergisi” adıyla kömür sergisi açmaya karar vermiştir.<sup>251</sup> Ancak bu sergi, yurtdışından iştirak etmek isteyen firmaların serginin önemini ileri sürerek gerekli hazırlıkları yapamadıklarını bildirmeleri üzerine 26 Mart 1937 tarihine ertelenmiştir.<sup>252</sup>

Ankaralıların açılmasını büyük bir merakla bekledikleri kömür sergisinin ertelenmesi yetkililer ve sergi meraklılarında hayal kırıklığı meydana getirse de, meraklıların imdadına Ankara Sergi Evi’nde açılması kararlaştırılan “El İşleri ve Küçük Sanatlar Sergisi” yetişmişti. Cumhuriyet Bayramı’nda sergiyi açmayı düşünen İktisat

---

<sup>247</sup> Zaman, 19 Teşrin-i sani 1934

<sup>248</sup> Vakit, 31 Teşrin-i evvel 1934

<sup>249</sup> Vakit, 7 Teşrin-i sani 1934

<sup>250</sup> Mehmet Akif Tural, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Ekonomik Yapılanma", *Bilge Dergisi*, Sayı 19, s.5

<sup>251</sup> Akşam, 18 Haziran 1936; Ek:19

<sup>252</sup> Cumhuriyet, 2 Birinci kanun 1936; Haber Akşam Postası, 1 Şubat 1937; Bkz: Ek-8

Vekâleti, sergi heyetinin aldığı karar ile teşhir edilecek küçük sanayi sınıfına giren ürünlerin listesini yapmıştır. Bu listeye göre: **1**-Her nevi oymacılık, gümüş, tahta, demir, bakır, cam, mermer ve lüle taşı üzerine yapılan süslemeler. **2**-Makineyle yapılmamış olmak kaydıyla her türlü gümüş ve bakır işlemler. **3**-Halıcılık, oya, tentene işleri. **4**-Her çeşit deri işlemleri. **5**-Kadın çamaşırları, çocuk elbiseleri, yorgan, yastık ve masa örtüsü işleri. **6**-Her çeşit el trikotajı ve bluz-elbiseler. **7**-Tezhip sanayi. Ancak belirtilen bu eşyalar jürinin kontrolünden sonra, teşhire layık görülmeleri halinde sergilenecektir.<sup>253</sup>

İktisat Vekâletinin büyük önem verdiği küçük sanatlar sergisi el işlerinin ticari mahiyetini anlamak, geleceği hakkında tedbirler almak amacıyla düzenlenmiş ve ülkemizin her bölgesinde büyük alaka uyandırmıştı. İlginin büyüklüğü karşısında büyük sanayinin yanında küçük sanayi konumundaki el sanatlarına da gerekli ilgi ve desteği verdiğini göstermek isteyen İktisat Vekâleti, sergiye iştirak edeceklerin nakliye, sigorta ve malların iadesi gibi masrafları karşılamayı ve başarılı olan zanaatkarları ödüllendirmeyi kararlaştırmıştır.<sup>254</sup>

El işleri ve Küçük Sanayi Sergisi'ne verilen büyük önem üzerine sergi heyeti Ankara merkezli bir sergi komisyonundan başka diğer illerde de birer komisyon oluşturmuştur. Sergi heyeti zanaat erbabı ile halkın sergiye alakalarını ve katılımlarını yüksek tutmak için el broşürleri, sinema, radyo ve neşriyat yolu ile reklamlar yapmıştır.<sup>255</sup> Bundan önceki sergilerde olduğu gibi küçük sanatlar ve el işleri sergisinde de mükâfatlandırma yapılmıştır. Sergiye verilen ehemmiyete binaen dağıtılacak ödül miktarı ve sayısı yüksek tutulmuştur. Buna göre birinciye 2.500, ikinciye 2.000, üçüncüye 1.000, beşinciden onuncuya kadar 500, yirmi kişiye 100, kırk kişiye 50'şer lira ödül verilmesi kararlaştırılmıştır.<sup>256</sup>

İktisat Vekâleti, serginin düzenlenme masrafının 10.000 lirayı bulması üzerine ihale kanununun 50. Maddesine göre El İşleri ve Küçük Sanayi Sergisi'nin düzenlenmesi işini emaneten yaptırılması hususunu teklif etmiştir. Teklif üzerine Maliye Vekâleti rapor hazırlamış ve raporu değerlendiren İcra Vekilleri Heyeti bu

---

<sup>253</sup> Cumhuriyet, 11 Ağustos 1936

<sup>254</sup> Cumhuriyet, 28 Ağustos 1936

<sup>255</sup> Açık Söz, 20 Eylül 1936

<sup>256</sup> Akşam, 30 Ağustos 1936

teklifi kabul etmiştir.<sup>257</sup> Böylece serginin ortaya çıkardığı mali yük hafifletilmiş oldu.

İktisat Vekâleti gerek iç pazar gerekse yurt dışı pazarları için, ürünlerin tanıtılmasında bir fırsat olarak gördüğü sergilere büyük önem veriyor; El İşleri ve Küçük Sanayi Sergisi'ne de bu nedenle büyük ilgi gösteriyordu. Çünkü geleneksel el sanatlarının yeniden canlandırılmasıyla hem unutulmaya yüz tutmuş zanaatlarımız yeniden kazanılmış, hem de el tezgâhları üretime sokulmuş olacaktı. İş o kadar ileri boyuta taşıyan İktisat Vekâleti ilk kez düzenlenen bu sergi de geleneksel sanatlarımızı, diğer bir ifadeyle ninelerimizden ve dedelerimizden kalma el işleri örnekleri için müzelerden de yararlanarak ayrı bir bölüm açmayı kararlaştırmıştı.<sup>258</sup>

Hükümet ve İktisat Vekâleti açılacak olan bu sergi ile halk arasında ortaya çıkmış olan dedikodu ve tepkilere de bir son vermek istiyordu. Çünkü Cumhuriyetin ilk yıllarında büyük sanayinin kurulmasına yönelik gayretlerden dolayı halk arasında küçük sanatların ihmal edildiği yönünde söylentiler çıkmıştı. Aslında gerçeklik payı da olan bir söylentiydi. Zira büyük sanayinin kurulduğu her yerde küçük sanayi ve el tezgâhlarının zamanla yok olduğu Türkiye'ye has bir gerçeklik değildi. Ancak; Ankara'da açılan El İşleri ve Küçük Sanatlar Sergisi, devletin büyük sanayinin yanında küçük sanatları da koruyacağını bir göstergesi olmuştu. Zira sergi için hazırlanan broşürlerde; "Cumhuriyet hükümeti memleketimizde büyük sanayiye kurarken, küçük sanayiye de ihmal etmemiştir. Bu sergi vasıtasıyla küçük sanayiye himaye ve ihya ederek, geçmişteki ihmal yüzünden tamamen sönmeye yüz tutmuş küçük sanatlara yeniden can verilmiş ve sanatkârlar teşvik edilmiş olacaktır." diye yazmaktadır.<sup>259</sup>

Büyük beklentiler ve büyük çaplı hazırlıklar neticesinde kurulan Birinci Elişleri ve Küçük Sanatlar Sergisi İsmet Paşa, İktisat Vekili Celal Bayar ile o sırada ülkemizde misafir olarak bulunan Yugoslavya Başvekili M. Stoyadinoviç ve eşinin katılımıyla 29 Ekim Cumhuriyet Bayramında açılmıştır.<sup>260</sup> Atatürk'ün de ziyaret ederek çok başarılı bulduğunu belirttiği Elişleri ve Küçük Sanatlar Sergisi<sup>261</sup> ile eski sanat eserlerimizin ve bunlardaki süslemelerin mükemmel olduğunu fakat modern çizgilerle birleştirilemediği görülmüştür. Ayrıca eski sanat eseri ürünlerimizin yüksek fiyatlara sahip olmasının bu sanatların ilerlemesinin önündeki en büyük engeli teşkil ettiği gözlenmiştir. Yine

---

<sup>257</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no:70.95.18

<sup>258</sup> Haber Akşam Postası, 19 Ağustos 1936

<sup>259</sup> Akşam, 27 Eylül 1936

<sup>260</sup> Cumhuriyet, 29 Birinci teşrin 1936; Haber Akşam Postası, 29 Birinci teşrin 1936

<sup>261</sup> Cumhuriyet, 2 İkinci teşrin 1936

sergiye iştirak eden sanat mekteplerinin Avrupa taklitçiliğinden fırsat bulup da geleneksel Türk sanatlarına ait örnekler verememiş olmasının büyük kayıp olduğu bu sergi vasıtasıyla öğrenilmişti.<sup>262</sup>

Ankara'da İktisat Vekâleti'nin de büyük önem verdiği El İşleri ve Küçük Sanatlar Sergisi'nin açılması bu alana olan ilgiyi arttırmış, aynı zamanda küçük sanayiye ait sorunların tartışılıp konuşulmasına imkân vermiştir. Sergi vesilesiyle ülke genelindeki küçük sanayiye ait meslek erbabının küçük gruplar halinde örgütlendiği fakat bununda karşılaştıkları problemleri aşmada yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Bu problemlerin çözümü ve varlıklarını devam ettirebilme adına çözümler bulmak için Küçük sanatlar kongresi düzenlenmiştir. Kongrede her meslek grubu, sanatlarına ait problemleri ve çözüm önerilerini dile getirmiş, hükümette dile getirilen hususları göz önüne alarak bundan sonra küçük zanaatkârlarında yurt dışından getirdikleri makineler için gümrük vergisi ödememesi kararlaştırmıştır.<sup>263</sup>

İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde büyük önem verilen ve iktisadi kalkınmamızda birincil öncelik olarak görülen maden sanayimizin önemine dikkat çekmek ve ülkemizin sahip olduğu Linyit ve Taşkömürü havzalarını ekonomiye kazandırmak amacıyla 1936 senesinde açılmak istenen ancak, yurt dışından gelen katılımcıların isteği ile ileri tarihe atılan Kömür Sergisi için 1937 yılında hazırlıklar yeniden başlamıştır. İktisat Vekâleti ilk iş olarak bir nizamname hazırlamıştır. Nizamname sergiye katılımı ve şeklini esas alan genel şartlarla, sergi dâhilinde ki kuralların olduğu iki bölümden oluşmuştur.<sup>264</sup>

Uluslararası düzenlenecek ilk sergi olması bakımından hükümet tarafından büyük önem verilen Kömür Sergisinin hazırlık ve diğer bütün işleri İktisat Vekâleti tarafından bizzat yapılıyordu. Sergi için yapılan hazırlıklar bütün hızıyla sürerken, İktisat Vekâleti masrafların 10.000 lirayı geçecek olması ve meselenin aciliyeti dolayısıyla "Kömür Sergisi"nin emaneten yaptırılmasını teklif etmiştir. Teklif, Maliye Vekâletinin incelenmesinden sonra İcra Vekilleri Heyeti tarafından kabul edilmiştir.<sup>265</sup> Serginin mali probleminin halledilmesinden sonra hükümet sergi ile ilgili diğer hazırlıklara yönelik kararlar almaya devam etmiştir. Uluslararası düzenlenecek olmasından dolayı, sergiye katılacak yerli ve yabancı firmalar ile ziyaretçiler içinde yeni

---

<sup>262</sup> Tan, 21 İkinci teşrin 1936

<sup>263</sup> Akşam, 18 Teşrin-i sani 1936

<sup>264</sup> "Beynelmilel Sergi- Nizamname", Milli kütüphane, 1937 -AD 99, Ankara 1937

<sup>265</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 72.14.18

kanuni düzenlemeler yapmıştır.

Hükümet, ülkemizdeki maden rezervlerinin tanıtılmasında ve ihracında büyük önem taşıyan “Kömür Yakan Vesait ve Teshin Aletleri ve Tesisatı Uluslararası Sergisi” nedeniyle yurt dışından gelecek olan ticaret ve sanayi firmalarının temsilcileri ve heyetleri için ücretsiz olarak vize verilmesini sağlamıştı. Ayrıca teşhir edilecek eşyaların sergi için ücretsiz olarak hazırlanmasına ve gelenlerin, sergi sonrasında da dönüş güzergâhlarındaki şehirlerde teşhir yapmaları için dört ay süreyle ülkemizde kalmalarına izin vermiştir.<sup>266</sup>

Hükümet sergiye iştirak edecek firma temsilcileri için aldığı kararın bir benzerini, sergiyi ziyaret maksadıyla gelecek olanlar içinde almış ve bireysel ya da gruplar halinde ülkemize geleceklere ücretsiz vize verilmesini kararlaştırmıştır.<sup>267</sup> Alınan bu kararlar ile Ankara’da açılacak olan Kömür Sergisi’ne katılımın artması sağlanmış, hem de sağlanan kolaylıklardan dolayı sergiye gelecek olan ziyaretçilere ülkemizin tanıtımı yapılmış oluyordu.

Resmi işlemlerde sağlanan bu kolaylıklardan başka gerek yurt içindeki nakliyelerde ve gerekse yurt dışından ülkemize sergiye gelecekler için, sergi eşyasının naklinde indirimler uygulanması sağlanmıştır. Örneğin Doyce Levant Layn vapur kumpanyası da Hamburg, Bremen ve Anvers limanlarından yapılacak nakliyelerde %50 indirim uygulayacaktı.<sup>268</sup> Yine Avrupa’dan Türkiye’ye sergi için geleceklere bir İtalyan kumpanyası Barcelona, Valencia, Cenova ve Marsilya limanlarından İstanbul’a yapılacak nakliyelerde %20 indirim uygulayacaktı. Ayrıca İstanbul ve Ankara’daki otellerde yurt dışından gelenlere indirimli tarifeler uygulanmış, Ankara Havagazı ve Elektrik Şirketi de sergi pavyonlarına vereceği elektrik için %50 indirim yapmıştır.<sup>269</sup>

“Siyah Elmas” olarak da anılan ve ülkemizde bol miktarda bulunan kömürün yabancı memleket sanayisi için emsalsiz bir pazar bulabilmenin emsalsiz bir fırsatını sunan Ankara Kömür Sergisi, özellikle yakın Şark ve Balkanlarda büyük ilgi uyandırmıştı. Hükümet tarafından bu sergiye gelecek ziyaretçiler için yolculuklarının rahat geçmesi amacıyla yataklı vagonlar tertip edilmesi dahi düşünülmüştür. Serginin amacına ulaşmasını kolaylaştırmak içinde teşhir edilen ısıtma cihazlarının nasıl

---

<sup>266</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 67.64.20

<sup>267</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 74.31.09

<sup>268</sup> Açık Söz, 28 Temmuz 1936

<sup>269</sup> Haber Akşam Postası, 12 Ağustos 1936

kullanıldığını gösteren filmler yayınlanması kararlaştırılmıştır.<sup>270</sup>

Hükümetin ilk kez düzenlediği ve büyük önem verdiği Kömür Sergisi'ne, 12 farklı ülkeden firma iştirak etmişti. Bu sergide teşhir edilen makinelerden başarılı bulunanlara çeşitli madalyalar ile para ödülllerinin dağıtılmasına ve jüri tarafından ülkemiz için en uygun görülen alet ve makinelerin seçilerek, seyyar sergi halinde ülkemizin her köşesinde devlet demir yolları tarafından sergilenmesine karar verilmiştir.<sup>271</sup>

Kömür Sergisi gerek uluslar arası düzenlenen ilk sergi olması bakımından gerekse bütün ayrıntıların gözden geçirilerek olağanüstü bir titizlikle hazırlanması bakımından, Türkiye'de bu zamana kadar açılan sergilerden çok farklı bir yerde olmuştur. Daha önce düzenlenen milli sergilerde olduğu gibi Kömür Sergisi'nde de eğlence kısmı ihmal edilmemiştir. Sergiye gelen yerli ve yabancı katılımcılar ile ziyaretçilerin sergi süresince keyifli vakit geçirmeleri amacıyla artist Moris Şovalye ile Mistenkent, Ankara'ya davet edilmişlerdir.<sup>272</sup> Bununla da yetinilmemiş, O sırada bir ay müddetle Ankara Palas Oteli'nde çalışmak üzere getirilen Paris Operası baş dansözü Beyaz Rus Valeria Ponatehevnaia Elanskaia'nın Kömür Sergisi için oturma izninin bir ay daha uzatılması Dâhiliye Vekâletinin isteğiyle kabul edilmiştir.<sup>273</sup>

Sergi nizamnamesine göre, Kömür Sergisinde teşhir edilen ürünlerin, sergi süresince stantta kalmak kaydıyla, satışı yapılabilecek ve gümrük vergisi yalnızca satılan mal üzerinden alınacaktı.<sup>274</sup> Yurt dışından sergiye iştirak eden firmalar sergi süresince pavyonlarını ziyaret edenlere dağıtılmak üzere sergiledikleri numunelere ait, üzerlerinde firmaların isim ve logoları olan hediyelik eşyalar getirmişlerdir. Sergi nizamnamesindeki maddeyi dikkate alan firmalar, getirilen bu eşyaların satılmayıp hediye edileceklerini ileri sürerek alınacak gümrük vergisinden indirim talep etmişlerdi. Bu talepleri İcra Vekilleri Heyeti'nce uygun görülmüş ve bunlardan alınan gümrük vergisinden %90 oranında indirime gidilmesi kabul edilmiştir.<sup>275</sup> Buradan da anlaşılacağı üzere kömür yakan vesait ve ısıtma cihazları ile ilgili iş yapan yabancı firmalar, Ankara'da açılan bu sergiye büyük önem vermekte ve sergiyi kendilerinin tanınıp insanlarca kabul edilmelerinde bir fırsat olarak görmektedirler.

---

<sup>270</sup> Tan, 27 Ağustos 1936

<sup>271</sup> Kurun, 23 Nisan 1937

<sup>272</sup> Akşam, 5 Kanun-ı sani 1937

<sup>273</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 74.32.18; Bkz: Ek-9

<sup>274</sup> "Beynelmilel Sergi- Nizamname", Milli Kütüphane, 1937- AD 99, s.8-9

<sup>275</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 74.31.10; Bkz: Ek-10

Ankara Kömür Sergisi ile ilgili yurt içi ve yurt dışında yapılan bütün hazırlıklar tamamlanmış, katılımcılar için her türlü kolaylık sağlandıktan sonra sergi ikinci kez ileri bir tarihe ertelenerek<sup>276</sup> 23 Nisan 1937 de Başvekil İsmet İnönü tarafından açılmıştır. Açılış konuşmasında İnönü; “Serginin amacı, teşhir edilen makinelerden memleketin ihtiyacına uygun olanların seçilerek alınması ve ülkemizde halkımızın kömür tüketimini arttırarak, kömür yakan vasıtaların kullanılmasını ve üretilmesini sağlamaktır.” demiştir. Sergide ürün teşhir eden ülkeler ile katılımcı firma sayıları şöyledir. Almanya 29, Avusturya 7, Belçika 2, Çekoslovakya 2, Fransa 2, Hollanda 1, İngiltere 3, İtalya 1, Macaristan 1, Amerika 5, Yugoslavya 1, Yunanistan 2’dir. Ülkemizden ise sergiye Etibank, MTA, Kozlu Kömür İşleri, Soma Kömür Madeni, Telgaz, Türk Ticaret Bankası, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Vehbi Koç ve Bolit Lmt., İbrahim Işıksalan, Zamgoçyan Ticaret Evi iştirak etmiştir.<sup>277</sup>

Uluslararası düzenlendiği için büyük ilgi gösterilen Ankara Kömür Sergisi, yabancı basın tarafından da yakından takip edilmiştir. Fransız gazetelerinden Paris Suar gazetesi muhabiri Longas Sezen, “Beynelmilel Kömür Yakan Vesait Sergisi bu neviden ilk sergi olmasına rağmen çok muvaffak olmuştur. Türkiye’de modern sergicilik tekniğinin isteklerine göre hazırlanmış ilk sergidir.” değerlendirmesinde bulunmuştur. İngiliz Dail Telgraf gazetesi muhabiri B. Voltan ise, Serginin Avrupa’daki benzerleriyle eşdeğer güzellikte olduğunu, özellikle ziyaretçileri bilgilendirmek amacıyla hazırlanan istatistikleri çok dikkat çekici bulunduğunu ifade etmiştir.<sup>278</sup>

Ankara Kömür Sergisi, Paris Suar gazetesi muhabirinin de belirttiği gibi ilk kez düzenlenmiş bir uluslararası sergidir. İlk olmasına rağmen Kömür Sergisi uluslararası sergicilik kıstaslarının harfiyen sağlandığı bir sergi olmuştur. Şöyle ki; sergilerin uluslararası bir nitelikte olması için yurt içi ve yurt dışından ziyaretçilerin ilgisini çekmeli, yurt dışından gelecekler için pasaport ve vize işlemleriyle seyahatlerinde gerekli kolaylıkların sağlanması gerekir. Ayrıca düzenlene sergide çeşitli kongre, yarışmalar ve eğlencelerinde olması bu hususiyetlerdendir.<sup>279</sup> Sayılan bütün bu özellikler Ankara Kömür Sergisi’nde bil fiil uygulanmıştır.

---

<sup>276</sup> Kurun, 12 Mart 1937 ( İlk erteleme sonunda 26 Mart 1937 de açılması kararlaştırılan sergi, daha iyi hazırlanabilmesi için 23 Nisan 1937 tarihine ertelenmişti.)

<sup>277</sup> Tan, 24 Nisan 1937; Akşam, 24-26 Nisan 1937; Bkz: Ek-11

<sup>278</sup> Tan, 25 Nisan 1937

<sup>279</sup> Muhlis Etem, *Sergi ve Panayır*, s.51-54

Ankara Kömür Sergisi, ülkemizdeki yabancı ülke elçiliklerince de ziyaret edilmiştir. Özellikle İran elçisinin söylediği; “Türkiye’nin bütün muvaffakiyetini kendi memleketimizin muvaffakiyeti gibi görüyoruz.” ifadesi hem serginin kazandığı başarıyı hem de Türkiye’nin çevresindeki ülkelerce örnek alındığını göstermesi bakımından önemlidir.<sup>280</sup>

Sergi komitesi, ilginin yoğunluğu ve ziyaretçilerin sergiden istedikleri verimi alabilmeleri için özellikle şehir dışından gelen grupların önceden kendilerini bilgilendirmelerini istemiştir. Aynı şekilde, Başvekil İsmet İnönü tarafından Kömür Sergisini gezmeleri için emir verilen bütün mektep talebelerinin de ziyaretlerden önce randevu almalarının faydalı olacağı belirtilmiştir.<sup>281</sup> Nitekim sergi bir haftanın sonunda yerli ve yabancı 25.281 kişi tarafından ziyaret edilmiştir.<sup>282</sup> Sergi komitesi sergideki yoğunluğu azaltmak için normal zamanlarda alınan 5 kuruş giriş ücretini, pazar günleri 25 kuruşa çıkarmıştır.<sup>283</sup>

Kömür Sergisi’ne iştirak eden firmalara dağıtılmak için sanatkâr Münir Hayriye tasarlattırılan madalyalar altın, gümüş ve bronz olarak Almanya’da yaptırılacaktır. On iki ülkeden 119 firmaya gönderilecek olan madalyaların bir yüzünde Atatürk portresi, diğer yüzünde ise serginin adı ile başarılı görülen firmanın adı yazılacaktır. Madalyanın kenarındaki dişliler, endüstri sanayisinin çarklarını temsil etmektedir.<sup>284</sup> Çalışmalarını sergi süresiyle sınırlandırmayan hükümet, sergi sonrası içinde faaliyetlerini sürdürmüştür. Sergide alınan filmlerin çoğaltılarak memleketin her köşesinde ücretsiz olarak seyrettirilmesini istemiş, böylece filmlerde muhtelif ısıtıcı ve pişirici makine ile bunlarda kullanılan yakıtların(madenler) kullanımı halka gösterilmiş olacaktı.<sup>285</sup> Bu karar ile hükümet, sanayi hamlesinde önemli bir yer verdiği madenlerimizin yurt genelinde tanınıp halkımızca kullanılmasını arzulamıştır.

Ankara Kömür Sergisi, bugüne kadar ülkemizin ziraat memleketi olduğu kanısını da değiştirmeye başlamıştır. Kömür Sergisi’yle birlikte halk, “Ülkemiz bir kömür memleketidir.” diyordu. Bunda da haksız sayılmazlardı. Çünkü o gün itibariyle ülkemizin on iki yerinde Taşkömürü, elli dokuz mıntukasında da Linyit kömürü yatakları bulunmaktaydı. Kömür Sergisi ile halkın bu zamana kadarki ısınma amacıyla

---

<sup>280</sup> Kurun, 26 Nisan 1837

<sup>281</sup> Tan, 24 Nisan 1937; Akşam, 24 Nisan 1937

<sup>282</sup> Akşam, 29 Nisan 1937

<sup>283</sup> Kurun, 26 Nisan 1937

<sup>284</sup> Cumhuriyet, 31 Temmuz 1937

<sup>285</sup> Son Telgraf, 24 Mayıs 1938

kullanılacak yakıt algısı da değişmiştir. Bu zaman kadar orman kaynaklarımızı yakıt deposu olarak gören halkımız, bundan sonra kömürü kullanacaktır. Böylece 400- 500 yıl önce Akdeniz’de yüzen gemilerin yapıldığı Anadolu ormanları yok olmaktan kurtarılmış ve memleket orman serveti korunmuş oluyordu.<sup>286</sup>

İktisat Vekili Celal Bayar, Kömür Sergisi’nin ülkemizin büyük bir kömür serveti üzerinde yattığını göstermiş olduğunu, gelecek 15-20 yılda yeni kaynakların bulunmaması durumunda petrolün biteceğini ve kömürün büyük önem kazanacağını söylemiştir. Bu nedenle kömürün milli kalkınmamızda büyük öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Türkiye’nin Doğu Avrupa’nın ve Doğu Akdeniz’in ortasında üç tarafı denizlerle çevrili büyük maden yatakları üzerinde oturan tek ülke olduğunu, bu nedenle Kömür Sergisi ile yapılan tanıtımın ülkemizde kömür üretimini arttıracığını ifade etmiştir.<sup>287</sup>

Başkent Ankara, Cumhuriyet’in ilk yıllarında başlattığı Sanayi Sergileri’ni 1937 yılındaki “Uluslararası Kömür Sergisi” ile taçlandırmış ve ülkemizdeki sergicilik anlayışına yeni bir boyut getirmiştir. Kömür Sergisiyle gerçekleştirilen bu başarı Nurenberger Zeitung gazetesi muhabirince de dile getirilmiştir. Muhabir haberinde; “Genç Türkiye Cumhuriyeti ilk enternasyonal sergisini açtı. Yeni Cumhuriyetin endüstrileşme konusundaki azmini gösteren bu sergi, Türkiye’nin sergicilikte ulaştığı kemal noktasının da göstergesidir. Türkler kömür gibi estetik olmayan bir mevzuda, derin izler ve hatıralar bırakacak bir eser ortaya koymuşlardır. Türk dostlarımıza şunu söyleyebilirim ki, bu sergi milletlerarası ölçüde muvaffak olmuş sanatkârane bir eserdir. Türkler bu sergiyi dünya efkâr-ı umumiyesine göğüslerini gere gere takdim edebilirler.”<sup>288</sup> diyordu.

Genç Cumhuriyet’in kurucularının memleket kalkınmasında sanayiye öncelikli iş olarak belirlemesi, sanayi sergilerini daha önceleri düzenlenmeye başlanan ziraat sergilerinden farklı kılmıştır. Nitekim Birinci Beş Yıllık Sanayi Planındaki başarının sergilerde de halkın teveccühüne mazhar olması, dünya ekonomik buhranına rağmen sanayi sergilerinde yeni anlayış ve arayışları beraberinde getirmiştir. Hükümet zaman içerisinde daimi sergilere duyulan ihtiyacı görerek Ankara’da büyük bir daimi sergi binası inşa ederek bu alandaki ilgiye karşılık vermiştir. Bununla da kalınmayarak İkinci

---

<sup>286</sup> Kurun, 28 Nisan 1937

<sup>287</sup> “İlk Kömür Sergimiz”, *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.53, İstanbul- Mayıs 1937, s.239-241; Tan, 23 Nisan 1937

<sup>288</sup> Kurun, 17 Mayıs 1937

Beş Yıllık Sanayi Planında en önemli yere sahip olan madenlerimizden “Kömür” için ilk uluslar arası sergiyi düzenleyerek Ankara’nın her konuda olduğu gibi bu konuda da ülkeye öncülük etmesini sağlamıştır.

## 2.2. İstanbul Sanayi Sergileri

İstiklal mücadelesinin kazanılmasından sonra, ekonomi sahasında da millileşme çabaları hız kazanmıştı. İkinci meşrutiyetten bu yana devam eden yerli girişimcileri ekonomiye hâkim kılma ve sanayide millileşme çabaları, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte azınlıklardan arındırılmış bir ekonomik yapı inşa etme sürecine girmişti. 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde milli ekonomiyi oluşturma yönünde atılan önemli adımlardan sonra İstanbul, İzmir ve Bursa gibi önemli kentlerde sanayi kesiminin ticaret odalarından bağımsız olarak birlik kurma arayışları hızlanmıştır. Sanayici kesimin bağımsız birlik olma çabaları, ilk olarak İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası bünyesinde “Sanayi Şubesi” nin açılmasıyla sonuçlanmıştır. Bunu yeterli görmeyen sanayiciler yasalarla önlerine çıkan engellemelere rağmen 1927 yılında hedeflerine ulaşmış ve İstanbul Milli Sanayi Birliğini kurmuşlardır.

İstanbul Milli Sanayi Birliği nizamnamesinde kuruluş amacını Türk sanayini geliştirmek, ulusal sanayi ürünlerinin tüketilmesini sağlamak ve tanınması için her türlü etkinlik ile sergiler düzenlemeyi hedeflemiştir.<sup>289</sup> Birlik, tüzüğünde de belirttiği gibi her yıl ağustos ayında yerli sanayi ürünlerinin yer aldığı sergiler düzenlemiştir. Milli Sanayi Birliğinin kurulmasından önce de İstanbul'da, ticaret odası tarafından ziraat, ticaret ve sanayi sergileri düzenleniyordu. Sanayi alanında ilk sergi, elektrik sergisidir. Elektriğin üretim ve kullanım sahalarının teşhir edildiği bu sergi, İstanbul'daki okullar tarafından da ziyaret edilerek sergide eğitim amaçlı yapılan uygulamalar izlenmiştir.<sup>290</sup>

İmparatorluğun merkezi olmasından dolayı, ülkede var olan mevcut sanayi müesseselerinin birçoğunun İstanbul'da olması sanayi sergilerinin düzenlenmesi konusunda ayrı bir gereklilikte doğurmaktadır. Bu konu 1925 yılında İstanbul İktisat Komisyonunca ele alınmış ve İstanbul'da bulunan sanayicilerin himayesi ve sanatlarının teşhiri için daimi bir sergi açılması kararlaştırılmıştır. Açılacak olan bu sergi ile İstanbul zanaatkârlarının ve sanayicilerinin ürettiği ürünlerin tahmin edilenden çok olduğu, fakat bunların sergilenebilecek vasıtalarından yoksun olmasından dolayı varlıklarını gösteremedikleri görülecekti. Ayrıca bu sergi vasıtasıyla milli sanayimize ve zanaatkârlarımıza ait numuneler ile fiyatlar ve sahipleri de halk tarafından öğrenilecekti. Açılabildiği takdirde bu sergi, bu zamana kadar ihmal edilmiş ve kendi kaderine terk

---

<sup>289</sup> Murat Koraltürk, “İstanbul Milli Sanayi Birliği Hangi Şartlarda Kuruldu?”, *Popüler Tarih*, Sayı 16, s.62

<sup>290</sup> *Vakit*, 14 Şubat 1924

edilmiş olan sanatkârlarımıza da sahip çıkmış olacaktı.<sup>291</sup>

Bu düşünceler ile harekete geçirilmiş olan faaliyetler, Şehremaneti tarafından yazın “ Meşher-i Nefais Sergisi” adıyla bir sergi açılmasıyla neticelenmişti. Bu serginin açılabilmesi için iştirakçi firmalar 2.000 lira masraf yapmıştır. Büyük önem verilen bu serginin beş yıl boyunca devam etmesi ve tamamen yerli sanayiye ait ürünlerin teşhir edilmesi amaçlanmıştır. Bunun içinde sergiye iştirak eden müesseselerin yabancı ülke mallarını teşhir etmelerini önlemek için bir inceleme heyeti kurulmuştur. Diğer taraftan sergiyi ziyaret edecek yabancılar için Fransızca ve İngilizce bilen görevliler tayin olunmuştur.<sup>292</sup>

İstanbul’da açılan sanayi sergileri yalnızca sanayi birlikleri tarafından düzenlenmemiştir. 1928 yılında sanayiye eleman yetiştiren Erkan-ı Muallim Mektebi ile Üsküdar Kız Sanayi Mektebi öğrencileri tarafından meydana getirilen el emeği ürünler “Sanayi-i Tezyinîye Sergisi” adıyla halkın beğenisine sunulmuştur. Türk Ocağı’nda açılan bu sergide abajurlar, balo elbiseleri, çocuk elbiseleri, şallar, kristal işleri, kutular ve resimliklerden oluşan 200’e yakın eser teşhir edilmiştir.<sup>293</sup>

1929 Dünya ekonomik buhranının tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de etkileri görülmeye başlanmıştır. Türkiye ekonomik krizden en az etkilenen için bir dizi önlem almış ve kendi kendine yetebilen bir ekonomi politikası izlemeye başlamıştır. Bu politika çerçevesinde İstanbul’da yerli sanayimizin üretimini ve tüketimini teşvik etmek için “Yerli Mallar Sergisi” düzenlemeyi kararlaştırmıştır. İstanbul Milli Sanayi Birliğinin açılması için büyük çaba sarf ettiği milli sanayiye ait yerli mallar sergisi için İstanbul Ticaret Odası da destek vermiş ve sergi işleri için 3.000 lira vermiştir. 400’e yakın fabrikanın katılacağı bu serginin, İzmir sergisi gibi sürekli olabilmesi için büyük önem verilmiş ve serginin CHF binasında açılması kararlaştırılmıştır.<sup>294</sup>

Yerli Mallar Sergisi için hazırlıklar sürerken İstanbul Milli Sanayi Birliği tarafından bir hafta sürecek olan ve Galatasaray Lisesi’nde açılması istenen bir sanayi sergisi hazırlanmaktadır. Bu sergide mensucat, trikotaj, ipekli işlemeli eşyalar, deri mamulleri, ıtriyat, madeni eşya, mobilya ve halı teşhir edilecektir.<sup>295</sup>

---

<sup>291</sup> Son Saat, 20 Mayıs 1925; Vatan, 20 Mayıs 1925

<sup>292</sup> Son Saat, 8 Ağustos 1925

<sup>293</sup> Son Saat, 24 Şubat 1928; Milliyet, 24 Şubat 1928

<sup>294</sup> Cumhuriyet, 6 Mayıs 1929

<sup>295</sup> Cumhuriyet, 24 Temmuz 1929

Milli sanayimize ait ürünlerin sergilendiği “İstanbul Milli Sanayi Sergisi” aynı zamanda İstanbul’da açılan ilk Yerli Mallar Sergisi’dir. 150 bin kişinin ziyaret ettiği Galatasaray Lisesi’ndeki bu sergi, aynı zamanda memleketimiz iktisadi gelişiminin gözler önüne serildiği ve sanayimizin ulaşmış olduğu noktayı gösteren başarılı bir çalışmadır.<sup>296</sup> İstanbul Milli Sanayi Sergisi’nin başarılı olması halk ve katılımcılar arasında devamının gelmesi konusunda istek oluşturmuştu. Bu durum daimi bir sergi binası yapılması hususunu yeniden gündeme getirmişti. Şehremanetinin bu işin üzerine giderek, daimi sergi binası için yapılması gerekenler hususunda bu alanda bizden pek ileride olan Berlin ve Leipzig’teki ilgililere müracaat etmesi istenmiştir.<sup>297</sup>

Aslında İstanbul’da daimi sergi yeri yapma meselesi yeni bir şey değildi. 1925 yılında İstanbul’da yerli sanayi ve zanaat ürünlerinin teşhiri gündeme geldiğinde de üzerinde durulmuş fakat hayata geçirilememişti. O dönemde daimi bir sergi yapılmasının İstanbul için büyük öneme sahip olduğu, çünkü İstanbul’un son dönemde yabancı turistlerin uğrak yeri olduğu ve gelenlerin çoğunun İstanbul’da ticaret yaptığı görülmüştür. Özellikle yerli sanat ürünlerimize büyük ilgi gösterdikleri fakat birçoğunun satın aldıkları eşyaya fazla ücret ödedikleri için aldatılma korkusu yaşadığı ifade edilmiştir. Yapılacak daimi bir serginin hem bu gibi olumsuz olayları önleyeceği, hem de yerli mamulâtımıza ait örneklerin bir arada görülmesine yardımcı olacağı belirtilmiştir.<sup>298</sup> Son olarak 1933 yılında Ankara sergi evinin açılmasıyla, İstanbul ve İzmir gibi ticaret ve sanayimizde önemli bir yere sahip olan şehirlerimizde de daimi sergi evinin yapılmasının zorunlu olduğu gazeteci Yunus Nadi tarafından dile getirilmişti. Fakat İstanbul için düşünülen daimi sergi yeri meselesinin hayata geçirilebilmesi için bir müddet daha beklenmesi gerekmiştir.

Milli sanayi birliğinin çabalarıyla 1929 yılında açılan yerli mamullerin sergilendiği İstanbul milli sanayi sergisi, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin kurulmasından sonra “Yerli Mallar Sergisi” adıyla 1938 yılına kadar her yıl düzenli olarak yapılmaya başlanmıştır. Her türlü yerli ürünün teşhir edildiği bu sergilerin bazıları milli sanayi ağırlıklı yapılmıştır. Bu bakımdan dördüncü yerli mallar sergisi de sanayi sahasındaki ilerlemelerin başarıyla sergilendiği bir sergi olmuştur. Galatasaray Lisesindeki sergide teşhir edilen, özellikle ipekli ve pamuklu dokuma sanayimize ait

---

<sup>296</sup> Cumhuriyet, 29 Ağustos 1929

<sup>297</sup> Cumhuriyet, 29 Ağustos 1929

<sup>298</sup> Son Saat, 20 Mayıs 1925

ürünler, ziyaretçilerde ilk anda Avrupa sanayi sergisindeymiş duygusu oluşturmuştur. Çünkü bundan önceki sergilerde yerli ürün denilince akla iki şey gelirdi. Bir, o malın milli sanat ürünü olduğu ikincisi de Avrupa mallarının yanında ikinci ve üçüncü sınıf kalitede olduğu anlaşılıyordu.<sup>299</sup>

Dördüncü Yerli Mallar Sergisi adıyla düzenlenen sanayi sergisinde, ülkemizde yeni teşekkül eden sanayi dallarına ait ürünlerde sergilenmiştir. Örneğin ilk kez yerli telefon ile yerli elektrik telleri ziyaretçilerin beğenisine sunulmuştur. Sergi, Operatör Ragıp Bey'in kendi imalatı olan makine ile sesli filme alınmıştır. Sergide sanayi erbabını teşvik etmek için dekorasyon yarışması yapılmıştır. Birçok ilkin yaşandığı bu sergiyi ziyaret eden Mısır barosuna kayıtlı bir heyet, yerli sanayimize ait numuneleri çok beğenmişlerdir. Sergiyi on günün sonunda 196.100 kişi ziyaret etmiştir.<sup>300</sup>

Her yıl ağustos ayı içerisinde açılan yerli mallar sergilerinin dördüncüsünde, sanayi alanındaki ilerlemenin başarıyla sergilenmesi ve yeni sanayi kollarına ait ürünlerin halka sunulduğu bu sergideki muvaffakiyet 1933 yılındaki sergiye olan alakayı arttırmıştı. 200'e yakın müessesenin katıldığı sanayi sergisinde, sanayimizin bir yıllık gelişimi gözler önüne serilmiştir. Halkın hoşça vakit geçirmesi için çeşitli eğlencelerinde tertiplendiği bu sergide firmalar arasında rekabeti arttırmak ve serginin göze hoş gelmesi için, "En güzel vitrin ve dekorasyon" yarışması yapılmıştır.<sup>301</sup>

Milli Sanayi Birliğinin çabaları ve Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin desteği ile 1929 yılında başlayıp, geleneksel hale gelerek her yıl açılan yerli sanayimize ait numunelerin halkın beğenisine sunulduğu yerli mallar sergilerinin yakaladığı başarı, sergiciliğimizin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Sergiciliğimizin Avrupa'daki örnekleriyle kıyaslandığı bu dönemde, düzenlenen sergilerin amacının bir memleketin sanayisini ve bu sanayiye ait mamulleri O ülkenin tüccarına ve halkına tanıtmak olduğu vurgulanmıştır. Açılan sergiler yerli sanayimizi oluşturan firmaların, ürünlerinin ve fiyatlarının tüccar ve halk tarafından topluca görülüp siparişlerin alındığı bir yer olmalıdır. Eğer fabrikalar bu sergilerde teşhiri ön plana almak yerine satışı düşünürlerse kendilerine en büyük kötülüğü yapmış olurlar.<sup>302</sup>

---

<sup>299</sup> Vakıt, 7 Ağustos 1932

<sup>300</sup> Cumhuriyet, 12 Ağustos 1932

<sup>301</sup> Vakıt, 7 Ağustos 1933

<sup>302</sup> Vakıt, 23 Temmuz 1934

Sergiciliğimizin uluslararası standartları yakalaması gerektiği konusundaki tartışmalar yapılırken, diğer taraftan Türkiye'nin içinden geçtiği sürece bağlı olarak istenilen standartları yakalayamadığı da bir gerçektir. Çünkü Türkiye'de açılan sergilerin satışlı olmasında yerli sanayimiz diyebileceğimiz müesseseler büyük atölye, el tezgâhları ve fabrikalardır. Dolayısıyla sanayinin bu ölçekte olduğu memleketlerde sergilerin, masraflardan dolayı satışlı olması kaçınılmazdır.<sup>303</sup>

Yerli mallar sergileriyle başlayan bu tartışmalar sergilerin bir düzen ve kurala bağlanması için nizamname hazırlanmasını gündeme getirmiştir. Milli sanayimizde her geçen gün görülen gelişmeler, sanayicilerimizi de harekete geçirmiş ve sergilerin teşhir ettikleri ürünleri belli bir tertip ve düzen içerisinde sunmalarının önemli olduğu ve bunlara dikkat edilmemesi halinde yerli ürünler ile yabancı menşeli ürünlerin ayırt edilemediği belirtilmiştir. Hazırlanacak bir sergi nizamnamesinin sergiciliğimizin karşılaştığı bütün problemleri çözüme kavuşturacağı düşünülmektedir. Bunun için son dönemlerde sergilerimizde görülen olumsuzluklar örnek verilmiştir. Halkın son zamanlarda sergileri soğuk meşrubat, tost, gazoz ve pasta satılan yerler gibi algıladığı, hâlbuki bütün bunların milli mamulâtımıza hiçbir katkısının olmadığı vurgulanarak sergi nizamnamesinin bu sorunları gidereceği ifade edilmiştir.<sup>304</sup>

İktisat Vekâleti, ülke genelinde açılacak olan sergilerin bir düzen ve intizam içerisinde yapılabilmesi için nizamname hazırlıklarına başlamış ve sergilerin herhangi bir yerde beş yılda bir açılması ve bütün bu işler için daimi bir sergi heyetinin kurulmasını düşünmektedir.<sup>305</sup> İktisat vekâletinin yapmayı düşündüğü ve daha sonra kamuoyunda da geniş bir tartışma konusu olan nizamname için ülke genelindeki bütün ilgili kurumlar ile Ticaret odalarının görüşlerine başvurulmuştur. Bu konuda İstanbul Ticaret Odası yaptığı birkaç toplantı sonrası aldığı kararları İktisat Vekâletine bir rapor ile sunmuştur. Bu rapora göre; “ Bu zamana kadar Türkiye'de yapılan sergiler şekil ve mahiyet bakımından yanlıştır. Sergilerin satışlı olması mahalli sanat ve ticarete de zararlı olmuştur. Bundan sonra yapılacak sergilerin bu gibi zararlarını önlemek ve hedefsiz birer panayır halinden kurtarmak için, bizim İzmir 9 Eylül Sergisi ve Yunanlıların Selanik Sergisinde yaptığı gibi uluslararası vasıf kazandırılmalı, yerli ve

---

<sup>303</sup> Cumhuriyet, 7 Ağustos 1934

<sup>304</sup> Cumhuriyet, 31 Temmuz 1934

<sup>305</sup> Son Posta, 14 Mart 1934

yabancı müesseselerin katılımı temin edilmelidir.”<sup>306</sup>

Türkiye’de düzenlenen sergilerin şekil ve tarzına yönelik tartışmaların sonrasında hükümet bir kanun çıkararak, ülkemizde düzenlenecek olan uluslararası sergi ve panayırarda teşhir edilecek numuneler ile tanıtım amaçlı bröşür, neşriyat ve hediyelik eşyanın vergi ve resimlerden muaf olduğunu ilan etmiştir.<sup>307</sup>

İstanbul sanayi çevrelerince 1925 yılından buyana dile getirilen daimi sergi yeri açma düşüncesi, Türkiye’deki sergilerin nasıl olduğu ve nasıl olması gerektiği tartışmalarından sonra yeniden gündeme gelmişti. İstanbul Ticaret Odası Sanayi Şubesi, İstanbul için büyük bir boşluk olarak gördüğü daimi bir sanayi sergisi açma işini yeniden gündeme almış, bu durum İstanbul ve çevresindeki sanayiciler tarafından da büyük destek bulmuştur.<sup>308</sup>

İstanbul’da daimi sanayi sergisi açma konusundaki çalışmalar sürerken Ankara’da açılan Küçük Sanayi ve El Sanatları Sergisi’nin bir benzerinin de İstanbul’da Esnaf Cemiyetleri tarafından açılması kararlaştırılmıştır. Ayakkabıcılar Cemiyeti’nin Çarşıkapı’daki binasında 20 Ekim 1937 tarihinde açılıp 10 gün sürecek olan bu sergide küçük el sanatlarına ait ürünler teşhir edilecektir.<sup>309</sup> Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle esnaf cemiyetleri tarafından açılan bu sergilerin el sanatlarının geliştirilmesi ve tanıtılmasında büyük fayda sağlayacağını düşünen İstanbul Ticaret Odası, ilk kez tecrübe edilecek<sup>310</sup> olan bu serginin bundan sonra her yıl düzenlenmesini kararlaştırmıştır.<sup>311</sup> Bu ilk sergide küçük el sanatlarına ait ayakkabıcılık, oyma işleri, şapka, terzicilik, çantacılık ve demir işleri teşhir edilmiştir.<sup>312</sup>

1929 Dünya ekonomik buhranından sonra, Cumhuriyet’in ilk yıllarında başlatılan büyük sanayi yatırımlarının kesintiye uğraması geleneksel sanatlarımıza

---

<sup>306</sup> Cumhuriyet, 12 Mayıs 1935

<sup>307</sup>“Türkiye’de Açılacak Beynelmilel Panayır ve Sergilerin Vergi ve Resimlerden Muafiyetine Dair Kanun”, Başvekâlet Neşriyat Müdürlüğü, 1935 AD-1487, Milli Kütüphane, Ankara 1935, s.1

<sup>308</sup> Kurun, 28 İkinci teşrin 1936

<sup>309</sup> Son Telgraf, 12 Eylül 1937

<sup>310</sup>1937 yılında, Küçük sanayi ve el sanatları bünyesinde ilk kez düzenlendiği belirtilen Ayakkabıcılık sergisi müstakil olarak daha önce 29 Aralık1930 tarihinde düzenlenmiştir. Bunu Atatürk’ün sergiyi ziyaretinde “Sergi Hatıra Defteri” ne yazdığı şu satırlardan öğrenmekteyiz: “Kunduracılar sergisinde gördüğüm her türlü ayakkabılar sanatkarlarımızın çok ilerlemiş bulduklarını ispat eden eserlerdir. Vatandaşlara yerli ayakkabılara rağbet göstermelerini tavsiye ederim. Yerli ayakkabıları hariçten gelmiş göstererek satış yapmak hevesine düşenler bulunduğunu söyleyenler oldu. Eğer bu doğruysa çok teessüfe şayandır.” ,Yalın İstenç Kökütürk, *Atatürk’ü Anlamak*, Toplumsal Dönüşüm yay., Aralık 1999-İstanbul, s.173

<sup>311</sup> Akşam, 14 Teşrin-i evvel 1937

<sup>312</sup> Tan, 31 İkinci teşrin 1937; Akşam, 31 İkinci teşrin 1937

dayalı küçük sanayi diye adlandırdığımız el tezgâhları ve el işlerinin önemini yeniden ortaya çıkarmıştır. Ankara ve İstanbul'da düzenlenen küçük el sanatları sergisi ile ticari canlılık yeniden sağlanmaya çalışılmış ve büyük sanayi tekrar eski günlerine dönünceye kadar, ekonominin can simidi olmuştur. Ayrıca Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin gayretleriyle yurt genelinde başlatılan yerli ürünlerimizin kullanımına yönelik çabalar ve milli sanayimizin inkişafına dönük sergilerde bu dönemin atlatılmasında büyük öneme sahip olmuştur. Bu çabalar sonucunda yerli üretimde meydana gelen artış nedeniyle iç piyasadaki alıcılar tarafından malların tüketiciye ulaştırılmasında zorlukların yaşanmaya başlaması, yeniden daimi satış noktalarının (Daimi sergi yeri) açılmasını gündeme getirdi.

Dokuzuncu Yerli Mallar Sergisi'nin açılışında İktisat Vekili Celal Bayar: "Sanayi hareketimiz milli ekonomimizin gerekçelerinden birisidir. Bu bakımdan İstanbul üretimi ve tüketimi bir arada yapabilen bir şehrimizdir. Onun için İstanbul'da daimi bir sergi binası yapılması zarurettir. Ankara ve İzmir'de alakadarının teşebbüsü ve devletin desteğiyle daimi birer sergi evi inşa edilmiştir. Daimi sergi evinin olmaması büyük bir eksiklik olan İstanbul'umuzda eğer ilgililer harekete geçerse hükümetimiz bu teşebbüsün hayata geçmesinde her türlü desteği verecektir."<sup>313</sup> diyerek İstanbul'da daimi sergi binası meselesini yeniden gündeme taşımıştır. Bu tartışmalara yerli ve yabancı birçok serginin hazırlanmasında görev alan İstanbul Sanayi Müfettişi Daniş Bey'de katılmış ve İstanbul'da daimi bir sergi binasına ihtiyaç olduğunu, sergilerin memleketimizin tanıtılmasında, ticari ve iktisadi hareketlerimizin iç ve dış piyasalara tanıtılmasında büyük öneme sahip olduğunu ifade etmiştir. Avrupa'nın birçok yerinde mevcut olan daimi sergilerin ülkemizde de İstanbul'da mutlaka düşünülmesi gerektiğini, hatta bunun için nakliye vasıtalarına yakınlığı, seyyahların uğrak yeri olması ve konumunun uygunluğu bakımından Çırağan sarayının harikulade bir yer olduğunu söylemiştir.<sup>314</sup>

İstanbul'da açılacak olan daimi sergi binası için Kurun (Vakit) gazetesi de tartışmaya ortak olmuş, sergi binasının yapılacağı yer için bir anket düzenlemiştir. Sanayi ve ticaret erbabı ile hükümet erkânına kadar birçok kişinin görüşüne gazetede yer vererek bu tartışmada yerini almıştır. Milli sanayi birliğinden bir üye gazeteye verdiği mülakatta; yeni bir bina yapmaktan başka bir maksat yoksa daimi sergi binası

---

<sup>313</sup> Haber Akşam Postası, 28 Temmuz 1937

<sup>314</sup> Kurun, 4 Ağustos 1937

için en uygun yerin tarihi yarımada'nın ortasında, bütün yolların birleştiği noktada bulunan kapalı çarşının olduğunu ve burasının yapacağı etkinin hiçbir yer tarafından sağlanamayacağını belirtmiştir.<sup>315</sup> İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Umumi Kâtibi Cevat Nizami Bey ise daimi sergi binası için en uygun yerin tarihi yarımada içerisindeki Gülhane parkı olduğunu belirtmiştir. Ona göre Gülhane parkı uluslararası sergilerin olmazsa olmazları olan, nakliye vasıtalarına yakınlık ve eğlence mekânı hususlarını en iyi karşılayabilecek imkânlarla sahiptir.<sup>316</sup> Bu konudaki bir başka görüşte de, daimi sergi binası için yer seçiminde hangi amaca hizmet edeceğinin belirlenmesinin önemi vurgulanmıştır. Yapılacak sergi binası milli mamul ve mahsulâtın sergileneneceği bir yer mi, yoksa alelade bir sergi binası mı yapılacaktır? İstanbul için en uygun olanı mutlak suretteki (sanayi ürünleri) sergiler için yapılmasıdır. Bu yönüyle düşünüldüğünde insanlar için ulaşımın kolay olduğu Harbiye ile Bayezid arası veya Azapkapısı ile Dolmabahçe arasındaki bölge en uygun yerdir. Bu bölgeler içerisinde de üç yer, daimi sergi binası olarak kullanılabilir. **1-** İstanbul dördüncü vakıf hanının karşısındaki küçük dükkânların yer aldığı Postane Sokağı, **2-** Tophanedeki eski Tophane Nezaret Binası ve çevresi, **3-** Taksim Kışla Binası ve çevresi.<sup>317</sup>

İstanbul sanayi çevreleri ve İktisat Vekâleti nezdinde hükümet kanadında da büyük tartışmalara sebep olan daimi sergi binası, sağlayacağı faydalar hususunda fikir birliği olmasına rağmen bir türlü hayata geçirilememiştir. Ortaya çıkan bu durum dönemin gazetelerinden birinde, 70 sene evvel Osmanlı devleti döneminde açılan ilk sergi “Sergi-i Umumi-i Osmani” örneği ile açıklanmaya çalışılmıştır. “O dönemde At meydanında açılan sergi için 30.000 İngiliz lirası harcanarak inşa edilen sergi pavyonları, sergi bitiminde yıkılmak istenince büyük tartışmalara sebep olmuş ve daimi bir sergi yeri yapılıncaya kadar bunların kullanılması istenmiştir.” diyerek geçici sergiler için yapılan masraflara rağmen istenilen neticelerin alınamadığı, bu nedenle daimi sergi binası inşa etmenin önemine vurgu yapılmıştır. Yazı “70 yıldır ortada duran ve hala tatbiki imkân bulunamayan bir fikir: Daimi Sergi İnşası” diye bitmiştir.<sup>318</sup>

Bir türlü neticelendirilemeyen İstanbul Daimi Sergi Binası meselesine Başvekil Celal Bayar da el atmış, bizzat İstanbul yerleşim planını inceleyerek Taksim Stadyumu çevresinde incelemelerde bulunmuştur. Daimi sergi binası için bu bölgenin uygun

---

<sup>315</sup> Kurun, 6 Ağustos 1937

<sup>316</sup> Kurun, 7 Ağustos 1937

<sup>317</sup> Cumhuriyet, 7 Ağustos 1937

<sup>318</sup> Kurun, 18 Birinci kanun 1938

olduğuna karar vererek, Eski Taksim Kışlasının yıktırılmasını ve inşaat için gerekli masrafında Belediye, Eytam ve Emlak Bankalarınınca karşılanması emrini vermiştir.<sup>319</sup> Daha sonra “İstanbul Daimi Sergi Binası” için İktisat Vekâleti bütçesinden ilk yıl için 50.000, ikinci yıl içinse 100.000 lira ödenek ayrılmasına ve toplamda maliyetin 2.000.000 lira tutacağı kararlaştırılmıştır.<sup>320</sup>

1938 yılı aynı zamanda on yıldır devam eden “Yerli Mallar Sergileri” nin de son kez düzenlendiği yıldır. Bundan sonraki süreçte 1939 yılından bu zamana kadar ki sanayi hamlelerinin görüleceği “Sanayide İlerleme Sergisi” açılacaktır. Milli Sanayi Birliği Reisi Dr. Halil Sezer, sanayi ilerleme sergisini “Daimi Sergi Binası” nda yapmayı istediklerini ifade etmiştir. Bunun için Ankara Sergi Sarayı maketinin Başvekil Celal Bayar’a inceletildiğini, sergi binası içinse birçok yerin gündeme geldiğini söylemiştir. Dile getirilen yerler arasında son olarak, mülkiyeti belediyeye ait olan Sürp Agop Ermeni Mezarlığı ile Galatasaray Lisesi de eklenmişti. Ancak 1863’ten bu yana okul olarak kullanılan Galatasaray Lisesi’nin kalabalık topluluğu olduğu ve bu grubun buna müsaade etmeyeceğini belirterek daimi sergi binası için en uygun yerin İstanbul’un genel planlamasını yapan, şehir planlamacısı Bay Prost tarafından belirlenebileceğini söylemiştir.<sup>321</sup>

İstanbul’da on yıl süreyle başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiş olan Yerli Mallar Sergileri, binasızlık ve teknik noksanlıklar sebebiyle on yıl zarfında 750.000 lira gibi bir masraf yapılmıştır. Türk sanayinin gelmiş olduğu nokta göz önüne alınarak yapılan masrafın büyüklüğu ile daimi sergi binasının mutlaka yapılması istenmiştir.<sup>322</sup>

Sergi binasının yapılacağı yer konusunda bir türlü mutabakata varamayan yetkililer, son olarak İtalyanlara ait Maçka’daki eski sefaret binasının 150.000 lira mukabilinde alınarak sergi sarayı yapılmasına karar vermişlerdir.<sup>323</sup> Ancak meşrutiyet yıllarında yapımına başlanılan sefaret binasının Trablusgarp ve Birinci Dünya Savaşı nedeniyle tamamlanmadan yarım kalması nedeniyle büyük tadilata ihtiyaç duyması ve yapılacak masrafın 1.000.000 lirayı bulacak olmasından dolayı buradan da vazgeçilmiştir.<sup>324</sup>

---

<sup>319</sup> Son Telgraf, 9 Mayıs 1938

<sup>320</sup> Son Telgraf, 15 Mayıs 1938

<sup>321</sup> Son Telgraf, 9 Haziran 1938

<sup>322</sup> Haber Akşam Postası, 26 Temmuz 1938

<sup>323</sup> Haber Akşam Postası, 21 Ağustos 1938

<sup>324</sup> Akşam, 25 Eylül 1938

Daimi sergi binası için düşünölen son yerden de vazgeçilmesiyle, Taksim Kışlası yeniden gündeme gelmiştir. İlk defa 1925 yılında dile getirilen ve aralıklarla zihinlerde yer bulan “İstanbul Daimi Sergi Binası” meselesi Atatürk döneminin son üç yılına damgasını vuran meseleler içerisinde yer almasına rağmen çözüme kavuşmamıştır. Ankara ve İzmir’de daimi sergi yeri açma meselesi gündeme gelmesinden kısa bir süre sonra sonuçlanarak, bu yerler sergicilik âleminin kullanımına sunulmuştur.

Ticaret ve sanayi erbabının daha köklü bir geçmişe sahip olduğu İstanbul’da, bu meselenin bir türlü neticelenememesinde çok öncelere dayanan bir tartışma yatmaktadır. Daha İzmir İktisat Kongresinden önce başlayıp, kongrede iyice gün yüzüne çıkan, İstanbul ticaret çevreleriyle sanayici kesim arasındaki ayrılık ortaklaşa yapılacak bir işin neticesiz kalmasına sebebiyet vermiştir. İki zümre arasındaki tartışmada sanayici kesimi İstanbul Ticaret Odası’ndan bağımsız bir birlik olmak istemiş, fakat İktisat Vekâleti buna müsaade etmemiştir. Diğer taraftan Ankara’nın da bu meseleye son döneme kadar gerekli hassasiyeti göstermemesinde kendi burjuvazisini yaratma arzusu etkili olmuştur.

### 2.3. Konya Sanayi Sergileri

Anadolu'nun bozkırında ziraat alanındaki çalışmalarıyla tanınan Konya, Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlatılan iktisadi mücadeleye katılmıştır. Ziraat sergileriyle bu mücadelede yer alan Konya halkı, sanayi hamlesinde de geri kalmamıştır.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin Ankara, İstanbul, Bursa ve İzmir gibi sanayi sahasında geçmişi olan şehirlerde başlattığı milli sanayi sergilerini Konya'ya da taşıyarak 1-10 Temmuz 1932 tarihleri arasında devam edecek olan, Konya Birinci Milli Sanayi Sergisi'ni açmaya karar vermiştir.<sup>325</sup> Büyük bir katılıma sahne olan Konya Milli Sanayi Sergisi, bölgesel bir sergi olmaktan öte bütün yurt genelinden katılımcıların rekabetine sahne olmuştur. Sergiye İstanbul'da 25, Bursa'dan 5, Adapazarı'ndan 2, Ankara'dan 1, Eskişehir'den 2, Konya'dan 22, Buldan'da 3 toplam 60 yerli müessese katılmıştır. Satışların da yapıldığı sergiyi ilk iki gün 25 bin kişi ziyaret etmiştir.<sup>326</sup>

İlk kez düzenlenen Konya Milli Sanayi Sergisi büyük ilgi görmüştür. Bu ilginin en önemli sebeplerinden birisi, Konya'da bu zamana kadar düzenlenen sergilerin en mükemmeli olmasıdır. Sergide İpekiş firması beraberinde getirdiği terziler vasıtasıyla 5 ila 7 liraya elbise dikerek büyük satış yapmıştır.<sup>327</sup>

Konya, birinci sergiden alınının akıyla çıkmış olmanın verdiği güvenle İkinci Sanayi Sergisi'ni açmayı kararlaştırmıştır. Yalnızca yerli mensucata ait ürünlerin teşhir edileceği sergi, Gazipaşa İlk Mektebi'nde 20 Haziran- 5 Temmuz 1933 tarihleri arasında açık kalacak ve sergi için Konya'ya geleceklere demir yollarında ve otellerde indirim uygulanacaktır.<sup>328</sup> Ancak Konya'da açılacak olan İkinci Sanayi Sergisi yerli tüccarlardan bazılarınca, satışı olması bakımından hoş karşılanmamıştır. Şikâyetçi olan tüccarlar ilk sergideki satışlardan dolayı Konya esnafının büyük zarar ettiğini ve ikinci serginin kendileri için büsbütün yıkım olacağını ifade etmişlerdir.<sup>329</sup>

Haksızda sayılmayacak olan bu şikâyetlerin ortaya çıkması, sergicilik geleneğinin doğasında olan bir şeydir. Büyük tanıtımın ve iş bağlantılarının gerçekleştirildiği sergiler, düzenledikleri yerin küçük esnafını olumsuz etkilemektedir.

---

<sup>325</sup> Cumhuriyet, 14 Mayıs 1932

<sup>326</sup> Cumhuriyet, 11 Temmuz 1932

<sup>327</sup> Akşam, 13 Temmuz 1932

<sup>328</sup> Vakit, 23 Mayıs 1933

<sup>329</sup> Vakit, 17 Haziran 1933; Bkz: Ek-12

Birde buna Türkiye’de düzenlenen sergilerin ülke şartlarından dolayı satışı olması eklenince, Konyalı esnaflardan şikâyetlerin yükselmesi kaçınılmaz olmuştur. Konya’da yerel esnaftan ufak çaplı şikâyetler olsa da, sanayi sergilerinin ilk ikisinde elde edilen başarı ve halkın teveccühü Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’ni Üçüncü Sanayi Sergisi’ni açmaya zorlamıştır.

Yün dokuma, mensucat, trikotaj, ıtriyat, dericilik, el işleri ve lastik ayakkabı imalatına ait numunelerin teşhir ve satışının yapıldığı Üçüncü Sanayi Sergisi’ne, kalite ve gösteriş bakımından önceki sergilerden güzel olmasına rağmen, katılım düşük olmuştur. 33 firmanın numunelerini teşhir ettiği sergiyi 40 bin kişi ziyaret etmiştir.<sup>330</sup>

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nin çabalarıyla açılan Konya Milli Sanayi Sergileri’nin göstermiş olduğu başarı ve ülke genelinden gösterilen teveccüh, milletimizin iktisadi kalkınmamızda sergiciliğin rolünü kavramış olmasından kaynaklanmaktadır.

---

<sup>330</sup> Cumhuriyet, 9 Temmuz 1934

## 2.4. İzmir, Bursa ve Balıkesir Sanayi Sergileri

Sahip olduğu ihracat limanı ile Osmanlı devlet döneminde de önemli bir sanayi ve ticaret merkezi olan İzmir, sergiler ile ilk olarak İzmir İktisat Kongresi'nde tanışmıştır. Aynı zamanda Cumhuriyet Türkiye'sinde açılan ilk sergi olan İzmir İktisat Kongresi'ndeki Mamulât ve Masnuat Sergisi, İzmirli için büyük önem arz etmektedir. Zira İzmir'deki bu ilk sergi, Cumhuriyet Türkiye'sinin iktisadi kurtuluş mücadelesinin başlatıldığı iktisat kongresinde açılmıştır. Açılış konuşmasını Mustafa Kemal Paşa'nın yapacağı bu sergide memleket sanayisinde söz sahibi olan ürünler ile ecnebi fabrikalara ait alet ve eşyalar teşhir edilecektir.<sup>331</sup>

1923 yılındaki bu ilk sergiden sonra, İzmir'de ikinci sergi 1927 yılında Başvekil İsmet Paşa ve İzmir valisi Kazım (Dirik) Paşa'nın gayretleri ve himayesinde açılmıştır. İlk yıl Türkiye içerisindeki ürünlerin teşhirine yönelik olarak yapılacak olan sergi, sürekli tertip edilerek ilerleyen yıllarda beynelmilel bir vasıf kazanacaktı. Ancak 1927 yılındaki sergide müracaatların olması halinde yurt dışından da katılım kabul edilecekti.<sup>332</sup> Sergiye İzmir'in kurtuluş gününün 9 Eylül olması münasebetiyle “ 9 Eylül Sergisi” ismi verilmiştir.<sup>333</sup>

1927 yılından başlayarak her yıl “9 Eylül Sergisi” ismiyle düzenlenmesi amaçlanan İzmir sergileri, müstakil olarak sanayi sahasındaki çalışmalardan ziyade ticaret, tarım ve diğer sahaları da ihtiva etmekteydi. Diğer sergilerde olduğu gibi 9 Eylül sergisinde de halkın ve firmaların sergiye iştirakini arttırmak için çeşitli önlemler alınmıştır. Bu çerçevede Aydın- Kasaba (Turgutlu) demiryolları idareleri sergiye gönderilecek eşyaların naklinde %50'ye varan indirimler uygulayacaktı.<sup>334</sup>

Sergi idaresi, sergi süresince sergiden haberlerin yer alacağı “Sergi Gazetesi” çıkarılmasına karar vermiştir.<sup>335</sup> Ayrıca İzmir 9 Eylül Sergisi için posta ve telgraf idaresiyle anlaşarak, sergiye özel pullar bastırmıştır.<sup>336</sup> Sergi idaresi sergiye iştirak eden katılımcılara dağıtılmak üzere altın, gümüş ve bronz madalyalar yaptırmıştır. Madalyaların bir yüzüne 9 Eylül sergilerinin başladığı yılın (1927) tarihi basılacaktır.<sup>337</sup> İleriki yıllarda bir tartışmaya da konu olan bu madalyaların birisine sahip olan bir

---

<sup>331</sup> Vakıf, 19 Kanun-ı sani 1923

<sup>332</sup> Milliyet, 5 Mayıs 1927

<sup>333</sup> Cumhuriyet, 12 Ağustos 1927

<sup>334</sup> Cumhuriyet, 14 Ağustos 1927

<sup>335</sup> Cumhuriyet, 18 Ağustos 1927

<sup>336</sup> Milliyet, 28 Ağustos 1927; Bkz: Ek-13

<sup>337</sup> Cumhuriyet, 16 Temmuz 1928; Bkz: Ek-14

iştirakçi, madalyaların sahte olduğunu iddia etmiş, başlayan bu tartışma sonrasında madalyaları basan İstanbul Darphane Müdürlüğü bir açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Açıklama da 1927 senesi için 50 adet altın, 60 adet gümüş, 60 adet bronz madalya basıldığı, 1928 senesi içerisinde 200 adet altın madalya basıldığı ve bunların tamamen orijinal ve altından olduğu ve Darphane bünyesinde bakır üzerine altın kaplama yapacak ne bir ustanın ne de makinenin olduğu belirtilerek, şüphe duyanların ellerindeki madalyaları test için Darphane Müdürlüğü'ne gönderebilecekleri belirtilmiştir.<sup>338</sup>

1928 yılında da tekrar tertip edilen 9 Eylül Sergisi'ne yerli ve yabancı 518 firma katılmıştır. Birinci 9 Eylül Sergisi'ne 266 Türk, 72'si yabancı olmak üzere toplam 338 müessese katılmıştır. İkinci sergide ise iştirak eden yerli ve yabancı müessese sayısı artarak 302 Türk, 155 yabancı ve 58 ticaret ve sanayi odası olmak üzere 518 müesseseye ulaşmıştır. Sergiyi toplamda 68.214 kişi ziyaret etmiştir.<sup>339</sup>

Bu tarihten sonra İzmir'de düzenlenen sergilere ara verilmiştir. 1932 yılında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin İzmir şubesi tarafından yapılan bir teklif üzerine sergilerin (9 Eylül Sergisi) yeniden açılması gündeme gelmiştir. Teklif İzmir'de uzun tartışmalara sebep olmuşsa da çıkan kararda, yeni bir serginin ancak beynelmilel olması halinde açılabileceği belirtilmiştir.<sup>340</sup> İki kez düzenlenen 9 Eylül Sergisi ulusal düzeyde düzenlenmiş olsa yurt dışından, farklı ülkelerden birçok müessese sergiye iştirak etmiştir. Bu yönüyle toplantıdan önceki sergilerde beynelmilel bir hüviyet taşımaktaydı.

Uzun bir aradan sonra valilik, belediye ve Ticaret Odası, İzmir'de yeniden bir serginin panayır adı altında düzenlenmesini kararlaştırmıştır.<sup>341</sup> Düzenlenecek olan bu panayır ile İzmir'e 100-150 bin kişinin akın edeceği ve yaklaşık 2 milyon liralık bir paranın panayır vesilesiyle İzmir'de ciro edileceği ifade edilmiştir.<sup>342</sup> İzmir'de 1934 yılından itibaren beynelmilel olarak düzenlenmeye başlanan 9 Eylül sergileri ileriki yıllarda önemini arttırarak devam etmiştir. 1934 yılındaki sergiye büyük önem veren Milli Sanayi Birliği, son zamanlarda sergilerde sergicilik ruhunun kaybolması üzerine, bir sergi nizamnamesi hazırlanmasına karar vermişti. Bu nizamnamenin hazırlanması

---

<sup>338</sup> Vakıf, 5 Kanun-ı sani 1930

<sup>339</sup> İktisat, 19 Eylül 1928; Milliyet, 19 Eylül 1928; Cumhuriyet, 19 Eylül 1928

<sup>340</sup> Cumhuriyet, 7 Ağustos 1932

<sup>341</sup> Cumhuriyet, 12 Ağustos 1933

<sup>342</sup> Vakıf, 23 Mayıs 1933

sanayici kesiminden de büyük destek görmüştü.<sup>343</sup>

Türkiye'nin endüstriyel ve ekonomik gelişmesinin gözler önüne serilmesini amaçlayan 1935 yılı 9 Eylül Panayırı, bu hedefin çok uzağında kalmıştı. 1936 yılındaki panayırda ise Başvekil İsmet İnönü, serginin endüstri ve ziraat noktasında Türkiye'yi yeterince temsil edemediğini bununda en önemli sebebinin diğer vilayetlerin panayıra yeterli ilgi ve önemi göstermemeleri olduğunu belirterek sitem etmiştir.<sup>344</sup> 9 Eylül Beynelmielel Panayırının hazırlanmasında büyük emek sarf eden belediye ve Fuar Komitesi Reisi Behçet Uz, 1936 yılındaki aksaklıkların tekrar etmemesi için çalışmalara çok önceden başlayarak 1937 yılındaki fuarın hazırlıkları için Başvekil İsmet İnönü ve İktisat Vekili Celal Bayar ile görüşmek üzere Ankara'ya gitmiştir. Buradaki temaslarında fuar için ayrılan bütçeden ve yapılacak olan daimi sergi binası projelerinden bahsetmiştir.<sup>345</sup> Ayrıca 1937 yılı sergisine ülkenin her yerinden katılımın olması ve yurt dışından yapılacak katılımların arttırılması için Leipzig, Brüksel, Bari Viyana, Prag ve Paris gibi beynelmielel sergiler yakından incelenerek gerekli önlemlerin alınması istenmiştir.<sup>346</sup>

Hükümet çevrelerince de yakından takip edilen İzmir 9 Eylül Fuarı, 1937 yılında alınan önlemlerin ve yapılan çalışmaların sonuçlarının görüldüğü bir fuar olmuştu. Bu fuar ile Türkiye sanayisinin komşu ülke sanayileriyle mukayesesi mümkün olmuş, aynı zamanda İngiltere ağır sanayisinin ülkemize girişi daha iyi anlaşılmış oluyordu. Nitekim 1937'deki fuarın başarısı yurt dışından fuarı takip için gelen gazeteciler tarafından da takdirkâr ifadelerle haberleştiriliyordu. Bunlardan biri olan The National Geographic Magazin muhabiri Mr Bernard; “Hamle yapan Türkiye, reklamcılık sahasında Amerikan orijinalitesini geride bırakmıştır.” diyerek fuarın başarısını övmüştür.<sup>347</sup>

Daha çok ticaret ağırlıklı yapılan İzmir 9 Eylül sergileri, bünyesinde sanayi ürünlerinin de geniş ölçüde yer almasından dolayı, sanayi sergileri sınıfında da değerlendirilmiştir. Özellikle 1934'ten sonraki süreçte 9 Eylül sergilerinin beynelmielel olarak düzenlenmeye başlanmasıyla birlikte, sanayi rekabete dönük olarak bu sergiler muhtevisyatını değiştirmiştir.

---

<sup>343</sup> Vakit, 29 Temmuz 1934

<sup>344</sup> Akşam, 2 Eylül 1936

<sup>345</sup> Akşam, 23 Mart 1937

<sup>346</sup> Akşam, 8 Eylül 1936

<sup>347</sup> Son Posta, 21 Ağustos 1937

İzmir 9 Eylül Sergisi'nden daha önceleri başlamış olsa da, Bursa Sergisi onun kadar uzun ömürlü olamamıştır. Cumhuriyet döneminin ilk sergisi Bursa'da, Bursa'nın düşman işgalinden kurtuluşunun anısına 11 Eylül 1923 tarihinde düzenlenmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın himayelerinde gerçekleştirilen Bursa Sergisinin hazırlıkları için 15.000 liralık bir bütçeye ihtiyaç duyulmuştur.<sup>348</sup>

Sergi komisyonu, Mustafa Kemal Paşa'nın fahri reisliğini yapmasını istedikleri serginin amacını, memleketin muhtelif sanayi kollarındaki kabiliyet ve ağırlığını bilmek, yükselişi önündeki engelleri tespit etmek ve inkişafını temin edecek vasıtaları vücuda getirerek, mevcut sanayideki alet ve makineleri modernleriyle takviye ederek Bursa'da uygulanmasını sağlamak olarak belirlemiştir.<sup>349</sup> Mektep-i Sultani binasında açılan bu ilk sergide sanayiye ait mensucat, dericilik, kunduracılık ve saraciyeciliğe ait ürünler ile ziraata ait tarım makineleri teşhir edilmiştir.<sup>350</sup>

Bursa'da bu sergiden başka 1930, 1933 ve 1934 yıllarında yerli mallar sergileri düzenlenmiştir. Bu sergilerin açılmasındaki amaç: Türk ticaret, ziraat ve sanayi erbabının birbirini tanıyıp iktisadi canlılığı arttırmak ve ülke genelinde üretilen mamulât, masnuat ve mahsulâta ait ürünlerin toplu halde halka teşhir edilerek satışının sağlanması olarak belirlenmiştir.<sup>351</sup>

Sanayi sergileri içerisinde ifade edebileceğimiz son sergi, Balıkesir Sanayi Sergisi'dir. Şehrin kurtuluş günü olan 6 Eylülde açılan bu serginin düzenlenmesinde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin büyük çabası olmuştur. Sergiye değişik şehirlerden gelen kalabalık bir zanaatkâr gurubu eşlik etmiştir. Katılımcıların büyük memnuniyet duydukları Balıkesir Sanayi Sergisi, yerli esnaf tarafından zarar ettikleri gerekçesiyle şikâyet konusu olmuştur.<sup>352</sup> Balıkesir'de bu sergiden başka 1933 yılı içerisinde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından Yerli Mallar Sergisi düzenlenmiştir.

İzmir İktisat Kongresi'nde sanayici kesimin milli kalkınmamızda sanayinin rolünü arttırmak ve sanayi sahasındaki kaliteli üretimin artırılması amacıyla düzenlenmesi kararlaştırılan "Sanayi Sergileri", kısa sürede ülke genelinde faaliyet gösteren sanayici kesimi ve ilgililerce hayata geçirilmiştir. Sanayi sergileri İstanbul,

---

<sup>348</sup> CA, ADF III-II.48.15.1; Bkz: Ek-15

<sup>349</sup> CA, ADF III-II.48.15.2

<sup>350</sup> Vatan, 24 Eylül 1923

<sup>351</sup> Cumhuriyet, 17 Temmuz 1933

<sup>352</sup> Cumhuriyet, 19 Eylül 1932

İzmir, Ankara ve Bursa gibi büyük merkezler ile Anadolu'nun diğer şehirlerinde de düzenlenmesinde yerel yönetimlerin yanında Milli Sanayi Birliği ile Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin çabaları etkili olmuştur.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### 3. TİCARET SERGİLERİ

İstiklal mücadelesinin başarıya ulaşmasının Lozan Antlaşması'yla tescillenmesinden sonra, Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte yeniden yapılanma ve çağdaşlaşma yolunda önemli adımlar atılmaya başlandı.

Genç Cumhuriyet'in kurucuları çağdaşlaşmanın önündeki en büyük engel olarak ekonomiyi görüyorlardı. Bunun için ilk iş olarak ekonomik sahada yapılacakları belirlediler. Kemalist aydınlarda ilk yıllarda İttihatçılar gibi, ekonomide “Milli İktisat” politikasını benimsemişlerdi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ortaya çıkan Müslüman tüccarların iktisadi hayatta etkin olması düşüncesinin temelleri II. Meşrutiyetten sonraki sürece dayanmaktaydı. Özellikle bu dönemde Avusturya-Macaristan'ın Bosna Hersek'i, Yunanistan'ın Girit'i topraklarına katması, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve Balkan Savaşları'nın yaşanması yabancı sermayeye olan tepkileri artırmıştı.<sup>353</sup>

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başlayan iktisadi sahada yabancı sermayeye karşı olan tepki, kurtuluş savaşından sonra artarak devam etmişti. Dolayısıyla meşrutiyetten sonra İttihatçılarla başlayan “yerli girişimci” yaratma politikası, Cumhuriyet döneminde azınlıklardan arınmış bir ekonomi yaratma biçiminde kendisini göstermeye başlamıştı.<sup>354</sup> Bu düşüncelerin en yoğun olduğu 1923-28 yılları arasında Cumhuriyet'in kurucularının iktisadi gelişme meselesinde üzerinde durdukları en önemli konu, Müslüman- Türk nüfusu içerisinde güçlü bir girişimci sınıfın yaratılmasıydı.<sup>355</sup> Bu düşünce ileride gerek Milli Türk Ticaret Birliği üyelerinin gerekse İzmir İktisat Kongresi'ne katılan ticaret sınıfının, ticareti canlandırmak ve tüccarın girişimciliğini arttırmak için düzenlemeyi düşündükleri sergilerinde temel fikri alt yapısını oluşturmaktaydı.

Bütün bu fikri tartışmaların yaşandığı, henüz cumhuriyetin dahi ilan edilmediği mütareke dönemi İstanbul'unda ticaret sınıfını bir araya getiren Milli Türk Ticaret Birliği, 1 Aralık 1922'de kurulmuştu. Mili Türk Ticaret Birliği, Müslüman- Türk tüccarların ticarete güç birliği yaptıkları bir birlik olarak doğmuştu. Birliğin ortaya

---

<sup>353</sup> Erkan Serçe, Sabri Yetkin, “Ege Bölgesinde İktisadi Hayatı Millileştirme Çabalar I-II”, *Toplumsal Tarih*, c.12, Sayı 68, s.24

<sup>354</sup> Murat Koraltürk, “İstanbul Millî Sanayi Birliği Hangi Şartlarda Kuruldu?”, *Popüler Tarih*, Sayı 16, s.60

<sup>355</sup> Erkan Serçe, Sabri Yetkin, “Ege Bölgesinde İktisadi Hayatı Millileştirme Çabalar I-II”, *Toplumsal Tarih*, c.12, Sayı 68., s.26

çıkmasında İstanbul ticaret piyasasında faaliyet gösteren unsurların dağılımını tespit etmek için yapılan “Türk Ticaret Salnamesi” araştırması etkili olmuştur. Bu araştırmaya göre; İstanbul’da faaliyet gösteren tüccarların sayısının 4.267 olduğu, bunlardan sadece 1.202’sinin Müslüman- Türk tüccar olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu Müslüman- Türk tüccarın %4’ünün ithalat ve ihracat ile, %3’nün komisyonculukla uğraştığı, liman işlerinde ise Müslüman- Türk unsurların bulunmadığı görülmüştür.<sup>356</sup> Yapılan bütün bu araştırmalar, iktisadi hayatta Türklerin ne kadar azınlıkta kaldığının görülmesini sağlamış, bu durum çağdaşlaşma yolunda hızlı adımlarla yol almak isteyen Genç Cumhuriyet’in kurucularının milli iktisadi gerçekleştirmenin zaruret olduğuna olan inançlarını pekiştirmiştir.

Kuruluş amaçlarında, yerli girişimci ve şirketleri batıya tanıtmak, batıdaki iktisadi, mali ve ticari hareketlerden yerli girişimcileri haberdar etmek ve ülke içerisinde üretilen ürünlerin tanıtılması amacıyla sürekli ve genel sergiler düzenlemeyi hedef olarak belirleyen cemiyet, İzmir İktisat Kongresi’nin de düzenlenmesinde önemli rol üstlenmiştir.<sup>357</sup> 17 Şubat 1923’te İzmir’de toplanan iktisat kongresinde ticaretle uğraşan tüccar gurubu, kara ve deniz ticaretinde gümrüklerin yeniden düzenlenmesini, tüm ülkeye yayılacak şekilde ticaret odalarının kurulmasını ve ticaret sergilerinin düzenlenmesini istemişti. Tüccarlar ticaret sergilerinin tanıtım için yurt dışında da düzenlenmesini istiyorlardı. Bu sayede Türk ticaretinin kendi kabuğunu kıracağını düşünüyorlardı.<sup>358</sup>

İzmir İktisat Kongresi’nin açılışında Mustafa Kemal Paşa’nın yapmış olduğu konuşma, tüccar sınıfının cesaretlenmesinde büyük rol oynamıştı. Mustafa Kemal Paşa konuşmasında; “Ürünlerimizin ve imal ettiklerimizin mübadelesi ve servete dönüşmesi için ticarete ihtiyacımız vardır. Ticaretimizin başkalarının elinde kalması, memleketimizin servetinden gereği kadar yararlanamamak sonucunu doğurur.”<sup>359</sup> diyordu. Paşa’nın kongrenin açılışında yapmış olduğu bu konuşma, II. Meşrutiyetten O güne kadar ortaya çıkan iktisadi yaşamın millileştirilmesi çabalarının net bir şekilde ortaya konulması anlamını taşımaktaydı.

İzmir İktisat Kongresi’nin ortaya çıkardığı tablo sonrasında, Lozan görüşmelerinin tıkanmasına yol açan dış borçlar, kapitülasyonlar ve dış ticaret rejimine

---

<sup>356</sup> Murat Koraltürk, “Milli Türk Ticaret Birliği”, *Tarih ve Toplum*, c.28, Sayı 167, Kasım 1997, s.48

<sup>357</sup> Murat Koraltürk, “Milli Türk Ticaret Birliği”, *Tarih ve Toplum*, c.28, Sayı 167, s.49-52

<sup>358</sup> Yaşar Aksoy, Atatürk’ün Ekonomik Devrimi (Kalpaklı Kalkınma), s.52

<sup>359</sup> Ertuğrul Zeki Ökte, “17 Şubat 1923 İzmir İktisat Kongresi’nin Açış Nutku”, *Bellekten*, Sayı 46, Kasım 2000, s.27

yönelik maddeler Türk murahhasların istediği şekilde çözüme kavuşmuştur. Özellikle Osmanlı'dan devam eden sorunların başında transit ticaret ürünlerinden alınan vergilerin yüksekliği ve yabancı tüccarlara tanınan ticari ayrıcalıklar, Lozan Antlaşması'ndan sonra lehimize çözümlenmiştir. Lozan Konferansı'nda elde ettiği başarı sonrasında Ankara hükümeti, özellikle ekonomik alanda kendisini sınırlandıran engellerden kurtulmanın vermiş olduğu rahatlık ve özgüven ile hızlı bir şekilde milli ekonomiyi oluşturma yolunda çalışmalara başladı. Özellikle bu süreçte Milli Türk Ticaret Birliği'nin, ticaret sınıfının çıkarları doğrultusunda iktisat politikaları izlemesi hususunda hükümete yönelik yoğun telkinleri göze çarpmaktaydı. İşte bu faaliyetler çerçevesinde, kendi kuruluş amaçları içerisinde de belirttiği gibi sergicilik faaliyetleri ön plana çıktı.

Yeni bir devletin temellerinin atıldığı günlerde başlayan sanayi, ziraat ve ticaret sahasındaki bu sergiler, cumhuriyetin ilanından sonrada artarak ve daha da kapsamlı olarak düzenlenmeye başlanmıştır. Düzenlene bu sergiler daha çok sanayi ve ziraat ağırlıklı olarak ve bu isimler altında düzenlenmiş olsa, yapılan bu sergilerin bünyesinde satışlarında olması onlara "Ticaret Sergisi" vasfı kazandırmıştır. Özellikle 1929 da dünya genelinde ortaya çıkan ekonomik buhranın etkilerinden kurtulmak ve en aza indirgeyebilmek için yapılan yerli mallar sergileri ile İzmir 9 Eylül Sergisi ticari yönleri öne çıkan sergiler olmuştur.

Yerli mallar sergilerinin düzenlenmesinde yurt içinde yerli malının kullanımını arttırmaya yönelik düşünceler etkili olmuştur. Bu sergilerin düzenlenmesinde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin çalışmaları son derece etkili olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın himayelerinde ve TBMM Başkanı Kazım (Özalp) Paşa'nın başkanlığında 12 Aralık 1929 da kurulan cemiyet, dünya ekonomik buhranının etkilerini iç ticareti canlandırarak hafifletmeye çalışmıştır. Cemiyetin bu dönemdeki politikaları hükümetin politikalarıyla da örtüşmekteydi. Buhran döneminde hükümetin genel politikası, içeride yerli ürünlerin tüketimini özendirmek ve dış ticarete de malımızı alanın mallarını almak şeklinde olmuştur.<sup>360</sup>

İş piyasada hareketliliği canlı tutarak yerli üretimin durmasının önüne geçmek isteyen Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, ekonomik buhranın etkilerini azaltmak için yerli mallar sergilerini de çözümün bir parçası olarak düşünmüştü. Cemiyetin takip

---

<sup>360</sup> Doğan Duman, "Yerli Malı Haftaları", *Tarih ve Toplum*, c.19, Sayı 111, s.143-144

ettiği bu politikaların kaynağı 1927-29 yılları arasında Avusturya'nın uyguladığı “Yerli Malı ve Tasarruf” sloganı olmuştur.<sup>361</sup> 1931 yılındaki parti programında CHF, “Milli sermayenin yegâne kaynağı, milli emek ve tasarruftur. Bunun için fert ve aile hayatında, umumiyetle devlet idaresinde, mahalli ve ulusal idarelerde tasarruf fikrini kökleştirmek fırkamızın başlıca prensibidir.”<sup>362</sup> diyerek dönemin politikalarını desteklemiştir.

Bu dönemde ülkemizde açılmaya başlanan sergilerin satışı olması, aslında zarureten kaynaklanmaktaydı. Çünkü bu yıllarda ülkemizde yerli sanayimiz diyebileceğimiz müesseseler büyük atölye, el tezgâhları ve küçük fabrikalardan oluşmaktaydı. Dolayısıyla sanayinin bu ölçekte olduğu memleketlerde sergilerin masraflarından dolayı satışı olması kaçınılmaz bir durumdu.<sup>363</sup> Hâlbuki modern sergi ve panayırarda perakende satışlara müsaade etmek, bu organizasyonları tekrar pazar şekline çevirmek anlamına geliyordu. Perakende satışın ancak daimi olmayan ve teşhir eşyasının derhal tecrübe edilmesini gerektiren sergilerde yapılması uygundu. Zira teşhircilerin perakende satış yapmasının birçok iktisadi sakıncası vardır. Bu zararın en önemlisi, eşya teşhir eden fabrikatörlerin uzun vadede esas alıcısı olan toptancı ve dükkân sahiplerini aradan çıkarmasının doğuracağı sonuçlardı.<sup>364</sup> Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki sergilerde, gerek sergicilik anlayışının henüz istenilen düzeyde olmaması gerekse ülkenin içerisinden geçtiği dönemin koşulları sergilerin numune panayırı hüviyetinin yanı sıra hayvan satışlarının yapıldığı hususi panayırlardaki gibi alış verişinde yapılmasını kaçınılmaz kılmıştı.

Sergi ve panayırlar gerek yurt dışında gerekse yurt içerisindeki etkinliklerinde ticari tanışmalara ve samimi dostluklara sahne olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, cumhuriyetin kurucularının milli iktisadı oluştururken yerli girişimci sınıfın ekonomiye hâkim olması isteklerinin de ticari sergiler vasıtasıyla gerçekleşeceği anlaşılmaktadır.

Ticaret sergisi olarak adlandırdığımız sergilerin bir kısmında perakende satış yapılmış, bir kısmında ise teşhir edilen numuneler üzerinden toptan siparişler alınmak suretiyle satışlar gerçekleştirilmiştir.

---

<sup>361</sup> Doğan Duman, “Yerli Malı Haftaları”, *Tarih ve Toplum*, c.19, Sayı 111, s.144

<sup>362</sup> Bilsay Kuruç, “Atatürk Döneminde Dünya Ekonomisinde Gelişmeler”, *Atatürk Dönemi İktisat Politikaları*, s.60

<sup>363</sup> Cumhuriyet, 7 Ağustos 1934

<sup>364</sup> Muhlis Etem, *Sergi ve Panayır*, s.19

### 3.1. Sanayi Ticaret Sergileri

Bu sınıfta ele alınan ticaret sergileri, müstakil olarak ticaret sergisi adıyla düzenlenmemiştir. Daha çok bu sergiler Ankara, İzmir, İstanbul ve Bursa gibi şehirlerde “Sanayi Sergileri” adıyla tertip edilmişler ve bu sergiler bünyesinde satışlar gerçekleşmiş olduğundan ticaret sergileri adı altında değerlendirilmişlerdir.

Tertip edilen sanayi sergilerinin amacı, yerli sanayimizin içinde bulunduğu durumu görmek, yıllar içerisinde aldığı mesafeyi değerlendirmek suretiyle ülke çapında faaliyette bulunan sanayi esnafının tanışmalarını temin etmektir. Ancak ülkenin içinden geçtiği dönemin şartları, gerekse düzenlenen sergilerin teşhirciler ve tertip heyetleri açısından ortaya çıkan masraflarının minimize edilmesi arzusu, sergicilik geleneğinin doğasına terste olsa perakende satışların yapılmasına neden olmuştur. Bunun ilk örneği; 1923 yılında Konya’da düzenlenen halıcılık sergisinde görülmüştür. İktisat Vekâleti’nin girişimleriyle açılan bu serginin açılış amacı halı satışlarının arttırılmasıdır.<sup>365</sup> Birkaç yıl aradan sonra 1927 yılında Ankara’da Ticaret Vekâleti’nin teklifi ile açılan Sanayi Sergisinde de satışlar yapılmıştır. Bu sergide halkın beğenisine sunulan sanayiye ait numuneler ile halılar yerli ve yabancı ziyaretçiler tarafından değerleri üzerinden satın alınmıştır.<sup>366</sup>

İzmir İktisat Kongresi’yle başlayıp ilerleyen yıllarda Ankara ve İstanbul başta olmak üzere, düzenlenmeye başlanan sergilerin ortaya çıkardığı iç piyasadaki hareketlilik 1929 dünya ekonomik buhranı ile sekteye uğramıştı. Dünya ekonomik buhranının ortaya çıkardığı bu durum, ekonomideki sarsıntıyı atlatmada geleneksel el sanatlarımıza dayalı küçük sanayi diye adlandırdığımız el tezgâhlarının ve elişlerinin önemini yeniden arttırmıştı. Zira Ankara ve İstanbul’da düzenlenen küçük el sanatları sergileri ile ticari canlılık yeniden sağlanmaya çalışılmış, bu durum büyük sanayimizin yeniden toparlanmasına kadar ekonomimizin can simidi olmuştur.

Bu dönemde kurulan Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, iktisadi buhranın etkilerini en aza indirmek ve iç piyasada yaşanan daralmanın önüne geçebilmek için yerli ürünlerin kullanımını teşvik etmişti. Cemiyet bu düşüncesini ileriki dönemde “Yerli Mallar Sergileri” düzenlemek suretiyle hayata geçirmiş, bu sergiler vasıtasıyla üretimde yeniden bir canlanma meydana gelmiştir. Bu canlanma ile birlikte artan talep

---

<sup>365</sup> Tanin, 1 Temmuz 1923

<sup>366</sup> Cumhuriyet, 3 Şubat 1927

karşısında, iç piyasadaki alıcıların malları tüketiciye ulaştırmada yaşadıkları sorunların artması daimi satış noktalarının (Daimi Sergi Binası) kurulmasını gündeme getirmiştir.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin "Yerli Mallar Sergileri"ni düzenlemezdence önceki ilk işi, Ankara'da toplanacak olan Sanayi Kongresi vesilesiyle bir "Milli Sanayi Numune Sergisi" açmak olmuştur. 100'e yakın milli firmanın iştirak ettiği bu sergi satışı yapılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'da ziyaret ettiği bu serginin satış bölümünden Buldan işi bürümcek ile İstanbul Esirgeme Derneği reyonundan sofa takımı satın almıştır.<sup>367</sup>

İki yıl aradan sonra Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara'da Evkaf Apartmanı sinema salonunda Üçüncü Sanayi Sergisini açmayı kararlaştırmıştı. Sergi nizamnamesine göre açılacak sergi satışı olacaktır.<sup>368</sup> Üçüncü Sanayi Sergisi'nde teşhir edilen ve satışa sunulan ürünlerin zarafeti, kalitesi ve ucuzluğu karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen halk, bu ürünleri ilk kez görmüştü. Hiç şüphesiz bu durumun ortaya çıkmasında milli fabrikalarımızın ürettikleri malları perakende mağazalarında satmaya çalışması etkili olmuştur. Bu durumun önüne geçilebilmesi için, milli sanayi ürünlerimizin tanıtılması ve satışı amacıyla milli fabrikalarımızın kendi satış teşkilatlarını biran evvel kurmaları gerekmektedir.<sup>369</sup> Bu sergide halkı teşvik etmek ve alış verişe yönlendirmek için ürünlerin ucuza satılması, Ankaralı esnaflar tarafından zarara uğradıkları gerekçesiyle şikâyet konusu olmuştur.<sup>370</sup> Aynı yıl içerisinde Konya'da, Birinci Milli Sanayi Sergisi 60 yerli müessesenin katılımıyla düzenlenmiş ve satışların yapıldığı bu sergi büyük ilgi görmüştür.<sup>371</sup> İlk sergide elde edilen başarı, Konya'da bir yıl sonra İkinci Sanayi Sergisi'nin açılmasını sağlamıştır. Ancak, bu serginin de satışı yapılacak olması Konya'da ki yerli esnafın büyük tepkisini çekmiştir. Sergiden şikâyetçi olan esnaflar, ilk sergideki satışlardan dolayı büyük zarar ettiklerini dolayısıyla ikinci serginin de satışı olmasının kendileri için büsbütün yıkım olacağını belirtmişlerdir.<sup>372</sup>

Düzenlenen bu genel sergilerin yanı sıra müstakil sergilerde açılmış ve bu sergilerde de teşhir edilen ürünler satışa sunulmuştur. Buna en iyi örnek: Ankara'da Sanayi Mektebi öğrencilerinin açmış olduğu sergidir. Sergide okulun madencilik,

---

<sup>367</sup> Vakit, 22 Nisan 1930; Cumhuriyet, 22 Nisan 1930; Ayın Tarihi, c.22, Mayıs 1930, s.6305

<sup>368</sup> Akşam, 28 Mart 1932

<sup>369</sup> Cumhuriyet, 14 Mayıs 1932

<sup>370</sup> Akşam, 2 Mayıs 1932

<sup>371</sup> Cumhuriyet, 11 Temmuz 1932

<sup>372</sup> Vakit, 17 Haziran 1933

demircilik ve elektrik bölümü öğrencilerinin yapmış oldukları eşyalar ile mobilya takımları makul fiyatlarla satışa sunulmuştur.<sup>373</sup>

Sanayi Ticaret Sergilerine yönelik en iyi örnek: Ankara’da Sergi Evi’nde açılan Kömür Sergisidir. 1936 yılından itibaren İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nı uygulamaya koyan devlet, milli iktisadımızın gelişmesinde çok önemli bir yere sahip olan “Üç siyahlar”ın (kömür, demir ve petrol) madencilik, makine ve madeni eşya sanayine kazandırılmasını istemiştir. Bu amaçla devlet 16 Ocak 1937 yılında Ankara Sergi Evinde “Kömür Yakan Vesait ve Teshin Aletleri Sergisi” açmaya karar vermiştir.(bkz. Sanayi Sergileri)

Uluslararası yapılan bu sergi için hazırlanan nizamnamede; kömür sergisinde teşhir edilen ürünlerin, sergi süresince stantlarda kalmak koşuluyla satılabileceği ve gümrük vergisinin yalnızca satılan mallar üzerinden alınacağı belirtilmiştir.<sup>374</sup> Örneğin: Kömür sergisinde bir Türk firması, ilk günde 2 bin soba satışı gerçekleştirmiştir.<sup>375</sup> Bu sergilerde halkın satışlara olan ilgisi bir anlamda milli sanayimize kendisini test etme fırsatı sunmuş ve ortaya çıkan sonuçlar, kendilerini daha da geliştirmede itici bir güç olmuştur.

---

<sup>373</sup> Vakıf, 25 Temmuz 1934

<sup>374</sup> “Beynelmilel Sergi- Nizamname”, Milli Kütüphane, , 1937-AD 99, s.8-9

<sup>375</sup> Tan, 25 Nisan 1937

### 3.2. Ziraâ Ticaret Sergileri

Sanayi Ticaret Sergilerinde olduğu gibi, Ziraâ Ticaret Sergileri de müstakil ticaret sergisi olarak düzenlenmiş değillerdi. Genel sergiler ya da Ehli Hayvan Sergilerinde yapılan satışlar sonucu bu isimle adlandırıldılar.

Ziraâ sahadaki ticari amaçlı yapılan sergilerde, satışların daha çok hayvan sergilerinde ya da yöresel panayırılarda olduğu görülmüştür. Bunlardan ilki 1924 yılında Ankara Ziraat Mektebi tarafından, eski meclis bahçesinde açılan Arıcılık Sergisidir. Bu sergide teşhir edilen ballar, kilosu 120 kuruştan satılmıştır.<sup>376</sup> Bu dönemde ziraâ kalkınmada hayvan ıslahına büyük önem veren hükümet, ülkenin dokuz farklı yerinde hayvan sergileri açmayı kararlaştırmıştı. Bu sergilerden azami ölçüde yararlanabilmek amacıyla sergilerin satışı olmasına karar vermiştir.<sup>377</sup>

Düzenlenen bu sergiler ile o bölge halkı hayvancılığa teşvik edilmiş, sergilerde yapılan müsabakalar ile de yetiştirilen iyi cins at, inek, dana, koyun, katır gibi hayvanlara ödüller verilmiştir. Böylece üreticiler teşvik edilmişlerdir. Bu yolla, hem ülke genelindeki hayvan ırklarının ıslahı hem de hayvan sayısının artırılması hedeflenmiştir.

Ziraâ sahada yapılan ve alanında ilk olma özelliği taşıyan İstanbul Birinci Bahçivancılık ve Tavukçuluk Sergisi, ticari amaçlı satışların yapıldığı sergilerdendir. Bu sergiye bahçeciliğe ait kimyevi gübre, böcek ve haşeratla mücadelede kullanılan ilaçlar, alet ve edevatı satan firmalar katılmış, firmalar yaptıkları satışlardan %15 oranında sergi masrafı için sergi tertip heyeti bütçesine pay ayıracaklardı. Ayrıca sattıkları ürünleri üç gün sürecek olan sergi sonunda sahiplerine teslim edebileceklerdi.<sup>378</sup> İlk olmasına rağmen gösterilen ilginin büyüklüğünden ve elde edilen kazanç, ikinci bir serginin açılmasını gündeme getirmiş ve 1932 yılında açılmasına karar verilen sergi için 1.600 m<sup>2</sup> yer ayrılması kararlaştırılmıştır.<sup>379</sup> İkinci Tavukçuluk ve Çiçekçilik Sergisi'nde yumurtacılık ve çiçekçilik pavyonlarında satışlar yapılmıştır.<sup>380</sup>

Genel ziraat sergilerinin dışında Ayvacık gibi ufak yerleşimlerde her yıl düzenlenen ve çevresindeki bölgelerinde toplandığı, satışların olduğu ve bölge içi

---

<sup>376</sup> Vatan, 27 Kanun-ı evvel 1924

<sup>377</sup> Cumhuriyet, 10 Teşrin-i evvel 1927

<sup>378</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.172, Yer no: 193.12.00

<sup>379</sup> Akşam, 5 Mayıs 1932

<sup>380</sup> Son Posta, 29 Mayıs 1932

piyasa hareketliliğinin sağlandığı panayırlar yapılmıştır. Her yıl 26 Mayıs tarihinde geleneksel olarak düzenlenen Ayvacık Panayırı, bilhassa hayvan alım satımının yapıldığı ve insanların bir yıllık ihtiyaçlarını karşıladığı bir yerdi.<sup>381</sup> Batı Anadolu'nun ve Trakya havalsininin alış veriş için toplandığı bu panayırda 1933 yılında 15-16.000 liralık hayvan satışı ve 100.000 liralık diğer ürünlerin alım satımı gerçekleşmiştir.<sup>382</sup> Modern sergiciliğın yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte eski önemini yitiren bu tip panayırlar, sıradan eşyaların yok pahasına satıldığı, ticari ehemmiyetini kaybetmiş ve insanların eğlenmek- güzel vakit geçirmek için geldikleri yerler olmuştur.

Bu sergilere son örnek; Edirne'de düzenlenen Büyükbaş Hayvan Sergisidir. Bu sergide dereceye giren damızlık hayvanlar, Edirne ve Trakya valileri tarafından köyler yararına satın alınmıştır.<sup>383</sup>

Ziraî sahada düzenlenen sergilerde satışların yapılması hem üreticinin ve yetiştiricinin elindeki malı kısa sürede nakite çevirmesini sağlıyor, hem de rekabeti artırarak ziraî alandaki kalkınmayı ve gelişmişliğı hızlandırıyor. Zaten sergilerin düzenlendiğı dönemde, Türkiye'nin özellikle dış ülkeler ile rekabette ortaya koyabileceğı ürünlerin ziraat sahasından çıkması ve sanayi sektörüne göre piyasaya daha çabuk ve kolay ürün sürebilmesinin de rolü olmuştur.

---

<sup>381</sup> Vakıt, 3 Haziran 1934

<sup>382</sup> Vakıt, 16 Mayıs 1934

<sup>383</sup> Cumhuriyet, 9 Eylül 1937

### 3.3. Genel Ticaret Sergileri

Genel ticaret sergileri içerisinde en başta anılması gereken Manisa ticaret, sanayi ve ziraat sergisidir. 1926 yılının ziraat bakımından verimsiz geçmesi üzerine Manisa Ticaret ve Sanayi Odası, Manisa ticaretini canlandırmak amacıyla bir sergi düzenlemeyi kararlaştırmıştır. Bu sergi ile şehir içinden ve dışarıdan gelecek katılımcılar vasıtasıyla ticari bir canlılık sağlanması amaçlanmıştır. On gün devam edecek olan sergide her türlü mal alım satımının yapılması kararlaştırılmıştır.

Manisa Sergisi, bölge halkı ve çevre vilayetler için bile büyük bir olay olarak kabul edilmişse de, Manisa ve havalisi için büyük bir ekonomik atılıma vesile olacağı düşünülen sergide yöreye ait meşhur Gördes, Demirci ve Kula halılarının teşhir edilmemesi eksiklik olarak kabul edilmiştir. Manisa Ticaret, Sanayi ve Ziraat Sergisine getirilen en büyük eleştiri, serginin bölge halkının elinde parasının bulunmadığı bir ayda düzenlenmesinden dolayı yeterli alım satımın yapılamamış olmasıdır.<sup>384</sup>

İzmir halkı, iktisat kongresinde düzenlenen ilk sergiye ev sahipliği yapmalarına rağmen, Manisa sergisine kadar yeni bir sergi açma teşebbüsünde bulunmamışlardı. Manisa’da düzenlenen sergi ile birlikte, bir liman kenti olan ve ticari canlılığa sahip İzmir’de de vali ve yerel yöneticilerin harekete geçmesiyle ticari, sanayi ve ziraat bir sergi düzenlenmesi yeniden gündeme gelmiştir. Bu düşüncelerle şehre gelen yerli ve yabancı turistlere yerli mamulleri tanıtmak amacıyla “Sanatlar Mektebi” binasında Vali Kazım (Dirik) Paşa’nın girişimiyle İzmir Panayırı açılması kararlaştırılmıştır. Sergi İzmir’in kurtuluşuna atfen “9 Eylül Sergisi” adıyla isimlendirilmiştir.<sup>385</sup>

Başvekil İsmet Paşa’nın himayelerinde gerçekleştirilecek olan ilk 9 Eylül Sergisi, İzmir’in kurtuluş bayramını kapsayacak şekilde, her sene tekrar etmek ve ileride beynelmilel şekle dönüştürülmek şartıyla 1927 senesinde öncelikli olarak yerli ürünlerin teşhirine yönelik açılmasına karar verilmiştir. İzmir gibi senede 100 milyon liralık ihracat ve ona yakın ithalat yapan bir şehirde açılacak olan bu serginin mamulât, masnuat ve mahsulâtımıza müşteri bulmada önemli bir görev yapacağı belirtilmiştir.<sup>386</sup> İlk 9 Eylül Sergisi’nin yerli ürünlerin teşhirine yönelik olacağı belirtilmişse de, yurt dışından doğrudan veya temsilcilikleri aracılığıyla sergiye katılmak isteyenlerinde

---

<sup>384</sup> Mevlüt Çelebi, “Manisa Sergisi”, *Manisa Araştırmaları-2*, CBÜ Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa 2002, c.2, s.168-74

<sup>385</sup> Erman Şener, “Fuarların Tarihi ve İzmir Fuarı”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c.2, Sayı 7, s.56

<sup>386</sup> BCA, Fon kodu: 490.01.00, Yer no: 01.01.11; Milliyet, 5 Mayıs 1927; Bkz: Ek-16

başvurularını kabul edileceği belirtilmişti.<sup>387</sup> Sergiye katılacak olan tüccarlar, buldukları yerin ticaret odalarından alacakları vesikalar ile teşhir edecekleri malların nakliyesinde demiryolları idaresince yapılacak %50 indirimden yararlanacaktı.<sup>388</sup>

9 Eylül Sergisi Rusya, Lehistan, Almanya ve Belçika'dan katılımların olmasıyla beynelmil bir şekil almıştır.<sup>389</sup> Sergiye yurt içerisinden Adana, Samsun, Trabzon, Manisa, Muğla, Denizli, Balıkesir, Isparta, Konya ve İstanbul'dan müracaatlar yapılmıştır.<sup>390</sup> Sergide perakende satış yapmak isteyen firmalar pavyonlarını kiralamış ve sergi için hazırlamışlardır. 1927 yılındaki bu ilk sergiye 72'si yabancı olmak üzere toplam 388 müessese katılmıştır.<sup>391</sup>

İzmir Valisi Kazım Paşa 25 Eylül tarihinde, Başvekil İsmet Paşa'ya çektiği telgrafta serginin mesai bitiminde kapandığını ve serginin muvaffak olduğuna dair yerli ve yabancı bütün katılımcıların hemfikir olduklarını bildirmiştir.<sup>392</sup> Serginin kapanmasından kısa bir süre sonra İsmet Paşa'ya gönderilen bir telgrafta, elde edilen neticenin müspet sonuçlarından dolayı teşekkür edilmiş; gelecek yılki sergi için şimdiden tertip heyetinin belirlenerek dünyada ön plana çıkmış sergilerin idare heyetleriyle görüşmelere başlanmasının gelecek seneki 9 Eylül Sergisinin daha yüksek neticelere ulaşmasını sağlayacağı ifade edilmiştir.<sup>393</sup>

İlk olmasına rağmen 9 Eylül Sergisi'nin göstermiş olduğu başarı her kesimden ziyaretçinin takdirini kazanmıştır. Sergiyi ziyaret eden bir Rus gazetecisi, Sergi Gazetesi'ne verdiği demeçte: “ İzmir Sergisi Türk mahsulât ve masnuatını teşhir eden bir köşe değil, kabiliyet ve istidadının yüksekliğini gösteren bir sergidir.” demiştir.<sup>394</sup> Aynı takdirkâr ifadeleri serginin başarısından dolayı İzmir Valisini tebrik eden İsmet Paşa'nın telgrafında da görmekteyiz.<sup>395</sup>

İzmir iktisat çevreleri ve yöneticileri ilk serginin beklentilerin çok üstünde bir başarı göstermesi ve yerli- yabancı birçok müessesenin iştirak etmesinden dolayı 1928 senesinde de ikinci kez 9 Eylül Sergisini açmayı kararlaştırmışlardır. Sergi Heyeti Reisi, Başvekil İsmet Paşa'ya gönderdiği telgraf ile sergi çalışmalarına 23 Haziran tarihi

---

<sup>387</sup> Milliyet, 30 Haziran 1927

<sup>388</sup> Cumhuriyet, 14 Ağustos 1927

<sup>389</sup> Cumhuriyet, 16 Ağustos 1927

<sup>390</sup> Cumhuriyet, 19 Ağustos 1927; Milliyet, 19 Ağustos 1927

<sup>391</sup> “80. Yılında İzmir 9 Eylül Sergisi”, <http://www.izmirliyiz.com>

<sup>392</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.00, Yer no: 172.193.10

<sup>393</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.00, Yer no: 12.72.55

<sup>394</sup> Cumhuriyet, 26 Eylül 1927

<sup>395</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.00, Yer no: 12.72.51; Bkz: Ek-17

itibariyle başlanıldığını belirtmiştir.<sup>396</sup> Bu vesile ile sergi heyeti reisi, 4 Eylülde açılıp 20 Eylülde kapanacak olan 9 Eylül Sergisi'ne memleketimiz masnuat, mahsulât ve mamulâtının geniş bir biçimde teşhir edilebilmesi için tüccarların ve ilgililerin teşvik edilmesi için CHF yönetiminden yardım istemiştir.<sup>397</sup>

İzmir 9 Eylül Sergisi için, İstanbul Ticaret Odası tarafından tüccar ve sanayi esnafını teşvik etmek amacıyla afisler hazırlatılarak çeşitli yerlere astırılmış ve sergiyi tanıtmak için bir konferans düzenlenmiştir.<sup>398</sup> Aynı şekilde Bursa iktisat çevreleri de aralarında bir toplantı yaparak 9 Eylül Sergisi'ne Bursa olarak büyük bir pavyon ile katılmayı kararlaştırmıştır.<sup>399</sup> İstanbul ve Bursa iktisadiyat çevrelerinde İzmir sergisi için toplantılar yapılması ve ortak bir karar ile sergiye katılımın yüksek düzeyde tutulmasında CHF'nin yapmış olduğu propagandaların etkili olduğunun ifadesi olsa gerektir. Zira ilk sergide gerekse bundan önce değişik yerlerde yapılan sergiler için toplu bir karar alınmış değildi. Yine yapılan propagandaların etkili olduğunun bir başka kanıtı, ülkemizde kayıtlı bulunan bütün ticaret odalarından birer heyetin İzmir 9 Eylül Sergisini ziyaret etmesidir.<sup>400</sup>

Bütün bu gelişmeler, iktidar olan CHF'nin hükümet olarak ülke genelindeki iktisadi kalkınmada büyük rol oynayacağına inandığı sergileri desteklemesinin bir sonucudur. Ayrıca parti teşkilatlarının meseleyi sahiplenerek bütün ülke genelindeki bu tür faaliyetlere, buldukları bölgelerin esnaf, tüccar ve sanayicilerini teşvik etmelerinin de katkısı olmuştur.

Sergi tertip heyetinin, 1927 yılındaki sergiye göre katılımın daha fazla olduğu bu sergide hâsılâtın geçen yıla göre nasıl olacağına dair merakı bir hayli fazlaydı. Zira ilk 9 Eylül Sergisinde 40.000 lira hâsılât olmuştu.<sup>401</sup> İkinci sergide olacak olan hâsılât aynı zamanda serginin ilk sergiye göre elde ettiği başarıyı da gösterecekti.

Ticaret ve Sanayi Odasının verilerine göre, 10 Eylül 1928'de açılmış olan<sup>402</sup> İkinci 9 Eylül Sergisi'ne yerli ve yabancı 518 firma katılmıştır. Katılımcıların 58'i Ticaret ve Sanayi Odası, 302'si Türk ve 155'i yabancı firmadır. Sergiye katılan ülkeler ve müesseselerin dağılımı şöyledir: Almanya 61, İtalya 35, Rusya 16, Fransa 11,

---

<sup>396</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.00, Yer no: 172.193.11

<sup>397</sup> BCA, Fon kodu: 030.01.00, Yer no: 01.01.30

<sup>398</sup> İkdâm, 14 Ağustos 1928

<sup>399</sup> İkdâm, 21 Ağustos 1928

<sup>400</sup> İkdâm, 24 Ağustos 1928

<sup>401</sup> Milliyet, 22 Ağustos 1928

<sup>402</sup> Son Saat 8 Eylül 1928; Bkz: Ek-18

İngiltere 8, Amerika 9, Çekoslovakya 4, İsviçre 5, Avusturya 1, Macaristan 2, Belçika 1, İsveç 1 ve Yugoslavya 1'dir. Katılımın bu kadar yüksek olduğu ikinci 9 Eylül sergisini toplam 68.214 kişi ziyaret etmiştir.<sup>403</sup>

1928 yılındaki sergide, özellikle 20 liraya satılan yerli trikotaj ürünlerimiz ziyaretçiler tarafından çok beğenilmiş ve Avrupa'dan ithal edilen trikotaj ürünleriyle kıyaslanamayacak oranda kaliteli olduğu belirtilmiştir. Birçok ürünün alıcı bulmasına rağmen halıcılık pavyonlarında teşhir edilen ürünlerin beğenilmişte olsa satışının yapılamaması şikâyet konusu olmuştur. Satışların istenilen ölçüde olmamasında ürün pavyonlarındaki muhatapların yetersiz kalması ve teşhir edilen ürünlerin cins ve özelliklerine göre sıralanmayışı etkili olmuştur.<sup>404</sup> Yabancı müesseselerin pavyonlarında teşhir edilen ürünlerin kalitesi ve zarafeti yerli ürünlerden farksız olmasına rağmen, her pavyonda ürünler hakkında bilgi veren rehberlerin olması dikkatleri buralara çekiyordu.<sup>405</sup> Bu da bizdeki sergicilik anlayışının çok yeni olmasından kaynaklanıyordu. Özellikle sergilerde rehberlik teşkilatının teşekkül etmemiş olması ziyaretçilerin tam manasıyla sergilerden istifade edememesine sebep olmaktaydı. Dolayısıyla sergilerden istenen ticari canlılığında bu erken dönemdekilerde, istenilen oranda olmamasına yol açıyordu.

1928 senesi 9 Eylül Sergisi'ne ait hâsılatın ne olduğuna dair bir bilginin dönemin gazetelerinde yer almamış olması, sergideki satışların istenilen seviyede olmamasına bağlanabilir. Çünkü bu dönemin basınında sergi ile ilgili çıkan haberlerde, sergideki teşhir problemlerine ve rehberlik eksikliklerine vurgu yapılmıştır.

1928 senesinden sonra, büyük bir heyecanla başlayan 9 Eylül Sergileri'ne ara verilmiştir. Ta ki 1932 senesinde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin İzmir Şubesi'nin Vali Kazım Paşa başkanlığında yaptığı toplantıya kadar. Bu toplantıda uzun tartışmalar yaşanmışsa da zamanın kısıtlı olmasından dolayı 1932 senesi içerisinde böyle bir serginin düzenlenemeyeceğini ve bundan sonrada, 9 Eylül Sergisi'nin ancak beynelmilel olması halinde düzenlenebileceğine karar verilmiştir. Bu toplantıda Ege Bölgesi Ticaret Müdürü Ziya Bey, Hopa ile Mersin arasındaki rıhtımlara uğrayacak ve bu rıhtımlarda Ege Bölgesi'ndeki mahsul ve mamulleri teşhir edecek bir "Seyyar Sergi Gemisi" düzenlenmesini teklif etmiştir. Vali Kazım Paşa ve toplantı üyelerince de

---

<sup>403</sup> İkdâm, 19 Eylül 1928; Milliyet, 19 Eylül 1928; Cumhuriyet, 19 Eylül 1928

<sup>404</sup> İkdâm, 15 Eylül 1928

<sup>405</sup> İkdâm, 17 Eylül 1928

makul karşılanan bu teklifin bir sonraki toplantıda görüşülmesi kararlaştırılmıştır.<sup>406</sup>

Düzenlenecek olan bu seyyar serginin, İzmir ile ülkemizin diğer köşeleri arasındaki ticari ve iktisadi ilişkileri güçlendireceğine ve ülkemiz iktisadiyatının gelişmesine büyük katkı sağlayacağına inanılmaktaydı. Bu seyyar sergiyle büyük masraflara katlanamayarak İzmir'e kadar gelemeyen geniş halk kesiminin ayağına kadar gidilmiş olunacaktır. Böylece, yapılan satışlar ile bir yılda reklamlar yoluyla yapılandır daha büyük neticelerin alınacağı tahmin edilmekteydi. Aslında bütün bu girişimler ülke genelinde iktisadiyat çevrelerinde meydana gelen bir arayışın sonucudur. Ülkenin hızlı bir kalkınma hamlesinde bulunabilmesi ve çağdaşlaşmayı yakalayabilmesi için bu çabaların varlığına ihtiyaç olduğu da bir gerçektir.

Beş yıl gibi bir aradan sonra İzmir Belediyesi, yine 9 Eylül Kurtuluş Bayramı çerçevesinde bir panayır düzenlemeyi kararlaştırmıştı. Kurtuluş Bayramı etkinlikleri çerçevesinde İzmir'e 100- 150 bin insanın geldiğini düşünen yetkililer, bu vesileyle tertip edilecek olan panayırdan 2.000.000 liralık bir hâsılatın elde edilebileceğini düşünüyorlardı.<sup>407</sup> Açılacak olan panayırın Ege Bölgesinin ihracat ürünlerinin hasat mevsimine denk gelmesinden dolayı, limana yüzlerce vapurun gelmesi ve binlerce seyyahın panayıra ziyaret edecek olması da panayırdan beklentileri arttırmıştı.

1933 yılındaki panayırın beklentilere cevap vermesi üzerine 1934 yılında Beynelmillel Dördüncü 9 Eylül Sergisi'nin düzenlenmesine karar verilmiştir. Bundan önce düzenlenen ilk üç sergi, memleket mahsulleri ve mamullerine yönelik olarak yapılmış, fakat yurt dışından da iştirak etmek isteyenlerin de başvuruları kabul edilmiştir. 1934 yılında düzenlenen 9 Eylül Sergisi ilk defa resmi olarak "Beynelmillel" şekilde düzenlenmesine karar verilen sergiydi. 26 Ağustos- 12 Eylül 1934 tarihleri arasında düzenlenecek olan bu sergi için hazırlıklar daha dikkatli yapılmaktaydı.<sup>408</sup>

Hükümette beynelmillel tertip edilmesi nedeniyle sergiye iştirak edecek olan yabancı memleket firmaları için düzenlemeler yapma gereği duymuştur. Yapılan düzenlemeye göre, teşhir edilecek yabancı memleket eşyası için 1 Ağustos 1934'ten başlayıp serginin kapanış tarihinden 1,5 ay sonrasına kadar yürürlükte kalacak aşağıdaki kararlar alınmıştır. 1- 9 Eylül Sergisinde teşhir edilmek üzere getirilen yabancı memleket mallarının satılarak ülkemize ithali sırasında mevcut ticaret antlaşmaları

---

<sup>406</sup> Cumhuriyet, 7 Ağustos 1932

<sup>407</sup> Vakıf, 23 Mayıs 1933

<sup>408</sup> Vakıf, 25 Mayıs 1934

geçerli olacaktır. 2- Bu eşyadan sergi süresince satılmış olanların, satış bedelleri mukabilinde 200 liraya kadar döviz ihracına izin verilir. 3- Bir teşhircinin 3.000 liradan fazla döviz ihraç etmesini zaruri kılan hallerde, ödeme ölçüsü lehimize olan memleketler eşyası için İktisat Vekâletince bu sınırın aşılmasına müsaade edilir. Klering<sup>409</sup> mukavelesi yapılmış olan memleketler kaynaklı olan bu eşyanın, her bir teşhircisi tarafından yapılan satışlar 3.000 liraya ulaştığı takdirde ortaya çıkan fazlalık Klering hükümleri çerçevesinde ödenir.<sup>410</sup> Alınan bu kararlar ile 9 Eylül Sergisinde, yurt dışından katılan firmalar ile yapılacak alışverişlerde gerekli kolaylıklar sağlanmış ve ticaretimiz lehine yeterli koruma temin edilmiştir.

Beynelmielel 9 Eylül Sergisinin daha verimli geçmesi ve yurt içinden katılımın daha fazla olması için İzmir Belediye Reisi Behçet Salih Uz, İstanbul Ticaret Odasından ricada bulunarak; her yıl geleneksel olarak İstanbul'da düzenlenen "Yerli Mallar Sergisi" nin düzenlenme tarihini 20 Temmuz- 5 Ağustos olacak şekilde öne çekilmesini istemiş ve bu teklif Ticaret Odası tarafından olumlu karşılanmıştır.<sup>411</sup> Ticaret ve Sanayi Bakanı, Yugoslavya'nın açılacak olan Beynelmielel 9 Eylül Sergisine iştirak edeceğini bu vesileyle Yugoslavya adına sergiden sonra İstanbul'da daimi bir sergi açılacağını bildirmiştir.<sup>412</sup> Bu sergiye Yugoslavya'dan başka İngiltere, Sovyet Rusya, Japonya ve Yunanistan iştirak etmiştir.<sup>413</sup>

Pavyonların 25 ila 500 lira arasında bir bedelle kiralandığı sergide, yurt dışından katılan firmalar toptan satış yapabileceklerdi. Ayrıca sergiye katılmak isteyenler için Devlet Demiryolları İzmir'e gidiş dönüşlerde %40, İzmir- Kasaba Demiryolları %70, Şark Demiryolları %50, Güney Demiryolları %30 ve Romanya Demiryolları %70 indirim yapmıştır.<sup>414</sup> İlk Beynelmielel 9 Eylül Sergisi, Başvekil İsmet Paşa tarafından Hariciye ve Adliye vekillerinin de katılımıyla açılmıştır.<sup>415</sup>

İlk beynelmielel sergi olmasına rağmen Dördüncü 9 Eylül Sergisi, numunelerin çeşitliliği ve katılımın çokluğu ile başarılı bir organizasyon olmuştu. Serginin başarılı olması 1935 yılında açılması istenilen 9 Eylül Sergisi için hazırlıkların erken

---

<sup>409</sup> Klering; Genel olarak borç ve alacak ilişkilerinde denkleştirmenin nakit ödenmeden belirlenmesi işlemidir.

Klering Antlaşması; İki ülke arasındaki borç ve alacakların takas odaları aracılığıyla takas ve mahsup işlemlerinin yapılmasına ilişkin antlaşma ( *Ecopedia Ansiklopedisi*)

<sup>410</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01 Yer no: 02.44.30.20

<sup>411</sup> Vakıf, 28 Mayıs 1934

<sup>412</sup> Vakıf 24 Temmuz 1934

<sup>413</sup> Vakıf 1 Ağustos 1934

<sup>414</sup> Zaman, 26 Ağustos 1934

<sup>415</sup> Zaman, 27 Ağustos 1934

başlamasına neden olmuştur. 1935 yılındaki serginin daha mükemmel olması ve seyyah vapurlarının sergi döneminde İzmir limanına uğraması için turist acentelerine mektupların gönderilmesine karar verilmiş; bununla birlikte Türk Ofisi aracılığıyla panayıra ve Türk mahsullerine ait bilgilerin yer aldığı broşürlerin dünyanın her tarafındaki ticaret ofislerine gönderilmesi kararlaştırılmıştır.<sup>416</sup> Diğer taraftan 1935 yılı 9 Eylül Sergisi tamamıyla İktisat Vekâletinin gözetiminde kurulacaktı. Ayrıca İktisat Vekâleti aldığı bir kararla yurt dışından sergiye iştirak edeceklere büyük kolaylıklar sağlamıştı. Buna göre; Türkiye ile Klering Antlaşması yapmış ülkelerden gelen müesseseler, teşhir ettikleri malları klering hesabı yapılmak şartıyla satabileceklerdi. Bu gibi malların sergi esnasında ve sonrasında toplu olarak başkasına devri yasaklanmıştı.<sup>417</sup>

Bu arada sergicilik âleminde görülen değişim iktisadi çevrelerde yeni bir tartışmaya yol açmış ve 1934 İzmir 9 Eylül Sergisi'yle başlayan süreçte, ülkemizde düzenlenecek sergilerin nasıl olması gerektiği hususları iktisadi çevrelerde ve basında tartışılmaya başlanmıştır. İktisat Vekâleti 1935'teki 9 Eylül Sergisi düzenlenmezden önce ilgili kurum ve kuruluşların düşüncelerini almak ve bunlar üzerinde ortak mutabakata varmak için çalışma başlatmıştı. Bu konuda en kapsamlı raporu İstanbul Ticaret Odası sunmuştur. Raporda: “ Bu zamana kadar Türkiye’de yapılan sergiler, şekil ve mahiyet bakımından yanlıştır. Sergilerin satışlı olması mahalli zanaat ve ticarete zararlı olmuştur. Bundan sonra yapılacak sergilerin bu gibi zararlarını önlemek ve sergileri hedefsiz bir panayır halinden kurtarmak için sergilere, bizim İzmir 9 Eylül Sergisi ve Yunanlıların Selanik Sergisinde yaptığı gibi uluslararası vasıf kazandırılmalı ve yabancı müesseselerin katılımı temin edilmelidir.”<sup>418</sup> denilmiştir.

İstanbul Ticaret Odasının sunmuş olduğu bu rapor aslında bu zamana kadar Türkiye’de düzenlenen sergilerin genel problemini ortaya koyuyordu. İlk kez 1934 yılındaki 9 Eylül Fuarıyla beynelmilel bir sergi düzenlenen ülkemizde, bundan sonraki sergilerin mahiyet ve manasının değiştirilmesine önemli katkı sağlanmıştır. Ancak ülkemizin yeni kalkınmakta olan bir sanayiye sahip olması ve bu sanayinin daha çok küçük atölye ve tezgâhlardan ibaret olması, sergilerde satışı kaçınılmaz kılıyordu. Nitekim 1934 yılındaki 9 Eylül Sergisi’nde, yurt dışından iştirak eden firmaların toptan

---

<sup>416</sup> Vakıf, 20 Teşrin-i evvel 1934

<sup>417</sup> Kurun, 22 İkinci teşrin 1934

<sup>418</sup> Cumhuriyet, 12 Mayıs 1935

ve perakende satış yapmasına izin verilmişti. Hâlbuki modern sergicilikte satıştan çok yeni iş bağlantılarının yapılması önemliydi.

İktisat Vekâletinin gözetiminde ve desteğinde, Ulusal Artırım ve Ekonomi Birliği tarafından düzenlenen 1935 İzmir 9 Eylül Beynelmilel Fuarı, İktisat Vekilli Celal Bayar tarafından açılmıştı. Sergi öncesinde İktisat Vekâletinin, ülkemizdeki sergiciliğin nasıl olması gerektiği konusunda yaptırdığı araştırmada ortaya çıkan “Satışsız yapılması” görüşüne rağmen bu sergide de yerli ve yabancı katılımcıların mallarını perakende olarak satabilecekleri ve bu satışların her türlü kazanç vergisinden muaf olacağı bildirilmiştir.<sup>419</sup>

1935'teki 9 Eylül Fuarı'nın, özellikle ticaret ve sanayi alanlarında çok sınırlı kalması, hükümeti harekete geçirmiştir. Dâhiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri olan Şükrü Kaya yayınladığı bir genelgeyle; hükümetin 9 Eylül Sergisi'nin uluslararası hale getirilmesine büyük önem verdiğini, bu nedenle 1936 yılında yapılacak olan sergiye yurt çapında katılımın geçen yıllardan fazla olmasını bunun için sanayi ve ziraat odalarının daha fazla gayret sarf etmelerini istemiştir. Bu gayretin sağlanabilmesi için CHP teşkilatlarının büyük bir alaka ve gayret göstermelerini; gazete, radyo ve diğer şekillerde yapılacak yayınların aralıksız sürmesi için çaba sarf etmelerini istemiştir. Şükrü Kaya bu isteklerini dile getirdikten sonra, “Serginin Başbakanımız İsmet İnönü tarafından açılacağını ayrıca kayıt ve işaret etmek isterim!”<sup>420</sup> notunu düşerek meselenin kendilerince ne denli önemli olduğunun altını çizmiştir. Bu durum, iç ve dış ticaretin canlandırılmasında, dolayısıyla iktisadi kalkınmada büyük rol verdikleri sergilerin hükümet tarafından bir prestij konusu olarak algılandığının ifadesidir.

1936 Beynelmilel 9 Eylül Fuarı'na yurt dışından geleceklere 1935 yılında olduğu gibi, yine ücretsiz pasaport vizesi verilmesine ve sergi süresince bu pasaporta sahip olanların Türkiye'ye girmelerine ve oturmalarına müsaade edilmesine karar verilmiştir.<sup>421</sup> Bu karar ile hükümetin yurt dışından katılımlara nedenli önem verdiği görülmektedir. Nitekim serginin açılışında konuşma yapan İsmet İnönü, her yıl sergiye Rusya'nın, Yunanistan'ın ve Mısır'ın katılımlarının serginin beynelmilel camiada rüştünün ispatı olduğunu belirtmiştir. Konuşmasının devamında İnönü, 9 Eylül Sergisini milli bir toplantı yeri olarak görmek istediklerini, böylelikle memleketimizdeki iktisadi

---

<sup>419</sup> Zaman, 22 Ağustos 1935; Bkz: Ek-19

<sup>420</sup> BCA, Fon kodu: 490.01.0.0, Yer no:03.13.14

<sup>421</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.1.2, Yer no: 61.5.5

hareketliliği gösterebileceklerini ve bunun iç ve dışta dikkatleri üzerimize çekeceğini söylemiştir. İktisadi münasebetlerde tanımak ve tanıtmanın önemli olduğunu, sergiye katılan vilayetlerin burada yapacakları satışa büyük önem vermeleri gerektiğinin altını çizmiştir. İnönü serginin iç ticaretimizin canlanmasına büyük hizmet edeceğini ancak bu sergide vilayetlerin yeterli oranda ilgi göstermemeleri nedeniyle, özellikle sanayi ve ziraata ait örneklerin yetersiz kaldığını belirtmiştir.<sup>422</sup>

Başbakanın, 9 Eylül Sergisi'ne ülke içerisinde katılımı yeterli bulmaması ve ülkemizde üretilen sanayi ve ziraat ürünlerimizin yeterince tanıtılmaması hususundaki sitemleri üzerine Ankara Türk Ofisi Reisi Doktor Necdet Alkin incelemelerde bulunmuş, özellikle ürünlerimizin üretim kalitesi ve satışı hususlarını araştırmıştır. Ayrıca 1937 sergisinin daha nitelikli yapılabilmesi ve modern sergiciliğin gereklerini yerine getirebilmek için Leipzig, Brüksel, Bari, Viyana ve Paris beynelmilel sergileri nizamnamelerini incelemeyi kararlaştırmıştır.<sup>423</sup>

İçeriden ve dışarıdan katılımın istenilen düzeyde olabilmesi için büyük çabaların gösterildiği, tanıtım broşürlerinin Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca hazırlandığı<sup>424</sup> 1936 Beynelmielel 9 Eylül Fuarına 225 firma iştirak etmiş, ayrıca 90 Ticaret Odası katılmıştır.<sup>425</sup> Fuarı 193.392 kişi ziyaret etmiştir.<sup>426</sup>

İç ve dış ticaretimizin inkişafı için büyük bir tanıtım yeri olan 9 Eylül Fuarı'nın 1937 yılı sergisi, İktisat Vekili Celal Bayar tarafından açılmıştı. Yerli ve yabancı birçok firmanın katıldığı sergi, 5 gün gibi kısa bir sürede 150 bin kişinin ziyaret akınına uğrayarak Türkiye sergicilik tarihinde bir rekora imza atmıştı. 1937 sergisinin ulaştığı bu başarı Balkanlar'daki sergilerin dahi bu zamana kadar ulaşabildiği bir rakam olmamıştı. Nitekim bu başarı sergiyi izlemeye gelen The National Geographic Magazin muhabiri Mr. Bernand tarafından da takdîr-kâr sözlerle ifade edilmiştir. Mr. Bernand, sergiyi hamle yapan Türkiye'nin reklamcılık sahasında Amerikan orijinalitesini geride bırakan bir eseri olarak değerlendirmiştir.<sup>427</sup>

---

<sup>422</sup> Akşam, 2 Eylül 1936

<sup>423</sup> Akşam, 8 Eylül 1936

<sup>424</sup> "Sergiler ve Panayırlar", *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.52, Nisan 1936, s.147

<sup>425</sup> Cumhuriyet, 2 Eylül 1936

<sup>426</sup> Akşam, 13 Eylül 1936

<sup>427</sup> Son Posta, 28 Ağustos 1937

1937 Beynelmillel 9 Eylül Sergisi, 400 bin kişi tarafından ziyaret edilerek başarısını ispat etmiştir.<sup>428</sup> Böylece 1934 yılından bu zamana dek beynelmillel olarak düzenlenen 9 Eylül Sergisi, iktisat çevrelerinin ve hükümetin çabalarının boşa gitmediğinin göstergesi olmuştu. Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak her geçen gün daha da önem kazanan sergiler, özellikle İzmir 9 Eylül Fuarı'nın beynelmillel bir şekil almasıyla milli ekonomimizin canlanmasında ve Avrupa ile rekabet edebilecek birikim ve tecrübeye kavuşmasında büyük öneme sahip olmuştu. Diğer taraftan, bu sergiler vasıtasıyla ülkemizin bu sahada kat ettiği mesafenin de görülmesine olanak sağlanmıştır.

1938 yılındaki serginin açılışında yaptığı konuşmada bu hususa değinen Başbakan Celal Bayar, sergiler için “Kemalist rejimin ekonomi sahasında çağdaş, büyük ve enerjik adımlarının her sene izlendiği yerdir.” diyerek sergilerin ülkemiz için ne anlam ifade ettiğinin altını çizmiştir. Aynı konuşmasında Bayar, 1927 senesinde sanayi şubelerinde 32.000.000, 1931 senesinde 105.000.000 ve 1937 senesinde de tahmini 255.000.000 liralık bir üretim yapıldığını, yine alım gücünün de giderek arttığını ve 1932 de 86.000.000 liralık, 1937 de ise 114.000.000 liralık ithalat yapıldığını belirterek her geçen gün ülkemizde alım ve satımın arttığını söylemiştir.<sup>429</sup> Böylece Başbakan Celal Bayar, Kemalist rejimin ilk günlerden itibaren takip ettiği programlı bir iktisat politikasıyla kısa sürede ülkede hedeflenen iktisadi kalkınmanın yakalandığının altını çizmiş oluyordu. Konuşmanın yapıldığı yerde bu anlamda dikkat çekiciydi. Zira İzmir İstiklal Savaşı'nda düşmanın denize döküldüğü yerdin. İktisadi savaşında bayraktarlığını yapmıştı. Hiç şüphesiz daha ilk günden itibaren büyük destek verilen sergicilik faaliyetlerinin, bahsedilen hedeflerin yakalanmasında başat rol oynadıklarının ilanından başka bir şey değildi.

---

<sup>428</sup> Tan, 20 Eylül 1937

<sup>429</sup> “Başvekil Bay Celal Bayar'ın Yeni Nutku”, *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.54, Eylül 1938, s.366-67

### 3 4. Yerli Mallar Sergileri

1929 Dünya ekonomik buhranının bütün dünyada meydana getirdiği etkilerden nasibini alan ülkemiz, bu etkileri en aza indirebilmek için bir dizi önlem almıştı. Bu doğrultuda devlet, ilk iş olarak ekonomide korumacı bir politika izlemeye başlamıştır. İçeride yerli ürünlerimizin tüketimini özendirmek ve halkı tutumlu olmaya teşvik etmek olarak belirlenen bu politika, dışarıda da ürünlerimizi alan ülkelerin mallarını alma şeklinde ortaya çıkmıştı. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin şahsında hayata geçirilen bu politikanın, ülke genelinde uygulanabilmesi için yerli ürünleri tanıtmak amacıyla, ilki 1930 yılında olmak üzere “Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası” düzenlenmeye başlanmıştır.<sup>430</sup> Cemiyet bununla birlikte halkın yerli ürünlere olan ilgisini arttırmak, üretilen ürünler hakkında halkı bilgilendirmek ve yerli mallara karşı oluşan güvensizliği ortadan kaldırmak amacıyla “Yerli Mallar Sergileri” düzenlemiştir. Ancak ilk Yerli Mallar Sergisi, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti henüz kurulmazdan evvel, Milli Sanayi Birliği tarafından İstanbul’da Galatasaray Lisesi binasında açılmıştır.<sup>431</sup>

Yerli ürünlerin tüketimine yönelik faaliyetlerin hız kazandığı 1930’lu yıllarda iş o kadar ileri götürülmüştür ki, yerli malı ürün kullanmak yurtsever olmanın ve ulusal bir ahlaka sahip olmanın vazgeçilmez koşullarından biri olarak kabul edilir olmuştur. Hatta Türk güzeli Keriman Halis’in dünya güzeli olmasının sırrı, onun küçüklüğünden beri yerli incir, üzüm ve fındık yemesine bağlanmıştır.<sup>432</sup> Fakat yapılan bütün bu propagandalara rağmen yabancı ürünlere karşı olan talebin, özellikle şehirli burjuvazi ile memur kesiminde devam ettiği görülmüyordu. Hatta bu konu CHP Yozgat İl Teşkilatı tarafından şikâyet konusu edilmiştir. Teşkilat üyesi bir yetkili, Yerli Mallar Haftası münasebetiyle yapılan onca etkinliğe rağmen bazı devlet memurlarının ve ailelerinin yerli ürünleri almak yerine yabancı markaları tercih ettiklerini belirterek başından geçen bir olayı şöyle nakletmiştir; İngiliz kumaşı alan hukuk mezunu bir memurumuza, “-Neden Türk kumaşları varken onu alıyorsun?” dedim. Cevap olarak; “-Ben yerli yabancı bilmem. Zevkim neyi okşarsa onu alırım.” dedi. diyerek bu gibi olayların önüne geçilmesinin milli iktisadiyatımızın hedefleri için önemli olduğunu belirtmiştir.<sup>433</sup>

Dönemin genel havası içerisinde olumlu olumsuz birçok örneğin verilebileceği Yerli Mallar Haftasına yönelik faaliyetlerin, özellikle yerli mallar sergileri vasıtasıyla

<sup>430</sup> Doğan Duman, “Yerli Malı Haftaları”, *Tarih ve Toplum*, c.19, Sayı 111, s143-44

<sup>431</sup> Doğan Duman, “1930’ larda Yerli Ürün Sergileri”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 38, s.18

<sup>432</sup> Doğan Duman, “Yerli Malı Haftaları”, *Tarih ve Toplum*, c.19, Sayı 111, s.146

<sup>433</sup> BCA, Fon kodu: 490.01.0.0, Yer no: 17.89.9

ülkede iç piyasanın hareketlenmesinin de büyük rol oynadığı bir gerçektir. 20 Ağustos 1929'da Galatasaray Lisesinde açılan ilk Yerli Mallar Sergisinin halkın büyük ilgisiyle karşılaşmasından sonra her yıl düzenlenmesine karar verilen bu sergiler, 1938 yılına kadar düzenli olarak başta İstanbul, Ankara, Bursa, İzmir, Konya ve Diyarbakır olmak üzere Anadolu'nun birçok şehrinde düzenlenmiştir.

İlk Yerli Mallar Sergisi'ne 134 milli müessese iştirak etmiştir. Doğrudan satışın yapılmamasına rağmen 200 bin kişinin ziyaret ettiği bu ilk sergide mensucat, deri, maden işleri, konserve ve hasırdan imal edilmiş ürünleri kapsayan yaklaşık 200.000 liralık sipariş alınmıştır.<sup>434</sup> İstanbul'da açılan bu ilk Yerli Mallar Sergisinden sonra kurulmuş olan Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin katkılarıyla Bursa'da Yerli Mallar Sergisi açılmıştır. 20 bin kişinin ziyaret ettiği Bursa Yerli Mallar Sergisi'nde satışların yüksek olması, firmaların sergiye olan ilgisini arttırmıştır.<sup>435</sup>

Bu arada cemiyet, ülke genelinde faaliyet gösteren ve yerli malı üreten satan firmaların adreslerini kendilerine ulaştırmaları halinde bir katalog yapacaklarını ve bunu yayınlayacaklarını duyurmuştur.<sup>436</sup> Cemiyet yapacağı bu çalışma ile Yerli Mallar Sergilerine gelen ziyaretçiler içinde bir avantaj oluşturmayı amaçlamaktaydı. Zira yurt genelinde faaliyet gösteren yerli müesseselere ait bilgilerin bir katalogta toplanmış olması, üretici ile tüketiciyi buluşturmada bir kolaylık sağlayacağı şüphe götürmeyen bir gerçektir.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti ilk serginin ardından İstanbul'daki İkinci Yerli Mallar Sergisi'ni yine Galatasaray Lisesi'nde açmıştı. Sergi heyeti bu vesileyle Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa'yı ve Başvekil İsmet Paşa'yı sergiye davet etmişti.<sup>437</sup> Satışlı olarak tertip edilen bu sergide mensucat, ıtriya ve manifatura pavyonlarında yüklü miktarlarda satış gerçekleştirilmişti. Yaklaşık 300 bin kişinin ziyaret ettiği sergide,<sup>438</sup> teşhir edilen ürünlerin güzelliği, çeşitliliği ve kalitesi Avrupa'nın önde gelen sergileri Leipzig, Viyana, Paris, Poznan (Pozan) ve Barcelona sergilerinininkinden farksız bulunmuştu.<sup>439</sup>

İstanbul'da her yıl geleneksel olarak düzenlenmeye başlanan Yerli Mallar

---

<sup>434</sup> Cumhuriyet, 26 Ağustos 1929

<sup>435</sup> Cumhuriyet, 7 Mart 1930

<sup>436</sup> Vakit, 16 Kanun-ı sani 1930

<sup>437</sup> Cumhuriyet, 15 Ağustos 1930; Bkz: Ek-20

<sup>438</sup> Cumhuriyet, 6 Eylül 1930

<sup>439</sup> Cumhuriyet, 13 Ağustos 1930

Sergilerinin üçüncüsünde, serginin satışı olup olmaması büyük tartışma konusu olmuşsa da sonuçta serginin satışı yapılmasına karar verilmiştir. Ticaret Odasından da destek alınmadan gerçekleştirilen bu sergide gözlenen en büyük eksiklik, teşhir edilen ürünlerin ticarete olmazsa olmaz olan vitrinciliğin ve teknik özelliklerin göz ardı edilerek yapılmasıydı. Fakat bu sergide bir ilk olarak, 4 sayfalık ‘‘Sergi Gazetesi’’ çıkarılmıştır.<sup>440</sup>

Dördüncü Yerli Mallar Sergisi ise, yerli ürünlerin teşvik edilmesinde kullanılan propagandalara yenilerinin eklendiği bir sergi olmuştur. Serginin açılışında Meclis Başkanı Kazım Paşa: İpekiş firmasının pavyonunda teşhir edilen kumaşları kastederek ‘‘Keriman Halis Hanım, bu yerli kumaşlardan giydiği için kraliçe olmuştur.’’ diyerek<sup>441</sup> yerli mallarımızın kalitesine ve getirilerine dikkatleri çekmiştir. Başvekil İsmet Paşa’nın ziyaretinde de İpekiş pavyonunda ‘‘Krep Keriman’’ namıyla takdim edilen kumaşın, dünya güzeli seçilen Keriman Halis’in yarışma sırasında üzerinde taşıdığı kumaş olduğu belirtilmiştir.<sup>442</sup> Dördüncü Yerli Mallar Sergisi’nde de teşhir edilen ürünlerin Avrupa malları kalitesinde olması ve ucuzluğundan dolayı satış rekoru kırılmıştır.<sup>443</sup>

1929 Dünya ekonomik buhranının etkilerini kırmak ve iç piyasada hareketliliği sağlayarak üretiminde sürekliliği amaçlayan hükümet, halkın sergilere olan ilgisi karşısında bu başarılı çalışmayı yabancılara da tanıtmak amacıyla yeni çözümler üretmiştir. İlk olarak Beşinci Yerli Mallar Sergisi’ni, Dünya güzellik yarışmalarının İstanbul’da düzenleneceği günlere denk getirme kararı almıştı.<sup>444</sup> İkinci olarak da yurt dışından gelen turistlerin uğrak yeri olan Tophanedeki Seyr-i Sefain İdaresi karşısında yer alan eski Tophane Müdürlüğünü daimi sergi yeri olarak düzenlemeyi kararlaştırmıştır.<sup>445</sup> Ancak bu girişimin neticesiz kaldığını söylemek gerekir.

Bursa, İstanbul’daki sergilerden geri kalmayarak 1933 yılında Üçüncü Yerli Mallar Sergisi’ni açmıştır. Ticaret, sanayi ve ziraat erbabının birbirleriyle tanışarak iktisadi hayatta canlılığı sağlamayı arzulayan Üçüncü Bursa Yerli Mallar Sergisi’nin en önemli hedefi; Türk vatanında yetiştirilen ve üretilen bütün mamulât, masnuat ve mahsulâta ait ürünlerin tanıtılıp satışını sağlamaktı.<sup>446</sup> Bu sergi aynı zamanda dönemin

---

<sup>440</sup> Yarın, 12 Ağustos 1931

<sup>441</sup> Cumhuriyet, 2 Ağustos 1932

<sup>442</sup> Cumhuriyet, 13 Ağustos 1932

<sup>443</sup> Vakit, 6 Ağustos 1932

<sup>444</sup> Vakit, 12 Ağustos 1932; Bkz: Ek-21

<sup>445</sup> Vakit, 15 Ağustos 1932

<sup>446</sup> Cumhuriyet, 17 Temmuz 1933; Bkz: Ek-22

politikalarının hayata geçirilmesindeki kararlılığının mücessem hali olmuştur.

Yerli Mallar Sergileri aynı zamanda milli ekonomimizin ulaştığı seviyenin gözlemlendiği ve her geçen gün kat edilen mesafenin halka arz edildiği yerler olmuştur. Diğer taraftan bu sergiler vasıtasıyla Cumhuriyet Türkiye'sinin kısa sürede ulaştığı nokta, yabancı turistlerin beğenisine sunulmuş ve Avrupa rekabetine de kapı açılmış oluyordu. Örneğin, Beşinci Yerli Mallar Sergisi'ni ziyaret eden Afgan Kralı Emanullah Han'ın eşi Kraliçe Süreyya, sergide teşhir edilen ürünlerin güzelliklerini takdir etmiştir. Kraliçe Süreyya: Yerli mallar sergisiyle Türkiye'nin dışarıya muhtaç olmadan her ihtiyacını kendisinin karşılayabileceğini gördüklerini, kendilerinin de Afganistan'da böyle bir sergiyi açmak istediklerini fakat karşılaşılan pek çok engel sebebiyle gerçekleştiremediklerini söylemiştir.<sup>447</sup>

Her geçen gün sergicilik tekniğindeki gelişmelerinde hayata geçirildiği Yerli Mallar Sergilerinin beşincisinde satıştan başka teşhir ve propagandaya da ehemmiyet verilmişti. Ayrıca İstanbul Ticaret Odası yerli ürünleri korumaya yönelik denetimlerini de sıklaştırmış ve İstanbul'da yerli mallara yabancı malı damgası vurarak satış yapanlar hakkında inceleme başlatmıştı. Özellikle bu uygulamanın pudra, sabun, kadın eşyası ve spor malzemelerinde yapıldığı dikkat çekmiştir.<sup>448</sup> Sergilerde, zaman zaman memnuniyetsizliklerde yaşanılıyordu. Örneğin Yerli Mallar Sergileri'nin en önemli iştirakçisi olan ve ismini Atatürk'e borçlu olan Sümerbank, masrafların yüksekliğinden dolayı 1936 ve sonrasındaki yıllarda yapılacak sergilere katılmayacağını belirtmiştir.<sup>449</sup> Sümerbank gibi milli sanayimizde lokomotif rolü üstleneceği düşünülen müesseselerin sergilere katılmaması bir eksiklik olarak değerlendirilse de sergicilik âleminde kesintiye sebebiyet vermemiştir.

Yerli Mallar Sergileri aynı zamanda ülkemizde üretilmeye başlanan ürünlerin halk ile ilk buluştuğu, bir anlamda görücüye çıktığı yerler olmuştur. Bu anlamda Altıncı Yerli Mallar Sergisinde, ülkemizde ilk kez üretilmeye başlanan ipek, kadife, halat, sicim, Türk süngeri, havagazı lambaları ve banyo ısıtıcıları halkın beğenisine sunulmuştur.<sup>450</sup>

Modern sergiciliğe ait hususların yavaş yavaş ülkemizde de yerleşmeye

---

<sup>447</sup> Cumhuriyet, 3 Ağustos 1933

<sup>448</sup> Vakit, 19 Haziran 1934

<sup>449</sup> Zaman, 27 Haziran 1934

<sup>450</sup> Cumhuriyet, 19 Temmuz 1934

başlamasıyla birlikte, Yedinci Yerli Mallar Sergisi önceki sergilerin aksine iki kısma ayrılarak satış ve teşhir reyonlarından oluşturulmuştu. Bu düzenlemede, Yerli Mallar Sergilerinin git gide Mahmut Paşa pazarına döndüğü yönündeki eleştirilerde etkili olmuştur.<sup>451</sup> Ancak bazı kesimler tarafından sergilerin satış ağırlıklı olarak yapılması eleştirilirken, diğer taraftan sergiye katılan firma temsilcileri sergiye satış amaçlı girdiklerini bu nedenle serginin akşamları erken kapanmasının satışlarını düşürdüğünü bahane ederek şikâyette bulunuyorlardı.<sup>452</sup>

1929 yılından başlayarak İstanbul'da her yıl düzenlenen Yerli Mallar Sergilerinin benzerleri, Anadolu'nun diğer şehirlerinde de amaçlarına uygun olarak düzenleniyordu. Aradan geçen dokuz yıllık süreçte ülke genelinde halkın yerli malların kullanımına yönelik bilinçlenmesi, sergilerin mahiyetinin de değişmesini gündeme getirdi. Milli Sanayi Birliği ve Sergi Komitesi, dokuz yıldır İstanbul'da düzenlenen ve yurt çapında değişik kesimlerin önderliğinde tertip edilen Yerli Mallar Sergileriyle halkı yerli mallarına karşı duyarlı kılmaya çalıştıklarını ve geçen sürede bunda muvaffak olduklarını, her şeyin yerli olduğunu dolayısıyla 1938 yılından itibaren Yerli Mallar Sergisi'nin "Sanayinin Yükselişi Sergisi" adıyla düzenleneceğini ve bu sergide satıştan ziyade sergi tekniğinin ön planda olacağını belirtmiştir.<sup>453</sup> Yapılan bu açıklama yeni bir tartışmayı da beraberinde getirmişti. Bazı çevrelerde Milli Sanayi Birliği'nin açıkladığı gibi, halkta yerli malı kullanımının yerleştiği hususu pekte gerçekçi bulunmamıştı. Zira eleştiride bulunan kesim, mağazalarda satılan malların hala, kalitesini göstermek için Avrupa malı diye satıldığını belirtmiştir. Bu eleştiriler üzerine Milli Sanayi Birliği'nde toplanan fabrikatörler, bahsedilen problemlerin önüne geçmek için yerli ürünlerin üzerine yerli olduğunu gösteren damga vurulmasını kararlaştırmıştır. Ayrıca bazı müesseselerin ürettikleri ürünlere yabancı isimler verdiklerini dolayısıyla halkın bunları yabancı malı olduğunu zannettikleri ifade edilerek, yerli üretim olan mamullere Türkçe isimler konulmasının şart olduğu karara bağlanmıştır.<sup>454</sup>

On yıllık bir geçmişe sahip olan Yerli Mallar Sergileri birçok imkânsızlıklara rağmen vazifesini yapmıştır. On yıllık süre zarfında daimi bir sergi binasının olmaması yüzünden 750.000 lira masraf yapılmıştır. Hâlbuki bu para ile daimi bir sergi binası yapmak mümkündü.(bkz. Sanayi Sergileri) On yıllık süreçte Yerli Mallar Sergileri'nin

---

<sup>451</sup> Akşam, 27 Mayıs 1935

<sup>452</sup> Zaman, 23 Temmuz 1935

<sup>453</sup> Cumhuriyet, 27 Temmuz 1937

<sup>454</sup> Son Telgraf, 10 Temmuz 1938

serüveni şu şekildedir; İlk sergi 1929 yılında Galatasaray Lisesinde açılmıştır. 47.000 lira masraf yapılmış, 62 müessese katılmış, 15 gün açık kalmış, 250 bin kişi gezmiştir.

1930- 56 bin lira masraf yapılmış, 85 müessese katılmış,30 gün açık kalmış, 408 bin kişi gezmiştir.

1931- 73 bin lira masraf yapılmış, 90 müessese katılmış, 25 gün açık kalmış, 412 bin kişi gezmiştir.

1932- 67 bin lira masraf yapılmış, 125 müessese katılmış, 25 gün açık kalmış, 305 bin kişi gezmiştir.

1933- 78 bin lira masraf yapılmış, 120 müessese katılmış, 25 gün açık kalmış, 320 bin kişi gezmiştir.

1934- 75 bin lira masraf yapılmış, 122 müessese katılmış, 22 gün açık kalmış, 326 bin kişi gezmiştir.

1935- 63 bin lira masraf yapılmış, 124 müessese katılmış, 25 gün açık kalmış, 312 bin kişi gezmiştir.

1936- 54 bin lira masraf yapılmış, 70 müessese katılmış, 18 gün açık kalmış, 315 bin kişi gezmiştir.

1937- 117 bin lira masraf yapılmış, 186 müessese katılmış, 17 gün açık kalmış, 480 bin kişi gezmiştir.

1938- Tahmini masrafı 117 bin liradır. 17 gün açık kalacaktır. Son Yerli Mallar Sergisidir.<sup>455</sup> 1938 sergisi Yerli Mallar adıyla tertiplenen son sergi olacağı söylenmişse de 1939 yılında aynı isimle düzenlenmeye devam edilmiştir.

Büyük önem ve özen gösterilen İstanbul'daki Yerli Mallar Sergileri'nden başka Bursa'da beş kez, Konya, Balıkesir ve Samsun'da üçer kez, Sinop ve Urfa'da birer kez Yerli Mallar Sergileri düzenlenmiştir. Samsun'daki Yerli Mallar Sergileri teşhir ve satış amaçlı olarak yapılmış ve satışlar üzerinden vergi alınmıştır.<sup>456</sup> Bu sergilerden başka CHP İl yönetimlerinin çabalarıyla düzenlenen ve 1935 yılı Yerli Malı Haftası etkinlikleri içerisinde yer alan sergi ve vitrin düzenleme yarışmalarının yapıldığı diğer şehirler şunlardır; Denizli, Seyhan, Yozgat, Uşak, Maraş, Trabzon ve Çanakkale. Bu şehirlerde Halk Evleri, CHP yönetimleri ve okullar birlikte bir haftayı kapsayan

---

<sup>455</sup> Haber Akşam Postası, 25 Temmuz 1938

<sup>456</sup> Cumhuriyet, 13 Mart 1934

etkinlikler düzenlemişlerdir.<sup>457</sup>

Anadolu'daki Yerli Mallar Sergileri'nin en dikkat çekici olanı, Diyarbakır'da 30 Ağustos 1929 yılında düzenlenmesi kararlaştırılan, fakat İzmir ve İstanbul gibi sanayi ve ticaret çevrelerinden sergiye iştirakleri hususunda cevap alınmadığı için 29 Ekim 1929 Cumhuriyet Bayramı'na tehir edilen Diyarbakır Yerli Mallar Sergisi'dir. Diyarbakır Sergisi'ni düzenleyecek olan Türk Ocağı ve Ticaret Odası, Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi Kâtipliği'ne çektikleri telgrafta, tehir edilen Diyarbakır Yerli Mallar Sergisi'nin zengin bir surette düzenlenmesinin arzu edildiği, bunun için İzmir ve İstanbul yerli malı üreticilerinin sergiye iştiraklerinin sağlanmasının şark vilayetlerinin iktisadi kalkınmasına büyük katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Ayrıca yerli mallarımızın şark vilayetlerinde de tanınması için büyük fırsat olan bu sergiye, ilgililerin katılımının teşviki için firkanın bölge müfettişliklerinin irade ortaya koymaları istenmiştir. Talimatnamesinde satışı olacağı belirtilen serginin bitiminde ticaret odası adına Daimi Numune Sergisi haline getirileceği söylenmiştir.<sup>458</sup>

Diyarbakır Sergisi, doğu vilayetleri ile batıdaki şehirlerde faaliyette bulunan müteşebbislerin birbirini daha iyi tanınmasına ve doğu ile batının iktisadi anlamda birbirinden haberdar olmalarını amaçlamaktaydı. Son yıllara kadar ülkemizin doğusu ile batısı arasında ticari ilişkilerin ve bu alana ait bilgilerin zayıf olduğu göz önüne alındığında 1929 yılında Türk Ofisinin ve Ticaret Odasının Diyarbakır'da açmak istedikleri sergide ortaya koydukları amaç ve hedeflerin ne kadar isabetli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Dünya ekonomik buhranı karşısında ülkemiz için bir çözüm olarak doğan Yerli Mallar Sergileri, batıdaki örnekleri olsa da kendine has üslup ve yapısıyla düzenlendiği on yıl boyunca ülke ekonomisinin canlanmasında ve her şeyden öte, milli sanayinin kendine olan cesaretini yeniden toparlamasında büyük rol üstlenmiştir. Bu sergiler vasıtasıyla ülke genelinde milli mamulâtımızın piyasaya sürümünü arttırmıştır. Ayrıca milli üretimin iştiaklı bir tüketici bulması, ülkede ithalattın azalmasını sağlayarak Türk parasının kıymetlenmesini de sağlamıştır. Sergilerin düzenlendiği on yıl zarfında 250.000.000 Türk lirasına yakın olan ithalat 90.000.000 liraya inmiştir. Aradaki 160.000.000 liralık farkın memleket kasasında kalması ülkemizin iktisadi anlamda

---

<sup>457</sup> BCA, Fon kodu: 490.01.0.0, Yer no: 17.89.9

<sup>458</sup> BCA, Fon kodu: 490.01.0.0, Yer no: 1.3.7

kazandığı bir zafer olarak değerlendirilebilir.<sup>459</sup>

Türkiye'nin Dünya ekonomik buhranı karşısında almış olduğu ekonomik tedbirleri ve takip edeceği siyaseti yurt dışından da yakın takibe alınmıştır. New York merkezli yayın yapan Times gazetesi, “Türkiye Reis-i Cumhuriyet Ticareti İleri Götürmeye Uğraşıyor” başlıklı yazıda, Mustafa Kemal'in ticaret hastalığını düzeltmek için 36 saat mesai yaparak çalıştığını ve uygulamaya konulan yerli mallarının kullanılması mücadelesinde en önde yer aldığını belirtmiştir. Bu mücadele karşısında tüccarların Avrupa'ya sipariş vermekten çekindiklerini ancak bu durum karşısında yerli üretimin ihtiyaca cevap verip veremeyeceğinin belirsiz olduğunu yazmıştır.<sup>460</sup> Yine aynı dönemde Vassisch Zeitung gazetesinde “Mustafa Kemal'in en şiddetli mücadelesi; İktisadi İstiklal” başlıklı yazıda, Türk hükümetinin iktisadi buhran içinde olduğu ve buhranın Türkiye'nin iktisadi bağımsızlığını kazanmada kesin bir mücadelenin başlangıcı olacağını yazmıştır. Bu mücadelede İsmet Paşa ve taraftarlarının son zaferinin yerli mahsul ve mamulâtının üretim ve kullanımını Ankara'dan başlayarak bütün yurt genelinde yaygınlaştırmak olduğu belirtilmiştir.<sup>461</sup>

Türkiye'nin bu dönemdeki mücadelesine ve yerli mallar kullanımına yönelik başlattığı politikasına en dikkat çekici tepki, Irak'ta yayın yapan El Irak gazetesinde çıkan “Genç Türkiye'de İktisadi Uyanış” başlıklı yazıda olmuştur. Türkiye'nin batı tahakkümünden kurtulmak için azimkâr bir iktisat programı takip ettiğini yazan gazete, bu politikanın hayata geçirilmesinde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin başlattığı yerli malların kullanılması ve yabancı mallara karşı boykot uygulamasını övmüştür. Türk halkının kendi mamullerini himayede kiskanç olduğunu, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın da çay ve kahve kullanımını terk ettiğini ve yerli mahsulleri kullanmaya başlayarak halka örnek olduğunu yazmıştır. Gazete Irak'ın geçmişte Türkiye'nin bir parçası olduğunu ve halada birçok konuda bağlılığının bulunduğunu belirterek Irak'ın Türkiye'nin bu uyanışından ders alarak, geçirmekte olduğu mali krizi Türkiye'deki gibi yerli malları kullanarak aşabileceğini ifade etmiştir.<sup>462</sup>

Türkiye'nin Dünya ekonomik buhranı aşmak için ticareti canlandırmayı bir çözüm olarak görmesi ve bunun içinde iç piyasayı hareketlendirerek buhranın etkilerini en aza indirme çabaları başarılı sonuçlar vererek, doğuda ve batıda takdir toplamıştır.

---

<sup>459</sup> Vakıf, 18 Temmuz 1934

<sup>460</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.0.0, Yer no: 186.153.5

<sup>461</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.0.0, Yer no: 166.153.10

<sup>462</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.0.0, Yer no: 166.153.6

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### 4. YURT DIŞI SERGİLERİ

Cumhuriyet'in kurucuları ülkenin içinde bulunduğu durumdan biran evvel kurtulabilmesinin, ekonomideki canlanmaya bağlı olduğunu düşünüyorlardı. Ekonomik anlamda hem ülkenin kendi öz kaynaklarını harekete geçirebilmenin hem de Avrupa'daki rakipleriyle yarışabilmenin çarelerini arıyorlardı. Bunun için öncelikli olarak eldeki imkânların değerlendirilmesi ve ekonomiye kazandırılması gerekiyordu. Ayrıca ekonomiye kazandırılacak ürünlerin Avrupa pazarlarına açılması ve buradaki rakipleriyle mukayesesinin yapılması da gerekmektedir.

Avrupa pazarlarına açılabilmek ve buradaki rekabete ortak olabilmek için yurt dışı sergilerine katılım büyük önem taşıyordu. Aynı zamanda uluslararası ticaretin önemli aktörlerinin sahne aldığı bu sergiler, Genç Cumhuriyetin tanıtımı ve sahip olduğu iktisadi potansiyelin anlaşılabilmesi için bulunmaz fırsatlar sunmaktaydı.

Cumhuriyet Türkiye'sinin yönetici kadrosu, yurt dışında düzenlenen bu sergilere katılımın nedenli önemli olduğunu Tanzimat ve Meşrutiyet dönemindeki tecrübelerden biliyorlardı. Çünkü Tanzimat'tan sonraki süreçte Osmanlı Devlet yöneticileri ve ticaret çevreleri, Avrupa'da 1851 Londra Sergisi'yle başlayan modern fuarlara duyarsız kalmamışlardır. 1851 Londra Sergisi'yle başlayıp 1867 Paris, 1873 Viyana ve 1893 Chicago sergileriyle devam eden yurt dışı sergilerine katılmak suretiyle Avrupa piyasalarına, ülkemiz dâhilinde üretilen ziraî, sanayi ve ticari mallarımızın tanıtımı yapılmış olunuyordu. Aynı zamanda bu sergiler vasıtasıyla ürünlerimizin kalitesi ve rekabet gücünde test edilmekteydi.

Tanzimat'la birlikte başlayan yurt dışı sergilerine katılım tecrübesi, Cumhuriyet döneminde de tekrarlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yöneticiler, iktisadi kalkınmamızda büyük öneme sahip olduğunu düşündükleri yurt dışı sergilerine katılmaya büyük önem vermişlerdir. Bu dönemde de amaç, ülkemizde yetiştirilen ve üretilen her türlü eşyanın Avrupa pazarlarına tanıtılması ve ulaştırılabilmesiydi.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan bir dizi inkılâbın içerisinde, uluslar arası piyasalarla ilişkileri arttırmaya yönelik düzenlemelerde göze çarpmaktaydı. Örneğin 1 Ocak 1926'da miladi takvim kabul edilmiş ve aynı yıl içerisinde Alman ve İtalyan yasaları temel alınarak yeni bir Ticaret Kanunu yürürlüğe konmuştur. Ayrıca 1935

yılında haftalık tatil günü ‘Pazar’ olarak belirlenerek, ticari ilişkilerde dış dünya ile ilişkilerin kolaylaştırılması amaçlanmıştır.<sup>463</sup>

Uluslararası piyasalara uyum sağlamak ve Genç Cumhuriyeti her anlamda tanıtmak için bütün yolları denemekten kaçınmayan yönetici zümre, uluslararası sergileri, Türk ürünlerinin dünya piyasalarında tanınmasında bir fırsat olarak görmekte ve yurt dışında yapılan sergilere katılımı teşvik etmekteydi.<sup>464</sup>

Ancak yurt dışı sergilerinde istenilen sonuçların alınabilmesi için belli bir sistematik içerisinde organize olunabilmesinin de şart olduğu bilinmekteydi. Zira uluslararası düzenlenen sergilerde katılıma dair hususiyetlerin takip ve tedariki için devlet tarafından vazifelendirilmiş bir merciin olması önemliydi. Özellikle 20. yüzyılda hızlı bir ticari rekabetin yaşandığı uluslar arası sermaye çevrelerinde, sergilerin beynelmilel hususiyetlerini ülkemiz ile serginin düzenlendiği ülkenin ve katılımcıların iktisadi özelliklerinin incelenip uygunluğunun araştırılması gerekiyordu. Bu, uluslararası sergilerden beklenen verimin alınması için önemli bir şarttır. Bu şartın yerine getirilmesi de hiç şüphesiz devlet eliyle oluşturulacak bir merciin varlığına bağlıydı.<sup>465</sup> Bu yöndeki çalışmalara hız veren Ticaret Vekili Ali Cenani Bey, uluslararası sergilere katılmamızın, Türkiye ile yabancı ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin artmasına ve mallarımızın yeni pazarlara açılmasını temine vesile olacağını belirterek, İstanbul Ticaret Odası'nın üç-beş kişiden oluşan bir komisyon kurmasını ve bu sergiler için gerekli olan nizamname ile ürünlerin çeşidine ve kalitesine ait bir ölçü belirlenmesini istemiştir. Ayrıca oluşturulacak komisyonun başkanlığına vekâleten Borsa Komiseri Akif Bey'in tayin edildiğini bildirmiştir. Ali Cenani Bey'in isteği üzerine harekete geçen İstanbul Ticaret Odası, yaptığı ilk toplantıda Kubar Sarem Efendi, azalardan Ekrem, Sudi, Nuri ve Aziz Beyler'den oluşan bir komisyon kurmuştur. Komisyon, beynelmilel sergilere katılım hususlarını ve katılımcılara dair olan hususların belirlenmesi vazifesiyle işe başlamıştı.<sup>466</sup>

Cumhuriyetin ilk yıllarında bu vazifeyi Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti üstlenmiştir diyebiliriz. Zira cemiyetin kuruluş nizamnamesindeki amaçlarından birisi, üreticilerimizi ve tüccarlarımızı Avrupa'daki beynelmilel sergilere katılmasını teşvik etmek suretiyle, onları yabancı piyasalardaki rekabetle tanıştırmak ve sergilerin

---

<sup>463</sup> Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (çev. Yavuz Alağan), s.100-112

<sup>464</sup> Türkan Çetin, ‘‘Birinci Ziraat Kongresi’’, s.215

<sup>465</sup> Muhlis Etem, *Sergi ve Panayır*, s.28

<sup>466</sup> İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, c.41, Kanun-ı sani 1925, s.702-703

faydalarını göstermek<sup>467</sup> olarak belirlenmiştir. Nitekim cemiyet bu bağlamda, hükümet tarafından Budapeşte Sergisi gibi sergilere katılımlarda görevlendirilmiştir.

Bu dönemde iktisadiyat çevrelerinde, mahsullerimizin satımında müşteriye ayağımıza beklemektense, satacağımız eşyayı müşterinin ayağına kadar götürerek teşhir etmenin ve böylece doğrudan satışın yapılarak daha yüksek karlar elde edilmesi yönünde bir görüşte ortaya çıkmıştır.<sup>468</sup> Bu düşüncede yurt dışı sergilerine katılmamız konusunda iktisadiyat çevrelerinin daha fazla iştiyak duymasını sağlamıştır.

Dünya pazarlarına açılma konusundaki bütün bu gayretler, Cumhuriyet'in ilk yıllarında gümrük antlaşmalarındaki eşitsizliğe takılmışsa da bu konuda da devletin bir kısım önemli kararlar aldığı görülmektedir. Bu çerçevede, siyasi ilişkilerde bulunduğumuz fakat ticari konularda tam bir mutabakata varılmadığından ihtilaflar yaşadığımız birçok devlet ile bu konuların aşılması ve ihraç ürünlerimize karşı uygulanan katı kuralların hafifletilmesi veya kaldırılması için birçok girişimde bulunulmuştur. Özellikle ticari alışverişte bulunduğumuz ülkelerin bizim ürünlerimize karşı uyguladıkları katı tutumu başka devletlere karşı uygulamadıkları ve bu tutumun devam etmesi halinde aynıysıyla mukabelede bulunulması kararlaştırılmıştır.<sup>469</sup>

Yurt içi sergilerinde olduğu gibi yurt dışındaki sergilerinde milli ekonomimizin inkişafında bir basamak olarak görüldüğü Cumhuriyet'in ilk yıllarından, Dünya ekonomik buhranına kadar olan (1923-29) dönemde ihracatımızda ilk sıraları alan ülkeler şunlardır; % 22,45 ile İtalya, % 12,22 ABD, % 12,04 Almanya, % 12 İngiltere, % 11,83 Fransa, % 5,33 Yunanistan ve % 16 Suriye.<sup>470</sup>

İlk yıllardan itibaren ihracatımızda önemli bir yere sahip olan bu ülkelerde düzenlenen uluslararası sergilere katılıma büyük önem verilmiştir. Nitekim 1926 yılında hayata geçirilen ve Cumhuriyet'imizin her konuda tanıtılmasını amaçlayan "Karadeniz Seyyar Sergi Gemisi" projesi de yine bu ülke limanlarının ağırlıkta olduğu güzergâhı tercih etmiştir.

1929 Dünya ekonomik buhranına kadarki süreçte, yurtdışı sergilerine katılımdaki amaç daha çok sergicilik âlemini ve dünyada meydana gelen değişimleri takip etmek ve de ülkemizin tanıtılması yönündeydi. Ancak Dünya ekonomik

---

<sup>467</sup> Ayın Tarihi, c.22, Mayıs 1930, s.6303

<sup>468</sup> "Beynelmilel Sergiler ve Memleketimiz", *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.41, Nisan 1925, s.815

<sup>469</sup> "Beynelmilel Sergiler ve Memleketimiz", *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.41, s.814

<sup>470</sup> Murat Koraltürk, "Lozan Antlaşması ve Türkiye Ekonomisi", *Toplumsal Tarih*, Sayı 115, s.83-84

buhranının meydana getirdiği yıkımın etkilerinden en az etkilenebilmek ve zararı minimize edebilmek için bu dönemde ülkemizde olabildiğince çok üretilen düşük fiyatla da olsa bunları satmaya dönük bir politika takip edilmeye başlanmıştır.<sup>471</sup> Bu politikanın doğal bir sonucu olarak da bu tarihten sonra yurt dışı pazarları daha bir önem kazanmıştır. Böylece yurt dışı pazarlarına ulaşabilmek ve yeni ihraç noktalarıyla temasa geçebilmek için uluslararası sergiler büyük önem kazanmıştır.

Ülkemizin yurt dışındaki sergilere katılımından başka bu dönemde Lehistan (Polonya), Sovyet Rusya ve Yunanistan'da ülkemiz sınırları içerisinde sergiler açılmışlardır. Açılan bu sergiler, ülkemizin iktisadi olarak dikkate değer bir pazar olarak görüldüğünün ifadesi olması bakımından önemlidir.

Bu sergilerin ilki 12 Eylül 1924 İstanbul'da açılacak Lehistan Sergisi'dir. Sergide, Lehistan mensucat ve mamulâtına ait ürünler, sanayiye ait numuneler, mefruşat, marangozluk işleri, ziraat makineleri ile silah sanayine ait numuneler teşhir edilmiştir. Bir ay süreyle açık kalacak olan bu sergide 9 pavyon açılmış, açılan pavyonlardan birisi Türk pavyonu olarak düzenlenmiştir. Açılışını Lehistan'ın Ankara Büyükelçisinin yapacağı sergide eşyaların bir kısmı satışa sunulacaktı.<sup>472</sup>

Serginin açılışında Lehistan hükümeti adına konuşma yapan Kont Ostravaski, serginin açılmasında Lozan görüşmeleri sırasında iki hükümet arasında yapılan ziraat, sanat ve ticaret alanındaki karşılıklı işbirliği antlaşmasının etkili olduğunu ve serginin amacının Leh milleti ile Türk milleti arasındaki diyalogu arttırmak olduğunu belirtmiştir.<sup>473</sup>

Lozan antlaşmasındaki ikili diyaloglar sonucu açılan ve iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan bu serginin açıldığı gün, Hamidiye Kruvazörü ile Trabzon'a gitmekte olan Mustafa Kemal Paşa'nın serginin açılışına katılmayıp yalnızca seyir halindeyken uzaktan selamlamakla yetinmesi<sup>474</sup> dikkate değer bir durumdur. Zira ülkemizin kalkınmasında ve tanıtımında sergilerin büyük öneme sahip olduğuna inanan Mustafa Kemal'in İstanbul'dan geçiyor olmasına rağmen serginin açılışına katılmaması düşündürücüdür.

Lehistan Sergisinden uzun yıllar sonra Sovyet Rusya'da 1934 yılında İstanbul'da

---

<sup>471</sup> Doğan Duman, "Yerli Malı Haftası", *Tarih ve Toplum*, c.19, Sayı 111, s.145

<sup>472</sup> Vatan 7 Eylül 1924

<sup>473</sup> Vatan 13 Eylül 1924

<sup>474</sup> Vatan 13 Eylül 1924

bir yıl süre ile açık kalacak olan bir sergi açmıştır.<sup>475</sup> Yine 1934 yılı içerisinde Yunanistan tarafından düzenlenen seyyar serginin İzmir ve İstanbul limanlarına da uğrayacağı ve limanlarda bulunduğu sırada reklam amaçlı dağıtılan eşya ile satışı yapılan eşyaların bir defaya mahsus olmak üzere ülkeye girişine izin verilmesi hükümet tarafından kabul edilmiştir.<sup>476</sup>

Çağdaş bir medeniyet inşa edebilmek için güçlü bir ekonomiye sahip olmak gerektiğine inanan Gazi Mustafa Kemal ve mesai arkadaşları bunun için iktisadi olarak gerekli olan her yolu denemekten ve bu uğurda her türlü kararı almaktan çekinmemişlerdir.

---

<sup>475</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no.42.09.04

<sup>476</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no.45.38.20

#### 4.1. İnceleme Araştırma Maksatlı İştirak Edilen Sergiler

Cumhuriyetin ilk yıllarında mevcut iktisadi yapının daha çok ziraata dayalı olması, çalışmaların öncelikli olarak ziraat sahasında yapılmasını gerekli kılmıştı.

Ziraata dayalı bir sanayiye dolayısıyla ekonomiye sahip olduğumuz için kalkınmanın hızlı ve de iktisadi açıdan basamak atlatici olabilmesi için modern tarım usullerinin ve buna dayalı sanayinin ivedilikle ülkeye kazandırılması gerekiyordu. Bu amaçla ülke içerisinde yapılan birçok çalışmanın yanında yakın ve uzak çevredeki ülkelerdeki gelişmeleri de yakından takip edebilmek için bir dizi önlem alınmıştır.

Hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için öncelikli olarak uluslar arası camiada öneme sahip sergiler bir fırsat olarak görülmüştür. Gerek sergilere bizzat numune göndermek gerekse inceleme amaçlı heyetler göndermek suretiyle bu sergilerdeki izlenimler ülke ekonomisine kazandırılmaya çalışılmıştır.

1925 senesi bu anlamda çalışmaların hızlandığı ve daha planlı ve programlı yapılmaya başlandığı bir yıl olmuştur. Bu dönemde Ticaret Vekili Ali Cenani Beyin isteği ile İstanbul Ticaret Odası tarafından Kubar Sarem Efendi, Ekrem Bey, Sudi Bey, Nuri Bey ve Aziz Beylerden oluşan bir heyet kurulmuştur. Bu heyet uluslararası sergileri incelemek, bu sergilere katılacakları ve katılım şartlarını hazırlamakla görevli idi. Nitekim oluşturulan bu heyet kısa bir süre sonra 1925 yılı içerisinde düzenlenecek olan Leipzig, Viyana, Prag, Frankfurt, Milano, Budapeşte, Lozan, Londra ve Poznan (Pozan) sergilerinin incelenmesi amacıyla bu ülkelere seyahatler düzenlenmesinin faydalı olacağını belirten bir rapor sunmuştur.<sup>477</sup>

İnceleme amaçlı gidilen ilk yer Paris'tir. Burada yapılacak olan "Sıcak Ülke Arazilerinin Tekâmül Çareleri" adlı konferansa katılmak için Türkiye'den de bir heyet oluşturulmuştur. Oluşturulan bu heyet konferanstan sonra Prag da açılacak olan Beynelmilel Ziraat Sergisine katılacaktır. Ziraat Müdür-i Umumisi Ali Rıza Bey, İstanbul Ziraat Başmüdürü Hikmet Bey ve Teşkilat-ı Ziraîye Müdürü Tevfik Bey, Ziraat Mektebinden Vecihi Beylerden oluşan heyete Dışişleri ve Ziraat Vekâletleri bütçesinden toplam 4.000 lira harcırah ile siyasi pasaport verilmiştir.<sup>478</sup> Bu sergiden kısa bir süre sonra Macaristan'da 21 Mart 1925 tarihinde açılacak olan Ziraat Makineleri ve Hayvanat Sergisi'nde incelemelerde bulunmak üzere hükümet adına Baytar Müdürü

---

<sup>477</sup> İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, c.41, s.702-703

<sup>478</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 013.24.12.11

Umumisi Ali Rıza Bey'in başkanlığında İstanbul Baytar Mektebi Sekreteri Salih Zeki Bey, ziraat aletleri mütehasısı Nuri Bey ile İstanbul Ziraat Müzesi Müdürü Nihat Beylerden oluşan bir heyet oluşturulmuştur.<sup>479</sup>

İnceleme yapmak maksadıyla gidilen bu sergilere genellikle alanında uzman olan kişiler ile serginin amacına uygun olan alanlarla ilgili müesseselerin idarecileri gönderilmiştir. 1926 yılında Alman Ziraat Cemiyeti'nin Breslaw şehrinde düzenlediği 32. Seyyar Sergide olduğu gibi, bu sergilere Ziraat Vekilinin de katıldığı olmuştur. Breslaw'daki sergiye Ziraat Vekili Sabri Bey ile birlikte ziraat mütehasısları katılmışlardır.<sup>480</sup> Aynı yıl içerisinde Milano'da düzenlenen Yedinci Beynelmlel Milano Sergisi'ne Türkiye adına Tryeste Ticaret Mümessili Ali Muhtar Bey'in katılması kararlaştırılmıştı.<sup>481</sup>

İktisadi alandaki bütün gelişmeleri yakından takip eden hükümet yalnızca açılan sergilere iştirak etmiyor. Aynı zamanda uluslararası iktisat çevrelerince beynelmlel sergilerle ilgili olarak aldığı kararlara ve düzenlemelere de vakıf olmayı önemli görüyordu. Bu açıdan 12 Kasım 1928 senesinde Paris'te "Beynelmlel Sergiler Miktarını Sınırlandırılması ve Yerlerinin Belirlenmesi" konulu konferansa katılmayı faydalı görmüştür. Paris'te düzenlenecek olan bu konferansı takip için İktisat Vekâleti Müşaviri Şakir Bey ile Ticaret Mümessili Kamuran Bey'in görevlendirilmesine karar verilmiştir.<sup>482</sup>

1929 yılı içerisinde de Lehistan'ın Poznan şehrinde düzenlenecek olan sergiye ülkemiz adına İktisat Vekâleti Müsteşarı İhsan Abidin Bey'in katılması kararlaştırılmıştır.

Yurt dışı sergilerine giden mütehasıslar aynı zamanda buldukları yerlerdeki ziraî mücadele ile bunlara ait kurulan tesisleri de yakından incelemekteydiler. 1931 yılında Berlin'de açılacak olan Yeşil Ziraat Sergisi ve akabinde Paris'teki müstemlikat ve İtalya'daki ziraî sergilerin düzenlenme esaslarını incelemek ve Almanya, İtalya ve Fransa'daki haşeratla mücadele çalışmalarını yerinde tetkik etmek için Konya Mebusu Hamdi Bey ile Ziraat İşleri Umum Müdürü Abidin Beyler gönderilmiştir.<sup>483</sup> Ayrıca yurt dışı sergilerine eğitim amaçlı olarak görevliler de gönderilmiştir. Buna en güzel örnek

---

<sup>479</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.01, Yer no: 013.16.04.01

<sup>480</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.01, Yer no: 19.33.03.01; Bkz: Ek-23

<sup>481</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.0.0, Yer no: 19.112.21

<sup>482</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.01, Yer no: 30.12.19

<sup>483</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 16.86.2

Belçika'nın kurtuluşunun 100. yılı münasebetiyle açılan sergiye mesleki eğitim için faydalı olduğu görülerek İstanbul, Ankara ve Bursa Sanat Mektebi Müdürleri Osman, Yusuf Ziya ve Salih Şevket Beyler staj amaçlı gönderilmişlerdir.<sup>484</sup>

Atatürk döneminden inceleme yapmak amacıyla gidilen son iki sergi Peşte ve Moskova sergileridir. Macaristan'ın Peşte şehrinde açılacak olan Beynelmilel Hayvanat Sergisi'nde incelemelerde bulunmak üzere Karacabey Harası Müdürü Şefik Tezel görevlendirilmiştir.<sup>485</sup> Moskova Ziraat Sergisindeki yenilikleri incelemek ve mümkün olan bazı tohum numunelerini ülkemize getirmek için Ziraat Vekâleti Neşriyat Müdürü Nusret Köymen görevlendirilmiştir.<sup>486</sup>

İktisadi açıdan kalkınma amacıyla her alanda başlatılan çalışmalardan bir bölümünü teşkil eden yurt dışı sergileri, bir taraftan iştirak edilmek suretiyle ülkemizde yetiştirilen mamulât ve masnuatımızın dünya pazarlarına tanıtılmasında ve rekabet edebilme potansiyeli test edilirken, diğer taraftan inceleme amaçlı gidilen sergilerde elde edilen malumatların ülke ziraatında ve sanayisinde uygulanmaya başlanmasıyla birlikte ülke genelinde hareketlenme başlamıştır. Bu hareketlilik özellikle tohum ıslahında ve ürünlerin pazarlanmasında kendini gösterirken diğer taraftan da sergicilik âlemindeki yenilikler ülkemizde tertip edilen sergilerde uygulamaya konulmuştur.

---

<sup>484</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 12.47.6; Bkz: Ek-24

<sup>485</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 62.19.20

<sup>486</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 84.71.16

## 4.2. Teşhir Maksatlı İştirak Edilen Sergiler

Yurt dışı sergilerini modern Türkiye'nin tanıtılması ve iktisadiyatımıza ait numunelerin sergilenmesinde önemli bir vasıta olarak gören Cumhuriyetin kurucuları, bu sergilere katılıma büyük önem veriyorlardı. Aynı zamanda bu sergiler, Anadolu'nun uluslararası pazarlarla da bütünleşmesine sağlayacak önemli bir vasıtaydı.

Sınırlı miktarda da olsa, ihraç ürünlerimizin uluslararası piyasalarla buluşması, toplumsal ve kültürel değişimi sağlayacak olan ekonomik kalkınmanın hazırlayıcısı olacaktı. Bu nedenle Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren gerek inceleme maksatlı gerekse ürünlerimizin teşhiri ve satışı amacıyla birçok uluslar arası sergiye devlet eliyle veya özel müteşebbisler vasıtasıyla katılmıştır.

Ülkemizin yurtdışındaki sergilere katılma hususunda gösterdiği arzu kadar, bu sergileri düzenleyen ülkelerinde, Türkiye'yi bu sergilerde görmek istemesi de uluslararası sergilere katılmamıza etki etmiştir.

Örneğin 1925-26 yıllarında İsviçre'nin Lozan, Macaristan'ın Budapeşte ve Lehistan'ın Poznan şehirlerinde yapılan beynelmilel sergilere Türkiye'de ısrarla davet edilmiştir. Özellikle 25 Haziran-12 Temmuz 1926 tarihleri arasında İsviçre'nin Lozan şehrinde düzenlenecek olan sergiye Türkiye, Lozan Sergisi Müdürü Mösyö Moren tarafından şu gerekçe ile davet olunmuştur. "İsviçre erbab-ı sanayi ve ticaretinin Türkiye mahsulâtının heyet-i mecmuası hakkında bir fikir edinebilmeleri mucib-i istifade olacaktır. İşte bu maksada binaen hususi sergilerin yanında Türkiye'nin kader dâhilinde İsviçre piyasasına gönderebileceği bütün mahsulâtı için resmi, basit ve fakat mükemmel bir sergisinin bulunmasını arzu etmekteyiz."<sup>487</sup> Bu davetten de anlaşıldığı üzere Türkiye'nin Avrupa pazarlarına açılma isteği kadar, Avrupalıların da Türkiye iktisadiyatını tanımaya yönelik merak ve istekleri bulunmaktaydı.

Cumhuriyet Türkiye'sinin katıldığı ilk yurtdışı sergisi, Moskova da 1923 senesinde açılan Moskova Ziraat Sergisidir. Rus hükümeti, Türkiye mahsulât ve masnuatına ait numuneleri de bu sergide görmek istemişti. Türkiye'den sergiye katılacakların eşyasından Rusya'ya giriş ve çıkışlarda gümrük vergisi alınmayacak ve eşyanın nakliyesinde de demiryolları idaresi indirim uygulayacaktı. Bu taahhütler üzerine hükümetimizde ilgililerin Moskova Ziraat Sergisine katılmasını kabul

---

<sup>487</sup>"Frankfurt Türk Sergisi", *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.41, Kanun-ı Sani 1925, s.983

etmiştir.<sup>488</sup> Ancak, 21 Eylül 1924'te açılmış olan Frankfurt Beynelmilel Sergisi ülkemizin hükümet eliyle katıldığı ve ciddi hazırlıkların yapıldığı ilk yurt dışı sergisiydi.<sup>489</sup> Bu sergiye ilk defa Türkiye'nin de katılmış olması Almanya içinde büyük önem arz ediyordu.

Sergi heyeti tarafından en güzel pavyonun tahsis edildiği Türkiye reyonunda el işleri ürünler, halılar, Kütahya çinileri, sedef işlemeli sandıklar, lületaşından imal ürünler, Bursa ipeklileri, fındık, ceviz, badem, incir, yün, yapağı, tiftik ve tütünlerimiz sergilenmiştir.

Frankfurt sergisinde dikkati çeken en önemli eksiklik, ürünlerimizin tanıtımını Türk-Alman Ticaret Kamarası Katib-i Umumisi Sen Barol'un yapıyor oluşudur. Ayrıca pavyondaki ürünleri beğenen ve almak isteyenlere ürünlerin fiyatları hakkında bir bilgi verilemeyip yalnızca irtibat adreslerinin verilebilmesi de ticari anlamda büyük bir kayıp olmuştur. Bütün bu eksiklikler ve sergideki ürünlerin alelade bir usulle teşhir edilmesi uluslararası sergilerdeki ilk tecrübemiz oluşundan kaynaklanmış olsa gerektir. Ayrıca Almanların ufak bir yer için binlerce mark ödedikleri Frankfurt Sergisinde hiçbir ücret alınmadan yer tahsis edilen Türk pavyonuna eşya gönderen tüccarımızın bizzat sergiye kendisinin gelmemesi de dikkate şayandır.

Alman basınında yer alan haberlerde, Frankfurt Sergisi'nin bundan öncekilere göre göstermiş olduğu en önemli gelişmenin Türkiye'nin bu sergide yer alması olarak belirtilmiştir. Yine gazeteler Türk pavyonunda teşhir edilen numunelerin Alman sanayisi için önemli bir kaynak oluşturabileceğini yazmışlardır.<sup>490</sup> Buradan da anlaşılmaktadır ki Türkiye'nin sahip olduğu iktisadi potansiyel Avrupalılarca da büyük bir merak ve dikkatle takip edilmektedir.

1925 senesi içerisinde Lozan, Paris ve Londra sergilerine katılınması hükümetçe kararlaştırılmış ve bu sergilerde kurulacak olan pavyonları ziyaret etmek ve teftiş maksadıyla Ticaret Vekâleti Müsteşarı Vahid Bey görevlendirilmiştir.<sup>491</sup>

İlk olarak 1 Nisan 1925'te açılacak Paris Sanayi Sergisi için hazırlıklara başlayan İstanbul Ticaret Odası bünyesinde kurulmuş olan sergi heyeti, bir pavyon inşa etmiştir. Kurulan bu pavyonda ülkemize ait halılar, Bursa ipekli kumaşları, Gaziantep

---

<sup>488</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.00.00, Yer no: 172.193.2

<sup>489</sup> Vatan, 6 Teşrin-i Evvel 1924

<sup>490</sup> 'Frankfurt Türk Sergisi', *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.41, s.982

<sup>491</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.01, Yer no: 14.41.7; Bkz: Ek-25

ve çevresinin elişleri, Kütahya'nın çinileri, bakırcılık ve dökmeçiliğe ait numuneler ile dünyada ün yapmış olan Türk tütünleri natürel şekliyle sergilenecektir.<sup>492</sup> Paris Fahri Komiseri Faik Sabri Bey'de serginin, ülkemiz milli iktisadı için büyük öneme sahip olduğunu belirterek sergi için yapılan hazırlıklara büyük önem verilmesini istemiştir.<sup>493</sup>

Yurt dışı sergilerini yakından takip eden Ticaret Vekili Ali Cenani Bey, Londra Sergisinin açılacağını ve bu sergide en önemli ihracat malımız olan tütünlerimizin yabancılara iyi bir şekilde tanıtılmasının dış ticaretimiz için büyük önem arz ettiğini ifade ederek, 9-16 Mayıs 1925 tarihleri arasında düzenlenecek olan Londra sergisine en iyi şekilde hazırlanılmasını "Beynelmîlel Sergiler Heyeti"nden istemiştir. Ali Cenani Bey'in bu isteği üzerine harekete geçen İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, yaptığı toplantı sonucunda Türk Tütüncüler Zümresi adına ülkemizin en önemli tütün tüccarları olan İbrahim Paşazade, Hüseyin Hüsnü, Sarem Efendi, Şark Tütün Şirketi, Namlızade Muzahhet Bey, Kırzade Şevki Bey ve Hacı zade Mesut Bey'in iştiraki uygun bulunmuştur.<sup>494</sup>

Londra Tütün Sergisi'nde hükümette elçilik aracılığıyla, 150 İngiliz lirası bedelle ayrı bir pavyon kiralamış ve 60 İngiliz lirası masraf ederek pavyonu teşhir için hazırlatmıştır. Bu pavyonda İzmir, Samsun ve İzmit'teki tütün tüccarlarının göndereceği mallar sergilenecekti.<sup>495</sup>

Londra Sergisi'ne müstakil olarak katılacak olan tütün tüccarları birlikte bir bedesteni kiralayarak Türk pavyonu haline getirmişlerdi. Bu sergi vasıtasıyla Türk tütünleri aracısız olarak İngiliz piyasasına girmiş olacaktı. Böylece Londra'da Türk tütünü diye satılan Mısır ve Makedonya tütünlerinden imal edilmiş sigaraların da gerçek olmadığı anlaşılacaktı. Bu farkın anlaşılmasıyla Türk tütünleri, İngiliz piyasasında gerçek yerini ve değerini bulmuş olacaktı.<sup>496</sup>

1925 yılı içerisinde iştirak edilen sergilerden birisi de Lozan Beynelmîlel Sergisidir. Ticaret Vekâleti tarafından hükümetimiz adına iştirak edilecek olan Lozan Beynelmîlel Sergisi'nde İsviçre'de yetiştirilmeyen mahsulât ile yabancı memleket mahsullerine ait ürünler teşhir edilecekti. Ticaret Vekâleti 26 Haziran-12 Temmuz 1925 tarihleri arasında devam edecek olan bu sergi için gerekli hazırlıkların yapılması ve ülke

---

<sup>492</sup> "Beynelmîlel Sergiler ve Memleketimiz", *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.41, s.815

<sup>493</sup> İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, c.41, s.704

<sup>494</sup> İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, c.41, s.703-704

<sup>495</sup> "Beynelmîlel Sergiler ve Memleketimiz", *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.41, s.814

<sup>496</sup> "Beynelmîlel Londra Tütün Sergisi", *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.41, Kanun-ı Sani 1925, s.721

genelinde ilgililere duyurulmasını İstanbul Ticaret Odası'ndan istemiştir.<sup>497</sup>

Ticaret Vekâletini emriyle bir ilan yayınlayan Ticaret Odası, Lozan Beynelmîlel Sergisi'ne hükümet adına Ziraat Bankasının katılacağını, Sergi Komiserliği'ne de Ziraat Bankası Umur-ı Ziraîye Şubesi Müdürü Daniş Bey'in atandığını bildirerek isteklilerin teşhir edilmesini arzuladıkları her türlü malı Sergi Komiseri Daniş Bey adına teslim etmelerini bildirmiştir. Ayrıca sergi eşyasının kayıt edileceği bir cetvel yayınlamıştır. Bu cetvele göre sergiye gönderilecek eşyanın cinsi, miktarı, fiyatı, ebatları, yetiştiği yer, başlıca piyasası, hasat mevsimi, sergide satılacak miktarı, yıllık tedarik edilebilecek miktarı, numuneyi verenin ismi, adresi ve imzası bulunacaktı.<sup>498</sup> Ticaret Odası'nın Lozan Beynelmîlel Sergisi'ne gönderilecek eşyalar için ayrıntılı bir tutanak hazırlatması, Frankfurt Sergisi'nde yaşanan sıkıntıların bir daha tekrar etmemesi için alınmış bir önlemdir.

İştirak edilen son sergi, Avusturya hükümetinin daveti üzerine katıldığımız Viyana Beynelmîlel Sergisi'dir. Viyana Sergisi'ne katılıma büyük önem veren Ticaret Vekâleti, başkanlığını Milli Türk Ticaret Birliği Katib-i Umumisi Ahmet Hamdi (Başer) Bey'in yaptığı bir komisyon kurarak sergi için gerekli hazırlıkların yapılmasını sağlamıştır. Ayrıca vekâlet bütçesinden 1.000 lira gibi büyük bir ödenek ayırarak sergi hazırlıklarının eksiksiz yapılmasını istemiştir. Türkiye'nin sergiye katılımına büyük önem veren Avusturyalılar, Türkiye için özel bir pavyon yeri ayırmışlar ve buradan herhangi bedel almamışlardır.

Viyana Sergisi 6-13 Eylül 1925 tarihleri arasında açık kalmıştır. Sergiyi ziyaret eden Avusturya Ticaret Bakanı tarafından Viyana Sergisi'nin en başarılı bölümü seçilen Türk pavyonunda halılar, yünlü kumaşlar, Bursa işi ürünler, kuru üzüm, incir, palamut, sabun, zeytinyağı, deri ve çeşitli madeni eşyalar teşhir edilmişti.<sup>499</sup>

Viyana Sergisi ve sergiye katılan Türk pavyonu ile ilgili en dikkati çeken değerlendirmeleri, İstanbul Ticaret Odasını temsilen Viyana'ya gönderilen Oda İstihbarat Şubesi Müdürü Galip Bahtiyar (Göker) Bey'in mektuplarından öğrenmekteyiz. Galip Bahtiyar Bey'e göre sergi tek kelimeyle muvaffak olmuş bir eserdir. Zira Viyanalıların onda yedisi sergimizi ziyaret etmiştir. Mektuplarda en dikkat

---

<sup>497</sup> “Ticaret Vekâletinin İstanbul Ticaret Odası'na Tebliği”, *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.41, Kanun-ı Sani 1925, s.984

<sup>498</sup> “Lozan Sergisi- Odanın Tamim Mektubu”, *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.41, Mayıs 1925, s.889

<sup>499</sup> Murat Koral Türk, “1925 Viyana Sergisi'nde Türkiye Pavyonu”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 148, Nisan 2006, s. 45-46; Bkz: Ek-26

eken hususlar ise Avusturyalı ve ek fabrikatörlerin Türkiye’de pamuk yetiştirildiğini bilmemeleriydi. Yine Viyana’da tüketilen İzmir ve çevresine ait kuru üzümlerin Yunanistan zm olarak bilinmesidir. Galip Bahtiyar burada kabahatin ürünlerimizi yanlış bilen Viyanalılarda olmadığını esas suçlunun ürünleri tanıtamayan bizler olduğunu belirtmiştir. Ülkemizde üretilen beyaz çamaşır sabunlarının, Avusturya gibi nemli bölgelerde çok revaç bulunduğunu, pamuklarımızın çok beğenildiğini fakat bunlara ait tanıtıcı afiş, broşür ve irtibata geçilecek müesseselere ait bilgilerin de eksik olması ürünlerimiz adına talihsizlikti. Ayrıca rnlerin fiyatlandırmanın yapılmamış olması ya da yüksek fiyatlandırılmış olmalarından dolayı satışların yapılamaması da ilginçti. Yine Türk pavyonundaki ürünlerin satılmasının önündeki en büyük engel olarak Avrupa pazarlarında Türk ürünlerine karşı uygulanan yüksek gümrük vergisidir.

Bütün bu olumsuzlukların yanında Galip Bahtiyar, Viyana Sergisine katılmak suretiyle beynelmilel sergilerin düzenlenme Şekil ve tarzın öğrenilmesi, kaliteli ürün yetiştirmenin yanında reklam ve tanıtımın nedenli önemli olduğunun anlaşılması bakımından büyük yararı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Viyana Ticaret Mektebi’ne bazı numunelerin istek üzerine hediye edilmesi de daimi bir tanıtım için önemlidir. Sergi masrafının ise 1.300 liradan fazla olması,<sup>500</sup> Türkiye’nin bu tip organizasyonlara katılımının önündeki en büyük engelin ne olduğu konusunda bir fikir vermesi açısından önemlidir.

Galip Bahtiyar Bey’in mektuplarından da anlaşıldığı gibi, Genç Cumhuriyetin henüz sergicilik lemine yabancı olması ve uluslararası sergiler hususunda yeterli araştırma ve incelemelerin yapılmamış olması, Viyana Sergisi’nde olduğu gibi maksadın tam olarak gerçekleştirilememesine neden olmuştur. Özellikle sergilerin düzenlendiği ülkelerin iktisadi Şartları ile ticari uygulamaları konusunda (Gümrük Vergisi gibi..) yeterli bilgiye sahip olunmaması ve pazarlama teknik ve yöntemlerinin eksikliği ülkemiz için ilk zamanlarda sıkıntılar doğurmuştur. Nitekim 1925-26 yıllarından sonra özellikle yurt dışı sergilerine inceleme ve araştırma yapmak maksadıyla birçok görevlinin gitmeye başlaması, idarecilerin bu konulardaki eksiklikleri giderme gayretlerinin bir göstergesidir.

Yurt dışı sergilerine katılım yalnızca ürünlerimizin tanıtılması ve satılması için olmamıştır. Aynı zamanda hızlı bir rekabetin yaşandığı uluslararası piyasalarda ticari

---

<sup>500</sup> Murat Koraltürk, ‘‘1925 Viyana Sergisi’nde Türkiye Pavyonu’’, *Toplumsal Tarih*, Sayı 148, s.47

pozisyonların korunması bakımından da önemliydi. Buna en iyi örnek 1926 yılının ilkbaharında yapılan Onuncu Viyana Sergisi'dir. Türkiye, Ticaret Nazırı Doktor Şeref Bey tarafından sergide temsil edilmişse de herhangi bir pavyon açmamıştı. Doktor Şeref Bey'in ifadesiyle, Merkezi Avrupa'nın en önemli ortak pazarı konumundaki Viyana'da açılan sergiye katılmanın nedeni önemli olduğu Rum ve Ermeni halıcıların pavyonlarındaki halıları Anadolu halıları diye satmalarından anlaşılmaktadır. Zira sonbahar sergisinde yer alan Türk pavyonundaki halılarımızın büyük ilgiyle karşılanması, piyasayı ellerinden kaçırmak istemeyen Rum ve Ermeni tüccarları harekete geçirmiştir. Hatta Ermeni tüccarlar pavyonumuzdaki Türk halılarını toptan satın alarak rekabeti kırmak istemişlerdir.<sup>501</sup>

Aynı engellemeler katılmış olduğumuz ilk Viyana Sergisi'nde de Yahudiler tarafından da uygulanmıştı. Basına hâkim olan Yahudiler, Viyana Sergisi'ndeki Türk pavyonuna ait haber ve makalelerin her biri için yaklaşık 1.000 şilin (300 lira) ücret talep etmişlerdi.<sup>502</sup> Buda gösteriyor ki Genç Cumhuriyet'in önündeki engel yalnızca tarım ve sanayisinin geliştirilmesi ve yurt dışı pazarlarına katılım değil, aynı zamanda Avrupa pazarlarındaki rakiplerimizin engellemelerini de aşmaktı.

Dünya ticaret ve sanayi âleminde büyük alaka uyandıran Belçika Beynelmillel Sergisi, Belçika'nın bağımsızlığının 100. yılı münasebetiyle 1930 yılı baharında açılacaktı. Türk ihraç mallarının Belçika pazarlarında rağbet görmesinden dolayı Hariciye Vekâleti, Türkiye'nin de bu sergiye katılmasının milli iktisadımız için büyük önem arz ettiğini belirtmiştir.

Hükümet tarafından da, milli mahsulât ve mamulâtımızın tanınması bakımından Belçika'daki sergiye katılmamız uygun bulunmuştur. Sergide 400 m<sup>2</sup> bir alanda kurulması düşünülen Türk pavyonu için gerekli olan 30.000 liralık bütçenin ayrılması da hükümet tarafından kabul edilmiştir.<sup>503</sup>

Zaman zaman yurt dışı sergilerine iktisadi kaygıların dışında farklı amaçlarla da katılmıştır. Örneğin; Fransız Sefareti'nin isteği ile iştirak edilen Beynelmillel Bizans Sanayi Sergisi bunlardan birisidir. Paris'teki Louvr Sarayı'nda düzenlenen bu sergiye sergilenmek üzere Bizans dönemi sanayisine ışık tutan eserler teşhir için

---

<sup>501</sup>“Viyana Sergisi”, *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.42, Mart 1926, s.221-222

<sup>502</sup> Murat Koraltürk, “1925 Viyana Sergisi'nde Türkiye Pavyonu”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 148, s.47

<sup>503</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 7.61.13;

gönderilmiştir.<sup>504</sup> Bu gibi sergilere katılımdaki amaç daha çok ülkemizin tanıtılmasıdır.

Ülkemiz, 1931 Selanik Beynelmillel Sergisi'nde olduğu gibi bazı yurt dışı sergilerine çeşitli sebeplerden dolayı katılamamışta olsa, özel müteşebbislerin bu sergilere katılmasını teşvik etmiştir. 1931 yılı Selanik Beynelmillel Sergisi'ne sergi müessesesi tarafından davet olunmuşsak da zamanın darlığından dolayı bu sergiye iştirak edemedik. Ancak altı tüccarımız bu sergiye 6 kalem milli mamulâtımıza ait örneklerle katılmışlar ve sergide büyük beğeni toplamışlardır. Özellikle kehribardan üretilen ürünler, tütünlerimiz ve Bursa ipekli işlemleri büyük alaka uyandırmıştır.<sup>505</sup> Selanik Sergisi'nde de satışlar konusunda karşılaşılan en büyük problem gümrük vergisinin yüksek oluşudur.

Genç Cumhuriyet'in iktisadi kalkınmasında sergilere büyük önem veren Gazi Mustafa Kemal, gerek bu sergileri ziyaret ederek gerekse ödüller vermek suretiyle desteğini vermekten geri kalmamıştır. Yurt dışı sergilerine de ayrı bir önem veren Mustafa Kemal, Türkiye Güzel Sanatlar Cemiyeti'nin Viyana'da Kanun-ı saninin sonunda açmayı düşündüğü "Türk Sanayi-i Nefise Sergisi" ni himayelerine alarak bu konudaki hassasiyetini göstermiştir. Aynı şekilde Avusturya reis-i cumhuru da bu sergiyi himayelerine alarak Türkiye'ye verdikleri önemi göstermiştir.<sup>506</sup> Avusturya Reis-i Cumhuru Mösyö Miklas bizzat serginin açılışını yapmış ve burada yaptığı konuşmada, açılan bu sergi ile Türkiye sanatının özellikle el işine dayalı sanayinin Viyanalılarca görülmesinin Türk sanat ve sanayisini kavrayabilmede büyük öneme sahip olduğunu ifade etmiştir.<sup>507</sup>

Ülkemizi yurt dışı sergilerinde görmek isteyen ülkelerden birisi de Macaristan'dır. 1930 yılında Ankara'da Ziraat Kongresi münasebetiyle açılan sergiye 50 firma ile katılan Macaristan pavyonlarını incelemeye gelen Ziraat Vekâleti Müsteşarı M. Reşovski, Türkiye'yi mutlaka Peşte Sergisi'nde görmek istediklerini belirtmiştir. Diplomatik nezaket çerçevesinde yapılmış bir tekliften öte bir anlam ifade eden bu isteğin ciddiyeti, sergiden iki ay sonra Türkiye'ye gelen Macaristan Ziraat Vekili M. Bud'un Peşte Sergisi'ne ülkemizin katılımıyla ilgili görüşmelerde bulunmasından da anlaşılmaktadır.(bkz. Ziraat Sergileri)

---

<sup>504</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 20.32.12

<sup>505</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.00.00, Yer no: 172.193.14

<sup>506</sup> CA, ADF-IV- 6.54.104-1; Bkz: Ek-27

<sup>507</sup> CA, ADF-IV 16-6.65.15-7

Macaristan'ın ÷lkemize karşı göstermiş olduğu bu yakın alaka cevapsız kalmamıştır. Hükümet Peşte Sergisi hazırlıkları için Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ni görevlendirmiştir. Sergide Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti adına Vedat Nedim (Tör) Bey ve Sergi Komiseri olarak da Sanayi Müfettişi Daniş Bey vazife alacaklardı.<sup>508</sup>

Peşte Sergisi için her türlü hazırlığın tamamlanmasından sonra sergi eşyası, deniz yoluyla Tryeste limanına gönderilmişti. Buradan Budapeşte'ye gidecek olan sergi eşyası arasında buluna afyon mahsulünden dolayı sergi eşyasının transit olarak Budapeşte'ye geçişine izin verilmemişti. Ancak iki ÷lke arasındaki yazışmalardan sonra, Ticaret Odası'nın afyon mahsulünden haberdar olduğunu bildirmesiyle sergi eşyasının geçişine izin verilmiştir.<sup>509</sup>

Bu gibi aksaklıkların yaşanmasında, sergi için gönderilen eşyalar hakkında güzergâh üzerindeki ÷lkelere gerekli bilgilendirmenin yapılmayışı sebep olmaktaydı. Peşte Sergisi'nde de bu tip aksaklıklar yaşanmasına rağmen Budapeşte'nin Az-este gazetesinin okuyucuları arasında yaptığı ankette, 1931 Peşte Sergisi'nin en başarılı pavyonunun Türk pavyonu olduğu kabul edilmiştir.<sup>510</sup>

Peşte Sergisi'nde Türk pavyonu, Budapeşte Ticaret Odası'nın ifadesiyle sadece Türk iktisadiyatını başarıyla yansıtan bir pavyon olmamış, aynı zamanda iki dost millet olan Macaristan ile Türkiye arasındaki iktisadi ilişkilerin inkişafına da hizmet edecekti. Türk pavyonunun bu başarısı beynelmilel sergilere katılımda devlet kontrolünün ne kadar önemli olduğunun da göstergesiydi. Zira ilk defa Peşte Sergisi'nin hazırlanmasından teşhir usul ve şekline kadar bütün ayrıntılarıyla, verilen emir gereği, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti ilgilenmişti.<sup>511</sup>

Peşte Sergisi'nde Türkiye'nin kazandığı başarı konuşulurken Uzakdoğu'dan gelen haberlerde sevindirici olmuştu. Japonya'nın Tokyo şehrinde 1-8 Ekim 1931 tarihlerinde acılan Türk Eşya Sergisi'nde, İstanbul Ticaret Odası'nın göndermiş olduğu eşyalar teşhir edilmişti. Sergi, Japon halkı tarafından büyük beğeni toplamıştı.<sup>512</sup>

---

<sup>508</sup> Yarın, 8 Nisan 1931

<sup>509</sup> Yarın, 5 Mayıs 1931

<sup>510</sup> *Servet-i Fünun*, c.69-5, Kanun-ı sani 1931

<sup>511</sup> Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti (Anı)*, Milliyet yay., Ağustos 1976, s.14-15

<sup>512</sup> "Tokyo'da Türk Eşya Sergisi", *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.47, Teşrin-i evvel 1931, s.429

Dünya ekonomik buhranının ağırlığı bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de iyice hissedilmeye başlanmıştı. Bu nedenle gerek yurt içi sergileri gerekse yurt dışındaki sergicilik faaliyetleri milli ekonomimizin nefes alma vasıtalarıydı. Bu sergiler aracılığıyla kısıtlıda olsa, üretilen ürünlerin nakite çevrilmesi azda olsa ekonominin nefes almasını sağlıyordu. Bu imkânı iyi değerlendirmek isteyen hükümet, 1929’dan sonra yurt dışı sergilerine katılıma hız vermiştir. Özellikle Kıta Avrupa’sının önemli ticaret merkezlerinde düzenlenen uluslararası sergilerin müdavimleri arasında yer almaya başlamıştır.

1926 Viyana Sergisi’yle uluslararası sergiciliğin ne manaya geldiği ve nasıl iştirak edileceğine dair önemli dersler çıkartılmış ve 1931 Peşte Sergisi’yle Beynelmlel Sergiciliğin usul ve esasları Türk pavyonlarında hayata geçirilmek suretiyle büyük bir başarı elde edilmiştir.

Peşte Sergisi’nde kazanılan başarı, iktisat çevrelerinin ve hükümetin güvenini daha da arttırmış ve hemen akabinde Avrupa’nın çok önemli bir ticaret merkezi olan Leipzig’teki ilkbahar sergisine katılmıştır. 6 Mart 1932 günü resmi açılışı yapılacak olan Leipzig Beynelmlel Fuarı’na katılmak için bir heyet oluşturulmuştur. Heyette Ziraat Bankası Müdürü Nusret Bey, Bağcılar Bankası’ndan Kenan Bey, Doktor Orhan Bey ve bağcılarımızdan Tefik Bey yer almıştır.<sup>513</sup> Heyetle birlikte Leipzig’te bulunan Vedat Nedim (Tör) Bey, sergiye katılanlar onuruna verilen yemekte yaptığı konuşmada: “Laypzing Sergisi’nde bulunma nedenimiz, diğer ülkelerle iktisadi münasebetimizi geliştirmektir. Türkiye yabancı sermaye için büyük kazanç kapısıdır. Her türlü sermayeye açığız. Fakat bir şartla, satın aldığımız gibi satmakta istiyoruz.” demiştir.<sup>514</sup>

Leipzig Sergisi’nde Türk pavyonu, bütün yabancı katılımcıların bir arada teşhirde buldukları Ring-Messhous Binasında 150 m<sup>2</sup>’lik bir alanda kurulmuştu. Pavyonumuzda halılar, mensucata ait numuneler, üzüm, incir ve orman ürünlerimiz sergilenmekteydi. Ayrıca pavyonun bir köşesinde Türkiye’nin eski ve yeni dönemine ait fotoğraflardan oluşan bir tanıtım bölümü bulunuyordu. Berlin Büyükelçimiz Kemalettin Sami Paşa ile Ticaret Mümessilimiz Mecdet Bey’inde ziyarette bulunduğu pavyonumuzda, gelen bütün ziyaretçilere İzmir Karaburun üzümleri, süzme incir ve sigaralardan oluşan ufak hediye paketleri dağıtılıyordu.

---

<sup>513</sup> Akşam, 3 Mart 1932

<sup>514</sup> “Beynelmlel Laypzing Panayırı”, *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.71-7, Mart 1932, s.268-270

İlk yurt dışı sergilerine göre reklam ve propagandanın da hayli öne çıktığı Leipzig’teki Türk pavyonunda, milli ürünlerimizin tanıtımında kullanılan ilginç benzetmelerde ziyaretçilerin dikkatini çekiyordu. Örneğin Türk fıncığını yiyenlerin Zora Ağa kadar uzun yaşayacağı, yine Hz. Havva’nın Hz. Adem’e elma değil de İzmir inciri verdiğini temsil eden tablolar yer alıyordu.<sup>515</sup>

Türkiye’nin Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından temsil edildiği Leipzig Sergisi’nde, teşhir edilen ürünlerimizin büyük beğeni toplaması üzerine, bu pavyonun nisan ve mayıs aylarında düzenlenecek olan Paris ve Milano Sergileri ile Tel Aviv de açılacak olan “Şark Panayırı”na da katılması uygun bulunmuştu. Hükümet, Ticaret Ofisinin katılmasında fayda mülâhaza edilen bu sergiler için ek olarak 25 bin liralık bütçe ayrılması teklifini kabul ederek bu konudaki desteğini esirgememiştir.<sup>516</sup>

Balkan milletlerinin de (Bulgaristan, Romanya, Yunanistan) büyük önem verdikleri Tel Aviv Sergisi’ne İktisat Vekâleti de Türkiye’nin bir pavyon ile katılmasını Ticaret Ofisinden istemiş ve bu sergiye önem vermelerini söylemiştir.<sup>517</sup> Sergiye Türkiye’den şeker imalathaneleri, kehribarcılar<sup>518</sup> ile Tütün ve Müskirat İdareleri katılacaktı.<sup>519</sup>

1932 senesi yurt dışı sergileri açısından yoğun geçen bir yıl olmuş, Türk Ticaret Ofisi bir sergiye katılımın işlerini bitirirken diğeri için çalışmalar yapmaya başlıyordu. Tel Aviv Sergisi’nin yoğunluğu bitmeden Milano Sergisi’nin hazırlıklarına başlanmıştı. Milano Sergi Komiserliği de Türkiye tüccar ve sanayicileri için büyük bir pavyon tahsis etmişti. Sergi heyetleri, düzenlemiş oldukları sergilere ülkemizin de katılmasını sağlamak için bu gibi hususi ayrıcalıklar yapmaktan geri durmuyorlardı.

Milano Sergisi Türk erbab-ı ticaret ve sanayicisi arasında da büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Sanayi Birliği sergi için titiz bir hazırlık çalışmasına başlarken, Müskirat İdaresi yeni ürettiği likörleri bu sergide ilk defa beğeniye sunmayı planlıyordu. Tütün İhisarları İdaresi de Milano Sergisi için özel sigaralar hazırlıyordu. Milano Sergisi’nde ülkemize ait numunelerin teşhir edilmesi kadar Genç Cumhuriyetin iktisadi hayatına ait verileri gösteren tablolar ve grafikler, İhracat Ofisi tarafından hazırlanırken Turing Kulüpte ülkemizin turizm potansiyelini bu vesile Avrupalılara tanıtmak

---

<sup>515</sup> “Laypzing Sergisinde Türk Sesi”, *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.48, Nisan 1932, s.184

<sup>516</sup> BCA, Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer no: 26.16.2

<sup>517</sup> Akşam, 5 Mart 1932

<sup>518</sup> Akşam, 17 Şubat 1932

<sup>519</sup> Akşam, 7 Mart 1932

istiyordu.<sup>520</sup>

12 Nisanda açılacak Milano Sergisi'nde üzüm, incir ve fındık gibi zirâ mahsulâtımız ile halı ve ipekli eşyalar teşhir edilecekti. Serginin açılış merasiminde bulunmak ve incelemeler yapmak için İktisat Vekâleti Ticaret İşleri Umumi Müdürü Naki Bey de İtalya'ya gitmişti.<sup>521</sup> Naki Bey, Milano Sergisi'nden sonra, Türk pavyonu ile birlikte Paris Sergisi'ne iştirak için Fransa'ya geçmiştir. Paris Sergisi'nde de Milano Sergisi'ndeki numuneler teşhir edilmiştir.<sup>522</sup>

Milano Sergisi'nden kısa bir süre sonra, coğrafi konumu dolayısıyla üretici ve tüccarın buluşma yeri olan Bari de bir “Şark Panayırı” açılacaktı. Bu panayırda Batı Avrupa'dan, Balkanlar'dan, Afrika'dan ve İspanya'dan ihraç ve ithal olunan malların birçoğu teşhir edilmekteydi.<sup>523</sup> 1932 senesi ilkbaharındaki Bari Sergisi'nde doğu ve batı piyasalarını birbirleriyle tanıştırmak ve aralarında ticari münasebetlerin kurulması için hususi bir daire oluşturulmuştur. Bari Sergi Komiseri, önceki yıl Türk pavyonunun göstermiş olduğu başarıyı hatırlatarak İstanbul Ticaret Odası'nı ve İhracat Ofisini, Bari Sergisi'ne katılmaya davet etmiştir.<sup>524</sup>

Başvekil İsmet Paşa ve Hariciye Vekili Tefik Rüştü Bey, İtalya ile Türkiye hükümetleri arasındaki dostluğu pekiştirmek ve Bari Şark panayırında incelemelerde bulunmak üzere İtalya'ya gitmişlerdir.<sup>525</sup> Bizzat İsmet Paşa ve Tefik Rüştü Bey'in ziyaret ettikleri ilkbahardaki Bari Şark Panayırı'nın eylül ayındaki sergisine hükümet olarak resmen bir katılım olmamışsa da İhracat Ofisi Propaganda Şubesi Müdürü Akil Bey'in temsilci olarak bulunduğu eylül ayındaki sergide 16 Türk firması kendi imkân ve gayretleriyle yer almıştır.<sup>526</sup> 7-21 Eylül tarihleri arasında açık kalan bu sergide teşhir edilen ürünlerimizin birçoğu ziyaretçiler tarafından çok beğenilmiş ve çoğu da satılmıştır.<sup>527</sup>

Bari Panayırı'nın hemen ardından eylül ayı içerisinde düzenlenecek olan Selanik Sergisi'ne İhracat Ofisimiz ve Ticaret Odası tarafından tüccarlarımızın katılması konusunda teşvikler yapılmıştır. Sergiye Türkiye'den katılacakların sergi eşyası

---

<sup>520</sup> Akşam, 17 Mart 1932

<sup>521</sup> Akşam, 7 Nisan 1932

<sup>522</sup> Akşam, 4 Mayıs 1932

<sup>523</sup> “Şark Panayırı”, *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.48, Nisan 1932, s.183

<sup>524</sup> Akşam, 13 Mayıs 1932

<sup>525</sup> Akşam, 25 Mayıs 1932; Bkz: Ek-28

<sup>526</sup> Vakit, 2 Eylül 1932

<sup>527</sup> Vakit, 27 Eylül 1932

Yunanistan Vapur Şirketi tarafından ücretsiz olarak taşınacak ayrıca ziyaretçi olarak gideceklere %50 indirim yapılacaktır.<sup>528</sup>

1932 yılında birçok sergiye iştiraktan geri durmayan hükümet, aynı isteği 1933 yılında tertip edilen Milano ve Lubyana (Yugoslavya) Sergilerine katılma konusunda göstermemiştir. Ancak Milano Sergisine özel müteşebbislerin katılmasını teşvik etmekle birlikte gidecek olan bu heyetin başına da İhracat Ofisi Raportörlerinden Akil Bey'in başkanlık etmesini istemiştir. Hükümetin resmen temsil edilmediği Milano Sergisi'ne tütün ve içki inhisarları, Sanayi ve Maadin Bankası, İpekiş ve İş limited ile bazı yerli firmalar katılmıştır. Türk pavyonunda İpekiş mamulâtı, tütünlerimiz, likörler, şaraplar, yerli fabrikaların ürettiği kumaşlar, deri ve çeşitli eşya numuneleriyle, üzüm, incir, fındık ve afyon ürünleri teşhir edilecekti.<sup>529</sup> Sergiden sonra, Türkiye'de bazı gazetelerde Milano Sergisi'ndeki Türk pavyonunun çok kötü bir izlenim bıraktığı yönünde haberler çıkmışsa da, özellikle sanayiye ait numunelerin teşhir edildiği reyonlarda birçok satışın gerçekleşmesi bu haberlerin maksatlı yapılmış birer dedikodudan ibaret olduğunu gösteriyordu.<sup>530</sup>

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yurt dışı sergilerine katılmayı, milli iktisadımızın dünya pazarlarıyla bütünleşmesinde ve ülkemizin kalkınmasında önemli bir vasıta olarak gören yetkililer, her geçen gün sergilere ait düzenlemelere büyük önem veriyorlardı. Sergicilikte on yıl içerisinde kat edilen mesafenin sonunda 1934 yılı içerisindeki ve daha sonraki uluslararası sergilere katılım adına Türk Ofis tarafından ulusal bir komitenin oluşturulması teklif edilmiştir. İstanbul Ticaret Odası tarafından değerlendirilen bu teklif, makul ve gerekli görülerek hayata geçirilmiştir. İstanbul Bölgesi Sanayi Müfettişi Daniş Bey'in başkan olarak atandığı heyete, İstanbul Ticaret Odası Umumi Kâtibi Cemal Bey, Türk Ofis İstanbul Şubesi Müdürü Hayrettin Şükrü Bey ile Hukuk Fakültesi hocalarından Muhlis Etem Bey seçilmiştir. Oluşturulan bu komisyonun amacı, yurt dışında yapılan bütün sergileri inceleyerek Türkiye'nin bu sergilere katılıp katılmamasına karar vermektir. Komisyon ilk gündem olarakta 1935 yılı içerisinde açılacak olan Brüksel ve Bari Sergilerine katılım ile 1937 deki Milano Sergisi'ne katılım meselesini görüşmüştür.<sup>531</sup>

1934 yılında Ulusal Sergi Komitesi'nin kurulmasında sonbaharda düzenlenen

---

<sup>528</sup> Vakıf, 27 Ağustos 1932

<sup>529</sup> Vakıf, 5 Nisan 1933

<sup>530</sup> Vakıf, 11 Mayıs 1933

<sup>531</sup> Vakıf (Kurun), 11 Birinci kanun 1934

9. Selanik Sergisi'nde Türk pavyonunun kazanmış olduğu "En büyük" ödülün etkisi görmezden gelinemez.<sup>532</sup> İlk başta Selanik Sergisi için İktisat Vekâleti'ne davet ulaştığında İktisat Vekili Esat Mahmut Celal Bey, Başvekil İsmet Paşa'dan sergiye katılım hususunda tavsiyelerde bulunmasını istemiştir. İsmet Paşa, vaktin darlığından dolayı yeterli hazırlığın yapılamayabileceğini bu nedenle mahcup olunmaması için sergiye katılmamanın daha uygun olduğunu belirtmiştir.<sup>533</sup> Ancak zamanın kısa olması ve İsmet Paşa'nın tavsiye etmemesine rağmen sergiye katılmıştır. Selanik Sergisi'nde her şeyiyle çok beğenilmiş olan pavyonumuzda başlıca ihraç mallarımız olan kuru üzüm, incir, kömür, İnhisarlar İdaresi'nin likörleri, Hereke halıları, Beykoz deri fabrikasının ürünleri teşhir edilmişti.<sup>534</sup>

Aynı yıl içerisinde Brüksel'den de sergi için bir davet gelmiştir. 1937 yılına kadar bir daha açılması düşünülmeyen Brüksel Sergisi için Sergi Komiseri Kont Adriyan Van Burş, son yıllarda sanayisinde büyük ilerlemeler kaydeden Türkiye'yi de Brüksel Sergisi'nde görmek istediklerini ifade etmiştir. Sergiye katılacak olanlardan hiçbir ücretin talep edilmeyeceği Brüksel Sergisi'ne, içerisinde Almanya, Fransa, İtalya, Lehistan, Macaristan ve Çekoslovakya'nın yer aldığı 21 ülke müracaatta bulunmuştur.<sup>535</sup> Altı ay açık kalacak olan ve Paris, Londra ve Chicago gibi dünya sergilerine eşdeğerde gösterilen Brüksel Sergisi'nde ziraat, sanayi ve ticari bütün mamuller teşhir edilecekti.<sup>536</sup> Türkiye'yi İnhisarlar İdaresi'nin temsil edeceği bu sergi için yapılacak hazırlıkların ikmal, gönderilecek memur ve görevlilerin masrafları için hükümet 30.000 liralık döviz tahsis etmiştir.<sup>537</sup>

İnhisarlar İdaresi'nin tütün, sigara ve tuzlarımıza ait numuneleri teşhir ettiği Brüksel Sergisi'nde reklam ve propaganda yapmayı unutmamışlardır. Pavyonun açılışı vesilesiyle Belçika ve diğer ülke gazetecilerine bir çay daveti verilerek Türkiye ve teşhir ettiği ürünler hakkında bilgilendirme yapılmıştır. İnhisarlar İdaresi'nin bu girişimi büyük bir tesir göstermiş ve çaya katılan bütün gazetelerde sonraki günlerde Türk pavyonuyla ilgili birçok haber çıkmıştır. Bu propagandaların müspet tesiri sonucunda İnhisarlar İdaresinin pavyonunu günde 10 bin kişinin gezdiği olmuştur.<sup>538</sup>

---

<sup>532</sup> Vakıf 3 Teşrin-i sani 1934

<sup>533</sup> BCA, Fon kodu: 030.10.00.00, Yer no: 173.194.1; Bkz: Ek-29

<sup>534</sup> Cumhuriyet, 9 Teşrin-i evvel 1934

<sup>535</sup> Kurun, 28 İkinci teşrin 1934

<sup>536</sup> Zaman, 27 Şubat 1935

<sup>537</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 50.84.13

<sup>538</sup> Zaman, 6 Eylül 1935

1931 yılından bu yana her yıl iştirak ettiğimiz uluslararası Selanik Sergisinde 1935 yılında geniş çaplı bir katılımı temsil olunduk. Bu sergide Sümerbank, İş bankası, Madenciler Birliği, Turing Kulüp ile Zingal Şirketleri ürün teşhir edecekti.<sup>539</sup>

Hükümet, Avrupa pazarlarına açılmada bir vasıta olarak gördüğü Avrupa'nın önemli şehirlerindeki uluslararası sergilere katılmaya özen gösteriyordu. Aynı şekilde, Ortadoğu pazarlarına açılmak için bu coğrafyanın önemli ticaret merkezlerinde açılan sergilere katılmayı da ihmal etmiyordu. İlk olarak 1932 senesinde Tel Aviv Sergisi'yle başlayan bu süreç, maliyetlerin yüksekliğinden dolayı sekteye uğramıştı. 1935 senesi nisan ayı içerisinde açılacak olan Tel Aviv Sergisi'ne, sergi heyetinin gösterdiği kolaylıklardan dolayı katılmaya başladı.<sup>540</sup> Tel Aviv Sergisi'yle Ortadoğu pazarlarında yeniden kendisine yer edinmeye çalışan Türkiye, özellikle 15 Şubat 1936'da açılacak olan Kahire Uluslararası Sergisine büyük önem veriyordu. Türkiye ile Mısır arasındaki ticari ilişkileri arttıracak ümit edilen bu sergide, özellikle Mısır piyasasında revaç bulan Türk mallarının teşhir edilmesine özen gösterilecekti.<sup>541</sup> Türkiye'nin bu sergiye katılmasında Mısır'daki Büyükelçimiz Şevki Elhan ile İş Bankası'ndan Firuz Suntekin ve Türkiye'nin İskenderiye'deki İş Bankası Ataşesi Baha Ertekin Beylerin çalışmaları etkili olmuştur.<sup>542</sup>

Hükümet, 1936 yılı içerisinde katılmaya karar verdiği Tel Aviv ve Şam Sergileri için bilhassa satılabileceğini düşündüğü ürünlerden müteşekkil bir koleksiyon hazırlanmasına büyük önem veriyordu. 30 Nisan 1936'da açılacak olan Tel Aviv Sergisi'nde teşhir edilmek için buğday, müskirat(içki), sigara, tütün, tuz, tuzlanmış ve tütsülenmiş balık ürünleri hazırlanacaktı. Bu hazırlıkların yapılması işi de Türk Ofis Raportörlerinden Faik İhsan Kurtoğlu'na verilmişti.<sup>543</sup> Aynı zamanda hükümet, Tel Aviv Sergisi'nde ki Türk pavyonunun en iyi şekilde hazırlanabilmesi için 200 İngiliz lirası ödenek ile bu işlerin hazırlanmasından sorumlu olan Faik Bey'e 50 liralık dövizin harcırah olarak verilmesini kararlaştırarak,<sup>544</sup> Ortadoğu pazarlarına açılmak için bu sergilere nedenli önem verdiğini göstermiş oluyordu.

Tel Aviv Sergisi'nin düzenlendiği dönemde meydana gelen Arap- Yahudi

---

<sup>539</sup> Zaman, 21 Temmuz 1935

<sup>540</sup> Zaman, 21 İkinci teşrin 1935

<sup>541</sup> Zaman, 3 Şubat 1936

<sup>542</sup> "Tel-aviv Sergisi", *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.80-16, Mayıs 1936, s.3; "Tel-Aviv Panayırındaki Türkiye Pavyonu Çok Beyenildi", *Servet-i Fünun*, c.80/16; Bkz: Ek-30

<sup>543</sup> Zaman, 5 Şubat 1936

<sup>544</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 70.91.14

kargaşasında Türk pavyonu yakılmak istenmiş, ancak buna mani olunmuştur. Sergiye Türkiye’den başka İngiltere, ABD, Fransa, İtalya, Belçika, Finlandiya, Norveç, İsveç, Bulgaristan, Romanya, Lehistan, Yugoslavya, Suriye, Lübnan ve Çekoslovakya katılmıştır.<sup>545</sup>

Tel Aviv Sergisi’nin dünyanın yakın ve uzak birçok ülkesinden katılımın olması, Türkiye’nin Ortadoğu pazarına açılmak için Tel Aviv Sergisi’ne katılma fikrinin ne kadar isabetli olduğunun da göstergesidir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Almanya’nın Breslaw şehrindeki ziraat sergisine inceleme maksatlı katılmış olan Türkiye, 1936 yılında düzenlenen Breslaw Cenubi Şarki Sergisi’ne ürün teşhir etmek ve burada son dönemlerde sergicilik âleminde meydana gelen değişimler ile ihraç mallarının inkişafı hususlarında bilgi alış verişinde bulunmak amacıyla katılmıştır. Her geçen gün daha da önem kazanan ve gelecekte Avrupa iktisat çevrelerinde büyük önem kazanacağı düşünülen Breslaw Sergisi, Türkiye’nin mallarını tanıtmada ve Cumhuriyet Türkiye’sinin ulaştığı modern yaşamın yansıtılmasında büyük fırsat olmuştur.

Sergi vesilesiyle Türk- Alman İhracat Ofisleri ve ticaret çevreleri bir araya gelerek fikir teatisinde bulunmuşlardır. İktisat Vekâleti’nin ihraç mallarımızın kalitesini arttırmak ve bir standardizasyona kavuşturulması konusunda aldığı önlemler, Alman iktisat çevrelerinde olumlu karşılanmıştır.<sup>546</sup>

Yurt dışı sergilerindeki tecrübeler arttıkça, İktisat Vekâleti ve Türk Ofis’in yurt dışı sergilerinde teşhir edilecek malların kalitesi ile propagandasına yönelik çalışmalara daha fazla önem verdiği ve modern sergiciliğin esaslarını tatbik hususunda daha duyarlı olduğu görülüyordu. Ancak aynı hassasiyetin Türkiye’deki tüccarlar ve büyük müesseseler tarafından gösterilmediği de şikâyet konusu olmaktaydı.

Nitekim Breslaw Sergisi’nde sergiye katılan bütün ülkelerin yetkilileri ve diğer ziyaretçilerin Türk pavyonuna ve teşhir edilen mallara karşı büyük ilgi gösterdiği belirtilmiş; fakat aynı hassasiyetin firmalarımızca gösterilmediği, sergiye kendi isimlerini taşıyan numuneler dahi göndermekten imtina ettikleri Türk Ofisi yetkililerince dile getirilmiştir.<sup>547</sup>

---

<sup>545</sup>“Tel-aviv Sergisi”, *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.80-16, Haziran 1936, s.40

<sup>546</sup> Tan, 31 Mayıs 1936

<sup>547</sup> Kurun, 5 Haziran 1936

Breslaw Sergisi'nde şikâyet konusu olan meselelerin daha büyüğü Şam Sergisinde yaşanmış ve İktisat Vekâleti bizzat olaya el koymuştur. Halep'te Türkçe yayın yapan Vahdet gazetesinde Şam Sergisindeki Türk pavyonu hakkında çıkan haberlerin Türkiye'de de basın tarafından dile getirilmesi üzerine İktisat Vekili Celal Bayar bir açıklama yapmıştır. Celal Bayar açıklamasında, “Tel Aviv Sergisi için hazırlanan numunelerin bir kısmı Şam Sergisi'ne gönderilmek üzere ayrılmıştır. Dost ve komşu ülkelerle ticari ilişkilerimizi geliştirmede büyük yarar gördüğümüz bu sergilerdeki aksaklıkların dile getirilmesinden son derece memnunuz” demiştir.<sup>548</sup>

Yine Vahdet gazetesinin Şam'da açılan sergilere ilk defa katılan dost ve kardeş Türkiye'nin, Avrupa pazarlarında dahi parmak ısırtan endüstri inkılâbının ürünü eserlerin, Şam Sergisi'nde yer almamış olması ve alelade birkaç ürünün teşhir ediliyor oluşu büyük bir hayal kırıklığı meydana getirdiği<sup>549</sup> yönündeki haberler İktisat Vekâleti'nin sıkı bir inceleme başlatmasına neden olmuştur. Başlatılan incelemeler üzerine Şam Sergisi'ne gönderilecek eşyayı hazırlayan görevliler, teşhir edilecek eşyanın, serginin açıldığı ülkenin hususiyetlerine göre tespit edildiğini bu nedenle teşhir edilen ürün çeşitliliğinin az olduğunu belirtmişlerdir. Ancak görevlilerin bu açıklamalarıyla tatmin olmayan İktisat Vekâleti, pavyonun Türk iktisadı ve sanayi faaliyetlerini yansıtacak şekilde donatılması için emir vermiştir.<sup>550</sup> Ayrıca serginin teşhirinde meydana gelen aksaklıkların sergi eşyasının seçiminden kaynaklandığı belirtilerek Sergi Komiseri Ragıp Bey görevden alınmıştır.<sup>551</sup>

Şam Sergisi'nde yaşananlar uzun müddet kamuoyunu meşgul etmiş ve çeşitli tartışmalara da neden olmuştur. Bazıları Şam Sergisi'ndeki Türk pavyonu hakkında çıkan haberleri mübalağalı bulurken bazıları da sergi için yeterli zamanın olmaması nedeniyle yeterli hazırlığın yapılamaması neticesinde bu durumun ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Hatta gerekli şekilde hazırlanamayacak isek bu tip sergilere katılmamanın daha faydalı olacağı hiç değilse Türkiye'nin terakkiyatına gölge düşürülmemiş olacağı söylenmiştir.<sup>552</sup>

İktisat Vekâleti'nin Şam Sergisi'ne yönelik aldığı tedbirler kısa sürede olumlu tesirler göstermiştir. Pavyonumuzun yeni gönderilen eşyalarla takviye edilmesi ve teşhir

---

<sup>548</sup> Kurun, 26 Haziran 1936

<sup>549</sup> Kurun, 24 Haziran 1936

<sup>550</sup> Akşam, 27 Haziran 1936

<sup>551</sup> Cumhuriyet, 27 Haziran 1936

<sup>552</sup> Açık Söz, 9 Temmuz 1936

ve tanziminin yeniden yapılmasından sonra sergimize rağbet artmış, hükümet başkanı ve diğer devlet erkânının ziyaretleriyle bu ilgi taçlanmışır.<sup>553</sup> Diğer taraftan Suriye halkının isteği üzerine daimi bir serginin Şam Konsolosluğumuzda açılmasının uygun olacağı kabul edilerek serginin başarısından dolayı Sergi Komiseri Baha Bey, Selanik Sergisi'nin hazırlanmasında görevlendirilmiştir.<sup>554</sup>

On birinci Uluslararası Selanik Sergisi Veliht Prens Poul tarafından Başvekil General Metaksas ile birlikte 6 Eylül'de açılmıştı. Veliht ve başvekil, sergide Türk pavyonunda incelemelerde bulunmuş ve Sergi Komiseri Baha Bey'den Türk pavyonundaki numuneler hakkında izahat almıştır. Veliht Prens Pol, Selanik Sergisi'nin bu yılki birincisinin Türk pavyonu olacağı kesindir demiştir.<sup>555</sup> Nitekim sergi sonunda jüri Türk pavyonunu birinci seçmiştir.<sup>556</sup>

Modern sergicilik tekniklerine uygun olarak hazırlanan pavyonumuz da sanayimize ait bütün numuneler, şeker sanayi ürünleri, dericiliğe ait numuneler ile Türk ticaret ve iktisadiyatının Cumhuriyet'le birlikte kat ettiği mesafeyi gösteren istatistik ve grafikler teşhir edilmiştir.<sup>557</sup> Ayrıca Türkiye'nin iktisadiyatının genişçe anlatıldığı Yunanca bir kitap basılarak<sup>558</sup> sergi vesilesiyle, Türkiye'nin Cumhuriyet'le birlikte girmiş olduğu kalkınma mücadelesi dünyaya anlatılmış oluyordu.

1936 yılı içerisinde açılan bir başka sergi olan Almanya'daki Königsberg ( Kaliningrad) Sergisi'ne zamanın darlığından dolayı Türkiye'den katılım yerine Berlin Türk Ticaret Odası Temsilciliği aracılığıyla katılmıştır.<sup>559</sup>

Şam Sergisi'nde yaşanan problemlerden sonra, tedbirlerin dikkate alındığının bir örneği olan Kaliningrad Sergisi'ne zamanın darlığından dolayı yalnızca Berlin Türk Ticaret Ofisi katılmışta olsa büyük bir başarı elde edilmiştir. 191 bin kişinin ziyaret ettiği Kaliningrad Sergisi'ndeki Türk pavyonunda teşhir edilen ürünlerle ilgili büyük miktarda siparişler alınmıştır.<sup>560</sup>

Sergiler vasıtasıyla gerek komşu ülkeler gerekse ticari rekabet halindeki ülkeler birbirlerinin pavyonlarında teşhir edilen ürünlerin kalitesi ve standardı konusunda

---

<sup>553</sup> Tan, 25 Temmuz 1936

<sup>554</sup> Akşam, 23 Ağustos 1936

<sup>555</sup> Tan, 7 Eylül 1936

<sup>556</sup> Tan, 5 İlkteşrin 1936

<sup>557</sup> Tan, 13 Eylül 1936

<sup>558</sup> Haber Akşam Postası, 23 Ağustos 1936

<sup>559</sup> Tan, 12 Eylül 1936

<sup>560</sup> Haber Akşam Postası, 25 Eylül 1936

katettiği mesafeyi yakinen görme fırsatı bulurken, bu rekabet sayesinde ülkelerin iktisadi tekâmülleri de zaman içerisinde artmaktaydı. Rekabetin tüm şekliyle yaşandığı bu sergilerde hükümetlerde bir önceki sergideki başarılarını tekrar etmek ya da daha da arttırmak için büyük çaba harcıyorlardı. Türkiye’de 1937 yılında düzenlenecek olan On ikinci Uluslararası Selanik Sergisi’ne bir öncekinden daha iyi hazırlanmak için hazırlıklar yapıyordu. Bu amaçla Selanik Sergisi’ne katılacak Türk Pavyonu Komiserliği’ne, Türk Ofis Sergi ve Pavyonlar ve Turizm Seksyonu Müşaviri Mazlum Ataman atanmış, serginin dekorasyonu içinde Türk ofis raportörlerinden Hakkı Arman tayin edilmiştir. Serginin iç ve dış dekorasyonu için yaklaşık 4.000 lira masrafın gideceği tespit edilmiştir.<sup>561</sup>

Bu arada Yunan Hükümeti, uluslararası Selanik Sergisi’nde teşhir edilecek olan Türk mallarından 500 İngiliz lirası kadar olan miktarının ithal olunmasına izin vermişti. Sergi vasıtasıyla Yunanistan’a ithal olunacak 500 İngiliz lirası miktarındaki malın bedeli, Türk Yunan Kliring Antlaşması’nın hükümleri çerçevesinde tahsil edilecekti. Yunan Hükümeti tarafından ithaline müsaade edilen mallar şunlardı; sünger, koza ipek böceği, buğday, buğday unu, kepek, patates, limon, zeytinyağı, keten, kenevir, çekirdekli ve çekirdeksiz pamuk ile ketenden üretilmiş çuvallar.<sup>562</sup>

Türk Ofisi’nin Selanik Sergisi için gösterdiği çabalar neticesiz kalmamış, Türk pavyonu serginin açılışını yapan Velihaht Prens Poul ve Yunan Kralı tarafından ziyaret edilerek takdir ve tebriklerine nail olmuştur.<sup>563</sup> Ayrıca her kesimden ziyaretçinin büyük beğenisini toplayan Türk pavyonu, jüri heyeti tarafından Selanik Fuarı’nın en büyük ödülüne layık görülmüştür.<sup>564</sup> Selanik Sergisi’ne 50 şişe beyaz, 25 şişe siyah ve 25 şişe salon birası gönderen Atatürk Orman Çiftliği, gönderdiği numunelerin başarısından dolayı sergi heyeti tarafından “Grand Prix Hors Concours” büyük mükâfatına layık görülmüştür.<sup>565</sup> Atatürk Orman Çiftliği’nin kazanmış olduğu bu ödül, Atatürk’ün henüz Cumhuriyetin ilk yıllarında hayata geçirdiği ve modern tarım usul ve araçlarının kullanıldığı çiftliklerin ne kadar isabetli bir karar olduğunun ispatıdır.

1938 yılı içerisinde de Türkiye, özellikle ihraç ürünlerimizden üzüm ve incirlerin

---

<sup>561</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 78.72.6

<sup>562</sup> “Selanik Beynelmül Panayırında Türk Teşhircilere Kolaylıklar”, *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.54, Eylül 1938

<sup>563</sup> Son Posta, 27 Eylül 1937; Bkz: Ek-31

<sup>564</sup> Son Posta, 20 Eylül 1937

<sup>565</sup> CA, 17-184-17.3.10-1; Bkz: Ek-32

teşhir edildiği Prag Sergisi'nde büyük bir ilgi görmüştür.<sup>566</sup> Aynı şekilde daha önceleri katılmış olduğu Breslaw Sergisi'nde de büyük ticari antlaşmalar yapılmış ve yaklaşık 2.000.000 marklık bir mal satışı gerçekleştirilmiştir.<sup>567</sup> Yine bu yıl içerisinde açılacak olan Selanik ve Belgrat sergilerine de katılınılacaktı.<sup>568</sup> On devletin katıldığı Uluslararası Belgrat Sergisi'nde, milli mahsulât ve mamulâtımıza ait pamuk, fındık, incir, şeker, hububat, zeytinyağı, meyve, balık konserveleri, kömür, pamuklu ve ipekli kumaşlar, cam, kâğıt ve süngerlerimiz teşhir edilecektir.<sup>569</sup>

Mustafa Kemal Türkiye'sinin hazırlığını yaptığı son yurt dışı sergisi New York Sergisi'dir. New York'un kuruluşunun 180. yıldönümü münasebetleri çerçevesinde 30 Nisan 1939'ta açılacak olan New York Uluslararası Sergisi'ne katılımı hükümet tarafından resmen açıklanmıştır.<sup>570</sup>

İkinci Dünya Savaşı'nın ayak seslerinin duyulduğu bir dönemde açılacak olan New York Sergisi bütün dünya devletleri tarafından merakla bekleniyordu. Böyle kritik bir dönemde New York Sergisi'ne iştirak için Türkiye'ye daveti bizzat ABD Başkanı Ruzvelt tarafından yapılmıştır. Ruzvelt, Türkiye'yi sergiye davet için bizzat hususi temsilcisi Cones'i göndererek teklifi Başvekâlet Vekili Celal Bayar'a iletmiştir. Celal Bayar, sergi hakkında gerekli bilgileri aldıktan sonra sergiye iştirak edeceklerini resmen bildirmiş ve karşılıklı mukaveleyi imzalamışlardır. ABD hükümeti New York Sergisi'nde Türkiye için 1.000 m<sup>2</sup> lik bir yer ayrıldığını ve yerin inşasını bizzat yaparak para almayacaklarını taahhüt etmiştir.<sup>571</sup>

Cumhuriyet Türkiye'sinin sahip olduğu iktisadi potansiyeli ve yeni bir pazar olarak her geçen gün bütün Avrupa'da ilgi odağı haline gelmesinin yanında, İkinci Dünya Savaşı'nın adım adım yaklaşıyor oluşu da Başkan Ruzvelt'in New York Sergisi için Türkiye'ye bizzat teklifte bulunmasında etkili olmuş olsa gerektir.

Cumhuriyet hükümeti içinde Amerika gibi dünyanın hızla küresel gücü haline gelen bir devletin düzenlediği sergiye katılmak kaçırılmaması gereken bir fırsattı. Zira Amerika'nın Türk mahsulât ve mamulâtının sürekli bir alıcısı olabileceği düşünülmekte ve bu nedenle sergiye gönderilecek eşyaların zengin bir çeşitliliğe ve kaliteye sahip

---

<sup>566</sup> Son Telgraf, Nisan 1938

<sup>567</sup> Akşam, 17 Mayıs 1938; Kurun, 17 Mayıs 1938

<sup>568</sup> Kurun, 13 Ağustos 1938

<sup>569</sup> Akşam, 13 Eylül 1938

<sup>570</sup> Son Telgraf, 25 Şubat 1938

<sup>571</sup> Haber Akşam Postası, 11 İlkteşrin 1937

olması isteniyordu. Bütün bu hususiyetlerin yerine getirilebilmesi için Ankara’da başında Suat Şakir Bey’in bulunduğu bir büro kurulmuştu.<sup>572</sup>

62 ülkenin katılacağı<sup>573</sup> ve yaklaşık 60 milyon insanın gezeceği tahmin edilen<sup>574</sup> New York Sergisi, Cumhuriyet Türkiye’sini her anlamda tanıtmak için fırsata dönüştürmeyi düşünen İktisat Vekâleti sergi hazırlıkları için 500.000 liralık bir ödenek ayırmıştı.<sup>575</sup> Bu çerçevede Türkiye, New York Sergisi’nde şu dört başlık altında propaganda faaliyetlerini yürütme kararı almıştı: **a)** Siyasi propaganda, **b)** Kültürel propaganda, **c)** Ticari propaganda, **d)** Mali propaganda<sup>576</sup>

New York Sergisi’nde Türk pavyonunun hemen devamına bir Türk sitesi kurulacaktı. Bu sitede bazı dükkânlarda tütün, esans, meyve ve likör satışı yapılacak, ayrıca Türk kahvesi, lokantası ile bakırcılık, pirinç işçiliği, dericilik, kumaş ve halı dokuyanların sanatlarını icra edecekleri bölümler yer alacaktır.<sup>577</sup> Diğer yandan Türk sitesi içerisinde mimarimizi tanıtmak için ülkemizdeki meşhur eserlerin maketleri yapılacaktı. Yine sergi süresinde propaganda amaçlı olarak Türk donanmasına ait bir filo ile ilk kadın tayyarecimiz Sabiha Gökçen New York’ta bulunacaktı.<sup>578</sup>

Bütün bu hazırlıkların sergileneceği Türk pavyonunun ve Türk sitesinin dekorasyonu için İktisat Vekâleti tarafından “1939 New York Sergisi Dekorasyon Müsabakası” düzenlenmiştir. İktisat Vekâleti’nin tayin edeceği jüri tarafından değerlendirilecek eserlerden birinci olana 1.000 lira ödül verilecekti.<sup>579</sup>

Yaklaşık 6,5 ay açık kalacak olan New York Sergisi’nde iştirak eden ülkeler için bir gün tahsis edilerek, o günün o ülke için çeşitli etkinlikler düzenlenecekti. Türkiye içinde 24 Temmuz 1939 günü “Türk Günü” olarak belirlenmişti. Bu günde, New York Sergisi dâhilinde ülkemize ait konferanslar verilecek, sinemalarda tanıtıcı filmler gösterilecek, çeşitli yarışmalar düzenlenerek milli marşlarımız çalınacaktı.<sup>580</sup>

Bütün bu etkinliklerin eksiksiz yapılabilmesi için Türk pavyonunun sergi komiserliğine daha önceki yurtdışı tecrübelerinden dolayı Vedat Nedim Tör

---

<sup>572</sup> Tan, 15 Temmuz 1938

<sup>573</sup> Kurun, 20 Teşrin-i sani 1938

<sup>574</sup> Son Telgraf, 29 Temmuz 1938

<sup>575</sup> Kurun, 26 Mart 1938

<sup>576</sup> Yeni Sabah, 8 Kanun-ı evvel 1938

<sup>577</sup> Cumhuriyet, 6 Birinci teşrin 1938; Akşam, 6 Birinci teşrin 1938

<sup>578</sup> Tan, 30 Temmuz 1938

<sup>579</sup> Son Telgraf, 16 Haziran 1938

<sup>580</sup> Son Telgraf, 12 Haziran 1938

getirilmiş,<sup>581</sup> hazırlıklara nezaret etmek içinde New York'a gönderilmek üzere İktisat Vekâleti Komiserlerinden Suat Şakir Kabaç ile Maarif Vekâleti Güzel Sanatlar Akademisi Profesörlerinden Sedat Hakkı ve Nafia Vekâleti mühendislerinden Hüseyin Sermed Beyler hükümetçe görevlendirilmişlerdi.<sup>582</sup>

Atatürk dönemi Türkiye'sinin katıldığı yurt dışı sergilerinin en prestijlisi ve belki de Türkiye adına milli iktisadımızın tanıtımı ve inkişafının zirvesi olan New York Sergisi'nin resmi açılışı mayıs ayının ilk haftası Türk ve Amerikan yetkililerin katılımıyla yapılmıştı.<sup>583</sup>

Sergi müddetince binlerce insanın ziyaret ettiği Türk pavyonunda New York Matbuat Cemiyeti'nin üyesi bütün gazetecilere bir ziyafet verilerek Türkiye ve iktisadiyatına ait numuneler hakkında bilgi verilmişti. Yemeğe katılan bütün gazete temsilcileri gazete sütunlarında Türkiye ve sergimize dair çok olumlu yazılar kaleme almışlardır.<sup>584</sup>

Böylece ülkemiz New York Sergisi'ne katılımdaki amaçlarına ulaşarak yeni dünyanın dikkatini Cumhuriyet Türkiye'sinin üzerine çekmiş, hem de altı aydan fazla açık kalan böyle bir sergi de milyonlarca insana tanıtım fırsatını bulmuştur. New York Sergisi ile Türkiye 1923'te İzmir İktisat Kongresi'yle başlattığı iktisadi mücadelesinin ulaştığı noktayı 62 ülkenin katıldığı bir sergide görme imkânı bulmuş ve burada başarısını sınama fırsatına kavuşmuştur. Ne yazık ki, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren çağdaş Türkiye'nin her alanda tüm dünya ile yarışacak düzeye gelmesi ülküsünün başarısını Mustafa Kemal Atatürk görememiştir.

---

<sup>581</sup> Son Telgraf, 22 Birinci kanun 1938

<sup>582</sup> BCA, Fon kodu: 030.18.01.02, Yer no: 84.76.14

<sup>583</sup> Cumhuriyet, 7 Mayıs 1939

<sup>584</sup> "New York Sergisi", Ayın Tarihi, 2 Ağustos 1939, Sayı 69, s.77

### 4.3. Seyyar Sergi Gemisi: “Karadeniz”

Büyük bir savaşın sonunda istiklalini kazanmakla birlikte yepyeni bir rejime adım atmış bir millet, cephede düşmana karşı rüştünü ispat etmişti. Şimdi sıra sosyal ve iktisadi sahada varlığını ispat etmedeydi.

Cumhuriyetin kuruluşundan üç yıl gibi kısa bir süre sonra, Genç Cumhuriyetin her anlamda dünyaya kendisini tanıtabilmesi için, önce İstanbul’daki bazı büyük ticaret müesseseleri, daha sonra bazı gazeteci ve milletvekilleri tarafından “Seyyar Sergi” fikri ortaya atılmıştı.<sup>585</sup> Dile getirilen “Seyyar Sergi” fikri, önce dönemin Manisa Milletvekili Mazhar Mufit (Kansu) Bey tarafından Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa’ya taşınmıştı. İlginç ve bir o kadar da ilgi uyandıran bu fikir, bazı kesimlerce alay konusu yapılarak; “Medeni cihana teşhir olunabilecek kaç buçuk mahsulümüz var ki?” denilerek küçümsenmişti.<sup>586</sup>

Ancak kamuoyundaki bu tartışmalar Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 19 Mart 1925 tarihindeki oturumuna da yansımış ve Ticaret Vekili Ali Cenani Bey, Mustafa Kemal Paşa’nın gündemden çıkarılmasından büyük üzüntü duyduğu ticaret sergisi meselesini konuşmasına taşıyarak, 15.000 liranın bir sergi için hiç mesabesinde olduğunu, gerekirse bunun için 1.000.000 liranın bile yetersiz kalacağını ifade etmiştir. Konuşmasının sonunda Ali Cenani Bey bundan öte kendisinin Seyr-i Sefain idaresinden “Karadeniz” isimli vapurun kiralanarak bir “Seyyar Sergi” yapılması taraftarı olduğunu belirtmiştir.<sup>587</sup>

Mustafa Kemal Paşa’nın arzuları doğrultusunda kamuoyunun da desteğini alan Seyyar Sergi projesi, meclis kürsüsünden de dillendirildikten sonra süratle hayata geçirilebilmek üzere çalışmalara başlanmıştır. Her kesimden insanın çeşitli şekillerde eleştirdiği veya takdir ettiği seyyar sergi fikri, Ticaret Vekâletinin emriyle İstanbul Ticaret Mıntıkası Müdürlüğünün ilanı vasıtasıyla tüm Türkiye’ye duyurulmuştu. İlanda, Seyr-i Sefain idaresinin en büyük ve en mükemmel gemisi olan “Karadeniz”in tahsis edildiği seyyar serginin amacı; topraklarımıza ait mahsulât, masnuat ve madenleri en fazla ilişki de bulunduğumuz limanlarda teşhir etmek ve alıcı durumdaki piyasaların dikkat ve alakasını ülkemiz üzerine toplamak olarak duyurulmuştu.<sup>588</sup>

---

<sup>585</sup> Kudret Sinan, , “İlk Yüzer Türk Sergisi O Değil, Bu!”, *Yıllar Boyu Tarih*, c.2, Sayı 4, Nisan 1979, s.23

<sup>586</sup> Eser Tutel, “Gemideki Orkestra”(Karadeniz Sergi Seferinde),*Popüler Tarih*, Sayı 72, Ağustos 2006, s. 36

<sup>587</sup> “Karadeniz” Seyr-i Türkiye Belgeseli, Garanti Bankası-2006, 3’

<sup>588</sup> “Seyyar Türk Sergisi”, *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, cilt 41, Mayıs 1925, s. 884

Seyyar Sergi ile büyük bir savaştan çıkarak yeni bir rejime adım atmış olan Türkiye, mahsullerimize ait numuneler ile masnuatımıza ait ürünleri teşhir edecekse de Avrupa gibi sanayisini yüzyıllar öncesinde tamamlamış olan ülkelere sanayiye dair ürünler teşhir edecek değildi. Düzenlenecek olan bu Seyyar Sergi ile esas hedef modern bir devlet inşa etme derdinde olan bir milletin propagandasını yapmaktı.<sup>589</sup>

Türkiye mahsulât ve masnuatının ilk kez bu şekilde sergilenecek olmasından dolayı büyük önem verilen sergi için, İktisat Vekâleti büyük bir çaba içerisine girmişti. Genç Cumhuriyetin iktisadi faaliyetlerini ve kabiliyetlerini Akdeniz, Atlas Okyanusu ve Amerika sahillerinde teşhir edecek Seyyar Serginin muntazaman hazırlanabilmesi için Ticaret Müsteşarı ve Seyr-i Sefain Müdür-i Umumilerinden oluşan bir heyet oluşturulmuştur.<sup>590</sup>

Ticaret Vekâleti, Akdeniz, Atlas Okyanusu ve Amerika limanlarını dolaşacak olan seyyar serginin hazırlıklarını tamamlayarak Temmuz'da yola çıkacağını bu nedenle Seyyar Sergide mallarını teşhir etmek isteyenlerin 20 Haziran 1925 tarihine kadar teslim etmeleri gerektiğini bildirmişti.<sup>591</sup>

Ticaret Vekâleti'nin bu bildirisine rağmen 13 Mayıs'ta bir toplantı yapan İstanbul Ticaret Odası bu gibi sergilerden beklenen faydaların olabilmesi için bir yıl önceden hazırlıklara başlanması gerektiğini belirterek, serginin belirtilen zamanda hareketinin mümkün olmadığına karar vermişti.<sup>592</sup> Bunun üzerine Ticaret Vekili Ali Cenani Bey bizzat kendisi Seyyar Serginin hazırlanmasına nezaret etmek için İstanbul'a gitmişti.<sup>593</sup>

Serginin hazırlık çalışmalarına bizzat nezaret eden Ali Cenani Bey İstanbul'da bulunduğu sırada Sergi Heyeti ile yaptığı toplantı sonucunda serginin canlı ve teferruatlı bir şekilde hazırlanabilmesi için Seyyar Sergi Gemisi'nin temmuz da değil de gelecek ilkbaharda (1926) yola çıkmasının daha isabetli olacağı kararına varıldığını bildirmiştir.<sup>594</sup> Bu karara gerekçe olarak da sergi için istenen bütçenin geç kabul edilmesi gösterilmiştir. Daha Seyyar Sergi fikrinin ilk çıktığı zamanda bütçenin yüksekliği sert tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştu. Zira savaştan çıkmış ve

---

<sup>589</sup> Kudret Sinan, "İlk Yüzer Türk Sergisi O Değil, Bu!", *Yıllar Boyu Tarih*, c.2, Sayı 4, s. 24

<sup>590</sup> "Seyyar Türk Sergisi", *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, cilt 41, s. 884

<sup>591</sup> Cumhuriyet, 12 Mayıs 1925; Vatan, 12 Mayıs 1925

<sup>592</sup> Cumhuriyet, 14 Mayıs 1925

<sup>593</sup> Vatan, 15 Mayıs 1925

<sup>594</sup> Vatan, 14 Haziran 1925

üzerinde Osmanlı Devleti'nden kalma borçların bulunduğu bir devletin böyle yüklü masraflara girmesinin doğru olmayacağı konuşulmaktaydı.

Bu tartışmaların en sert yapıldığı yerin başında TBMM geliyordu. Nitekim 19 Mart 1925'teki görüşmelerde Ali Cenani Bey, sergi masraflarının bir kısmının İnhisarlar İdaresi'nin satacağı içki ve sigaralardan karşılanabileceğini ayrıca seyahate katılan tüccarlardan kamaraların parasının alınabileceğini bir çözüm önerisi olarak sunmuştu. O günkü tartışmaların sonucunda Seyyar Sergi için bütçeden 100.000 liranın ayrılması kabul edilmişti. Buna ilaveten de İstanbul Ticaret Odası'nın 500.000 lira vereceği belirtilmişti.<sup>595</sup>

Türkiye içerisinde bu tartışmalar yaşanırken yurt dışında Seyyar Sergi fikrinden haberdar olanlar Ticaret Odası ve Ticaret Vekâletiyle irtibata geçerek malumat alıyorlardı. Bu hususta ilk olarak Finlandiya resmen talepte bulunarak serginin limanlarına uğramasını istemişti. Aynı şekilde Amerika Sefareti de Seyyar Sergi Gemisi'nin bilhassa New York'a uğraması konusunu yakından takip ediyordu.<sup>596</sup>

Ticaret Vekâleti'nin Seyyar Sergide Anadolu'nun her köşesinden milli mamulât ve mahsulâtımıza dair numuneleri görmek istemesi, Anadolu'daki alakadarlar tarafından da cevapsız bırakılmamıştı. Konya Ticaret Odası, Konya'dan da yapağı, tiftik ve halıcılıkla uğraşan tüccarların hem ürün teşhiri hem de satış için Seyyar Sergiye katılmasını kararlaştırmıştı.<sup>597</sup> Aynı şekilde Samsun Ticaret Odası da seyyar sergiye gönderecekleri eşyalarla ilgili broşür hazırlayarak Seyyar Sergi Heyeti'ne başvurmuştur.<sup>598</sup>

Diğer taraftan sergi hazırlıklarını bütün hızıyla devam ettiren Sergi Komisyonu hala örnek ürünler göndermemiş olan illere de yeniden sergi rehberleri göndermişti. Ayrıca milli bir mesele olan Seyyar Sergi konusundaki tutumlarını eleştiren birer mektup yazmayı da ihmal etmemişti.<sup>599</sup>

İlk defa Avrupa limanlarına uğrayacak olan ve ülkemizin Cumhuriyet rejimine geçtikten sonra göstermiş olduğu ilerlemeyi gösterecek olan Seyyar Serginin hazırlanmasına büyük önem veriliyordu. Bu hazırlıkların biran evvel bitirilebilmesi

---

<sup>595</sup> “Karadeniz” Seyr-i Türkiye Belgeseli, 4'

<sup>596</sup> Cumhuriyet, 14 Mayıs 1925

<sup>597</sup> Vatan, 14 Haziran 1925

<sup>598</sup> Son Saat, 18 Temmuz 1925

<sup>599</sup> Vatan, 27 Haziran 1925

içinde Seyr-i Sefain İdaresi'nin "Karadeniz" vapurunu Sergi Heyetinin idaresine teslim etmesi bekleniyordu. Bu sırada Ticaret Vekâleti, 1925 senesi içerisinde seyyar ve daimi sergiler açmaya karar verdiğinden, Karadeniz Seyyar Sergi Gemisi'nin hazırlanması işini Seyr-i Sefain idaresinden alarak, İstanbul Ticaret Odası bünyesinde faaliyette bulunan Beynelmillel Sergiler Komisyonuna vermiştir.<sup>600</sup>

1925 senesinde ortaya çıkan Seyyar Sergi fikri aynı yılın temmuz ayı içerisinde hazırlıklarını tamamlayarak sefere çıkması planlanmışken, İstanbul Ticaret Odası'nın böyle bir serginin bir yıldan evvel hazırlanmasının mümkün olmadığını belirtmesi üzerine 1926 yılının bahar ayına tehir edilmişti. Ancak bu tartışmalar gündemden hiç düşmeyecek ve her fırsatta Karadeniz Seyyar Sergi Gemisi'nin kâh Sonbaharda yola çıkacağı kâh 3-4 ay daha ertelendiği yönündeki dedikodular bitmeyecektir.<sup>601</sup> Zaman zaman mizah konusu da yapılan bu durum Akbaba Dergisi tarafından da gündeme getirilecek ve Karadeniz Seyyar Sergi Gemisi'nin bir salyangoza bağlandığı iple, demirlediği yerde bacasına leyleklerin yuva yaptığı resmedilerek, serginin seyahate çıkmasının bilmeceye dönüştüğü ifade edilecektir.(bkz: Ek-46 )

Bütün bu tartışmaların yaşandığı bir zeminde, bilhassa muhalif cephenin tenkitlerine maruz kalan Ticaret Vekâleti ve Sergi Heyeti çalışmalarına ara vermeden devam ediyordu. Bu dönemde Karadeniz Vapuru'nun Seyyar Sergi halini alması için gerekli incelemelerde bulunmak ve yapılacak düzenlemenin esaslarını belirlemek için Almanya'dan mütehassıslar getirilmişti.<sup>602</sup>

Alman mütehassısın raporundan sonra Haliç Tersanesi'ne çekilen Karadeniz Vapuru, sergi için yeniden düzenlenmiştir. Karadeniz Vapuru sergi için büyük ve geniş çaplı bir tadilattan sonra satış dairesi ve numune dairesi diye iki bölüme ayrılmıştı. Buna göre Seyyar Serginin baş tarafındaki ambarlar satış dairesi olarak, arka (kıç) tarafındaki ambarlar da numunelik eşyaların teşhiri için hazırlanmıştı.<sup>603</sup> Seyyar Serginin iç düzenlemesi yapılırken bir taraftan da memleketin muhtelif yerlerinden gönderilen eşyalar tasnif edilmekte ve kontrolleri yapılmaktaydı. Diğer yandan Seyyar Sergiye katılımı arttırmak için elektrikli reklam panoları hazırlatılarak Karaköy'de dikkatleri çekecek yerlere asılmıştı. Anadolu'ya da aynı amaçlarla 4 metre uzunluğunda

---

<sup>600</sup> Son Saat, 27 Teşrin-i evvel 1925

<sup>601</sup> Cumhuriyet, 13 Kanun-ı evvel 1925

<sup>602</sup> Milliyet, 6 Nisan 1926

<sup>603</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar sergi Seferi Hatıraları*, (hzl. Refik Akdoğan), Hızır Matbaası, (yer ve tarih belirtilmemiş), s.18; Bkz: Ek-33

bez afişler hazırlatılarak gönderilmişti.<sup>604</sup>

Ayrıca daha önce satışlardan alınması kararlaştırılan %10'luk komisyonda ilgiyi artırmak için kaldırılmıştı. Yine Seyyar Sergiye teşhir için gönderilen eşyalar, sergi komisyonu tarafından ücretsiz sigortalanacaktı.<sup>605</sup>

Sergi Komisyonu 1 Nisan tarihinden itibaren sergiyi teşhire hazırlamaya başlayacaktı. Bu nedenle yerleştirme ve düzenleme işlemlerinin nisan sonunda bitirilebilmesi için memleket dâhilinde sergilenmesi düşünülen eşyaların bir an evvel komisyona teslim edilmesi gerekiyordu. Bu süreci hızlandırmak amacıyla Seyyar Sergi Komisyonu 3'ü Marmara sahillerindeki şehirleri 1'i Adana ve Konya çevresini, 1'i İzmir'e, 1'i İstanbul'a ve 1'i de Bursa ve çevresindeki numuneleri toplamak için 7 kişilik bir memur grubunu görevlendirmiştir.<sup>606</sup>

Sergi Komisyonu'nun aldığı tedbirler neticesinde Türkiye'nin birçok yerinden ürün gönderilmiştir. Seyyar Sergide teşhir ve satış amaçlı eşya gönderen şehirler ve gönderdikleri eşyalar şöyledir:

**Uşak;** arpa, buğday, zımpara, manganez

**Eğrigöz kazası;** palamut, susam, has demir, kil

**Gelibolu;** pamuk, tütün, badem, susam, kuşyemi, yapağı

**Karadeniz'**den; fındık, yumurta, sepetler

**Karesi'**den (Balıkesir); sabun, zeytinyağı, zeytin, yapağı

**Urfa;** yapağı, kendir

**Konya;** kendir, fasulye, ceviz

**Ankara;** çeşitli madenler

**Antalya;** buğday, arpa, susam

**Keskin;** simli kurşun, gümüş

**Hacıköy;** tütün, kendir

**İzmir;** meyan kökü

---

<sup>604</sup> Son Saat, 12 Ağustos 1925

<sup>605</sup> Son Saat, 25 Kanun-ı evvel 1925

<sup>606</sup> Cumhuriyet, 26 Mart 1926

**Bartın**; kereste

**Ergani**; bakır

**Trabzon**; fındık, tütün

**Keçiborlu**; kükürt, haşhaş, mercimek, mısır, kendir, çeşitli madenler

**Şarkikarahisar**; altın, gümüş, simli kurşun, şap, demir, bakır

**Hereke** Fabrikasının ürünleri, **Feshane**'nin kumaşları, çamaşır ürünleri, **Bursa**'nın ipekli mensucatu, **Kütahya**'nın çinileri yer almaktadır.<sup>607</sup>

Birçok yerden çeşitli numuneler gönderilmişse de bu ürünlerin teşhir edilecek vasıf ve kalitede olmadıkları gözleniyordu. Bu nedenle Sergi Komisyonu büyük masraflar yapılarak ve büyük ümitlerle hazırlanan Seyyar Serginin beklenen etkiyi yapabilmesi için gönderilen ürünlerin cinsine ve çeşidine göre ambalajlanmasına özen gösterilmesini ve kalitesinin yükseltilmesi gerektiğini duyurmuştu.<sup>608</sup> Bu konuda Maliye Vekâleti'nin de endişeleri olduğuna dair rivayetler yayılmıştı.<sup>609</sup>

Sergi Komisyonu daha öncede yayınlamış olduğu talimatnamede Seyyar Sergide her eşyanın teşhir edilemeyebileceğini belirtmiş, üreticilerin ve müesseselerin sergide yer almasını istedikleri ürünlerden birer numuneyi komisyona göndermelerini, eğer gönderilen numuneler fiyat ve kalitesi bakımından komisyonca uygun görülürse sergiye kabul edilecekti.<sup>610</sup> Böylece Seyyar Sergide teşhir edilen ürünlerden dolayı doğabilecek problemlerin önüne geçilmesi amaçlanmıştı.

Henüz seyahate çıkmadan birçok problemle boğuşarak enerjisinin bir kısmını tüketen Seyyar Serginin yola çıkışının ekonomik sebeplerden dolayı erteleneceği belki de iptal edileceği dedikoduları basında yer almaya devam ediyordu. Bu dedikodulara Sergi Komisyonu Reisi Rauf Bey, Ankara dönüşünde verdiği beyanatla son noktayı koymuştu. Rauf Bey, Seyyar Serginin 7 Haziran 1926 tarihinde yola çıkacağını ifade etmiştir. Daha önce sergi talimatnamesinde Seyyar Sergi Gemisi'nin gideceği limanlardan bazılarının (Liverpool, Venedik, Tryeste) programdan çıkarıldığını ve yeni programa göre serginin Barcelona, Le Havre, Londra, Hamburg, Stockholm, Leningrad (St. Petersburg), Danzing (Gdansk), Kopenhag, Amsterdam, Anvers, Marsilya, Cenova

---

<sup>607</sup>“Seyyar Sergi”, *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c.41, Eylül 1925, s.240-41

<sup>608</sup> Milliyet, 10 Mayıs 1926

<sup>609</sup> Cumhuriyet, 18 Mayıs 1926

<sup>610</sup> Cumhuriyet, 15 Mart 1926

ve Napoli limanlarına uğrayacağını belirtmiştir.<sup>611</sup> Daha sonra bir iki limanın daha ekleneceği (Bona, Helsinki, Gydnia) bu seyahat güzergâhındaki şehirlerin ve ülkelerin gelişigüzel belirlenmediği de bir gerçektir. Zira 1923- 29 yılları arasında Türkiye'nin ihracatında en fazla paya sahip olan ülkeler; İtalya, Almanya, İngiltere ve Fransa'dır.(bkz. Yurt dışı sergileri)

Bir yılı aşan bir süredir hazırlıklarını yapan Seyyar Sergi Gemisi'nin seyahate çıkmasına çok az bir süre kala, İzmir Ticaret Odası'na bağlı tüccarlar serginin sonbahara ertelenmesinin mümkün olup olmadığını soruyorlardı. Buna gerekçe olarak da sergide teşhir edilmesinde büyük fayda olacağını düşündükleri ürünlerin henüz hasat edilmemesini gösteriyorlardı.<sup>612</sup>

25 Mart 1925'te meclisteki tartışmalarla başlayan Seyyar Sergi projesi bir yıldan fazla süren tartışmalardan sonra nihayet hayata geçmek için gün sayıyordu. Sergi Komisyonu seyahate dair yayınladığı talimatnamede gemideki satışa, seyahate ve diğer konulara ait bilgileri kamuoyu ile paylaşmıştı.

Yayımlanan programa göre: **1-** Türkiye'deki bütün fabrika ve imalathaneler ile ziraî mahsulâtımızı teşhir edecekler bizzat kendileri veya vapurda şubesi bulunacak olan İş Bankası aracılığıyla mallarını sergileyip satabileceklerdi.

**2-** Gerek sahibi gerekse İş Bankası vekâletiyle satılacak mallardan hiçbir şekilde komisyon alınmayacaktı. Sadece İstanbul'dan satıldığı limana kadarki sürenin nakliye ücreti alınacaktı. Eğer mal satılamazsa o da alınmayacaktı.

**3-** Sergiye gönderilecek eşyanın tesliminden, depoda beklemesi ve seyahati süresince sigortası Sergi Komisyonuna aittir.

**4-** Sergide teşhir ve pavyonların süslemesine ait olan masraflar Sergi Komisyonuna aittir.

**5-** Milli mahsulât, mamulât ve masnuatımıza ait incir, üzüm, kuruyemiş, şekerleme, şeker vb. tatlılar, konserveler, tütün, sigara, ipekli mensucat, el işleri gibi ürünler üzerlerinde üretenin ismi, adresi ve üretildiği yer olmak şartıyla satılabilecekti.

**6-** Seyyar Sergiye teşhir için 3 bin liralık eşya teslim eden tüccarlara kamarada ücretsiz bir yatak verilir. 2 bin liralık eşya teslim edenlere de %20'lik indirim

---

<sup>611</sup> “Genç Cumhuriyet’in Avrupa’daki İlk Tanıtımı”, Popüler Tarih, Sayı 72, s.34-35; Cumhuriyet, 6 Mayıs 1926; Cumhuriyet, 15 Mart 1926; Bkz: Ek-34

<sup>612</sup> İkdâm, 24 Kanun-ı sani 1926

uygulanacaktır. Yemek masrafları kendilerine aittir.

7- Gemi seyahat halindeyken gemiden yemek yemek mecburidir.

8- Seyahat müddetince eşya teşhir edenler ve seyahat edenler kurallara uymak mecburiyetindedir. Kurallara uymayanlar ilk limanda gemiden indirilecek, eşyası ise dönüşte teslim edilecektir.

9- Seyyar Sergide, komisyon tarafından görevlendirilmiş rehberler Avrupa limanlarındaki ticari ilişkilerde tüccarlarımıza yardımcı olacaklardır.

10- Sergide satılacak eşyanın gümrüğü satışın gerçekleştiği liman gümrüğüne tabi olacak ve masrafı eşya sahibine ait olacaktır.

11- Seyahatin süresi tahminen 2,5-3 ay kadardır.

12- Sergi Komisyonu uğranılacak limanlarda dağıtılmak üzere, eşyanın çeşidini, cinsini, üretim yerini, üretici firmanın ismini, adreslerini ihtiva eden broşür ve rehberler bastırmıştır.<sup>613</sup> Ayrıca bunlardan başka limanlarda dağıtılmak üzere Türkiye'nin yeni rejimini ve teşkilatını, iktisadi yapısını, bankacılık, sigortacılık, kooperatifçilik, vapurculuk, demiryolları, limanlarımız, ormancılık, madenlerimiz ile ziraat ve iktisadi eğitimimizin anlatıldığı broşürleri<sup>614</sup> İngilizce, Almanca, Fransızca ve İtalyanca olmak üzere bastırılmıştı.<sup>615</sup>

Seyyar Sergide teşhir edilecek eşyalar ise şöyle tasnif edilmişti:

**Dokuma ürünleri:** pamuk, yün, tiftik, keten, kendir, kenevir, ipek

**Madenler:** krom, kömür, civa, manganez, zımpara, kükürt, simli kurşun, amyonit, bakır, Eskişehir taşı (lületaşı), Hacıbekaş taşı, siyah Kehribar, tuz, kil

**Toprak mahsulleri:** buğday, bamyacı, bakla, bezelye, nohut, fasulye, susam, bürölce, pancar, arpa, yulaf, kuşyemi

**Şifahi bitkiler:** keten tohumu, mazı, ihlamur, hatmi, cehri, afyon, haşhaş, gelincik, papatya, ada çayı, meyan kökü, anason, ağaç sakızı, çam sakızı, katran, çörek otu, salep, tütün

**Kuruyemiş:** kuru kayısı, vişne, dut kurusu, badem, fındık, ceviz, kestane, çam

---

<sup>613</sup> ‘‘Seyyar Sergi’’, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, c. 42, Şubat 1926, s. 126-28; ‘‘Karadeniz’’ Seyri-Türkiye Belgeseli, Bkz: Ek-35

<sup>614</sup> Cumhuriyet, 6 Nisan 1926

<sup>615</sup> Son Saat, 11 Temmuz 1925

fıstığı, üzüm, incir

**Reçel ve şekerleme:** şekerlemeler, pestiller, pekmez, bulama, pekmez sucukları, tahin helvası, bal

**Balıklar:** havyar, zeytin, zeytinyağı, susam yağı, mum, sabun, meyve ve sebze konserveleri

**İtiryat:** kolonya, gülyacı, kekikyağı ile Deri, kürk, postlar, halılar, milli mensucat ürünleri, el işleri, danteller, tiftik ürünleri, Kastamonu bezleri, Bursa ipeklileri, ayakkabı, sepetler, vs.<sup>616</sup>

Genç Cumhuriyetin her anlamda tanıtılmasının amaçlandığı sergide, uğranılan limanlardaki yetkililere ve ticaret erbabına gemide yemekler verilecekti. Bu nedenle gemideki programlarda ve seyahat müddetince tertip edilecek eğlenceler için Seyyar Sergiye, Riyaset-i Cumhur Orkestrası'nın da Reis-i Cumhur Hazretleri'nden izin alınarak iştirak etmesi istenmiştir.<sup>617</sup> Bu teklif Başvekil İsmet Paşa tarafından da destek görmüş ve Paşa, orkestranın Seyyar Sergide yer alabilmesi için elinden geleni yapacağını ifade etmiştir.<sup>618</sup> Ticaret Vekâletinin başvurusu ve İsmet Paşa'nın devreye girmesiyle, Riyaset-i Cumhur Orkestrası'nın Seyyar Sergiye katılmasına müsaade edilmesi Sergi Heyetini sevindirmişti.

Türkiye içinde bu gelişmeler yaşanırken, Seyyar Serginin uğrayacağı ülkelerdeki konsoloslarımız, geminin uğrayacağı şehirlerde halkın büyük bir merak ve heyecan içinde Seyyar Sergiyi beklediğini bildiriyordu. Bu olumlu haberlerle birlikte bazı hükümetlerin Seyyar Sergi için özel kolaylıklar sağlama kararı aldığı ve Seyyar Sergi Gemisi'ni hükümet malı olduğu için gümrük ve rıhtım vergisinden muaf tuttıklarını belirten açıklamalar geliyordu.<sup>619</sup>

7 Haziran'da seyahate çıkacağı duyurulmuş olan Karadeniz Seyyar Sergi Gemisi 5 günlük bir gecikme daha yaşamıştı. Başvekil İsmet Paşa, o sırada Bursa'da bulunan Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta; Seyyar Serginin Avrupa limanları için seyahate hazır olduğunu ve arzu etmeleri halinde serginin 13 Haziran Pazar günü Mudanya'da huzura çıkmak istediğini bildirmişti.<sup>620</sup> Mustafa Kemal

---

<sup>616</sup> ‘‘Seyyar Türk Sergisi’’, *İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, c. 42, Haziran 1926, s. 935-36

<sup>617</sup> Son Saat, 18 Mart 1926

<sup>618</sup> Milliyet, 21 Mayıs 1926

<sup>619</sup> Son Saat, 30 Mayıs 1926

<sup>620</sup> CA, ADF V-4, 81, 23-2; Bkz: Ek-36

Paşa'da Seyyar Sergiyi Mudanya'da ziyaret ederek incelemek istediğini ve sergi gemisi ile Bandırma'ya kadar birlikte seyahat edeceğini bildirmişti.<sup>621</sup> Bunun üzerine Ticaret Vekili Rahmi Bey, İstanbul'da Seyyar Sergiyi bizzat incelemiş ve eksikliklerin derhal düzeltilmesini istemiştir. Rahmi Bey sergiye olan ilgiyi yeterli bulmamış ve bunu Ticaret Müdürü Muhsin Bey'e sormuştur. Muhsin Bey, sergimiz seyahatinin uzun olmasından dolayı tüccarların işin başından ayrılamadıklarını zira ülkemizdeki işletmelerin sahiplerinin kontrolüyle yürümesinden kaynaklandığını belirtmiştir.<sup>622</sup>

Ticaret Vekili Rahmi Bey'de Mudanya'ya kadar Karadeniz Seyyar Sergi Vapuru ile yolculuk edecek ve burada Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa'yı karşılayacaktı. Nihayet seyyar sergi 285 kişilik mürettebatı ile yola çıkmaya hazırды. 285 kişilik mürettebatın 95'i Sergi Tertip Heyeti<sup>623</sup> 46'sı Zeki (Üngör) Bey'in başkanlığındaki Riyaset-i Cumhur Orkestrası<sup>624</sup> geri kalanı da seyahate katılan tüccar ve gemi personelinin oluşmaktaydı.

12 Haziran 1926 tarihinde gece yarısı Galata rıhtımından ayrılan Karadeniz, ilk durağı olan Mudanya'ya doğru yola koyulmuştu.

Gazi Hazretleri'nin huzuruna çıkmanın heyecanını yaşayan seyyar sergide, modern Türkiye'nin yüzü olacak kişiler görevlendirilmişti. Satış reyonlarında yabancı dile hâkim Amerikan Koleji'nin son sınıf öğrencileriyle Erenköy Kız Lisesi'nden muallimler görev yapacaklardı.<sup>625</sup> Bunlardan başka gemide Sanat Tarihçisi Celal Esat (Arseven), Anadolu Ajansı'nın kurucusu Kemalettin (Kamu) Bey, gazeteci yazar Va-Nu (Vala Nurettin), İstiklal Marşı'nın bestecisi Zeki (Üngör) Bey, İstiklal Savaşında yararlılıklar göstermiş olan Özbekler Tekkesi Şeyhi Ata Bey, Pertev Paşa, Celal Bayar'ın kızı ve oğulları çağdaş Türkiye'mizin kültürlü ve modern simaları olarak gemide yer alıyorlardı.<sup>626</sup>

13 Haziran sabahı Gazi Mustafa Kemal Paşa, Söğüt Yatı'yla geldiği Mudanya'da saat 11.30'da Seyyar Sergi Gemisine teşrif etmiş ve öğle yemeğini gemide Sergi Heyetiyle beraber yemiştir. Mustafa Kemal Paşa serginin hatıra defterine: "Sergi muvaffak olmuş bir eserdir. Müteşebbislerini takdir ve tebrik ediyorum." diye

---

<sup>621</sup> CA, ADF V-4, 81, 23; Milliyet, 9 Haziran 1926; Bkz: Ek-37

<sup>622</sup> Milliyet, 11 Haziran 1926

<sup>623</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hataları*, ( hzl. Refik Akdoğan), s.18

<sup>624</sup> Cumhuriyet, 30 Mayıs 1926

<sup>625</sup> Cumhuriyet, 13 Haziran 1926

<sup>626</sup> Oktay Sönmez, *Anılarda Gemiler (Ufkun Ötesinde Kayboldular)*, İş Bankası yay., 2. Baskı, İst. 2008, s.111

yazmıştır.<sup>627</sup> Reis-i Cumhur, Seyyar Sergi ile birlikte Bandırma'ya kadar seyahat etmiştir. Reis-i Cumhur Hazretlerine sergiyi ziyaretinde, günün hatırasına Kehribarcı Ali Usta'nın ud ağacından yaptığı tespih ile Paris Sanayi Akademisi azasından Sedef Vasıf Bey'in tek parça fildişi tütün tabakası hediye edilmişti.<sup>628</sup>

Seyyar Sergi, Bandırma'da Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa'yı İzmir'e yolcu ettikten sonra seferine devam etmiştir. Seyyar Sergi, kömür almak için Cezayir'in Bona Limanına 17 Haziran'da yanaşmıştı. Programda olmamasına rağmen Cezayir halkının büyük teveccühü üzerine sergi ziyarete açılmıştı.<sup>629</sup> Bona halkı tarafından büyük ilgiye mazhar olan Seyyar Sergi kömür ikmalini tamamladıktan sonra Bona Limanı'ndan ayrılarak Barcelona'ya doğru yola çıkmıştı.

Seyyar Sergi, ilk durağı olan Barcelona'ya 20 Haziran'da ulaşmıştı.<sup>630</sup> Sergi vali, belediye reisi, ticaret odaları temsilcileri, askeri kumandanlar, liman müdürü ve konsolosumuz tarafından ziyaret edilmişti. Ziyaret esnasında kendilerine yetkililerce bilgi verilmişti. Burada Sergi Heyeti ile Barcelona Ticaret Odası yetkilileri bir araya gelerek dış ticaretimiz hakkında olumlu görüşmeler yapmışlardır. Sergi süresince satış reyollarında özellikle tütün mamulleri ilgi görmüş, satışların olduğu reyollarında görevli olan İspanyol gümrükçüler, satılan malların bandrol yapıştırması şartıyla çıkarılmasına izin veriyorlardı.<sup>631</sup>

Barselona'dan sonra rotasını Fransa'nın Le Havre Limanına çeviren Karadeniz Vapuru 1 Temmuz'da Le Havre'a varmıştı. Le Havre Belediye Reisi Seyyar Sergi Heyeti onuruna verdiği yemekte, Türkiye'nin inkişaf etmekte olan ticaretinin en bariz örneklerinin sergilendiği Karadeniz Vapuru'nun Le Havre limanında olduğu gibi Avrupa'nın diğer limanlarında da aynı ilgi ve alakayı uyandıracaklarını söylemiştir.<sup>632</sup> Bu yemekte yapılan ikili görüşmelerde Le Havre'da faaliyette bulunan ispirto fabrikası için 100 vagon Karadeniz mısırı siparişi alınmış, aynı şekilde İzmir ve Adana pamuğu ile Türk tütünleri için siparişler alınmıştı.<sup>633</sup>

---

<sup>627</sup> Milliyet, 14 Haziran 1926; Bkz: Ek-38

<sup>628</sup> Lale Uçan, "Basında Neler Yazıldı?", *Popüler Tarih*, Sayı 72, Ağustos 2006, s.44; "Karadeniz" *Seyr-i Türkiye Belgeseli*, 18'; Bkz: Ek-39

<sup>629</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, (hızl. Refik Akdoğan), s.21-23  
<sup>630</sup> "Karadeniz" *Seyr-i Türkiye Belgeseli*, 21'

<sup>631</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, (hızl. Refik Akdoğan), s.25-28

<sup>632</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, (hızl. Refik Akdoğan), s.38

<sup>633</sup> "Karadeniz" *Seyr-i Türkiye Belgeseli*, 26'

Manş denizinin kıyısındaki en büyük ticaret limanlarından birisi olan Le Havre’da Seyyar Sergiyi iki gün zarfında tahminen 25 bin kişi ziyaret etmişti.<sup>634</sup> Seyyar sergi gittiği yerlerde etkisini gösteriyordu.

Riyaset-i Cumhur Orkestrası’nın Fransız kimsesiz çocukları yararına konser vereceği Le Havre’da yayın yapan La Croche gazetesi Türk Seyyar Sergisinin tam bu zamanın bir göstergesi olduğunu ve bir zamanlar Fransa’nın da Seyyar Sergi projesinin olduğunu ve bunun artık uygulama zamanının geldiğini belirten bir yazı yazmıştır.<sup>635</sup>

4 Temmuz’da Londra Limanı’nda olan Seyyar Sergi, Türkiye ile büyük ticaret yapan ve Seyyar Serginin Londra acenteliğini üstlenmiş olan Bay Oliviyeye tarafından karşılanmıştır.<sup>636</sup>

20 binden fazla insan tarafından ziyaret edilen Seyyar Sergi,<sup>637</sup> teşhir ettiği ürünlerin kalitesi ve zenginliği açısından İngiliz gazeteleri Dail Telgraf ve Morning Post’ta övgülere mazhar olmasına rağmen<sup>638</sup> satışların düşüklüğü ile dikkat çekiyordu. Bu duruma anlam veremeyen Sergi Komitesi, meselenin üzerine gittiğinde sergiyi gezenlerin işçi ve amele sınıfına mensup kişilerden oluştuğunu ve İngiliz asilzadeleri ile burjuvazisinin bu zümrelerle aynı ortamı paylaşmadıklarını fark etmişlerdir. Bu problemi çözmek ve esas müşteri kitlesi olan seçkinleri sergiye getirebilmek için Sergi Komitesi, gemi ziyaretinin bir gününü ‘ Lordlar Günü’ olarak ayırmıştır.<sup>639</sup>

Ziyaret edilen ülke ve limanlarla ilgili yeterli incelemenin yapılmaması ve gerekli bilgilendirmelerin yapılmayışından dolayı Barcelona’dan sonra ikinci kez gümrük sorunu Londra’da ortaya çıkmıştı. Seyyar Sergide mahsulâtımıza ait numunelerden olan ‘ Afyon’, İngiltere hükümetince 1920’den beri uyuşturucu vasfında kabul edildiği için ülkeye sokulması problem olmuştu. Bu olaydan sonra İngiliz gümrük memurları Seyyar Sergide teşhir edilen bütün malların listesini tutmuşlardır.<sup>640</sup>

Seyir programına uygun olarak hedefindeki limanlara bir bir uğramaya devam eden Seyyar Sergi, 11 Temmuz’da Amsterdam’a ulaşmıştı. Amsterdam’da, İstanbul’dan

---

<sup>634</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, ( hzl. Refik Akdoğan), s.40; Bkz: Ek-40

<sup>635</sup> *Seyr-i Türkiye Belgeseli*, 27; Milliyet, 11 Temmuz 1926

<sup>636</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, ( hzl. Refik Akdoğan), s.43; Bkz: Ek-41

<sup>637</sup> Son Saat, 12 Temmuz 1926

<sup>638</sup> Cumhuriyet, 11 Temmuz 1926

<sup>639</sup> Son Saat, 14 Temmuz 1926

<sup>640</sup> ‘‘Karadeniz’’ Seyr-i Türkiye Belgeseli, 34; Bkz: Ek-42

gönderilen afiş ve broşürlerin Büyükelçimiz Numan Bey tarafından dağıtılmış olması ve yine Numan Bey'in 50 ülke elçisine, ticaret temsilcilerine ve büyük tüccarlara mektuplar göndermiş olmasından sergi büyük bir alaka uyandırmıştı.<sup>641</sup> İki günde 5 bin kişi tarafından gezilen sergi büyük ilgi görmüştü. Aynı ilgiyi Amsterdam'ın merkez parkı Vondel'de halka açık konser veren Riyaset-i Cümhur Orkestrası da görmüş ve 8 bin kişi tarafından dinlenmiştir.<sup>642</sup>

Karadeniz Vapuru'nun Amsterdam'dan sonraki durağı, ticari faaliyetleri bakımından dünyanın 4. büyük limanı olan Hamburg'du. Hamburg'a gelişinde gemiyi büyükelçimiz ve ziraat vekilimiz karşılamıştı.<sup>643</sup> Burada Sergi Heyeti şerefine verilen yemekte Hükümet Reisi Her Peterson Seyyar Serginin, Türkiye'nin harp sahasında olduğu gibi iktisadi ve ticari sahada da hızlı adımlar atmakta olduğunun bir işareti olduğunu ifade ederek yapılan faaliyet ve Hamburg ziyaretinden dolayı Sergi Heyetine teşekkür etmiştir.<sup>644</sup>

Almanya'dan sonra rotasını İsveç'e çeviren Karadeniz Vapuru, 21 Temmuz'da Stockholm Limanına ulaşmıştı. Sergide bulunanlar burada kereste, kibrit, kâğıt hamuru ve ham demir işiyle uğraşan firmalarla görüşmelerde bulunmuşlardı. Serginin açılışında, İsveç Dışişleri Bakanı ve Ticaret Bakanı ile Rusya, Danimarka ve Bulgaristan Büyükelçileri hazır bulunmuşlardı. Burada özellikle halılarımız büyük beğeni toplamıştı.<sup>645</sup> Seyyar Serginin Stockholm'e ziyaretini tarihi bir gün olarak değerlendiren İsveçliler, sergiye büyük alaka göstermişler ve 3 günün sonunda sergiyi 15-20 bin kişi ziyaret etmişti.<sup>646</sup>

Seyyar Sergi Gemisi'ndekileri bekleyen en büyük sürpriz, Finlandiya'nın merkezi Helsinki'de meydana gelmişti. Burada Seyyar Sergiyi binlerce insan karşılamaya gelmiş ve gemi Türkçe tezahüratlarla limana yanaşmıştı. Buradaki kalabalığın mühim bir kısmının Helsinki'de yaşayan Müslüman Tatarlardan oluşuyor olması bu sürprizin asıl sebebiydi. 26 Temmuzda Seyyar Sergiyi Helsinki Limanında ziyaret edenler arasında Finlandiya Dışişleri Bakanı 'da bulunuyordu. Sergi iki gün

---

<sup>641</sup> Cumhuriyet, 17 Temmuz 1926

<sup>642</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, (hızl. Refik Akdoğan), s.57-61

<sup>643</sup> Cumhuriyet, 17 Temmuz 1926

<sup>644</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, (hızl. Refik Akdoğan), s.65-68

<sup>645</sup> Milliyet, 31 Temmuz 1926; Bkz: Ek-43

<sup>646</sup> Milliyet, 1 Ağustos 1926

zarfında 10 bin kişi tarafından ziyaret edilmişti.<sup>647</sup>

Rusya'nın Ankara Büyükelçisinin yoğun çabaları sonucunda sergi programına eklenen Leningrad (St. Petersburg)'a 29 Temmuzda ulaşan Karadeniz Seyyar Sergi Gemisi, limanda büyük kolaylıklarla karşılanmış ve kılavuz parası haricinde herhangi bir ücret alınmamıştır.

Sergi heyeti şerefine verilen yemekte bir konuşma yapan Leningrad Dışişleri Temsilcisi, Türk Seyyar Sergisi'nin Leningrad'ı ziyareti Rusya Cumhuriyeti için sevinçle kaydedilecek bir olaydır; diyerek ziyaretin önemini belirtmiştir.<sup>648</sup> Ancak, bütün bu güzel ifadelere rağmen konsoloslüğümüzün ihmalinden midir? Yoksa gümrük memurlarının aldıkları emir nedeniyle midir bilinmemekle birlikte fiyatı 15 rubleyi geçen ürünlerin satılmasına izin verilmemiştir. Bu nedenle şekercilik, tütün ve kehribarcılık reyonlarından başka bütün reyonlar kapalı tutulmuştur. Yalnızca özel bir izinle kendi kooperatifleri için 50 balya pamuk almışlardı. Bunlardan başka Ruslar, kendi hesaplarına sergiyi ziyaret edenlerden 15 kuruş giriş ücreti almışlardı. Buna rağmen Seyyar Sergiyi 9 bin kişi ziyaret etmiştir.<sup>649</sup>

Seyyar Serginin uğradığı limanlar içerisinde en sönük geçen ziyaret Polonya'nın Gdansk Limanı'ndakidir. 2 Ağustosta ulaşılan Gdansk'te Seyyar Sergiye ilgi yok denecek kadar azdır.<sup>650</sup> Burada Sergi programında olmamasına rağmen Polonyalıların Varşova Büyükelçimiz Yahya Kemal Bey'den rica etmeleri üzerine, Seyyar Sergi Gemisi 1 günlüğüne Gdynia Limanına gitmiştir.<sup>651</sup>

Şarktan gelmiş, içerisinde görülmeye değer birçok ürünü barındıran ve Türkleri yakından tanımak için büyük bir fırsat olarak görülen Karadeniz Seyyar Sergi Gemisi, 6 Ağustosta Kopenhag'a ulaştığında Danimarkalılar tarafından ilgiyle karşılanmıştı. Seyyar Sergi Gemisi'ne bir saatten fazla bir zaman ayırarak teşhir edilen ürünler ve serginin hazırlanması ile ilgili bilgiler alan Danimarka Dışişleri Bakanı, yakın ilgi ve alakasını sonrada devam ettirerek Sergi Heyeti'ne evinde yemek vermiştir.<sup>652</sup>

Karadeniz Vapuru'nun dönüş yolunda uğradığı en önemli liman Anvers'tir. Anvers Limanı Avrupa'nın transit ticaretinin önemli bir noktası olması yanında, Güney

---

<sup>647</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, (hzl. Refik Akdoğan), s.87-91

<sup>648</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, (hzl. Refik Akdoğan), s.99-101

<sup>649</sup> Son Saat, 8 Ağustos 1926

<sup>650</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, (hzl. Refik Akdoğan), s.106

<sup>651</sup> Son Saat, 23 Ağustos 1926

<sup>652</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, (hzl. Refik Akdoğan), s.116-119

Amerika, Brezilya, Arjantin, Afrika, Akdeniz ve Avustralya ile olan bağlantıları ve de Paris, Ostand, Amsterdam ve Kolonya şehirlerine demiryolu ağının burada birleşiyor olmasından dolayı büyük bir ticaret hacmine sahipti. Anvers'te 2 gün kalan Seyyar Sergi, çok az bir rağbet görmüştür. Sergiyi gezenler sadece 1.500 kişi kadardır.<sup>653</sup>

Seyyar Sergi, dönüş yoluna girdiği yolculuğunda 21 Ağustosta Marsilya Limanına ulaşmıştı. Ancak kendilerini uyarmak için gönderilen telgrafın ellerine geç ulaşması nedeniyle Marsilya da başlarına geleceklerden habersizdiler. Marsilya limanında Ermenilerin yapmış oldukları olumsuz propagandaların etkisi ve daha önce Marmara denizinde Fransız Lotus gemisiyle Türk Bozkurt adlı gemilerin çarpışmasından dolayı var olan olumsuz havanın tesiriyle Seyyar Sergi protesto edilmişti. Bu nedenle “Karadeniz” 3 gün kaldığı Marsilya Limanı'nda ancak 1.500 kişi tarafından gezilecekti.<sup>654</sup>

Marsilya da beklemedikleri bir tepkiyle moralleri bozulan Seyyar sergi mürettebatı, yolculuklarının son durağı olan İtalya limanlarına doğru yol alıyorlardı. İtalya'da ilk durak, merkezi Avrupa ticaretinin transit geçiş noktası olan Cenova idi. Burada gösterilen ilgi sayesinde bozulan moraller biraz olsun düzelmişti. Cenova'dan sonra Karadeniz Seyyar Gemisi'nin yolculuğundaki son nokta Napoli Limanı olmuştu. Seyyar Sergi, bu iki limanda toplam 3 bin kişi tarafından gezilmiştir.<sup>655</sup> İtalyan Hükümeti limanlarına uğrayan Karadeniz Seyyar Sergi Gemisi'ni görmek isteyenler için, trenlerde indirimli seyahat imkânı sunmuş ayrıca gemideki satışlardan gümrük vergisi almayarak jest yapmıştır.<sup>656</sup>

Milli mahsulât ve mamulâtımızı Avrupa limanlarında sergilemek ve Cumhuriyet Türkiye'sini Avrupa'ya tanıtmak gibi ağır bir sorumluluğu yerine getirmenin mutluluğu ile dönüş yoluna geçen Karadeniz Vapuru, Çanakkale Boğazı'ndan içeri girdikten sonra burada ilk molasını vermiş ve Avrupa limanlarındaki teftişten sonra Çanakkale halkının teftişine açılmıştı. 5 saatlik bir moladan sonra İstanbul'a hareket eden gemi, 5 Eylül Pazar günü saat 11:00 de Karaköy Rıhtımı'na yanaşmıştır.<sup>657</sup>

Seyyar Sergi programını tamamlamadan önce alınan karar gereği, Tayyare Cemiyeti yararına 3 günlüğüne halkın ziyaretine açılmıştı. Burada Seyyar Sergi Japon

---

<sup>653</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, (hzl. Refik Akdoğan), s.125-130

<sup>654</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, (hzl. Refik Akdoğan), s.142-144

<sup>655</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, (hzl. Refik Akdoğan), s.154-158

<sup>656</sup> Milliyet, 4 Eylül 1926

<sup>657</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, (hzl. Refik Akdoğan), s.172-173

Amirali Yamamanu tarafından da ziyaret edilmişti.<sup>658</sup> Bu ziyaret, ileride Japonya'nın kendi ülkelerine de bir Seyyar Sergi tertip edilmesi teklifini netice verecektir.

Karadeniz Seyyar Sergi Gemisi 3 ay süren seyahati boyunca 12 Avrupa ülkesine ait 16 limana uğramıştır. Bu süre zarfında gemide 16 balo ve yemek verilmiş, ayrıca 36 ziyaret gerçekleştirilmiştir. Sergi için 600.000 lira masraf yapılmıştır. Sergi, 16 limanda toplam 65 bin kişi tarafından ziyaret edilmiştir.<sup>659</sup>

Seyahati boyunca ülkemizi başarıyla Avrupa limanlarında tanıtan Seyyar Serginin iki önemli sonucu olmuştur. Bunlardan ilki ülkemizi canlı bir surette Avrupalılara tanıtmak, ikincisi de Türk ticaretiyle Avrupa pazarlarını birbirine yaklaştırmaktır. Ziyaretlerde yapılan satışlar genellikle yükte hafif pahada ağır olan halı, tütün ve kehribar gibi mamullerden olmuş ve toplamda 120.000 liralık satış gerçekleştirilmiştir. Londra, Le Havre, Amsterdam ve Hamburg'ta konserve, kuruyemiş ve pamuklarımız büyük ilgi görmüştür. Londra'da Gıda Kooperatifi Başkanı Mr. Diyaz Antalya, Trakya ve Yıldız konserve fabrikalarıyla irtibatlandırılarak 1.000.000 kutu konserve siparişi alınmıştır. Yine aynı şekilde dünyanın en büyük pamuk piyasası olan Le Havre'da Türkiye pamukları özel tip olarak kayıt ettirilmiştir. Tütünlerimiz ise Amerikan Virjinya tütününden kaliteli kabul edilmiştir.<sup>660</sup>

Gündeme geldiği ilk andan itibaren tartışmaların odağında yer alan Seyyar Sergi, gerek hazırlanış safhasında gerek seyahati esnasında ve sonrasında eleştirilmekten kurtulamamıştır. Yapılan bazı eleştirilerde haklılık payının da olduğu görülmekteydi. Örneğin: Seyyar Serginin seyahat programının belirtilen tarihten çok ileriye sarkması ve bunun ziyaret edilecek ülkelerdeki şehirlerin yetkililerine bildirilmemiş olması, Avrupalı büyük tüccarlar nezdinde olumsuz bir imaj oluşturmuştur. Aynı şekilde uğranılan limanların birçoğunda yüksek rıhtım parası istenmiştir. Bunun en ilginç örneği Hamburg Limanında yaşanmış ve Seyyar Sergi Gemisi'nden 2 saat için 5.000 mark ücret talep edilmiştir. Sorun Türk dostu bir firmanın kendi rıhtımını gemimize açmasıyla çözülmüştür.<sup>661</sup> Yine gidilecek ülkelerin ticari özellikleri dikkate alınarak numunelerin hazırlanmaması üretici ile tüketici arasındaki karşılıklı ticari çıkarların ortaya çıkmasına engel olmuştur.

---

<sup>658</sup> Cumhuriyet, 8 Eylül 1926

<sup>659</sup> Süreyya Gürsu, *1926 Senesinde Yapılan Seyyar Sergi Seferi Hatıraları*, (hızl. Refik Akdoğan), s.169

<sup>660</sup> Milliyet, 6 Eylül 1926

<sup>661</sup> Milliyet, 25 Haziran 1926

Seyahat süresince karşılaşılan en büyük problem, uğranılan birçok limanda ortaya çıkan yüksek gümrük uygulamalarıydı. Gidilen ülkelerin birçoğu ile ticari antlaşmalarımızın olmamasından dolayı satış yapılamamıştır. Gemiye ziyaret edenler ancak numuneleri incelemekle yetinmişlerdir. Örneğin: İsveç'in Stockholm Limanı'nda halılarımız çok beğenilmiştir. Fakat halılarımızın İpek olanlarının kilosundan 20, yün olanların kilosundan ise 8 kron (1kron=50 kuruş) alınması satışları etkilemiştir. Almanya ile gümrük antlaşmamızın olmamasından dolayı ise Hamburg Limanında 600 marka satılan halıdan 720 mark gümrük istenince birçok kişi aldığı halıyı geri bırakmıştır.<sup>662</sup> Bu konudaki en ilginç olay ise Barcelona Limanı'nda yaşanmıştır. İspanya ile Türkiye arasında ticari antlaşma olmamasından dolayı gemiyi ziyaret eden bir şahsın aldığı Hacı Bekir lokumundan fiyatının iki katı gümrük istenmesi üzerine, lokumları bırakamayan İspanyol ziyaretçi geminin merdivenlerine oturarak bir kutu Hacı Bekir lokumunu yedikten sonra gemiden ayrılabilmiştir.<sup>663</sup>

Büyük ümitlerle ve heyecanla hazırlanan Karadeniz Seyyar Sergi Gemisinin en ince teferruatına kadar süslenmesi, modern ve iyi görünümlü kişilerin seyahate katılması ve modern sanatları icra etmesi için Riyaset-i Cumhur Orkestrasının seyahate iştiraki dahi düşünülmüştü. Hatta gemideki yemek ve balolara katılacakların smokin ve şapka giymelerine<sup>664</sup> kadar her ayrıntının düşünüldüğü sergide, en önemli şey olan ticari ilişkilere yönelik antlaşmaların yapılmamış olması Seyyar Serginin iktisadi mülahalardan çok Genç Cumhuriyetin propagandasına yönelik yapıldığı kanaatini güçlendiriyordu.

Seyyar Sergi konusunda en ciddi eleştirilerin sahibi olan Ali Fuad, Şehremaneti Mecmuası'ndaki yazısında serginin en büyük probleminin organizasyon eksikliği olduğunu belirtmiştir. Özellikle teşhir edilen numunelerin pazarlama maksadından uzak oluşu ve üzerlerinde gerekli açıklama ve bilgilerin olduğu etiketlerin olmamasının satışlara ve siparişlere olumsuz etki ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca bu gibi sergilerde devletten çok özel müteşebbislerin öne çıkmasının asıl gaye olması gerektiğini belirterek bu konuda katılımın düşüklüğüne dikkat çekmiştir. Aynı zamanda Ali Fuad, bazı tüccar ve sanatkârın bu gibi sergilere ihtiyaç olduğunu söylediklerini belirterek yeni bir tartışma başlatmıştır. Ona göre yeni bir seyyar sergi tertip edilmeli ve bu seferki

---

<sup>662</sup> Milliyet, 31 Temmuz 1926

<sup>663</sup> “Karadeniz” *Seyr-i Türkiye Belgeseli*, 20’- 23’; Bkz: Ek-44

<sup>664</sup> Cumhuriyet, 15 Mart 1926

seyahat Mısır, Suriye, Filistin sahillerine hatta Amerika ve Japonya sahillerine kadar uzanmalıdır.<sup>665</sup>

Ali Fuad'ın başlattığı tartışmaya en sert tepki Beynelmillel Sergiler Komisyonunda yer alan ve sergiler hususunda mütehassıs olan Muhlis Etem'den gelmiştir. Etem yazısında, iki ay önce düzenlenmiş olan Seyyar Sergi'nin neticelerinin tam olarak öğrenilmeden kamuoyunun baskısı ve Japon Hükümeti'nin isteğiyle yeni bir Seyyar Sergi'nin düzenlenmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir. Buna gerekçe olarak; Seyyar Sergilerin masraflarının hiçbir zaman karşılanamadığını ve bu gibi sergilerin ticari malların inkişafına fazla bir etki etmediğini söylemiştir. Almanya'nın dahi yıllar önce böyle bir sergiyi Afrika'daki sömürgelerine gönderdiğini fakat bu serginin mallarının tanınmasına katkısının olmasına rağmen satışlara hiçbir etkisinin olmadığını görmesi üzerine terk ettiğini belirttikten sonra asıl gayenin daimi bir serginin açılması olmalıdır; demiştir.<sup>666</sup>

1926 yılında öncesi ve sonrasıyla Türkiye kamuoyunda büyük yankı uyandıran sergi gemisi, beklentilere cevap vermiş olsun veya olmasın ileriki yıllarda gerek Malatyalılar'ın Seyyar Sergi ile ziraî mahsullerini tanıtmaya düşüncelerinde, gerekse İzmir Ticaret Odası Müdürü Ziya Beyin teklifleriyle Ege Bölgesi mahsulâtının Hopa ile Mersin arasında seyيار bir gemi ile gezdirilmesinde zihinlerde kendisine yer bulmuştur. Son olarak da Kömür Sergisi'ndeki numuneleri tren ile Seyyar Sergi şeklinde tüm yurdu gezdirilmek istenmesinde gündeme gelmiştir.

Atatürk'ün ufkunun anlaşılması açısından 1925 yılında gündeme gelip bir yıl sonra hayata geçen Seyyar Sergi fikrinin 2010 yılında yeniden gündeme gelmiş olması ayrıca dikkate şayandır. Avrupa Birliği müzakerelerine katkı sağlamak amacıyla 14 AB ülkesine gitmesi düşünülen Seyyar Serginin uğrayacağı limanların tamamına yakını 1926 yılındaki seyahat programındakilerden oluşmaktadır.<sup>667</sup>

---

<sup>665</sup> Celal Esat Arseven, *Seyyar Sergi İle Seyahat İntibaları*, Kitabevi yay., İstanbul-2008, s.139-146

<sup>666</sup> Cumhuriyet, 23 Teşrin-i evvel 1926

<sup>667</sup> Bugün, 23 Haziran 2010

## SONUÇ

Sanayi inkılâbının meydana getirdiği pazar ve sömürge arayışı, önce Avrupa'da ardından tüm dünyada hızla artan bir rekabetin yaşanmasına sebep olmuştur. Rekabet halindeki ülkeler, bir taraftan üretimlerini yeni ürün çeşitleriyle genişletirken diğer taraftan da bunları pazarlayabilmek için yeni satış yöntem ve şekilleri geliştirmektedirler.

Artan bu rekabet sonucunda büyük ticari pazarlar ortaya çıkmıştır. Bu ortak pazarlarda, rekabet halindeki ülkeler birbirlerinin mallarını değiş tokuş ederken bir taraftan da ulaştıkları noktayı test ediyorlardı. Zaman içerisinde iki kutuplu bir dünyanın ortaya çıkmasına neden olan bu rekabet, kısa sürede tarafların birbirleriyle savaşa tutuşmasına sebep olmuştu.

Sanayi çağının ortaya çıkardığı bu yarışta, geç kalan ve gittikçe yalnızlığa doğru itilen Osmanlı Devleti de yeniden yarışa ortak olmak istiyordu.

19. yüzyılın ilk yarısında savaşlarla yorgun düşen Osmanlı Devleti, bir dizi reforma rağmen eski günlerine dönmekte zorlanıyordu. Tanzimat ile birlikte zihniyet değişiminin de yaşandığı bu yüzyılın sonunda Osmanlı yöneticileri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de gayretleriyle her alanda Avrupa ile rekabet edebilmenin çarelerini arıyordu.

Tanzimat ile birlikte başlayan bu süreçte, hem ülkenin içerisinde bulunduğu mali durumdan kurtarılması hem de Avrupalı devletlere her alanda halen var olduğumuzu ispat edebilme amacıyla uluslararası sergilerde yer almaya başladık. 1851 Londra Sergisi'yle başlayan bu süreç, 1855 Paris ve 1893 Chicago Sergileri'yle devam etmiş, ardından İstanbul'da düzenlenen sergilerle neticelenmiştir. Katılmış olduğumuz bu sergiler vasıtasıyla Avrupa devletleriyle aramızdaki farklar kıyas edilebilirken, düzenlemiş olduğumuz sergiler ile de ülke içerisindeki iktisadi yapı gözden geçirilmiş oluyordu.

Tanzimat ile birlikte başlayan milli sanayinin teşvik edilmesi ve yerli üreticinin piyasaya hâkim kılınarak, Avrupa pazarlarında rekabet edebilecek düzeye ulaştırılması çabaları, meşrutiyet döneminde İttihatçıların yerli sermayeyi ve sermayedarı gayrimüslimlere karşı desteklemesiyle devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde son yüzyılda görülen bu gayretler, Avrupa'daki rekabetin beslediği I. Dünya Savaşı ile akim kalmıştır.

Savaşın yıkıcılığı ve tahribatının en iyi hissedildiği coğrafya, Osmanlı topraklarıydı. Sonuçta I.Dünya Savaşından yenik ayrılan Osmanlı Devleti, kısa sürede Avrupalı devletlerin işgallerine maruz kalmıştır. Anadolu'nun işgaline sessiz kalmayan Anadolu halkı, Mustafa Kemal Paşa liderliğinde İstiklal mücadelesine girişmişti. Topyekûn bir mücadelenin yaşandığı bu dönemde, Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında tek yumruk olan Anadolu halkı, düşmanı yurttan çıkarmaya muvaffak olmuştu. Ancak askeri mücadelenin başarıyla sonuçlanması bütün problemlerin çözüme kavuşması anlamı taşımamaktaydı. Bilakis esas ve zorlu bir mücadele döneminin başlamasına sebep olmuştu.

Ülkenin yeniden imarı ve kalkındırılması için verilecek olan bu mücadele, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde ona destek veren Anadolu halkı ile olacaktı. Bununla beraber bu mücadelenin başarıya ulaşabilmesi için iktisadi kalkınma olmazsa olmaz bir şarttı. Mustafa Kemal Paşa'nın “Askeri zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, iktisadi zaferlerle taçlandırılmadıkça uzun ömürlü olamazlar.” ifadesi bu mücadelenin özünü temsil ediyordu. Zira Lozan Konferansında Avrupalı devletlerce karşımız çıkartılan dış borçlar ve kapitülasyonlar Mustafa Kemal Paşa'nın ifadelerinin ne kadar isabetli olduğunu ortaya çıkarmıştı.

Yepyeni ve modern bir devletin temellerini atan Gazi Mustafa Kemal ve arkadaşları, Cumhuriyet Türkiye'sinin biran evvel çağdaş muasır devletler seviyesine çıkabilmesi ve onlarla rekabet edebilmesinin çarelerini arıyorlardı. Bu çarenin öncelikle kendi kendine yeten bir ekonomiyi kurmakla mümkün olduğuna inanan Cumhuriyet idarecileri ilk iş olarak İzmir İktisat Kongresi'ni topladılar.

17 Şubat 1923'te İzmir'de toplanan İktisat Kongresinde ticaretten, tarıma, sanayiden esnaf teşkilatlarına kadar bir dizi problem görüşülüp çözüme kavuşturulmuş; kongrede, aynı zamanda Genç Cumhuriyetin iktisadi anlayışını belirleyen “Misak-ı İktisadi” kararları alınmıştır.

Misak-ı İktisadi kararları ile öncelikle Anadolu'nun iktisadi potansiyelinin tespiti ve bunun en kısa sürede ekonomiye kazandırılması için bir dizi çalışma başlatılmıştır. Bu çalışmalardan biriside hiç şüphesiz tarım, ticaret ve sanayinin birbiriyle irtibatının ve alış verişinin sağlandığı sergicilik faaliyetleridir. İzmir İktisat Kongresi'yle başlayan ilk sergicilik faaliyetlerinin amacı, ülkenin dört bir yanındaki

müteşebbislerin belli bir mekânda belli zaman aralıklarıyla bir araya gelmelerini sağlamak ve böylece aralarında doğacak ticari ilişkiler vasıtasıyla ekonomiye canlılık kazandırmaktır. Tarım, ticaret ve sanayi sahalarında düzenlenen sergiler ile aynı alandaki müteşebbislerin birbirleriyle tanışmaları sağlanırken, bir taraftan da aralarında rekabetin doğması amaçlanıyordu. Böylece, milli ekonomi kendi içerisinde harekete geçirici dinamiğini bulurken diğer yandan da her sahadaki üretimde verimlilik ve kalite artırılıyordu.

Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayide el sanatlarında başka bir alanın olmaması öncelikli hedefi ziraat kılıyordu. Var olan birkaç sanayi müessesesi de ziraat hammadde kaynaklarına dayandığı için ziraatın güçlendirilmesi ve modernize edilmesini kaçınılmaz kılmıştı. 1929 Dünya ekonomik buhranına kadarki süreçte, özellikle tarım ve tarım sanayine ait ıslah çalışmalarıyla bunların teşhir edildiği sergiler öne çıkmıştı. Yurtiçinde düzenlenen ziraat sergilerinde tarımda yaşanan gelişmeler gözlemlenirken, dışarıda katıldığımız sergiler vasıtasıyla da ürünlerimiz dünya pazarlarına tanıtılmaktaydı.

Katıldığımız sergiler ile iktisadi yapımızın ulaştığı noktaların dünya pazarlarındaki rekabet gücü test edilirken, bir taraftan da ülke ekonomimizin canlandırılması sağlanıyordu.

1929 Dünya ekonomik buhranı ile birlikte daha korumacı bir politika takip etmeye başlayan devlet, ekonomide sürekliliği sağlamak ve kendi kendine yetebilmek için yerli malı kullanımını teşvik etmeye başlamıştı. Bu arada tüm yurttan Yerli Malı Haftalarının kutlanması için çalışmalar yapılırken, bir taraftan da halkı bilinçlendirmek amacıyla Yerli Malı Sergileri düzenleniyordu.

İlerleyen yıllarda sanayi sergilerinin ağırlık kazanmaya başladığı ülkemizde, aynı zamanda sergiler daha modern bir hal almaya başlamıştı. Hiç şüphesiz Cumhuriyetin ilk yıllarına göre daha profesyonel olarak hazırlanmaya başlanan sergiler, gerek yurt içerisinde gerekse yurtdışında daha fazla etki göstermeye başlamıştı. Zamanla modern sergiciliğin gereklerinin daha fazla yer bulduğu sergilerdeki bu değişimin en önemli nedeni daha ilk yıllardan itibaren katılmaya başladığımız uluslararası sergilerin meydana getirdiği etkidir.

Yurt dışı sergilerinde teşhir ettiğimiz ürünlerin beğenilmesi ve bu sergiler vasıtasıyla üretici ve tüccarın siparişler almaya başlaması kendimize olan güveni de

arttırmıştı. Aynı zamanda bu sergiler vasıtasıyla Genç Cumhuriyetin tanıtılması da daha kolay olmaktadır.

Atatürk'ün Türkiye'de başlatmış olduğu iktisadi mücadelenin meyvelerinin görülmeye başlaması ve bu neticelerin yurt dışı sergileri vasıtasıyla dost düşman herkese teşhir edilmesi ülkemize karşı olan ilgiyi daha da arttırmaktaydı. Bilhassa yakın çevremizdeki Müslüman ülkeler, takdirkâr ifadelerle verilen mücadeleyi övüyorlardı.

Özellikle 1926 yılında Avrupa limanlarını dolaşan Karadeniz Seyyar Sergi Gemisi, hem Genç Cumhuriyetin propagandası için hem de Anadolu'da üretilen ziraat ve sanayiye ait ürünlerin tanıtılmasında büyük bir olay olmuştu. Dönemi itibarıyla ele alındığında savaştan çıkmış, üzerinde Osmanlı Devleti'nden kalma birçok borcun olduğu henüz 3 yıllık bir devletin 600.000 lira gibi büyük masraflar yaparak meydana getirdiği bu yüzer sergi ile 12 Avrupa ülkesinin çok önemli 16 limanı gezilmiş ve yaklaşık 65 bin kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Ayrıca uğradığı limanlarda kaldığı süre zarfında gidilen ülkelerin basınında geniş yer bularak büyük bir tanıtıma da vesile olmuştur.

Ancak, erken bir tarihte böyle büyük bir girişimin, her ne kadar iktisadi maksatlarla düzenlenmiş olsa da, modern bir ülke kurmuş olmanın ispatı duygularına feda edildiği de bir gerçektir. Şöyle ki: Seyyar sergide verilecek yemeklerde smokin ve şapka giymek şart koşulurken, diğer taraftan uğranılan birçok ülke ile ticari antlaşmaların dahi yapılmamış olması bu kanaatin kaynağını oluşturmaktadır. Aynı şekilde sergi heyetine seçilen kişilerin modern görünümlü ve yeni rejimi temsil edebilecek yüzlerden seçilmesine dikkat edilmişken, teşhir ettiğimiz ürünlerle ilgili ayrıntılı bilgilerin olmayışı ve ürünlerle ilgili irtibat kurulacak müesseselere dair malumatların kısıtlı oluşuna ehemmiyet verilmemiş olması bir başka düşündürücü noktadır.

Eksikliklerine rağmen gidilen ülkeler ve uğranılan limanların seçiminde ise azami bir dikkat gösterildiği de bir gerçektir. Çünkü gerek gidilen ülkelerle olan ticari ilişkilerimizin, Cumhuriyetin o yılları için en yüksek potansiyele sahip olması, gerekse Londra, Anvers, Le Havre ve Hamburg gibi ziyaret edilen limanların Avrupa ve dünya ticaretinde önemli merkezlerden olması bu hakikatin delilidir.

Yurt dışı sergilerinde yalnızca Avrupa ülkeleri dikkate alınmamış, aynı şekilde yakın coğrafyadaki Mısır, Filistin, Suriye gibi ülkelerdeki uluslararası sergilere katılmak

suretiyle bu pazarlarında bizim için ne kadar önemli olduğu bizzat gösterilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında düzenlenen sergiler yalnızca İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi büyük şehirlerle sınırlı tutulmamış bilakis Anadolu'nun her bölgesinde, en ücra köşelerinde dahi düzenlenmesi teşvik edilmiştir. Düzenlenen bu sergilerde, başta devletin en yetkili kişisi olarak Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, diğer yetkili kurumlarca ödüllendirmeler yapılmıştır. Hatta Bursa ve Adana sergilerinde olduğu gibi bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın himayelerinde bu organizasyonlar gerçekleştirilmiştir.

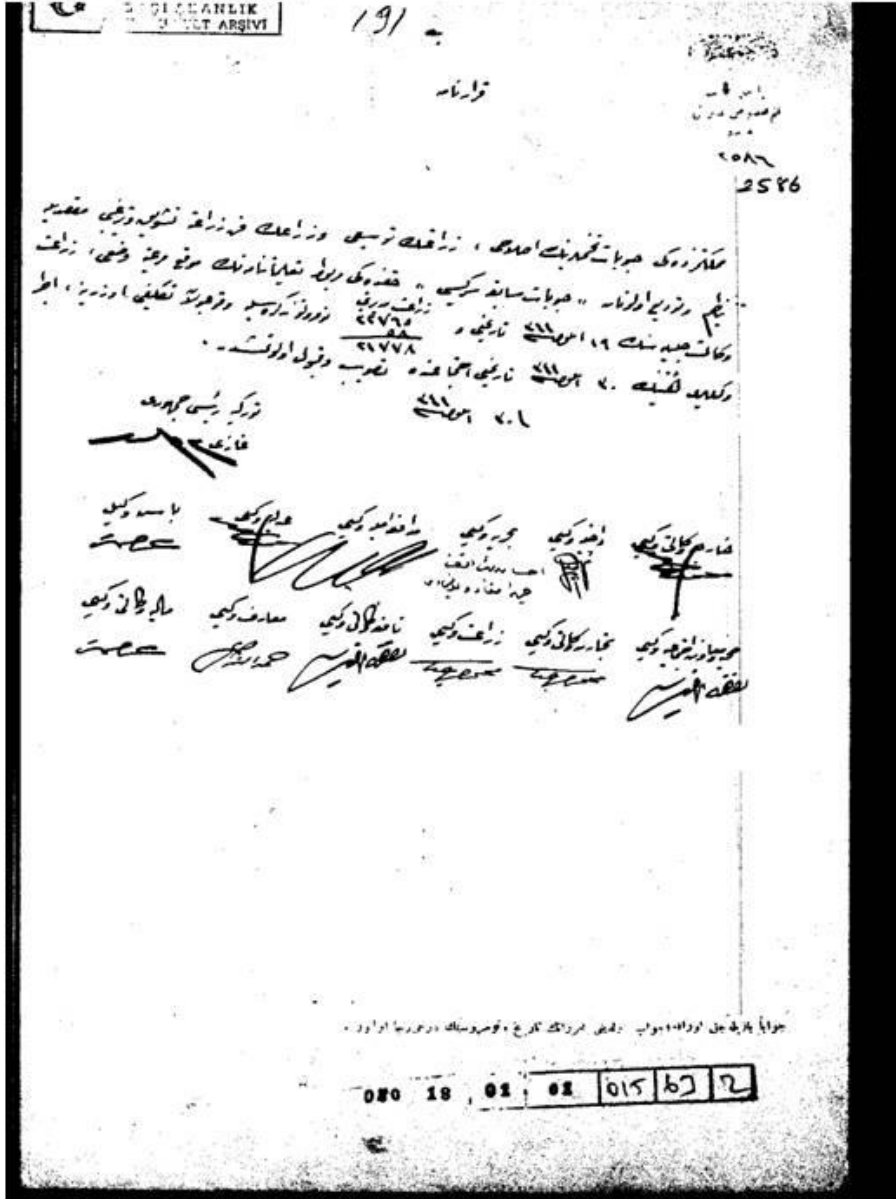
Sergilerde ürün teşhir edenler arasında ödüllendirmelerin yapılması üreticileri motive ederken, diğer yandan da bu gibi organizasyonlara karşı olan ilginin canlı tutulması sağlanıyordu.

Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde ve yakın ilgisi altında başlayan iktisat mücadelesi, zaman içerisinde gerek yurt içerisinde gerekse yurt dışındaki hedeflerin yakalanmasında en önemli unsur olmuştur. Hiç şüphesiz bu mücadele içerisinde tarım, ticaret ve sanayi sahasında üreticileri bilinçlendirmek ve aralarındaki rekabeti arttırarak daha kaliteli ürünler sunmalarını temin etmek maksadıyla yapılan sergiler, eksikliklerine rağmen bu unsurun itici gücü olmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla 1923-1938 yılları arasında Anadolu'nun otuzdan fazla şehrinde ziraat, sanayi ve ticaret alanlarında bazıları sürekli olmak üzere toplam 110 sergi düzenlenmiştir. Aynı şekilde Avrupa'nın yirmiden fazla şehrinde 1'i bizim tarafımızdan düzenlenmiş olmak üzere toplam 42 sergide, ürünlerimiz teşhir edilip satışa sunulmuştur. On beş yıl gibi bir süre zarfında toplamda 152 sergide ürünlerimizin tanıtılıp satışa sunulduğu görülmektedir. Özellikle Anadolu'nun küçük kasaba ve köylerinde düzenlenip de basına yansımaya sergileri de düşündüğümüzde gerek ülkemiz içindeki iktisadi canlılığın sağlanmasında gerekse yurt dışında ülkemizin ve yetiştirdiği ürünlerin tanıtılmasında, Atatürk döneminde takip edilen sergicilik faaliyetlerinin ülkemiz ekonomisi için nedenli önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Sergiler ile bir taraftan ülke içerisinde sıcak paranın dolaşımı sağlanarak ekonomik canlılık sürekli kılınmıştır. Diğer taraftan ise Avrupa ve dünya pazarlarının standartlarına uygun mamuller üretilmesi sağlanarak ihracatta pazar payının arttırılması hedeflenmiştir. Tarım ve sanayide yapılan modernizasyonun sonucunda elde edilen nitelikli ürünler, yeni satış ve pazarlama teknikleriyle birlikte teşhira sunulmuştur. Sergilerde bu yeni anlayışla birlikte ziyaretçilerden alınan olumlu veya olumsuz

tepkiler, iktisadi yaşamın temel dinamiğini oluşturan müteşebbislerin kendilerini her daim yeniliklere açık tutmalarını sağlamıştır. Bu durum en nihayetinde özgüven ile birlikte bir takım yenilikleri başarabilmenin hazzının yaşanmasını ve daha fazlasını başarma noktasında gayretin doğmasını sağlamıştır.

# **EKLER**



Ek 1: Memleketimizde hububat tohumlarının ıslahı ve ziraatın geliştirilmesi için Hububat Müsabaka Sergisi düzenlenmesine dair belge (BCA 030.18.01.01,15.63.2)

هقمنده نوبه رانظارلری مندرج بولور مقده دره . | اوزره سلاکتدن مفارقت ایشلردور . | مون اردو قوماندانده حدودی نقیش ایلمک

## حیوانات سرکیسی دون کشاد ایدیلدی

### کشاد در اسمنی قیصه بر نظقد والی بك یامسره و متعاقباً

### احسانه عابدیه بك حیوانانمز هقمنده ایضاً امارت ویر مشهور

حیوان مسئله سی ات وسوت محصولانی اعتبار یله نفوسک تزیدیتده خادمدور



استانبول حیوانات سرکیسی دون ساعت اون دورنده دوله باقمده اسکی اسطبل خاسرهده کشاد ایدیلدور . کشاد رسمنده استانبول والیسی سلیمان سالی بکه احسان عابدیه بك بر نطق ایراد ایشلردور . زیم کشاده والی بکندن ماعنا شهر امینی عمی السن ، عمره قوماندانی محمدعلی بککله سالی نایت باشا ، برنجی فرقه قوماندانی ، قول اردو ارکانی ، بیطرلر وسائر ذوات بولور . غشلردور . بیطر فونرسی ماسیتله شیریزده بولویان بالغان حکومتلری مرخصلری ده سرکیسک کشادینه کیشلر و بیان تقدیرات ایشلردور . سرکی اون دورنده والی سلیمان سالی بکک اوفاق بر نظقدله آچیلدور . والی بکک یوناننده دیشدرکه :

باشده بویوک نازیز اولدی حالده حکومتیزک این و اتشاز نازیله بوشرکی بی تأسیس ایشلر . سرکیسک حکومتیزک ثروتیه معلق بویوک بر خدمت و امینی اولاجی هقمنده . کله حکک دهه لرده

هیرانه سرکیسندره تشریح امینلر استانبول ولایتی ایضیر در بوسنک هالک المرم عرب ایضیری چاییشلاچقدور . چالکله خیرل بنامتلری دو اوناجی اولان بوشرکی آچله شرفه نیورم . والی سلیمان سالی بککن سوکرا احسان عابدیه سرکیسک داها متکامل صورتده کشاد ایشلسه [ مامدی ۳ نهن صحفه بک ۱ و ۲ نهن سونلرنده ]

بیه لریسک  
بویانده  
عموی  
عموی  
وزولان  
امینی  
تدیلر  
سنهده  
نایت  
اوراده  
ایره تی  
حاله  
ای بر  
طاقم  
بیلر  
بیلر  
کیلرله  
صق  
سکی  
صصلر  
تحقیق  
وبره  
بکات  
هسته  
حکم  
سک  
شوی  
آره ق  
ایش  
لازه  
مهم  
سینر  
بجون  
تشی  
اولتی  
تی که  
حکته  
مدتی  
کله  
سیر

Ek 2: Ziraatın gelişmesinde büyük önem verilen hayvan ıklarının ıslahını teşvik amacıyla düzenlenen sergilere dair bir haber (Cumhuriyet 15 Teşrin-i Evvel 1927)



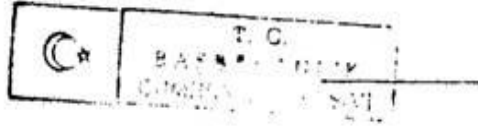
**Ek 3: Hayvan Sergileri yalnızca İzmir, İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde düzenlenmiyordu . (Son Posta 2 Birinci teşrin 1935)**

T. C. BAŞVEKÂLET MUAHİLÂT MÜDÜRLÜĞÜ		186	Dosya işaretleri 375 259
Şube: Sayı:		T. C. BAŞVEKÂLET	
Evrakın Numarası			
Tarihi			
Yazan memur			
Yazı tarihi	14.5.931		
Muavin			
Beyaz eden			
Beyaz tarihi			
Karşılaştıranlar			
Sadira No.	6-1266		
Merbutatı			
Sevk tarihi	16-5-931		
Kayıt eden			
Düşünceler			
Dosya	227 } mimaralarla 744 } alakadardır		
		İstanbul Ziraat Odası Reis-i Salih Zeki Bey'e	
		6 Mayıs 931 tarihli mektubunuza cevaptır. Odanızca açılacak Bahçevanlık ve Tavukçuluk sergisinde Reis-i Cümhur Gazi Hz. ile Başvekil İsmet Paşa Hz. ne izafe edilecek mükâfata Hürmetli şubeler ve mülkedarlar İhtisat Vekâleti tarafından odanıza derdesti tebliğtir. Mükâfatların parası da gönderilmiştir. Hürmetlerimi teyit ederim ef.	
		B. v. ell.	
		yaz-K	
		030 10 172 193 12 5	

Ek 4 : İstanbul'da düzenlenen Bahçevanlık ve Tavukçuluk Sergisinde Reis-i Cümhur Hazretleri ve Başvekil İsmet Paşa'ya atfedilen ödüllerin gönderildiğine dair belge (BCA 030.10.0.0, 172.193.12)

Birinci

**BAĞÇIVANLIK ve TAVUKCULUK  
SERGİSİ**



**TALİMATNAMESİ**

Istanbul Vilâyeti Ziraat odası  
Tarafından  
Beyoğlunda taksim Bağçesinde açılacaktır

Açılma günü 22 Mayıs 1931  
SAAT  
12

ISTANBUL  
Cumhuriyet Matbaası  
1931

030	10			172	193	12
-----	----	--	--	-----	-----	----

7

Ek 5: Birinci Tavukçuluk ve Bahçivancılık Sergisinin katılım şartlarını içeren talimatname  
(030.10.0.0,172.193.12)

UYANIŞ  
**SERVETİFÜNUN**

HAFTALIK SİYASİ VE EDEBİ TÜRK GAZETESİ

Sahibi ve Bağımsızlığı: **AHMET İHSAN**

Umumi Neşriyat Müdürü: **HALİT FAHRİ**

Telefon: 2-1013

Teslis: 1891

Yalg.: Servetifünun

Senesi 44 — Cilt 76/12

Perşembe 6 Eylül 1934

№ 1985 / 300

## ANKARA SERGİ EVİ



Ankara'da 29 birinciteşrinde ilk defa açılacak olan hakiki Senayi Sergisi hazırlıklarını bitirmeğe çalışıyor. Memleketimizde, sergi tekniğinin bütün asrı şartlarına uyacak bir yapıda olan bu sergi, binanın yapıcısı Türk mimarının yükselme devresinde bir merhale'dir.

**Ek 6: Daimi sergi binası inşaat halinde (Serveti Fünun c.76-12)**



1937

## Beynelmillel Kömür Sergisi

(Kömür yakan vesait ve teshin aletleri ve tesisatı beynelmillel sergisi)



26 Mart - 26 Nisan

Sergiye iştirak ve sergiyi ziyaret edeceklere emsalsiz kolaylıklar gösterilecektir.

452)

Ek 8: Ankara'da açılacak olan Beynelmillel Kömür Sergisinin ilanı (Haber Akşam Postası, 1 Şubat 1937)

Karar sayı

6443

17/2/937 tarih ve 2/6053 sayılı kararnemeye ekdir.  
Ankara Palas otelinde çalışmak üzere bir ay müddetle getirilen Paris Operası Başdansözü beyaz Rus (Valeria Ponatohevnaisa Elenskais) nın, Ankarada açılacak kömür sergisi münasebetile, oturma müddetinin bir ay daha uzatılması; Dahiliye Vekillığının 15/4/937 tarih ve 5338/-746I sayılı tezkere ile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 20/4/937 de onanmıştır.

20/4/937

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Hs. V.

J. İsmail

Ad. V.

S. Sami

M. M. V.

M. Özalp

Da. V.

S. Kaya

Hs. V.

S. B. Özalp

Ma. V.

A. Aygün

Mf. V.

T. Ünlü

Na. V.

A. Çetinkaya

İ. V.

C. Başoğlu

S. İ. M. V.

S. P. Bayraktar

G. İ. V.

K. A. K. K.

Z. V.

M. K. K.

030 | 28 | 01 | 05 | 76 | 32 | 18

Ek 9: Ankara Palas Otelinde çalışmak üzere getirilen Paris Operası baş dansözü Valeria'nın, Kömür Sergisi münasebetiyle oturma süresinin 1 ay uzatıldığına dair belge (BCA 03.18.1.2, 74.32.18)

29/7/1936 tarih ve 2/5096 sayılı kararnameye ektir.  
Ankara'da açılacak olan (Kömür yakan vesait ve teahin aletleri ve te-  
sisatı beynelmilel sergisi) ni ziyaret maksadile yabancı memleketler-  
den müferiden veya heyet halinde geleceklerle meccanen vize verilmesi;  
İcra Vekilleri Heyetince 19/4/1937 de onanmıştır.

19/4/1937

REİSİCUMHUR  
K. Atatürk

Hk. V. V. Ad. V. M. M. V. Da. V.  
S. S. S. S. S. S.  
Ha. V. V. Ma. V. Mi. V. Na. V.  
S. S. S. S.  
Ik. V. S. I. M. V. G. I. V. Z. V.  
C. S. S. S. S. S. S.

030 18 01 02 74 31 9

Ek 10: Ankara'da açılacak Kömür Sergisi için yurt dışından geleceklerle ücretsiz vize verilmesine dair belge (BCA 30.18.12, 74319)

# Kömür sergisine rağbet çok



Ankara beynelmîl kömür sergisi büyük bir muvaffakiyet kazanmıştır. Sergiyi ziyaret edenler gittikçe çoğalmaktadır. Dün tatil münasebetiyle sergi hıncahınç dolu idi. Sergide satışlar çok canlıdır. Serginin açılış resmine aid bir kaç resim dercediyoruz. Yukarıda açılış resminden evvel sergi binası önünde toplananlar, Başvekil İsmet İnönü nutkunu söylerken, aşağıda açılış resminden sonra Başvekil verilen izahatı dinlerken, sergi kapısı önünde dalgalanan sergiye iştirak eden ecnebi devletlerin bayrakları görünüyor.

Hatavin anavasası

Milletler Cemiyeti

Ek 11: Kömür sergisinde İsmet Paşa konuşma yaparken (Akşam, 26 Nisan 1937)

anda azgın fakat  
kuduz değil!

İlede şayanı hayret bir vaka  
tur.. Azgın bir manda bir  
ldürmüş, diğer bir yurtdaşı  
alamıştır.

de değirmen köyünde Mah  
lu Mustafa ağanın bir man  
dır.. Vavrudan yetişme  
u manda senelerden beri  
ağanın evinde imiş. O  
ışmış ki kendiliğinden gi-  
miş. Evvelki gün Musta-  
andayı dışarı çıkarmak  
ıslu manda birden bire  
Mustafa ağanın üzerine  
nu başından ve göğsün-  
miştir.

ağanın feryadına yeti-  
Mehmet oğlu Mustafa  
zapedememiş ve da-  
ızan manda bu sefer  
nı feci baş darbelerile  
arı dağılan zavallı ço  
bir şekilde ölmüştür.

Yağmur yağmadığı takdirde koza-  
koytulerinin temennileri ovaam sı  
lanması için halledilmesidir.

## Sergi zararlı olur mu?

### Açılacak Konya sergisinden Konyalı bir tüccar acı acı şikâyet ediyor

Konya, 13 — Konya sanayi ser-  
gisi ayın yirmisinde Gazi Paşa  
mektbenide açılıyor. Hazırlıklar  
hemen hemen ilmal edilmiş gibidir.

Konyanın kıymetli bir tüccarın  
nın sergi hakkındaki sözleri Yeni  
Anadolu gazetesinde çıkmıştır. Bu  
sözleri nazarı dikkate koyuyoruz:

“Sergi hakkında şimdiye kadar  
neler denildiğini gazetenizde oku-  
dum.. Bunların ekserisi yanlış gö-  
rüşün mahsulüdür, ki sergi satışı  
yapılmalıdır diyorlar. Bir sergi  
açılmazdan evvel evvelâ o memle-  
ketin iktisadî vaziyeti göz önün-  
de tutulmalıdır. Fakat, maalesef  
şimdiye kadar bu yapılmadı. Ge-  
çen seneki sergide tüccarlarımız  
pek çok zarar ettiler. Bunun göz  
göre yapılması doğru mudur?.  
Geçen sergi Konya iktisadiyatını

alt üst etmiştir. O zamanın sar-  
sıntısı bugüne kadar geldi. Tüccarın  
vaziyeti daha henüz düzelir  
ken bu seneki sergi tüccarın başı-  
na incek ikinci büyük darbedir..  
Bir memleket iktisadiyatı bir ser-  
gi için berbat edilmemelidir. Alâkadar  
makam bunu behemehâl  
düşünmelidir.

Sergiler ekseriya lehimize de-  
ğil, aleyhimize dönüyor. Bunun  
için bir sürü delil göstermeğe lü-  
zum yok; vaziyet bütün vuzuhiyle  
meydandadır.

İktisadî vaziyetin günden güne  
fenalaşması bu seneki serginin de  
fazla bir sarsıntı tevhit etmesine  
sebepl olacaktır. Tekrar ediyorum;  
bunu alâkadar makamat iyice tet-  
kik etmeli ve ona göre hareket et-  
melidir.

Göz göre göre Konya berbat  
edilemez..

Ek12: Zaman zaman sergiler tartışma konusu olmuştur ( Vakit17 Haziran 1933)



Ek 13: İzmir 9 Eylül Sergisi için bastırılan pul örnekleri (PTT Arşivi)



9636/4



9636/4

**Ek 14: 9 Eylül Sergisi için Darphane Müdürlüğü'ne bastırılan madalyanın ön ve arka yüzü  
(Darphane Müdürlüğü Arşivi-963/4)**

بیت مالیه حاکمیت عثمانیه

CUMHURBAŞKANLIĞI APT	
Yer No. :	
Dos. No. :	
Vesika No. :	

80

A	III-11
D	48
F	15-1

بیت مالیه حاکمیت عثمانیه  
 بابت 15.000 لiralık yeni bütçeye ihtiyac olduğuna dair belge  
 Bursa'nın işgalden kurtuluşu anısına Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın himayelerinde  
 düzenlenen Bursa Sergisi için 15.000 liralık yeni bütçeye ihtiyac olduğuna dair belge  
 (CA III-II, 48, 15-1)

تعمیرت

امضای

CUMHURBAŞKANLIĞI APT	
Yer No. :	
Dos. No. :	
Belge No. :	

Ek 15: Bursa'nın işgalden kurtuluşu anısına Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın himayelerinde düzenlenen Bursa Sergisi için 15.000 liralık yeni bütçeye ihtiyac olduğuna dair belge (CA III-II, 48, 15-1)

آدرهس : ازمير تجاروت و صنايع اوداسى

تلفراف آدرهسى : ازمير سركى

تلفون : تجاروت سانشاللى

۱۹۲۷ - مایس - ۲۹

۲ / ازمير

دوقوز ایلول سرکيسى

عدد  
۱۷

آنقره ده : جمهوریت خلق فرقه سى مرکز عمومیسنه

يک محتويک بلك ايفئدى •  
CUMHURİYET ARŞIVI

ازمير يمزك قورتولوش بايرامنه معادف دوقوز ایلولده بوسنه دن اعتباراً باشلامقو داغملی - اولمق و ایلریده بین المللی برشکله قلب ایدمك اوزده باش وکیل صحت یاشا حضرتلرینك حمایه دولتلرنده « دوقوز ایلول سرکيسى » نامیله بر سرکی ککادینه قرار ویرلشدر • ازمير کبى • سنه ده یوزمیلیون لیرایه یاقین اخراجات و اوکا کوره ده مهم بر یکنده ادخالات یا یان تجاروتکا • بر محله • باحوروم موقع جوغرافیسنك لطافتیله مشتهر بر شهرده بویله بر ائق • اجنبیلری مملکتیزه جلب و محمولاتله مصنوعاتیزه مشتری احضار خصوسنده - تلامین ایلر یه جکی منافعی ایضاحه لنوم کورمه یز • بوسنه کی هدفیز • محصولات - مصنوعاتمنی اعظمی بر مقیاسده سرکیده تشهیر اید • بیلمکدر • تورکیه جمهوریتنك هر طرفندن سرکی یه کویستریلوچک علاقه و ویریله جک اهمیتلو متنا - موفقیتلر ادراکی ملیعیدر • سرکی یی بوسنه محلی یا اجنمى اعلان ایتش اولمخله برابر بر جوق اجنبی ده مراجعت ایله مکده در • بناء علیه خلقمنی اساسلی بر صورتده تحریک - و تشویق ایله مک • اعظمی موفقیتک استحصالنه جوق یارایا جقدر • جمهوریت اداره مزك با نیسی و نکهبانی اولان مبیجل فرقه مزك ایه بزم بوتون بو ایشلرده اک بویوک و قیمتدار معاونتلرده بولونا بیله جکی تقدیر ایدمن سرکی قومیتهمی • محترم فرقه مز مرکز عمومیسندن • هر طرفه سرکی ایچین تشویقکار یرویاغاندا لرك یا ییلما سنی - و خاصه صنعتوا استحصال مملکتلری اولان شربنون • برومه • آلمنه • کبى ولایتلریمزله سرکی یه اشتراك ایتدیرلمنى حرمتلرینك تردیقا و بوتون موجو دیتیله رجا و استرحام ایلر

تورکیه جمهوریتی اقتصادیاتنده مهم تحولار حصوله کتیره چک • ازمير دوقوز ایلول سرکيسى اشتراك ایله مملکت هروجهله بویوک بر نقصان اولور •

490 01

Ek16: İzmir'in kurtuluşu münasebetiyle 1927 senesinden itibaren O güne atfen "9 Eylül Sergisi" adıyla sergi düzenlemeye karar verildiğine dair belge (BCA 490.01.0.0, 1.1.11)

C T.C.  
BAŞBAKANLIK  
CUMHURİYET ARŞİVİ

11  
1776

2.5

ایزیدالیه کاظمیہ حضرتیہ تہنیت

بشرف و بابت اندیشہ ایزیدالیه کاظمیہ حضرتیہ تہنیت عظیمہ و کرامت . بزرگ محنت و مقدمات  
سرگ سیدہ علقمہ کا زائید و سیر بولکریہ بوقتیکہ بااھ تربط ایسہ اسٹ

2.5

ایزیدالیه کاظمیہ حضرتیہ تہنیت

کاپی (2)

65  
24  
71  
10  
48

Ek 17: Baş vekil İsmet Paşa'nın, 9 Eylül Sergisinin başarı ile gerçekleştirilmesinden dolayı İzmir Valisi Kazım Paşa'ya tebrik telgrafı (BCA 30.10.0.0, 7.72.51)



Ek 18: Harf İnkılabının yapıldığı dönemde ilginç bir sergi haberi (Son Saat 8 Eylül 1928)



Ek 19: İzmir 9 Eylül Sergisinin simgesi (Zaman, 22 Ağustos 1935)



**Ek 20: 1929 Dünya Ekonomik Buhranının etkilerini en aza indirmek için başlatılan yerli malları kullanımını teşvik için açılan sergide Atatürk bilgi alırken (İşte Atatürk -Atatürk Fotoğrafları- CD, Cumhurbaşkanlığı Yay. )**

## Dördüncü Yerli Mallar Sergisine İştirak

**Bu Yerli Mallar Sergisinde 63 İlimizde 137, Üçüncüde 135 Müessesen Vardı. Bugün bu sergiye iştirak eden müesseselerin miktarı 150 ye haşlı olmuştur. Memleketin her tarafından sanayi erbabı eserlerini teşhir ediyorlar.**

**SANAYİ BİRLİĞİ**

**Gelecek sene sergi gâzetlik mütabakasının İstanbulda yapılacak güne tesadül etilecektir. Bununla İstanbulda dolduracak eserhilerin de en mükâmil bir suretle açılacak beşinci sergiyi görmeleri temin oluncaktır.**

## Eden Türk Sanayi Pavyonlarına Bir Nazar

**Mehmet Salim Beyin aygırı madeniyat fabrikası Tarihî tesis : 1924 İstanbul, Ankara ve Kuşya sergilerinde madalyalarını kazanmıştır.**

**Abdül Fârik Beyin Bristol fabrikası Tarihî tesis: 1882 İstanbul, Bursa, Paris, Londra, Berlin, Livri, Alina sergilerinde iştirak etmiştir.**

**Metri sâde Ömer Rifâ Beyin Terzîyat fabrikası Ünye şubesi Tarihî tesis : 1926**

**Necmettin Müllâ Beyin gâşen sene tesis etmiş olduğu Diyarbakırda Kocayazır ve gâşen fabrikası.**

**Kâzım oğlu Mehmet Enver Beyin (Kocayazır fabrikası) 1926 da tesis edilmiştir. İstanbul 9 Eylül sergisinde altın madalya kazanmıştır.**

**1890 da tesis edilmiş olan Burhanettin Beyin fabrikası Türkiye'de açılan bütün sergilerde Türk ünlü ve altın madalyalar kazanmıştır.**

**Ek 21: Yerli Mallar Sergisinde ürünlerin sergilendiği reyondardan örnekler (Vakit 12 Ağustos 1932)**

**10 TEMMUZ 1933**

Yerli Mallara mahsus  
Satış

**Bursa Sergisi**

Bütün vilâyetlerin iştirakile 10  
temmuzda açılacaktır.  
İştirak talepleri 25 haziran ak-  
şamına kadar kabul olunur.

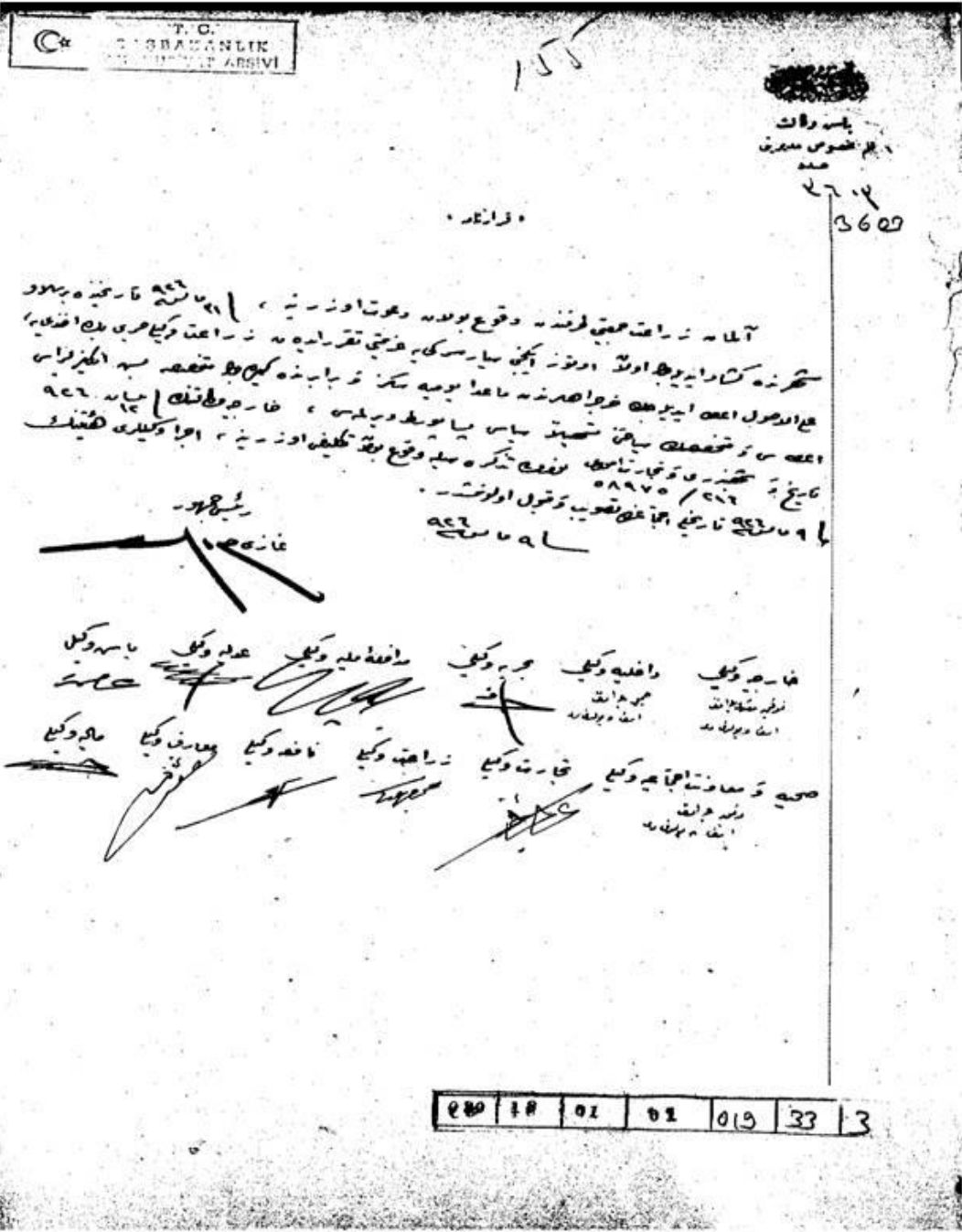
Vapurlarda ve trenlerde  
mühim tenzilât temin  
edilmiştir.

Müracaat makamı :  
Bursada Sergi Heyeti  
Riyasetidir. (3928)

**YERLİ MALLAR  
DÖRDÜNCÜ  
BURSA SERGİSİ**



**Ek 22: Bursa'da açılacak Yerli Mallar Sergisinin ilanı ( Vakit 2 haziran 1933 )**



Ek 23: Alman Ziraat cemiyetinin daveti üzerine Breslaw Sergisine iştirakimize dair belge (BCA,030.18.12, 19.33.3)

Belçika istiklâlinin yüzüncü yıl dönümünün münasebetile mezkûr memlekette (Büyük sanayi, Fünun ve fünunum büyük sanayia tatbiki) için tertip olunan meşherin tedrisat şubesi mealefi tedrisat noktasından memleketimiz için faydalı görüldüğünden bu serginin tedrisat şubesinde bilfiil sita; görmek üzere Ankara, İstanbul ve Bursa sanat mektebi Müdürleri Osman , Yusuf Ziya ve Salih Şevket beylerin gönderilmesi ve kendilerine Maarif bütçesinin 561 inci fea'ının ikinci maddesinden maktuan altıyâr yüz lira harozrah verilmesi , Maarif Vekâletinin x II/6/930 tarih ve 2860 numaralı teskeresile yapılan teklifi üzerine İora Vekilleri Heyetinin 5/7/930 tarihli iqtisamında tasvip ve kabul olunmuştur .

5/7/930

REİSİCUMHUR

Gazi M. Kemali

B. V.

Yeni

Ad. V.

N. E. 18.

M. M. V.

M. M. V.

Da. V.

S. 1934

Ha. V.

H. 1934

Ma. V.

E. Sarıca

M. V.

Camel Hümmi

Na. V.

Reşat

İk. V.

İk. V.

S. I. M. V.

S. I. M. V.

030 18 01 03 12 47 6

Ek 24: İstanbul, Ankara, Bursa ve İzmir'deki Sanat Mektebi Müdürlerinin staj amacıyla inceleme yapmak üzere Belçika'daki sergiye katılmalarına izin verildiğine dair belge (BCA 030.18.1.2, 12.47.6)





**Ek 26: Viyana Sergisine katılan Türk Pavyonundaki görevliler (Toplumsal Tarih, Sayı 148)**

Hariciye Vekilisi  
M. Kemal Paşa  
2. Sınıf Şube  
263

Ankara  
Halka

1911

A.

*acile!*

*muvafakat cerealî Gavet aceledir*  
*av. t.*

*Şimşek Paşası*  
*17 - XII - 1911*

Riyaseti Cumhuriyet Kâtipbâşlığına

A	14 - 6
D	54
F	184 - 6

Viyana'da güzel sanatlar Cemiyeti tarafından Kânumusani iptidalarında açılacak (Türk Sanayi-i Nefisesi) sergisine 2/12/1931 tarihli ve 11976 sayılı Heyeti Vekile kararname ile iştirakiniz takarrür etmiştir .

Bu teğebbüden Reisi Cumhuriyetin Hazretleriyle Avusturya Reisi Cumhuriyetin himayelerinde olması ve Başvekil Paşa Hazretleriyle Şarîf Vekâletinin ve bendenizin Avusturya devlet adamlarından bazılarile birlikte fahri riyaset heyetinde bulunmaklığımız iltimas edilmekte olduğu ve Avusturya Reisi Cumhuriyeti ile ricâli devletinin bu müracaatı kabul ettikleri Viyana Elçiliğimizin bildirilmektedir .

Reisi Cumhuriyetin bu hususdaki muvafakatlarının, vaktin darlığına binaen Elçiliğimize telgrafla bildirilmek üzere, bir an evvel emir ve iş'arına delalet buyrulması müsterhamdır .

Sergiyi ziyaret edeceklere tevzi olunacak kitap , mecmua ve albomlara yazılacak yazılar numunesi leffen taktim kılınmıştır

Efendim .

*Ş. İ. Paşa*

REİSİ CUMHURİYETİN BAŞKANLIĞI ARŞIVİ

Sıra No : \_\_\_\_\_  
Tarih : \_\_\_\_\_  
No : \_\_\_\_\_

Hariciye Vekili

*Ş. İ. Paşa*

Yüksek Başvekilâlete ve Şarîf Vekâletine de yazılmıştır .

*Özellik mührüyle her iki şube de saba (gelenek) ve akşam (gidenek) ile kâmil muhatafatın derri müracaatı.*

**Ek 27: Güzel Sanatlar Cemiyeti tarafından Viyana'da açılacak Türk Sanayi-i Nefise Sergisinin Türkiye Reis-i Cumhuriyeti ile Avusturya Reis-i Cumhuriyeti tarafından himayelerine alındığını gösteren belge (CA IV-6, 54, 184-6)**

rleri  
nat

Pazarı»  
r piyes

esi. Hoşuma  
ora yüzüm  
im gazeteci  
Mühim bir  
bir laş  
ayet, esham  
fir...) büyük  
rına) sahip  
darm eline  
yazılmış bir  
sahifeden  
ine sulh ve  
eyhine bir

a süres: Bu  
ahilini-ikinci  
vre, Cemiyeti  
görüyoruz;  
tibi umumi  
muharebe  
iki devleti  
tibi umumi,  
iden harbe  
ikisine de  
mübimnat

akvam o  
ettâ tahkir  
hifede)

n  
rlar

## Başvekil dün Brindiziye vasıl oldu, Bari sergisini gezdi

### Başvekilimiz ve heyet çok hararetle surette karşılandı. Bu sabah Romaya vasıl oluyorlar

Brindizi 24 (Husus) — Tevrec vapuru bugün saat 16 da Brindiziye vasıl oldu.

Vapur sçitâ bir çok tayyareler tarafından istikbal edildi. Limanda, bühassa vapurun yanaşacağı rihimde büyük bir kalabalık vardı. Burada muzika, poliser ve asker bulunuyordu.

Vapur yanaşır yanaşmaz Brindizi valisi ve Romadan gelen bir heyet İsmet paşaya ve hariciye vekilimize hoş şendî beyan ettiler. Bir çok gazeteciler de matbuat erkânımız istikbal eylediler.

Heyet karaya çıkarak vilâyet ve belediyezi ziyaret etti ve otomobille bir tenestrüh yaptı. Bundan sonra hususî trenle Bari şehrine hareket etti.

İsmet paşa ve Tevfik Rüşdü bey Roma istasyonunda bizzat M. Musolini ve hariciye nazırı M. Grandi taraflarından istikbal edilmişlerdir.

Heyet Romada dört gün kalacaktır. Bu müddet zarfında kral, başvekilimiz ve hariciye vekilini kabul edecek, heyet şerefine bir öğle ziyafeti verecektir. M. Musolini ve M. Grandi de birer ziyafet vereceklerdir.

Başvekil İsmet paşa Roma ziyahatı hakkında şu beyanatta bulunmuştur:



Bari şehriden bir manzara

### Mali iulâf ihtimalleri

Şehrimiz mahafilinde denran eden kuvvetli bir rivayete göre başvekil ve hariciye vekilimizle Romada İtalyân hükümeti erkânı arasında vaki olacak temas ve müzakereler neticesinde mali ve iktisadi bazı kombinasyonlara varılması ihtimali vardır.

Bu hususta şu bir kaç gün zarfında dikkate şayan haberlere intizar etmek lazımdır.

— Roma ziyareti İki millet arasındaki dostluğun bir tezahürüdür. Fazırım büyük reisinin tahakkuk ettirdiği muvaffakiyetleri görmek bana zevk verirdi. Musolini'nin hatıraşını Lozandan beri saklıyorum.

İki memleketin dostluk münasebetinde şirâjınarın kasıplık itimadı en büyük umüddür. Bulyan-Türk dostluğu bu tecrübezi geçirdi. Noktai nazarlarda tam bir mütabakat vardır.

İsmet paşa Bari'de

Bari 25 (A.A.) — Başvekilimize mahmut hususî bir katarla Brindiziden gelen İsmet paşa hararetle (Devamı ikinci sahifede)

### Terki teslihat

Konferans sonbahara

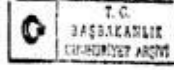
### Eski bir cinayet faileri tutuldu

Ankara, 24 (Telefon) — Dört senn evvel Maman civarında ka-

### 25 sene hapis

Manisa 23 (Husus) — Bir kaç sene dağda gezerek iki gıyap ve

Ek 28: Başvekil İsmet Paşa'nın Bari Sergisini ziyaretleri (Akşam 25 Mayıs 1932)



Makine Başında T S L

5/9/1934

M. Celâl Beyfendi Hazretleri.

İhtisat Vekili

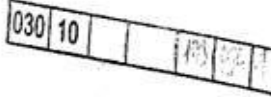
İsmet

C. Selânik Sergisine iştiraktinizin pek cılız kalması ola-  
cağından endişe ederim. Bu yüzden bu sergide bulunmanız sizi sıkın-  
talı vaziyete düşürür. Refik Hüyükü Beye size bir itiraz cevabı yaz-  
masını söyledim. Selâmlar.

BAŞVURU

İsmet.

Aslı gibidir. 5/9/1934



Refik Hüyükü Beye  
-3- Telefonla okudum.

**Ek 29: İsmet Paşa'nın Selânik Sergisine hazırlanmak için yeterli zaman olmadıktan,  
sergiye iştirak edilmemesini bildiren cevabi yazısı (BCA,030.10,173.194.1)**

# UYANIŞ

Servetifünun

☆ SİYASA ☆ BİLGİ ☆ SAN'AT ☆ GAZETESİ ☆

Sahibi ve başkanı: Ahmed İhsan Tokgözü

Yazı işleri genel direktörü: Halid Fahri Özansoy

Yıl 46 — Cilt 80 / 16

Perşembe, 11 Haziran, 1930

M 2077 / 392

## Tel-Aviv Panayırındaki Türkiye Pavilyonu Çok Beyenildi!



Tel-Aviv Panayırındaki Türkiye Pavilyonundan Bir Görünüş!

Ek 30: Tel-Aviv Panayırında Türk Pavilyonundan bir köşe ( Serveti Fünun c.80-16)

## *Yunan Kralı Selânik Sergisindeki Türk Paviyonunu gezdi*

(Baş tarafı 1 inci sayfada)

fazla kalan majeste, gördüğü intizam ve mükemmeliyetten dolayı takdir ve tebriklerini bildirmişlerdir.

Ayın 24 ünde paviyonumuzda şerefine resepsyon verilen iktisad nazırı, bir mektub göndererek, tebriklerini teyid eylemiştir.

### **Dördüncü U. Müfettiş Kemaliyede**

**Ek 31: Yurt dışı sergilerine katılan Türk Pavyonlarının her kesimden ziyaretçisi bulunmaktaydı (Son Posta, 27 Eylül 1937)**





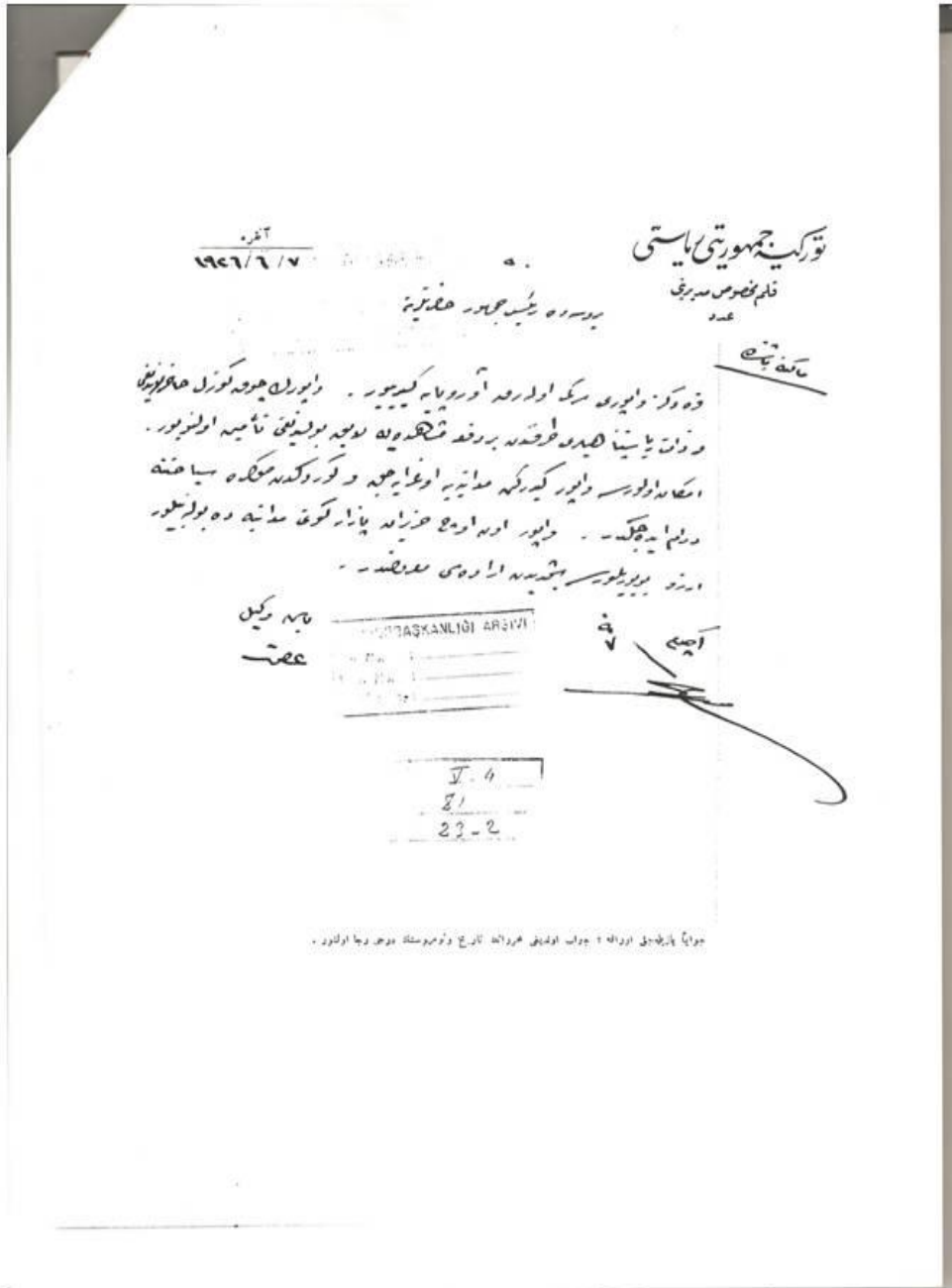
**Ek 33: Seyyar sergide teşhir bölümünden bir görüntü ( İstanbul Ticaret Odası Arşiv)**



**Ek 34: Seyyar Sergi Gemisi ile Avrupa Seyahatine katılan Riyaset-i Cümhur Orkestrası üyeleri ve seyfar serginin seyahat güzergahı ( Popüler Tarih, Sayı 72)**



Ek 35: Seyyar serginin, Ticaret Tanrısı Hemenst'in olduğu logolu pul (Karadeniz Seyr-i Türkiye Belgeseli)



Ek 36: Bursa'da bulunan Reis-i Cümhur Mustafa Kemal Paşa'nın arzı etmesi halinde Karedeniz Seyyar Serği Gemisinin Mıdanya'da huzuruna çıkmak istediğini bildiren telgraf (CA V-4,81,23-2)

تاریخ  
1909 / 7 / 7

REPUBLIC OF TURKEY  
Yazışma No: 101921/1  
Telex No: 1

101921/1  
توکلیم جمهوریتی بایستی  
تلم مخصوص سیرتق  
عدد  
تلف

انقره ده ... نامه رکی علفت بایستی

4	4
81	
2	

2 - 5 - 2 - 1909 : تبقیره  
بیس عهد - علفن قه رن کک دایون مع المند  
تایین بیلده علفن - بیلک لونه ازیره  
توق مایرده بایریم بجا قوت است تقدایره  
بوقه ساین قه رن دایرجه بایره دها است  
اورده تقید اینک اندونه درک : تلقیه کک  
دایرجه 14 قیام بیلک بایه - الق علفن  
مندی ره بولونند آمد بیلکین علفن علفن طاقسه  
اورده - ایله کین بایریم ده آنقده حوره  
جواباً بایره - قی اولده 1 جواب اولدایق هر اولده تاریخ و ترمه سله اوس و جا اولدور .

Ek 37: Reis-i Cuhur Hazretlerinin, seyyar sergiyi memnuniyetle ziyaret edeceği ve Bandama'ya kadar birlikte seyahat edeceğini bildiren telgraf (CAV-4,81,23)

## غازی پاشا سیار سرکی ایچون « پک کوزل » دیمشلدردر

پاشا حضرتلری دون سیار سرکی کیسیده مدانجه دن باند بر صبه و اورادن بالیکسره کیمتشلردر. غازی پاشا سیار سرکی دفترینه تقدیر طارانه جمده لر باز مشلردر



قره دکر واپوزی ۱۳ (غازی مخصوص) طرفدن تشریح وورشدن. دون ساعت اول مشور بچوقده غامه رختیمندن حرکت ایتمک. سرکی ایچونله کیشی تئیمه کئندی. واپوزیز کوزدن نایب اولونجه قدر متدیلمر سالامتی و نیتیمه بولونن بونون کبیلر دودوک چالاق سرکی سلانلادیلر. (قره دکر) جیدر پاشا اوکه کلرک دهرلندی. بوزاده ساعت اوچه قدر قالدی. ساعت اوچده واپوز حرکت ایتمک ساعت آتی بچوقده مدانییه واصل اولدی.

### صراحتده

مدانییه غازی پاشا حضرتلریک طرفینه دونامئندی. مشور بچوقده اردو ماشینی علی سیده قول اردو قوماندان علی حکمت پاشا لره روسه والیس بلدی رئیس، فرقه قوماندان و ساز ارکان حکومت ترنه مدانییه کادیلر. سیار سرکیده بولونان مبارک و تجارت و کیشیلرجه معواتر و مطبوعات ارکانده مدانییه جیتیلر.

### غازی پاشا صراحتده

ساعت اول بوی لون کجه غازی پاشا حضرتلری مایل اولدو بیل مدانییه کادیلر. پاشا حضرتلریک واقعاتیمه بش کاتب توفیق واپوزلی روسوش بکلر وازدی. پاشا هر کسی سلانلادی و کتیمن قرضیلارلرک برز برز لاری صیقلدی. مدانییه اسکولده کسکوفلی ایچمه جیتیلر. بو آتاق مدانییه کتیمن سنان دودوک لره غازی پاشا حضرتلری سلانلایورلادی. خان و کوبلی قونتر متقره غازی بی تئیمه ایتملر. ایچمه دوران (مونج) واپوزی حرکتی رساعت آخیر ایتمی. بولیلر غازی بی سلانلادیلر. غازی مشعوطه یتر چیمز قرانده دهرکده روست جمهور ابراس چکیدی.

### غازی پاشا حضرتلری و دون واصل اولدوغلری بالیکسردن بر منظره

پاشا حضرتلری دوفرجه (قره دکر) ک قاضان کورسته جیتیلر. بوزاده غازی پاشا حضرتلره سعیدخان مارغول فجاقرله شهوه اکرام ایتملر. غازی کورکنده بش دفته قدر امدار استن صوگره واپوز بلمزده حرکت ایتمی.

### پاشا حضرتلری و سرکی

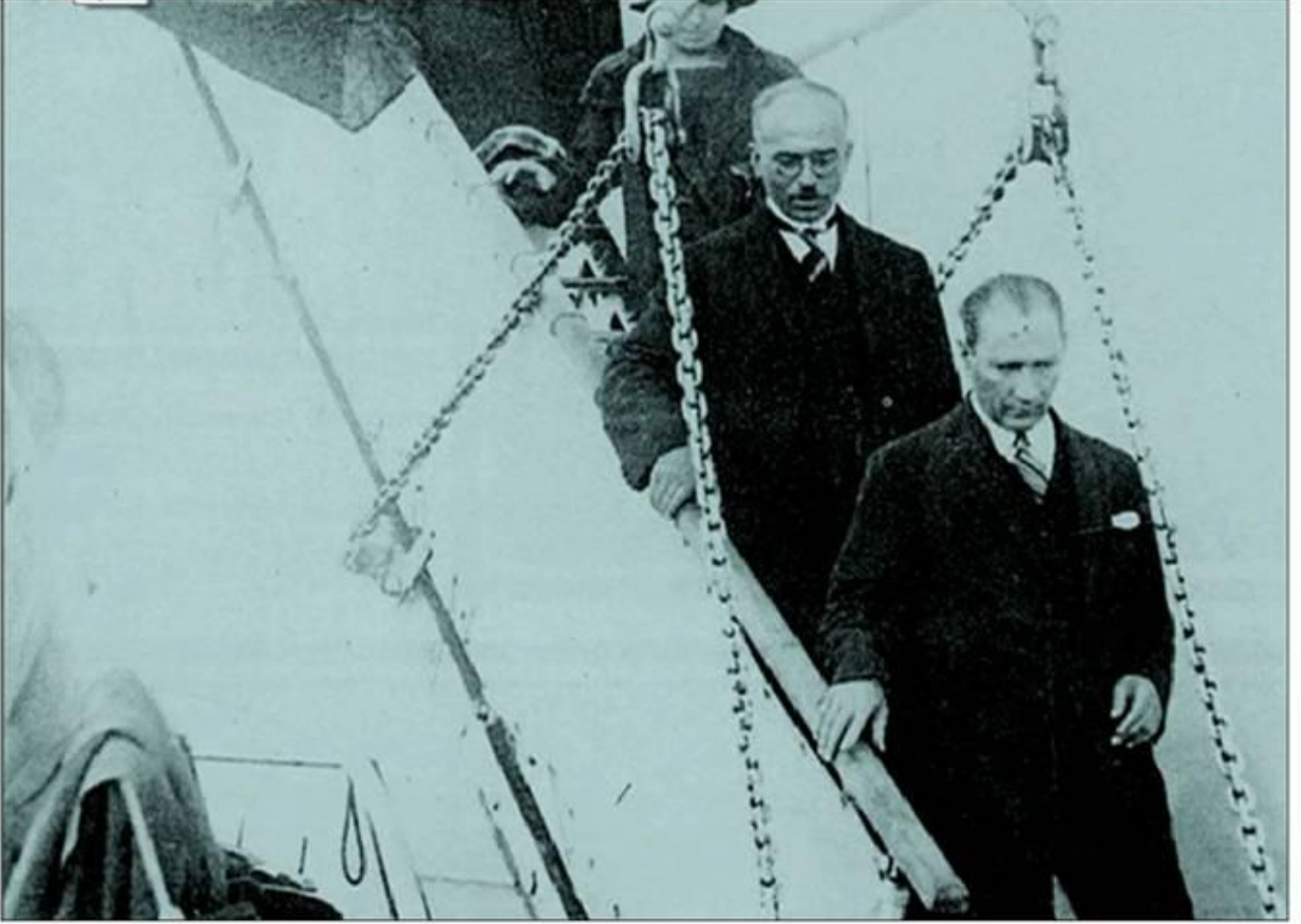
پاشا حضرتلری بولمه سرکی جیت تئیمه (مدانییه ایکی صیدانک ۱ و ۲ نجی مشورترکه)

بشمی ذولنده (نیل) موطورته جیتیلر. غازی پاشا اون بر بچوقده (قره دکر) ک مرادیمته باشمش بولونورلادی.

### غازی پاشا قره دکر ۱۴

تام بو آتاق (قره دکر) سلام دودوک چیلنه و شراندی دهرکده روست جمهور ابراس دالالاننه پاشا لشدی. عزیز دقلهده کیده بولونان روست جمهور اوزکشمس سلام هواسیه غازی بی سلانلایوردی.

Ek 38: Avrupa limanlarını dolaşacak olan seyyar sergi, Gazi Hazretleri tarafından ziyaret edilmiştir. Gazi, sergiyi "Muvaffak Olmuş Bir Eser" diye nitelendirmiştir. (Cumhuriyet – 14 Haziran 1926)



**Ek 39: Seyyar sergiyi ziyaret eden Mustafa Kemal, Bandırma'da gemiden ayrılırken (Karadeniz Seyr-i Türkiye Belgeseli)**

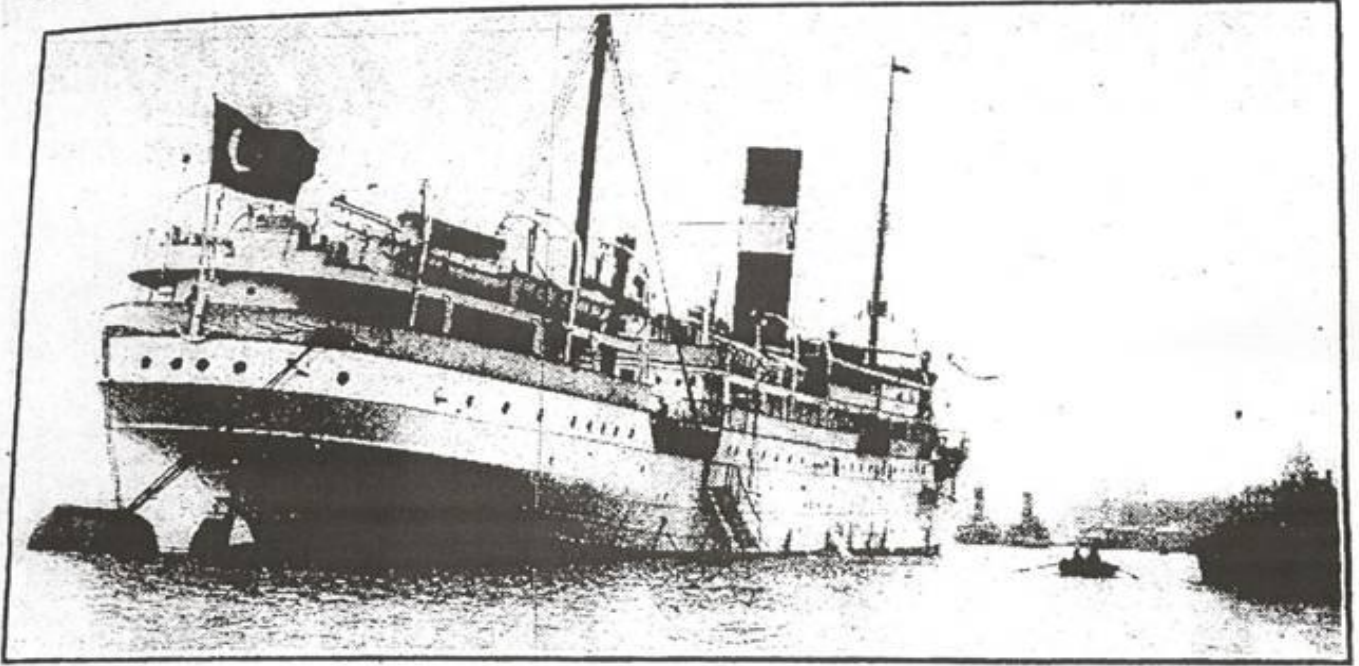


**Ek 40: Avrupa Limanlarından birinde seyyar sergiyi ziyarete gelen halk ( İstanbul Ticaret Odası Arşivi)**

July 5, 1926

THE DAILY MIRROR

## TURKEY'S FLOATING PALACE OF INDUSTRY ARRIVES IN



The Turkish exhibition boat Kara Deniz lying off Greenwich Pier on her arrival yesterday with a display of Turkish products. Under the patronage of the Angora Government, she flies the star-and-crescent ensign.

**Ek 41: Seyyar Sergi Gemisini Londra Limanında gösteren gazete haberi (İstanbul Ticaret Odası Arşivi)**



**Ek 42: Seyyar sergide görevli kızlarımız, Londra Limanında ürünlerimizi ziyaretçilere tanıtırken  
(Karadeniz Seyr-i Türkiye Belgesi)**

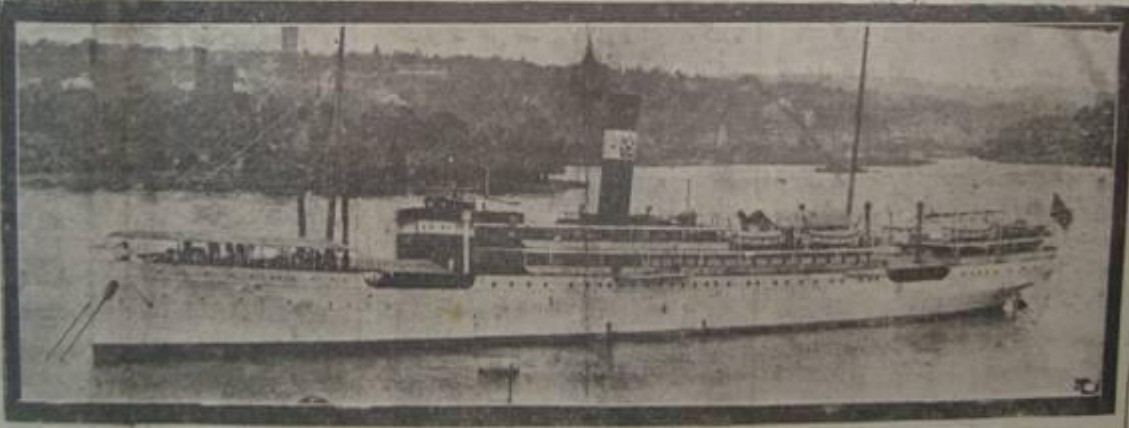
پاڻيه قدر چيتره جي اميد جي اظهار ايله مشور. ايلڪنده در . تاريخي عاڪه نڪ طرز جريان | [ ماهدي ۴ نجى صيفه نڪ ۶ نجى ستونده ]

## سيار سرڪي استوقه اولده اسوه هيلا طرفندن بيوك برمنونيقله قارسيهدنى

جاملله كوموش، بوڪك قاپارمه اسلامي طرف،  
رنگارنك صيفه لركوويوروز. بوذر كوچو نك كولرى  
آكديران دورغون ده كيز باز چالزنده كي مكسلى،  
وغرو بده آله ولتن پنجره لوله كوروزه باشقا  
بر كوزه لوك ورييوروز . هيپنك اوكنده  
چيچك باشجه لري، دكر حاملري، ياش قوطره ل  
وزه مينديل سالان سه ويلى اسانلر واز .  
[ ماهدي ۴ نجى صيفه نڪ ۶ نجى ستونده ]

تارنك ، كولنك ايله حسابك بوقادار كوزهل  
وزنكچن برتنوعله عني چريپوه ايجنده برلشديكى  
بوون حياتده ايلك دفعه كوردم .  
ساحلرده وساحلدين قويمش طاشدن آمله جقلر  
اوسقنده قويز يشيل چاملر واز . آتشنقندن  
كنارلري بياضلان سنجاي قاپالر آراسنده باردن  
بردهت كهي كولوسه مين مينى سسازلله  
تصادف ايدييوروز . هيچ اميد ايديله ين برلرده

استوقه اولم ، ۲۳ نوز (سيار سرڪ ايله  
كيدن نما برضدن) - سيار سرڪ ايله كوندن  
بري اسوه چ سولر نده در . قرقه دكزه استوقه اوله  
ايكى اوج ساعت قاله فيوردرلر آراسنده صافه  
بوكلوب صوله فيوردرلر ق ايلرله نك باشلاى .  
وتاديا كوزلشن ساحلر ، آتچاق شمال  
آقاملر نك اسفاد سناو باييلر نده ايداع ايله بيله چكي  
اتالر تابلور حالده اوكردن كچدى . دكزه



يار سرڪ استوقه اولم ليمانده

Ek 43: Seyyar sergi İsveç karasularında (Milliyet, 31 Temmuz 1926)



**Ek 44: Seyyar sergide, ziyaretçilere Türk lokumu ve sigarası ikram edilirken (Karadeniz Seyr-i Türkiye Belgeseli)**

12 — KURUM 21 Birinci Kanun 1934

1000

TAKSİM'DE  
CUMHURİYET  
MEYDANINDA



SATIĞI'nin  
Elektrik Sergisini  
Ziyaret ediniz.

Bu sergide elektrik ALETLERİNİN EN SON ve SEÇİLMİŞ ÇEŞİTLERİ ile Zarif AVİZELER ve faydalı bayramlık hediyelikler bulacaksınız.

Dr. İhsan Sami

Ek 45: Müstakil bir sergi ilanı (Kurum 21 Birinci Kanun 1934)



## **BİBLİYOGRAFYA**

### **A) ARŞİV BELGELERİ**

1- Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA) \*

2- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) \*\*

### **B)GAZETE VE DERGİLER \*\*\***

Açık Söz

Akşam

Ayın Tarihi

Bugün

Cumhuriyet

Haber Akşam Postası

İkdam

İstanbul Ticaret Odası Mecmuası

Kurun

Milliyet

Son Saat

Son Telgraf

Son Posta

Servet-i Fünun

Tarım Ziraat Gazetesi

Tan

Tanin

Vatan

Vakit

Yeni Sabah

Yeniğün

Yarın

Zaman

## C)KİTAPLAR

Aksoy, Yaşar, Atatürk'ün Ekonomik Devrimi (Kalpaklı Kalkınma), Ümit Yay. Ankara 1998

Ahmad, Feroz, Modern Türkiye'nin Oluşumu, çev. Yavuz Alağan, Kaynak Yay. bs.3, İstanbul 2002

Aydemir, Şevket Süreyya, Tek Adam, c.3, Remzi Kitabevi bs.3, İstanbul 2008

Atatürkçülük, *Birinci Kitap (Atatürk'ün Görüş Ve Direktifleri)*, Genel Kurmay Başkanlığı Yay. Ankara

Arseven, Celal Esat, *Seyyar sergiİle Seyahat İntibaları*, Kitabevi yay., İstanbul-2008

Çelebi, Mevlüt, "Manisa Sergisi", Manisa Araştırmaları 2, CBÜ Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa 2002

Etem, Muhlis, *Sergi ve Panayır*, İst. Tic. ve San. Odası Neşriyatı, İstanbul 1931

Gürsu, Süreyya, hzl. Refik Akdoğan, 1926 Senesinde Yapılan Seyyar sergiSeferi Hatıraları, Hızır Matbaası

Hürkuş, Vecihi, *Bir Tayyarecinin Anıları*, ( Yay. Hzl. Gönül Hürkuş Şarman, Sevim Hürkuş Maxom), YKY 1.bsm, İstanbul 2000

Kuruç, Bilsay, Atatürk Döneminde Dünya Ekonomisinde Gelişmeler-Tebliğ, *Atatürk Dönemi İktisat Politikaları*, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cem. Yay.,Ocak 1981

Kili, Suna, *Atatürk Devrimi (Bir Çağdaşlaşma Modeli)*, İş Bankası Yay. bs. 11, İstanbul 2008

Sümer, Faruk, *Yabanlu Pazarı (Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay. İstanbul 1985

Sönmez, Oktay, *Anılarda Gemiler (Ufkun Ötesinde Kayboldular)*, İş Bankası Yay., 2.bs, İstanbul 2008

Özdemir, Hikmet, *Türkiye Cumhuriyeti*, İz Yay. İstanbul 1995

Öztoprak, İzzet, *Atatürk Orman Çiftliği'nin Tarihi*, Atatürk Araştırmaları Merkezi Yay. Ankara 2006

Tokgöz, Erdinç, *Atatürk Döneminde Türk Ekonomisi*, İ.Ü.İ.F. Mezunları Derneği Yay. 1981

Tokgöz, Erdinç, “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları” – Tebliğ, *Atatürk'ten Günümüze Türkiye Ekonomisi*, ed. Bahaeddin Yediyıldız, H.Ü. Atatürkçülük ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yay. Ankara 2002

Tör, Vedat Nedim, *Yıllar Böyle Geçti (Anı)*, Milliyet Yay.

## **D) MAKALELER**

Coşar, Nevin, “Aşar Vergisinin Kaldırılma Nedenleri”, *Toplumsal Tarih*, c. 6, Sayı 35, Kasım 1996

Çakır, Coşkun, “Panayırlardan Dünya Ticaret Merkezlerine”, *Çerçeve*, Sayı 18, 1996

Duman, Doğan, “1930’larda Yerli Ürün Sergileri”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 38, Şubat 1997

Duman, Doğan, “Yerli Malı Haftaları”, *Tarih ve Toplum*, c.19, Sayı 111

“90 Yıl Önce İlk Sergimiz”, S.N.G. 7 Gün Koleksiyonlarından,

*Tarih Dünyası-1954 Yıllığı, Özel Sayılar Dizini*

Gökçen, Ahmet M., “Cumhuriyet Döneminde İktisadi Gelişme”, *Yeni Türkiye Ansiklopedisi, Cumhuriyet Özel Sayısı*, c.5, 1998

Germaner, Semra, “Osmanlı İmparatorluğunun Uluslararası Sergilere Katılımı ve Kültürel Sonuçları”, *Tarih ve Toplum*, c.16, Sayı 95, Kasım 1991

Genç, Albayrak, Hamdi G., Coşkun, “Milli Fabrikalar Cemiyeti ve 1917 Sanayi Sayımı”, *Tarih ve Toplum*, Sayı 4, Güz 2006

Irmak, Kemal, “Büyük Ziraat İnkılâbı”, *Tarım Ziraat Gazetesi*, Sayı 1,15 Temmuz 1938

Kala, Ahmet, “Cumhuriyet Ekonomisinde İlk Dönem Gelişmeler (1923-1939)”, *Yeni Türkiye Ansiklopedisi*, c.23-24

Koraltürk, Murat, “Lozan Antlaşması ve Türkiye Ekonomisi”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 115, Temmuz 2003

Koraltürk, Murat, “Türkiye İktisat Kongresinin Belgeleri”, Toplumsal Tarih, Sayı 86, Şubat 2001

Koraltürk, Murat, ”İstanbul Milli Sanayi Birliği Hangi Şartlarda Kuruldu?”, Popüler Tarih, Sayı 16, Aralık 2001

Koraltürk, Murat, “1925 Viyana Sergisi’nde Türkiye Pavyonu”, Toplumsal Tarih, Sayı 148, Nisan 2006

Koraltürk, Murat, “Milli Türk Ticaret Birliği”, Tarih ve Toplum, c.28, Sayı 167, Kasım 1997

Önsoy, Rıfat, “Osmanlı İmparatorluğunun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmanî”, Belleten, Sayı 185, Ocak 1983

Ökte, Ertuğrul Zeki, “17 Şubat 1923 İzmir İktisat Kongresi’nin Açış Nutku”, Belleten, Sayı 46, Kasım 2000

Sinan, Kudret, “İlk Yüzer Türk Sergisi O Değil, Bu!”, Yıllar Boyu Tarih, c.2, Sayı 4, Nisan 1979

Sevinç, Fazlıoğlu, Gülşen, Ayşe, “1893 Chicago Sergisinde Osmanlılar”, Toplumsal Tarih, Sayı 92, Ağustos 2001

Serçe, Yetkin, Erkan, Sabri, “Ege Bölgesinde İktisadi Hayatı Millileştirme Çabalar I-II”, Toplumsal Tarih, c.12, Sayı 68

Şener, Erman, “Fuarların Tarihi ve İzmir Fuarı”, Hayat Tarih Mecmuası, c.2, Sayı 7, Ağustos 1971

Uçan, Lale, “Basında Neler Yazıldı?”, Popüler Tarih, Sayı 72, Ağustos 2006

Ünal, Ertan, “Atatürk Orman Çiftliği Fikri Nasıl Doğdu?”, Popüler Tarih, Sayı 57, Mayıs 2005,

Ülken, Yüksel, “Atatürk’ün İktisadi Kalkınma Modeli”, Belgelerle Türk Tarih Dergisi, Sayı 82, Kasım 2003

Ünal, Kemal, “Cumhuriyetimizin On beş Yılında Ekonomi”, ÜLKÜ, c.12, Sayı 69, Ankara 1938

Tural, Mehmet Akif, “M. Kemal Atatürk’ün Kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde Ekonomik Yapılanma”, Bilge (Yayın Tanıtım-Tahlil Eleştirisi Dergisi), Sayı 19, 1999

Tutel, Eser, “Gemideki Orkestra”(Karadeniz Sergi Seferinde), Popüler Tarih, Sayı 72, Ağustos 2006

## **İNTERNET KAYNAKLARI VE CD'LER**

<http://www.tarihportali.net./tarih>

<http://www.izmirliyiz.com>

‘‘Karadeniz’’ Seyr-i Türkiye Belgeseli, Garanti Bankası-2006

\*Cumhurbaşkanlığı Arşivi belge numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

\*\* Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belge numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

\*\*\* Gazete ve Dergilerin tarih ve numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

## ÖZ GEÇMİŞ

1980 yılında Manisa – Kırkağaç'ta dünyaya geldim. İlk, orta ve lise eğitimimi aynı yerde tamamladım. Lisans eğitimimi 1998-2002 yılları arasında Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde tamamladım.

2002- 2004 yılları arasında aynı üniversitenin Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Tezsiz Yüksek Lisans eğitimimi yaptım.

2007 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimime başladım. Yüksek Lisans tezi olarak ‘‘Atatürk Dönemi Tarım, Sanayi ve Ticaret Sergileri’’ başlıklı konuyu hazırladım.